

Universitatea de Stat din Moldova
ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE JURIDICE ȘI ȘTIINȚE ECONOMICE

Cu titlu de manuscris:
C.Z.U: 341.645.5:340.13(4-672 UE)(043.3)

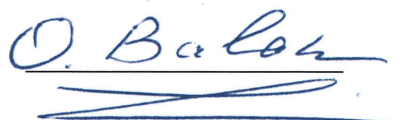
Poalelungi Mihai

**Incidența raționamentului jurisdicțional al Curții de Justiție a UE asupra
procesului de creație normativă în statele membre și din proximă vecinătate**

552.08. Drept internațional și european public

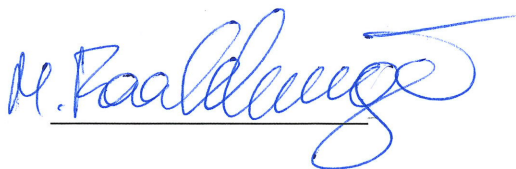
Teză de doctor în drept

Conducător științific:

BALAN Oleg,
profesor universitar, doctor
habilitat în drept

Autor:

Chișinău, 2025

© Poalelungi, Mihai, 2025

Cuprins

ADNOTARE.....	5
ANNOTATION	6
АННОТАЦИЯ	7
LISTA ABREVIERILOR ȘI ACRONIMELOR.....	8
INTRODUCERE	10
1. ABORDĂRI DOCTRINARE ȘI NORMATIVE ÎN MATERIA INCIDENTEI RAȚIONAMENTULUI JURISDICȚIONAL AL CURȚII DE JUSTIȚIE A UE ASUPRA PROCESULUI DE CREAȚIE NORMATIVĂ ÎN STATELE MEMBRE ȘI DIN PROXIMA VECINĂTATE	23
1.1. INCIDENTA RAȚIONAMENTULUI JURISDICȚIONAL AL CURȚII DE JUSTIȚIE A UE ASUPRA ORDINII JURIDICE NAȚIONALE ÎN CONTEXTUL REFLECȚIILOR DOCTRINARE	23
1.2. ANALIZA CONTEXTULUI NORMATIV ÎN DOMENIUL INCIDENTEI ACTELOR UNIUNII EUROPENE ÎN ORDINEA JURIDICĂ NAȚIONALĂ A STATELOR MEMBRE ȘI CEA A REPUBLICII MOLDOVA	33
1.3. CONCLUZII LA CAPITOLUL 1	44
2. CURTEA DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE ȘI ACTELE <i>ULTRA VIRES</i>	46
2.1. COMPONENTA CURȚII DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE	46
2.2. SURSELE JURIDICE ȘI LEGIFERAREA ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ SUB ASPECTUL PRINCIPIILOR FUNDAMENTALE ALE UNIUNII EUROPENE PRIN PRISMA FORMĂRII ENTITĂȚII <i>SUI GENERIS</i>	52
2.3. ASPECTE TEORETICO-PRACTICE PRIVIND MODALITATEA DEPUNERII CERERII LA CURTEA DE JUSTIȚIE A UE	72
2.4. CONCLUZII LA CAPITOLUL 2	85
3. INCIDENTA RAȚIONAMENTULUI JURISDICȚIONAL AL CJUE ÎN POLITICĂ, ECONOMIA SOCIALĂ ȘI LEGIFERARE ÎN LUMINA ACTELOR <i>ULTRA VIRES</i>	87
3.1. PIAȚA UNICĂ, INCIDENTA RAȚIONAMENTULUI JURISDICȚIONAL AL CJUE DINCOLO DE STATELE MEMBRE ALE UE ȘI EFECTELE HOTĂRÂRIILOR ÎN BAZA EXEMPLULUI PRIVIND LIBERA CIRCULAȚIE A MĂRFURILOR	87
3.2. INCIDENTA RAȚIONAMENTULUI JURISDICȚIONAL ASUPRA STATELOR MEMBRE ALE UNIUNII EUROPENE ÎNAINTE ȘI DUPĂ ADERAREA LA UNIUNEA EUROPEANĂ	101
3.3. ACTELE <i>ULTRA VIRES</i> ȘI DEPĂȘIREA COMPETENȚELOR CURȚII DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE ÎN LUMINA SPEȚELOR <i>JUNK VS. KÜHNEL</i> ȘI <i>MANGOL VS. HELM</i>	114

3.4.	DELIMITAREA COMPETENȚELOR JURIDICE LA NIVEL EUROPEAN ȘI CONSTITUȚIONAL ÎN LUMINA PROGRAMULUI <i>PUBLIC SECTOR PURCHASE PROGRAMME</i> (PSPP) A BĂNCII CENTRALE EUROPENE	125
3.5.	INCIDENȚA RAȚIONAMENTULUI JURISDICȚIONAL AL CJUE ÎN REPUBLICA MOLDOVA	147
3.6.	CONCLUZII LA CAPITOLUL 3	160
	CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	162
	BIBLIOGRAFIE	171
	DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	191
	CURRICULUM VITAE.....	192

ADNOTARE

Poalelungi Mihai, „Incidența raționamentului jurisdicțional al Curții de Justiție a UE asupra procesului de creație normativă în statele membre și din proxima vecinătate”, Teză de doctor în drept, Chișinău, 2024

Structura tezei: lista abrevierilor și acronimelor, introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie, informații privind asumarea răspunderii, autobiografia autorului, șapte publicații la tema tezei.

Cuvintele-cheie: Uniunea Europeană, dreptul Uniunii Europene, *ultra vires*, raționamentul jurisdicțional, Tratatul fundamental al UE, Curtea AELS, CEDO, CtEDO, identificare constituțională, *effet utile*, principiul cooperării loiale.

Scopul lucrării: Scopul tezei este de a examina în profunzime jurisprudența CJUE și de a analiza raționamentele care stau la baza acestor hotărâri, îndeosebi de a studia abordările atât doctrinare cât și normative ale raționamentului jurisdicțional din hotărârile CJUE. Astfel, vor fi analizate un șir de principii ale dreptului Uniunii Europene pentru a fi posibilă interpretarea raționamentului Tratatelor fundamentale, aplicarea și interpretarea cărora constituie competența exclusivă a CJUE.

Obiectivele cercetării: Determinarea inițială a conceptelor care stau la baza raționamentului jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene; demonstrarea impactului hotărârilor CJUE atât în interiorul UE cât și în afara teritoriilor statelor membre ale UE; precum și, în cele din urmă, expunerea influenței asupra raționamentului hotărârilor CJUE în procesul de creație normativă în statele membre ale UE, dar și în cele din proxima vecinătate, inclusiv în Republica Moldova.

Noutatea și originalitatea științifică rezidă în modul în care au fost analizate aspecte teoretice și metodologice ale pronunțării hotărârilor CJUE prin identificarea raționamentului acestora; identificarea raționamentului Tratatelor fundamentale; evaluarea competențelor și conflictelor CJUE cu instanțele constituționale ale statelor membre din UE; cercetarea influenței hotărârilor dincolo de frontierele teritoriale și juridice ale UE.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea unei probleme științifice importante: Determinarea raționamentului Tratatelor fundamentale va permite înțelegerea actelor *ultra vires* și analiza conflictelor de competență a CJUE cu cea a instanțelor constituționale din statele membre ale UE. Determinarea raționamentului hotărârilor CJUE identifică problema invocării jurisprudenței europene și aplicării ei în legislația națională.

Semnificația teoretică a prezentului demers științific rezultă din faptul că doctrina autohtonă cu privire la tema tezei de doctorat ar putea să nu fie foarte consistentă. Prezenta lucrare vine să suplinească literatura de specialitate la cursurile universitare Dreptul Uniunii Europene și Drept instituțional al Uniunii Europene. Definirea principiilor fundamentale ale dreptului Uniunii Europene permite interpretarea coerentă a hotărârilor CJUE.

Valoarea aplicativă: Importanța perceperii raționamentului hotărârilor CJUE este decisivă pentru înțelegerea influenței jurisprudenței CJUE asupra procesului de creație normativă în cadrul statelor membre, și uneori în statele candidate în vederea aderării la Uniunea Europeană.

Implementarea rezultatelor științifice: Identificarea și definirea raționamentului jurisprudenței europene permite identificarea instrumentelor juridice oportune pentru interpretarea legislației naționale și capacitatea legiuitorului național în obiectivele sale de dezvoltare a sistemului de drept național.

ANNOTATION

Poalelungi Mihai, "The impact of the jurisdictional reasoning of the Court of Justice of the EU on the process of normative creation in the Member States and in the close vicinity", PhD Thesis in Law, Chisinau, 2024

Structure of the thesis: list of abbreviations and acronyms, introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography, information on the assumption of responsibility, author's autobiography, seven publications on the topic of the thesis.

Keywords: European Union, European Union law, *ultra vires*, jurisdictional reasoning, EU Fundamental Treaties, EFTA Court, ECHR, ECtHR, constitutional identification, *effet utile*, principle of loyal cooperation.

Aim of the thesis: The aim of the thesis is to examine in depth the case-law of the CJEU and to analyse the background to these judgments, in particular to study both doctrinal and normative approaches to the jurisdictional reasoning found in CJEU judgments. Thus, a number of principles of European Union law will be analysed in order to be able to interpret the reasoning of the Fundamental Treaties, the application and interpretation of which is the exclusive competence of the CJEU.

Research objectives: The objective of the research is first to determine what underlies the reasoning of the case-law of the Court of Justice of the European Union. Subsequently, to show what impact the rulings of the CJEU have both within and outside the EU. Finally, to show the influence of the reasoning of CJEU judgments on the law-making process in the EU Member States, but also in the vicinity, including the Republic of Moldova.

Scientific novelty and originality: The study identified theoretical and methodological aspects of the reasoning of CJEU judgments; these have been analysed by identifying the reasoning of CJEU judgments; identifying the reasoning of the Fundamental Treaties; assessing the competences and conflicts of the CJEU with the constitutional courts of the EU Member States; investigating the influence of the judgments beyond the territorial and legal borders of the EU.

The results obtained that contribute to the solution of an important scientific problem: Determining the reasoning of the Fundamental Treaties has contributed to the understanding of *ultra vires* acts and the perception of the conflicts of the CJEU with the constitutional courts from EU. Determining the reasoning of CJEU judgments identifies the problem of taking over European case law and applying it in national law.

Theoretical significance: The definition of the fundamental principles of European law provides legal tools for interpreting the rulings of the CJEU and therefore for interpreting national law.

Application value: The importance of perceiving the reasoning of CJEU judgments is decisive for understanding the influence of the CJEU jurisprudence on the law-making process.

Implementation of the scientific results: Identifying and defining the reasoning of the European case-law provides legal tools for interpreting national legislation and helping the national legislator in its objectives of developing the national legal system.

АННОТАЦИЯ

Поалелунж Михай, "Влияние юрисдикционной аргументации Суда Европейского Союза на законотворческий процесс в государствах-членах и в непосредственной близости", докторская диссертация по праву, Кишинев, 2024 г.

Структура диссертации: список сокращений, введение, 3 главы, общие выводы и рекомендации, библиография, сведения о принятии на себя ответственности, автобиография автора, 7 публикаций по теме диссертации.

Ключевые слова: Европейский союз, право Сообщества, право Европейского Союза, *ultra vires*, юрисдикционная аргументация, Основные договоры ЕС, Суд ЕАСТ, ЕСПЧ, ЕКПЧ, конституционная идентификация, *effet utile*, принцип лояльного сотрудничества.

Цель исследования: Целью диссертации является углубленное изучение судебной практики Суда Европейского Союза (СЕС) и анализ всего, на чем основываются его решения, в частности изучение доктринальных и нормативных подходов к обоснованию юрисдикции в решениях СЕС. Таким образом, будет проанализирован ряд принципов права Европейского Союза, чтобы иметь возможность интерпретировать обоснование Основных договоров, применение и толкование которых относится к исключительной компетенции СЕС.

Задачи исследования: Цель исследования состоит в том, чтобы определить, что лежит в основе аргументации в судебной практике СЕС. Затем показать, какое влияние оказывают решения СЕС как внутри ЕС, так и за пределами данной территории. И наконец, показать влияние аргументации решений СЕС на законотворческий процесс в странах-членах ЕС и в соседних странах, включая Республику Молдову.

Новизна и научная оригинальность: исследование охватило теоретические и методологические аспекты аргументации решений СЕС; установление основополагающих аспектов обоснования решений СЕС; установление основополагающих аспектов обоснования основных Договоров; оценку компетенции и конфликтов СЕС с конституционными судами государств-членов ЕС; исследование влияния решений СЕС за пределами территориальных и правовых границ ЕС.

Полученные результаты, которые способствуют решению важной научной проблемы: определение основ обоснования основных Договоров внесло вклад в понимание актов *ultra vires* и восприятие конфликтов СЕС с конституционными судами ЕС. Определение основ мотивировки решений СЕС выявляет проблему заимствования судебной практики СЕС и ее применение в национальном праве.

Теоретическое значение: Определение основополагающих принципов европейского права предоставляет юридические инструменты для толкования решений СЕС и, следовательно, для толкования национального законодательства.

Практическая значимость исследования: Важность восприятия аргументации решений СЕС имеет решающее значение для понимания влияния судебной практики СЕС на законотворческий процесс.

Имплементация научных результатов: Выявление и определение основополагающих аспектов обоснования европейской судебной практики предоставляет юридические инструменты для толкования национального законодательства и вооружает национального законодателя в его задачах по развитию национальной правовой системы.

LISTA ABREVIERILOR ȘI ACRONIMELOR

Allgemeines Verwaltungsverfahrensgesetz – AVG

al. – alineatul

art. – articolul

BCE – Banca Centrală Europeană

Cap. – capitol

CC – Curtea Constituțională

CCJEH – Convenția de la Bruxelles privind competența judiciară și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială

CEDO – Convenția Europeană a Drepturilor Omului

CESL – Common European Sales Law Regulation (Proiectul de Regulament al Parlamentului european și al Consiliului privind Legislația europeană comună în materie de vânzare)

Curtea AELS – Curtea de Justiție a Asociației Europene a Liberului Schimb¹

CJ – Curtea de Justiție în sensul art. 19 al. 1 alternativa 1 din TUE

CJUE – Curtea de Justiție a Uniunii Europene

CSJ – Curtea Supremă de Justiție din Republica Moldova

CtEDO – Curtea Europeană a Drepturilor Omului

DCFR – Draft Common Frame of Reference

JOCE – Jurnalul Oficial al Uniunii Europene

MES – mecanismul european de stabilitate

Pr. - propoziția

PEPP – Pandemic Emergency Purchase Programme

PSPP – Public Sector Purchase Programme

PESC – Politica externă și de securitate comună

¹ În versiunea engleză: EFTA (European Free Trade Association) Court.

RFG – Republica Federală Germania

SEBC – Sistemul European al Băncilor Centrale

SEE – Spațiul Economic European

ș.a. – și alții/și altele

ș.u. – și următoarele

Tratat – Acordurile de creare a comunităților și a Uniunii Europene

Tratatul CEE – Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene

Tratatul CE – Tratatul Comunității Europene

Tratatul MES – Tratatul privind Stabilitatea, Coordonarea și Guvernanța

TFUE – Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene

TUE – Tratatul privind Uniunea Europeană

UE – Uniunea Europeană

UEM – Uniunea Economică și Monetară

urm. – următoarele

URSS – Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste

VwVfG – Verwaltungsverfahrensgesetz

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei abordate, încadrarea temei în preocupările internaționale, naționale, zonale, ale colectivului de cercetare și în contextul inter- și transdisciplinar, prezentarea rezultatelor cercetărilor anterioare referitoare la tema aleasă.

De la înființarea Uniunii Europene (UE), aceasta a câștigat din ce în ce mai multă influență geopolitică prin dezvoltarea sa economică cât și extinderea sa teritorială, extinderea ei fiind, însă, datorată atât euforiei unei Europe unificate, cât și dorinței statelor din est de a face parte din succesul economic european.

Ideea fondării UE este datorată domnului Jean Monnet, unuia dintre pionierii UE. După două războaie mondiale care au lăsat o întreagă lume - dar în special Europa - devastată, se înțelegea necesitatea unei conlucrări pentru instaurarea unei păci durabile. Europa era divizată atât prin cultură, cât și prin conflictele sale interstatale. Jean Monnet propune astfel ideea unei conlucrări economice între țările europene pentru a realiza o atașare socială și politică rezultând dintr-o atașare economică, declarând la 30 aprilie 1952 că "Nu coalizăm state, noi unim oameni!".²

Tratatul Uniunii Europene, dreptul primar și jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) au format astfel o Uniune tot mai strânsă. Cu toate acestea, Uniunea încă nu a atins apogeul evoluției instituționale de a deveni "Statele Unite ale Europei", precum a intenționat să implementeze Tratatul de la Roma din 29 octombrie 2004, prin adoptarea unei Constituții Europene (Franța și Țările de Jos au respins ratificarea Tratatului dat prin decizia referendumurilor naționale la 29 mai 2005 și, respectiv, 1 iunie 2005).

Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene (TFUE) și Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE) stau la baza Uniunii Europene. Ele definesc atât domeniile în care UE are dreptul să acționeze, cât și competențele organelor acesteia. Astfel, UE poate acționa doar dacă statele membre au autorizat-o să facă acest lucru prin intermediul tratatelor numite. Aceasta este definit prin *principiul atribuirii de competențe*, precizându-se că Uniunea Europeană are doar competențe atribuite de Tratatul UE. În consecință, prin natura tratatelor europene se înțelege că statele membre nu au renunțat la suveranitatea lor în totalitate. Cu toate acestea, ele au transferat anumite suveranități naționale către instituțiile UE.

² În versiunea franceză: „Nous ne coalisons pas des États, nous unissons les hommes”.

Uniunii i s-a transferat astfel competența legislativă în domeniile *politice* stabilite de Tratatate (vezi art. 2, 3, 4 și 6 din TFUE).

Transferul parțial de suveranitate conține deja un conflict immanent de competențe. Acest lucru poate fi explicat – dar și este agravat – prin faptul că, în conformitate cu TUE și TFUE, UE și-a stabilit obiective care pot fi atinse alternativ, prin intermediul unor domenii de drept cum ar fi civil sau administrativ. Astfel, normele de competență nu cuprind domenii de drept, ci domenii de *politică* (de exemplu, ar fi posibil să se îmbunătățească protecția consumatorilor împotriva produselor periculoase atât prin intermediul unui regulament administrativ de acordare a licențelor, cât și prin intermediul unei răspunderi civile preventive aspre a producătorului. Din perspectiva Constituției germane în special, precum și a altor state membre, măsurile de primul tip nu ar fi acoperite de competența federală de drept civil. Trebuie reiterat că, de fapt, Constituția germană prevede distribuirea competențelor între Federație și landurile ei în mare parte în funcție de domeniile de drept).

La rândul său, Curtea de Justiție a Uniunii Europene este responsabilă de protejarea dreptului Uniunii Europene (vezi art. 19 din TUE și art. 251 și urm. din TFUE). Aceasta se pronunță asupra acțiunilor statelor membre, instituțiilor și ale persoanelor fizice sau juridice.

Astfel, Tratatatele UE au instituit un drept al Uniunii Europene care face „*parte din ordinea juridică existentă pe teritoriul fiecărui stat membru*”.³ CJUE a confirmat în hotărârea Costa/ENEL din 1964, fără trimitere la dreptul internațional, că Tratatul CEE (*Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene* – predecesorul Tratatului privind Uniunea Europeană) a creat o „ordine juridică proprie”, deschizând astfel calea unei concepții a relației dintre dreptul Uniunii Europene și dreptul național, independentă de principiile dreptului internațional și, în plus, indicând disoluția rațiunii creării Comunității Europene în sensul unei autonomii a dreptului Uniunii Europene.⁴ În 1986, Tratatul a fost descris pentru prima dată de către CJUE ca fiind „carta constituțională a Comunității”.⁵ Prin această calitate constituțională, ordinea juridică a Uniunii Europene este accentuată în independența sa, dar în același timp nu

³ Speța *Staatliche Finanzverwaltung vs. S.P.A. Simmenthal*, în hot. CJUE din 09.03.1978, nr. 106/77, pag. 644:

<https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=3393BDA1435B7A6271F60322690DCC97?text=&docid=89693&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9390837> (accesat la 10.10.2024).

⁴ Speța *Costa vs. Enel*, în hot. CJUE din 15.07.1964, nr. 6/64, pag. 1269: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:61964CJ0006> (accesat la 03.05.2024).

⁵ Speța *Les Verts vs. Parlamentul European*, în hot. CJUE din 23.04.1986, nr. 294/83, pag. 1365: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=92818&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9391506> (accesat la 10.10.2024).

În versiunea franceză: „*Charte constitutionnelle de base*”.

este concepută ca o ordine juridică separată de cea a statelor membre, ci ca o ordine juridică globală în sensul unei comunități juridice care este încorporată în și completată de ordinele juridice ale statelor membre.

Această constatare evidențiază potențialul conflictelor care rezultă din exercitarea competențelor pe ambele părți: atât ale instituțiilor UE, cât și ale statelor membre. CJUE, în calitate de gardian al tratatelor cu privire la interpretarea și aplicarea lor, este poziționată în epicentrul conflictului de competențe, acesta reprezentând o necesitate continuă de clarificare.

Prezenta lucrare constă din cercetarea jurisprudenței CJUE și dezbaterăa unor hotărâri de importanță vastă, prezentând impactul lor asupra statelor europene. În contextul dat sunt discutate atât competențele CJUE, precum și, din punct de vedere al literaturii de specialitate, dar și al altor instanțe naționale, depășirea lor. Astfel, au fost cercetate îndeaproape și actele „*ultra vires*”⁶ ale Curții. O relevanță sporită o are, de exemplu, hotărârea Curții în cauza C-379/19, în care Statul Român a invocat o lipsă de competență a CJUE, argumentând că „*prin cererile de decizie preliminară s-ar solicita Curții în esență să aprecieze domeniul de aplicare, efectele, precum și legalitatea deciziilor Curții Constituționale în discuție în litigiile principale și să se pronunțe asupra anumitor elemente de fapt reținute de aceasta din urmă [...]*”⁷. Curtea contrazice Statul Român și face trimitere, pe de o parte, la separarea clară a funcțiilor între instanțele naționale și CJUE; pe de altă parte, însă, ultima își justifică competența prin furnizarea elementelor „*de interpretare a dreptului Uniunii care se pot dovedi necesare pentru soluționarea litigiului principal, ținând seama totodată de informațiile cuprinse în decizia de trimitere în ceea ce privește dreptul național aplicabil litigiului respectiv și faptele care caracterizează acest litigiu*”⁸.

Complexitatea studiului constă îndeosebi în cercetarea jurisprudenței ample a CJUE, identificarea hotărârilor critice (din punctul de vedere al literaturii de specialitate) și dezbaterăa raționamentului jurisdicțional. Astfel se aduc mai multe exemple din diferite state, atât membre ale UE cât și din proxima vecinătate.

⁶ Din latină: „în afara puterilor”/”în afara prerogativelor conferite”.

⁷ Speța *DNA – Serviciul Teritorial Oradea vs. KI ș.a.*, în hot. CJUE din 21.12.2021, nr. C-357/19 conexate cu C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, punctul 134: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=251504&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8415538> (accesat la 10.10.2024).

⁸ Ibidem.

Printr-un alt exemplu se evidențiază și relația reciprocă dintre CJUE și Curtea de Justiție a Asociației Europene a Liberului Schimb⁹ (Curtea AELS¹⁰). Aceasta din urmă este competentă în acțiunile de constatare a neîndeplinirii obligațiilor introduse de Autoritatea de Supraveghere a AELS împotriva unui Stat AELS cu referire la implementarea, aplicarea, sau interpretarea normelor din Acordul privind Spațiul Economic European (SEE), în emiterea avizelor consultative pentru instanțele din Statele AELS cu privire la interpretarea normelor SEE și soluționarea recursurilor privind deciziile luate de Autoritatea de Supraveghere a AELS. Divergențele jurisprudenței dintre Curtea AELS și CJUE¹¹ pun însă în pericol omogenitatea interpretării normelor UE, deoarece ele sunt parțial încorporate în Acordul privind SEE, asupra căruia se pronunță Curtea AELS. Cu toate acestea, trebuie de menționat că jurisprudența Curții AELS se bazează parțial pe cea a CJUE, ceea ce nu înseamnă că Curtea AELS urmează în mod automat jurisprudența CJUE cu privire la legislația paralelă a UE.

În cele din urmă, dar nu în ultimul rând, se analizează și Codul Civil al Republicii Moldova în lumina directivelor UE și a jurisprudenței respective. Ministerul Justiției al Republicii Moldova a concretizat în nota informativă la proiectul Legii privind modernizarea Codului civil și modificarea și completarea unor acte legislative din 2017, că în elaborarea proiectului s-a ținut cont de „g) *dreptul european – în special directivele în materie de drept privat și al protecției consumatorilor. De asemenea, s-a luat în cont Proiectul de Regulament al Parlamentului european și al Consiliului privind Legislația europeană comună în materie de vânzare (Common European Sales Law Regulation - CESL) [...]*”. Astfel, jurisprudența CJUE, în special privind directivele menționate mai sus, are un impact indirect în dreptul civil din RM, denotând importanța vastă de a delimita și înțelege competențele CJUE și interpretarea aplicată.

Studiul actual este, deci, de o importanță sporită în procesul de creație normativă în statele membre și din proxima vecinătate. Ele nu doar codifică jurisprudența CJUE, dar trebuie să și o înțeleagă, în special cu referire la hotărârile *ultra vires* ale Curții. Complexitatea competențelor instituțiilor europene reprezintă, de asemenea, un impediment pentru aplicarea hotărârilor, dacă nu sunt definite clar.

⁹ Din care fac parte la moment: Elveția, Islanda, Norvegia și Liechtenstein. E important de menționat că Elveția nu face însă parte din Statele care au semnat Acordul privind Spațiul Economic European; aceste fiind doar Islanda, Norvegia și Liechtenstein. Conlucrarea cu piața internă a UE are loc în cazul Elveției prin Acorduri bilaterale cu UE.

¹⁰ În versiunea engleză: EFTA Court (European Free Trade Association).

¹¹ Ambele Curți avându-și sediul în Luxembourg *vis a vis* una de alta.

Pentru a dezbate astfel influența Curții și a propune spre final o metodă de omitere a incertitudinii, este necesară studierea hotărârilor careia influențează viețile și sistemele unui continent întreg.

Până la momentul actual există o serie de lucrări ce analizează punctual doar unele hotărâri ale CJUE sau procesul de creație normativă din Uniunea Europeană, precum și instituțiile Uniunii Europene și competențele lor. Totuși, nici una dintre lucrări nu abordează influența în ansamblu a jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene, fapt care determină lipsa unei analize profunde care să se axeze pe jurisprudența CJUE pornind de la însuși raționamentul Tratatelor fundamentale ale Uniunii Europene.

Scopul lucrării. În conformitate cu cele menționate anterior, scopul tezei este de a analiza complex jurisprudența CJUE și de a determina impactul ei asupra statelor membre din UE și din proxima ei vecinătate. Scopul lucrării rezidă nu doar în analiza amănunțită a un șir de hotărâri pronunțate de CJUE, ci și ansamblul raționamentelor care stau la baza acestor hotărâri. Pentru a atinge scopul dat este necesară o analiză pornind de la originea Uniunii Europene și perceperea ideii în sine a fondatorilor acestei entități extraordinare nu doar din punct de vedere juridic, dar și politic și social.

Pentru a atinge obiectivul lucrării sunt evidențiate următoarele **obiective ale cercetării**:

1. analiza raționamentului jurisdicțional în contextul reflecțiilor doctrinare;
2. analiza dreptului primar și a dreptului secundar, precum și a raportului acestora față de sistemele de drept naționale;
3. analiza competențelor Uniunii Europene, a relației curților constituționale și a statutului în raport cu dreptul european și Curtea de Justiție a Uniunii Europene;
4. analiza principiilor codificate în Tratatelor fundamentale ale Uniunii Europene și incidența acestora în jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene;
5. analiza actelor *ultra vires* și conflictele imanente lor între CJUE și instanțele naționale;
6. analiza relației CJUE față de activitatea Curții de Justiție a Asociației Europene a Liberului Schimb;
7. analiza impactului jurisprudenței CJUE asupra procesului de creație normativă în statele membre ale UE înainte și după aderare la UE;
8. analiza influenței jurisprudenței CJUE asupra procesului de creație normativă în Republica Moldova.

Ipoteza de cercetare. Cercetarea în lucrarea prezentă pornește de la ipoteza că identificarea raționamentului jurisdicțional al CJUE va permite înțelegerea naturii și efectelor actelor jurisdicționale adoptate de organele sistemului judiciar al Uniunii Europene și prin aceasta va contribui la sporirea gradului de pregătire a mediului academic și a autorilor actului de justiție din statele membre ale UE și din statele din proxima ei vecinătate în vederea transpunerii armonioase a aquis-ului Uniunii Europene în ordinea juridică a acestora, inclusiv în cea a Republicii Moldova.

Jurisprudența CJUE influențează procesul de creație normativă din statele din proxima vecinătate cu UE, chiar dacă UE și statele respective au doar o simplă relație diplomatică ordinară. Raționamentul jurisdicțional poate fi găsit în statele vizate. Acest lucru este în mod evident valabil și pentru Republica Moldova.

Influența determinantă a Curții din Luxembourg, care, de altfel, nu poate fi măsurată doar la scară regională, prezintă în principiu un factor pozitiv, deoarece scopul primordial al Tratatelor fundamentale ale Uniunii Europene este de a asigura pacea în Europa pe un termen nedeterminat. În cazul în care Curtea aplică și interpretează Tratatul fundamental, nu persistă niciun risc evident care ar influența negativ viața cotidiană a cetățenilor europeni și a celor din proxima vecinătate. Problema însă ar putea apărea atunci când CJUE își asumă competențe pe care Tratatul fundamental nu le pot avea. În asemenea circumstanțe, rămâne valabilă problema statelor membre ale UE de a se apăra cu invocarea unui act *ultra vires*. Mai simplă este soluția pentru statele din proxima vecinătate. Acestea s-ar putea rezuma la renunțarea preluării jurisprudenței respective. Cu toate acestea, dacă ar fi preluată doar o parte din jurisprudența Curții, incidența raționamentului va fi de asemenea regăsită doar parțial în sistemul de drept național. Doar o jumătate din principiile europene ale Tratatelor fundamentale nu ar putea contribui la bunăstarea societății edificate de fondatorii UE. Astfel, deoarece UE a rămas într-un proces de formare nefinalizat, raționamentul jurisprudenței CJUE trebuie fie acceptat fie respins în totalitate.

Considerăm că, deși cu unele dificultăți, incidența raționamentului jurisdicțional al CJUE asupra procesului de creație normativă este un element pozitiv, necesar și o realitate juridică actuală.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese. Sinteza metodologiei de cercetare constă în cercetarea teoriilor prezente în literatura de specialitate și elaborarea unei teze prin aplicarea metodelor și principiilor de interpretare în știința de drept.

Vom arăta în prezentul studiu că atât analiza jurisprudenței CJUE, cât și impactul ei asupra statelor membre ale UE și a celor din proxima vecinătate este de o importanță crucială pentru juriștii specializați în dreptul internațional public, dreptul internațional civil, dreptul Uniunii Europene, precum și pentru reprezentanții altor profesii, cum ar fi sociologi, filosofi, politicieni, medici etc.

În această ordine de idei, vom recurge la metodele fundamentale juridice pentru procedeele teoretice și practice de analiză a jurisprudenței și a actelor legislative vizate. Adițional, vom cerceta evenimentele decisive și cele corelate.

- *metoda gramaticală*, care presupune interpretarea unei prevederi legale despicând formularea acesteia (denumită, de asemenea, interpretare lingvistico-gramaticală sau filologică), este oportună atunci când analizăm dispoziția juridică, inclusiv termenii individuali conținuți în aceasta, prin determinarea sensului cuvântului și a structurii frazei respective.¹² La fel, aceasta ne va permite să interpretăm hotărârile Curții Europene de Justiție a UE și cele ale Curții de Justiție a Asociației Europene a Liberului Schimb. Metoda dată de interpretare este în special utilă, când legiuitorii sau magistrații folosesc termeni sau propoziții ambigue. De exemplu, magistrații CJUE au interpretat formularea „morală publică” din art. 36 TFUE ca fiind „întruchiparea conceptelor morale ale unei anumite societăți la un moment dat”.¹³ Un alt exemplu ar fi termenul de „ordine publică” din același articol, interpretat ca fiind „reguli de bază definite în mod suveran care afectează interesele esențiale ale statului”.¹⁴

Trebuie de menționat că metodele de interpretare vor fi aplicate nu individual, ci în cumul printr-o corelație reciprocă. Importanța aplicării corelative se evidențiază la exemplul prezentat anterior. În jurisprudența germană termenul de „morală publică” (de exemplu, din art. 14 al. 2 din Legea privind poliția federală, dar și în toate codurile landurilor privind poliția¹⁵) se interpretează în sensul dreptului poliției și de ordine publică ca fiind „totalitatea regulilor

¹² Muthorst O. Grundlagen der Rechtswissenschaft. München, 2020. § 7 punctul 9.

Schwacke P. Juristische Methodik. Stuttgart, 2011. pag. 89.

¹³ Speța *House of Lords vs. Henn ș.a.*, în hot. CJUE din 14.12.1979, nr. 34/79, punctul 79: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=90345&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9146404> (accesat la 10.10.2024).

¹⁴ Speța *Regina vs. Bouchereau*, în hot. CJUE din 27.10.1977, nr. 30/77, punctul 4: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=89572&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9147522> (accesat la 10.10.2024).

¹⁵ în Germania fiecare land are un cod individual al poliției.

nescrise, a căror respectare este considerată o condiție indispensabilă pentru o conviețuire umană ordonată într-un anumit spațiu, în conformitate cu concepțiile sociale și etice predominante”.¹⁶

- *metoda sistematică* ne va ajuta să interpretăm totalitatea deciziilor CJUE prin analiza interdependenței lor. Chiar dacă, spre deosebire de sistemul anglo-american *Case Law* (de asemenea denumit *Common Law*), sistemul romano-european *Civil Law* nu se bazează pe precedente juridice, jurisprudența nedevenind un izvor al dreptului, ci doar orientativă.

Spre deosebire de normele juridice, unde are loc o comparație între ele printr-o metodă sistematică externă (capitolul în care se află norma juridică, normele precedente și următoare, titlul oficial al normei) și o altă sistematică internă (rezultatul normelor individuale coordonate astfel, încât să formeze un sistem lipsit de contradicții), prezenta lucrare va compara deciziile CJUE, fiind posibilă doar aplicarea metodei sistematice interne. Astfel, vom putea determina sensul mai detaliat al textului juridic care necesită interpretare.

Cu toate acestea, deciziile CJUE sunt pronunțate de-a lungul anilor și se referă la un număr corespunzător de valori sociale diferite. Cerința de a avea standarde juridice uniforme, deci egale, pentru toți cei care sunt supuși legii, derivând din principiul justiției, impune evitarea contradicțiilor între dispozițiile individuale ale sistemului juridic prin intermediul interpretării. Prin urmare, se evidențiază natura orientativă a deciziilor în sistemul romano-european.

Cu ajutorul metodei sistematice vom putea delimita și decizii ale CJUE care au declanșat un control „*ultra vires*”. În cazul în care o decizie ar contrazice intenția clar recognoscibilă a tratatelor, ea nu poate fi justificată și devine astfel o decizie „*ultra vires*”. În caz contrar, conținutul tratatului respectiv ar fi redefinit în mod fundamental. CJUE ar depăși astfel competențele sale din art. 19 din TUE și art. 251 și urm. din TFUE. Aceasta ar fi însă doar la discreția Statelor Membre ale UE să decidă dacă doresc să înlocuiască o anumită dispoziție.

- *metoda istorică* presupune interpretarea deciziei prin prisma considerentelor socio-juridice. Vom analiza decizii ale CJUE din diferite decenii. Prin urmare, dincolo de contextul sistematic prezentat mai sus, deciziile pronunțate sunt întotdeauna integrate într-un context istoric diferit, care trebuie, de asemenea, să fie luat în considerare în percepția deciziilor. Analogic metodei sistematice, metoda istorică poate fi aplicată doar parțial. Per ansamblu, ea presupune considerarea „istoriei originii” (geneza) și „circumstanțele istorice” în care a fost pronunțată decizia în cauză.

¹⁶ Decizia Curții Constituționale a RFG din 14.05.1985, nr. 1 BvR 233, 341/81 (cunoscută de asemenea sub denumirea de *Decizia Brokdorf*).

Astfel, prin natura sa, „istoria originii (geneza)” nu poate fi luată în considerare în privința deciziilor CJUE, aceasta fiind posibil doar pentru „circumstanțele istorice”.

În strânsă legătură cu metoda dată este și interpretarea istorică a dogmei, care analizează evoluția conceptelor în cadrul legal. Acest factor este datorat sensului cuvintelor supuse schimbării datorită modificărilor în circumstanțele istorice, sociale și politice.

- *metoda teleologică* se află într-o corelație strânsă cu metoda istorică, fiindcă ea își propune investigarea scopului social urmărit (*ratio legis*). CJUE asigură, în limitele competențelor sale, respectarea egală a dreptului Uniunii Europene în toate statele membre ale UE prin interpretarea și aplicarea Tratatelor. Astfel, magistrații au sarcina de a decodifica evaluarea unei anumite situații de interes codificată în Tratatate, adică de a afla care sunt interesele menționate în sintagma juridică din Tratatate în viața reală, precum și echilibrul intenționat de Statele Membre la semnarea Tratatelor.

În măsura în care rămâne loc pentru o interpretare mai largă, este recunoscut faptul că decizia în favoarea sau împotriva unei anumite interpretări trebuie să ia în considerare și consecințele practice – de exemplu, cele sociale sau economice – care sunt prezente în realitate (evaluându-se astfel impactul), pentru care, la rândul său, poate fi influențat de datele empirice corespunzătoare.

În mod evident, în interpretarea deciziilor CJUE sperăm să regăsim deja procesul rațional de interpretare teleologic pentru a înțelege mai bine intenția magistraților. Cu toate acestea, la rândul nostru, vom putea aplica metoda dată pentru a interpreta atât scopul urmărit de magistrați, cât și raționamentul jurisdicțional aplicat de statele vizate care se vor ghida de deciziile CJUE.

Prin urmare, interpretarea teleologică duce uneori la rezultatul că nu doar unul, ci mai multe scopuri, posibil chiar contradictorii, sunt urmărite. În asemenea caz, dacă nu poate fi realizată o optimizare a scopurilor contradictorii urmărite, se va pune în balanță ce interes subiacent are prioritate.

Determinarea scopului prin metoda teleologică poate duce la situația că formularea unei norme „depășește” scopul și invers, scopul intenționat depășind formularea prevăzută. Astfel, persistă un interes sporit de a analiza și depista deciziile CJUE prin care se interpretează un scop care depășește atât formularea din Tratatate, cât și intenția Statelor Membre, creând o eventuală decizie *ultra vires*.

- *metoda logică* fiind prezentată în final, neînsemnând totuși, că ea are o importanță mai redusă, ne va ajuta prin folosirea procedeele de raționament și judecată în procesul interpretării. Astfel, distingem mai multe procedee cum ar fi raționamentul *a contrario*, *ad absurdum*, regula *specialia generalibus derogant*, argumentul *a majori ad minus* și *a minori ad maius*. Procedeele menționate ne vor ajuta să distingem intenția magistraților în multitudinea de decizii pronunțate.

Sumarul capitolelor tezei, cu axarea pe investigațiile efectuate și necesitatea acestora pentru atingerea scopului și a obiectivelor cercetării.

Capitolul 1. În capitolul dat vom analiza cadrul doctrinar în domeniul lucrării de doctorat. În acest context, vom analiza atât raționamentul jurisdicțional în contextul reflecțiilor doctrinare, cât și contextul normativ în domeniul incidenței actelor UE asupra ordinii juridice naționale a statelor membre și a Republicii Moldova.

Propunem o percepere a raționamentului jurisdicțional, care ne va ajuta să obținem o analiză mai clară a jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene. Prezentarea definițiilor diferitor autori demonstrează complexitatea factorilor care stau la baza raționamentului luminat.

Prin analiza contextului normativ și a incidenței acesteia asupra sistemelor de drept naționale obținem o primă imagine în obstacolele întâlnite de statele membre. Chiar și Republica Moldova - după semnarea acordului de asociere - încearcă să paveze calea pentru o eventuală integrare și armonizare a dreptului UE cât mai ușoară.

Capitolul 2. În acest capitol vom cerceta competențele și prezența CJUE în sistemul de drept european. Curții din Luxembourg îi este atribuită obligația de interpretare și aplicare a Tratatelor fundamentale. Prin hotărârile sale Curtea tinde să armonizeze reglementările naționale din domeniile atribuite UE cu legislația dreptului Uniunii Europene. Astfel, perceperea Uniunii Europene însăși este una esențială.

Hotărârile CJUE pot fi înțelese în totalitate, doar dacă putem percepe în prim plan competența, compoziția și istoria jurisdicțională a CJUE. Pentru acest lucru trebuie să putem delimita Tribunalul de primă instanță cu Curtea de Justiție în calitate de a doua instanță. Perceperea instituției jurisdicționale de către publicul larg este, desigur, de a vedea CJUE drept o unică instanță.

Proiectarea hotărârilor CJUE și a raționamentului lor poate fi văzut în sistemul de drept național al unui stat doar dacă înțelegem ce interpretează CJUE de fapt. Sursele juridice ale

Uniunii Europene par să fie succinte, având în prim plan aproape mereu dreptul primar al Uniunii Europene. Cu toate acestea, de-a lungul anilor, sistemul de drept european a evoluat enorm. Există o multitudine de acte legislative care definesc dreptul secundar al Uniunii Europene. Pe de altă parte, în cazul dat, și întrebarea legiferării este de o mare importanță, în condițiile în care nu putem analiza un act legislativ fără a înțelege legiferarea respectivului act. Deși procesul de legiferare în cadrul Uniunii Europene este asemănător cu cel al unei structuri democratice - care este foarte bine cunoscut, el are anumite divergențe, fapt care facilitează să se deosebească îndeosebi în lumina divizării puterilor în stat. Pentru a înțelege hotărârile CJUE trebuie înțeleasă și legiferarea UE, deoarece Curtea analizează toate chestiunile deferite ei pentru analiză anume din acest punct de vedere în alegerea raționamentelor sale.

De la bun început urmând principiul din Roma antică „*Ubi non accusator, ibi non iudex*”¹⁷, analizăm modalitatea teoretico-practică privind modalitatea depunerii cererii la CJUE. Depunerea cererii ne ajută să înțelegem hotărârile CJUE, citind involuntar hotărârile cu gândul la principiile juridice de drept material și procesual, fiindcă ele există în orice sistem de drept. Punerea lor la baza analizei ne oferă posibilitatea de a percepe mai bine viziunea magistraților care au o gândire analitică foarte detaliată și pedantă. Hotărârile CJUE sunt uneori atât de complexe, încât pot fi comparate cu teoria haosului în matematică, precizând în esență că mai multe acțiuni par haotice într-o viziune îngustă, putând fi regulate într-o viziune mai amplă cu reacții individuale.¹⁸ Astfel, și interpretarea magistraților din Luxembourg determină reacții asupra tuturor legislațiilor din UE. Deși uneori o hotărâre poate părea arbitrară, ea capătă sens în întregul sistem al dreptului Uniunii Europene.

Capitolul 3. În final, după înarmarea cu toate instrumentele juridice de percepere a hotărârilor CJUE putem recurge la analiza detaliată a fiecărei hotărâri în parte. Un exemplu bun și clar, pentru început, pentru analiza raționamentului jurisdicțional din perspectiva unui drept fundamental din Tratatul fundamental ar putea constitui cercetarea libertății circulației a mărfurilor. Ne ambiționăm să înțelegem ansamblul de hotărâri ale CJUE în pofida numărului imens al acestora, fiind practic imposibilă analiza lor separată și nerațională axarea pe perceperea unui raționament doar în baza statisticii. Mai mult ca atât, este necesar să înțelegem punctul de pornire al fiecărui raționament al magistraților pentru a putea găsi o caracteristică. Deci, cel mai efectiv este să analizăm libertatea circulației a mărfurilor și evoluția jurisprudenței CJUE în baza acestui principiu.

¹⁷ Din latină: unde nu este un reclamant, nu este nici un judecător.

¹⁸ Argyris J., Faus G., Haase M. Die Erforschung des Chaos. Eine Einführung für Naturwissenschaftler und Ingenieure. Braunschweig/Wiesbaden, 1994, pag. 438 ș.u.

Pe exemplul unei singure libertăți putem încerca să analizăm și restul domeniilor în care evoluția jurisdicțională are loc într-un ritm rapid. Datorită evoluției informaționale, bunăoară, avem ocazia să observăm și adaptarea jurisdicțională a CJUE la realitatea practică, care ulterior trebuie adaptată și realității juridice. Domeniul dat ne oferă o imagine a unei evoluții firești, pe când un domeniu în proces de hibernare nu poate oferi o imagine clară a direcției jurisdicționale luate. Cu ajutorul domeniilor aflându-se într-o evoluție continuă putem analiza legislația statelor membre înainte și după aderarea lor la UE. Astfel putem evidenția o realitate a evoluției jurisdicționale actuale.

Într-un sistem cu mai multe nivele jurisdicționale (în plus cu divizarea competențelor nu în baza unor domenii, ci a unor politici, după exemplul Uniunii Europene) este firesc să apară conflicte între instituțiile administrative, constituționale și judecătorești. Astfel se impune analiza nu doar a impactului pozitiv, ci și a celui negativ, pentru o percepere mai clară a tuturor principiilor care stau la baza hotărârilor CJUE. Dreptul interpretat și principiile dezvoltate de CJUE au fost mereu și sunt prezente în Tratatul fundamental. Din acest motiv, Curtea doar le analizează în anumite spețe concrete în care trebuie să ajungă la o concluzie. În urma acestui exercițiu se poate obține o imagine completă a raționamentului jurisdicțional.

Este evident că orice dezbateri are loc în exemple concrete, astfel că trebuie să analizăm toate concluziile stabilite anterior în baza spețelor *in concreto*, fiecare speță avându-și deosebirile sale. Cu toate acestea, raționamentul jurisdicțional nu se schimbă. Principiile Tratatelor fundamentale sunt aplicate în măsură mai amplă sau mai succintă în funcție de fiecare situație concretă.

Prin analiza dialogului CJUE cu curțile constituționale putem analiza importanța identificării constituționale, dar și cooperarea corpurilor judecătorești. Astfel, se poate cerceta încă o dată, din altă perspectivă, raționamentul jurisdicțional care, în final, își are influența într-o anumită cauză, doar că prin metode diferite. Uneori o abordare specifică este impusă statului membru prin anularea anumitor reglementări interne, iar alteori prin atenționarea unor acțiuni care pot acționa în detrimentul principiilor UE și ale Tratatelor fundamentale. Uneori Curtea poate chiar avertiza un stat membru, pronunțându-se față de un alt stat membru. Cercetarea conflictelor răsunătoare sunt de mare importanță, fiindcă ele prezintă un studiu foarte detaliat din partea magistraților. Din aceste raționamente, rămâne să analizăm adițional concluziile magistraților europeni și naționali prin interpretarea acțiunilor unor somități juridice de pe arena de drept internațional.

În final vom aplica concluziile obținute în realitatea juridică și socială din Republica Moldova, după cercetarea directă și indirectă a profunzimii influenței raționamentului jurisdicțional asupra procesului de creație normativă. Influențarea raționamentului jurisdicțional direct ar putea fi complicată, dar și clară, deoarece legislativul recurge singur la invocarea jurisprudenței internaționale, îndeosebi a celei din Luxembourg. Influențarea indirectă are loc prin intermediul corpurilor judecătorești naționale prin menționarea principiilor respective fie de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova sau de Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană, dreptul Uniunii Europene, *ultra vires*, raționamentul jurisdicțional, Tratatul fundamental ale UE, Curtea AELS, CJUE, identificare constituțională, *effet utile*, principiul cooperării loiale.

1. Abordări doctrinare și normative în materia incidenței raționamentului jurisdicțional al Curții de Justiție a UE asupra procesului de creație normativă în statele membre și din proxima vecinătate

1.1. Incidența raționamentului jurisdicțional al Curții de Justiție a UE asupra ordinii juridice naționale în contextul reflecțiilor doctrinare

Demarăm investigația științifică în cadrul capitolului dat, urmărind nucleul abordării doctrinare și normative a materialului științific prin stabilirea surselor relevante din lucrările științifice și didactico-științifice, care au abordat atât raționamentul jurisdicțional per general, cât și îndeosebi cel al Curții de Justiție a UE.¹⁹ Astfel, reflectăm analiza situației privind raționamentul jurisdicțional, prezentând evoluția doctrinară internațională și națională.

Conform legislației naționale și internaționale, organele judiciare își realizează activitatea judiciară, una dintre sarcinile principale ale acestora fiind pronunțarea deciziilor, în mare parte obligatorii cu privire la interpretarea „legii”. Un principiu evident este că judecătorii sunt independenți și se supun numai legii. Astfel, în argumentarea deciziilor pronunțate fiecare judecător urmează să parcurgă un lanț de argumentare pentru a ajunge la un rezultat concret în speța dedusă judecării. Deci, fiecare magistrat trebuie să recurgă la o argumentare în baza unui șir de viziuni teoretice aplicabile în practică. Rezultatul lanțului de argumentare va forma, în final, raționamentul jurisdicțional care va sta la baza oricărei decizii. Drept urmare, este necesar să determinăm înțelegerea universală a raționamentului jurisdicțional.

Manualul „*Rhetoric and The Rule of Law: A Theory of Legal Reasoning (Law, State, and Practical Reason)*” (în română „*Retorica și regulile dreptului: o teorie a raționamentului jurisdicțional [Legea, statul, și argumentarea practică]*) de Sir Donald Neil MacCormick, filosof de drept și politician, demonstrează caracterul complex și profund al raționamentului jurisdicțional, conținutul abstract și concret al acestuia, originea socială și rolul nu doar într-un stat individual, dar și într-o uniune, ca cea europeană, sau într-o entitate politică a statelor (ca Anglia, Scoția, Țara Galilor, sau Irlanda de Nord).²⁰ Autorul tinde să explice natura raționamentului jurisdicțional și cum acesta se regăsește în deciziile diferitor Curți. Deși se

¹⁹ Poalelungi, Mihai. Analiza raționamentului jurisdicțional în ordinea juridică în contextul reflecțiilor doctrinare, în: Studii Juridice Universitare, 2023, pag. 186 ș.u.

²⁰ MacCormick, N. *Rhetoric and The Rule of Law: A Theory of Legal Reasoning (Law, State, and Practical Reason)*. New York, 2005, pag. 21 ș.u.

bazează parțial pe sistemul legal întâlnit îndeosebi în Anglia și Scoția, el sugerează că atât studiul său, cât și argumentarea sa este mai mult de natură filosofică și se aplică în orice sistem de drept. Autorul pornește de la baza teoretică a raționamentului jurisdicțional al secolului douăzeci, reiterând principiul larg recunoscut „ $R + F = C$ ” (*id est* „*regula plus faptele deduc concluzia*”) ca fiind adevărul esențial.²¹

Deci, pentru a justifica o decizie, de regulă, instanța aplică legile relevante pentru faptele care stau la baza unui litigiu. Autorul ține să afirme că argumentarea în fond, în mod evident, este mai profundă decât o simplă deducție prin aplicarea legii la speța din litigiu. Dacă metoda gramaticală nu conduce la un rezultat determinat, atunci se va recurge la metoda sistematică, teleologică, istorică etc.

Teza domnului Sir MacCormick este bazată în mare parte pe esența deducției, în opinia noastră fiind unidimensională, la care, în opinia autorului, ar trebui să recurgă orice judecător. Cu toate acestea, el omite să ofere o noțiune „deducției” în contextul dat. Ca urmare, dacă ajustăm complexitatea unei spețe prin lipsa incontestabilității faptelor prezentate, atunci apare întrebarea aplicării generale a unei deducții unidimensionale. Formula prezentată mai sus și, respectiv, deducția propusă ar presupune ipoteza, că – dacă variabilele de pornire, fiind fapte incontestabile – sunt adevărate și legea în cauză este aplicabilă, atunci consecința normativă urmează a fi și ea incontestabilă.

În manualul „*The Nature of The Judicial Process*” (în română: „*Natura procesului jurisdicțional*”) de Benjamin N. Cardozo este analizată ideea raționamentului jurisdicțional nu doar din punct de vedere pragmatic, ci și din punct de vedere filosofic, luând în considerare factorul uman al judecătorului.²²

Autorul pornește de la premisa că obligația judecătorului de a aplica raționamentul jurisdicțional se bazează în practică pe ideea că – atunci când persistă o lacună legală și nereglementată – el va lua o decizie corectă pentru soluționarea litigiului, acesta fiind imparțial, rațional, și apt să ia o decizie echitabilă, fiind de asemenea conștient de obiceiurile societății și de standardele juridice cerute.²³ Totuși, uneori, ignoranța se opune idealurilor dorite, astfel încât decizia luată în favoarea uneia dintre părți nu este justificată. Ținând cont de faptul că viața este prea complexă, ar fi naiv și, cel puțin, imprudent să nu se ia în calcul factorul uman. Autorul

²¹ Spaak T. Deduction, Legal Reasoning, and the Rule of Law. Book Review Of: Rhetoric and the Rule of Law. A Theory of Legal Reasoning. În: Constitutional Commentary. Minnesota, 2006, pag. 121.

²² Cardozo B. The Nature of The Judicial Process. Yale, 1921, pag. 9 ș.u., 142 ș.u.

²³ Ibidem, pag. 142 ș.u.

recurge la o comparație vizuală, care tinde să demonstreze necesitatea unui raționament jurisdicțional multidimensional. Istoria a arătat, că, în principiu, legea este codificată doar după un șir de evenimente ce duc la necesitatea unei codificări. Astfel, raționamentul jurisdicțional nu trebuie să abordeze un litigiu doar dintr-un punct de vedere, de parcă acestea ar fi o statuie.

O decizie echitabilă trebuie să recurgă la ajutorul principiilor universale, dezvoltate pentru a putea depăși limitările intelectuale prezente în factorul uman, astfel obținând, iarăși în mod ideal, o decizie cu o viziune infinită.

Prin șirul de explicații și analiză a domnului Cardozo se evidențiază importanța principiilor juridice prezente în deciziile judecătorești. Ele oferă o adaptare mai ușoară la o realitate a societății de zi cu zi. Din această perspectivă, societatea nu trebuie privită ca o piatră ce se cioplește de fiecare nouă generație, ci mai degrabă de un râu cu un curs permanent în plină adaptare la noile tehnologii, viziuni, credințe etc. Aplicarea rigidă a normelor codificate în legile naționale poate duce la un rezultat inechitabil. Pe de altă parte, principiile juridice oferă – pe lângă normele aplicate – atât perceperea mai ușoară a unei legi, cât și obținerea unui rezultat echitabil.

După cum reiterează autorul, scenariul ideal este mai mult o excepție decât o regulă. Litigiile sunt predestinate să apară într-o societate, iar deciziile judecătorilor, cu regret, sunt predestinate să nu fie mereu ideale. Însuși faptul că instanțele supreme își modifică jurisprudența demonstrează această ipoteză. Indiferent de aceasta, judecătorii trebuie să tindă spre decizii ideale pentru orice societate. Recurgând la legea aplicabilă și principiile juridice relevante, înțelegem că persistă cel puțin șansa ca să fie luată o decizie echitabilă, care poate contribui la formarea unei societăți mai echitabile.

În lucrarea sa „*Thinking Like a Lawyer: A New Introduction to Legal Reasoning*” (în română: „*Gândind ca un avocat. O nouă introducere în raționamentul legal*”), Frederick Schauer pornește de la ideea, că raționamentul jurisdicțional al juriștilor în unele cazuri se poate diferenția, în timp ce în altele nu este posibilă o diferențiere de raționamentul societății care nu face parte din cei ce participă la activitatea juridică.²⁴ În analiza sa, autorul tinde să elucideze cu ce se deosebește raționamentul legal, per general, de cel al societății terțe. Punctul de reper este educația juridică pe care juriștii o obțin încă de la instituțiile superioare de învățământ. O facultate de drept nu este necesară pentru a învăța niște texte scrise și a le reține pentru a le putea

²⁴ Schauer F. *Thinking Like a Lawyer. A New Introduction to Legal Reasoning*. Cambridge, London, 2009, pag. 1 ș.u.

reda ca pe o poezie. Mai mult ca atât, instituțiile de învățământ superioare oferă educația unei gândiri mai analitice, mai raționale sau mai riguroase. Totuși, o astfel de educație este oferită nu doar de către facultățile de drept. Cele din urmă se evidențiază în opinia autorului prin scopul facultăților de drept, *id est* de a preda juriștilor un raționament mai „diferit” decât cel ordinar. F. Schauer recunoaște, însă, că distincția caracterizării de „diferit” este prezentată dificil, fiindcă este mai simplu să excluzi ceea ce nu face parte din categoria dată, decât să oferi o definiție pozitivă.

Acesta își continuă relativizarea definiției de raționament legal prin prezentarea lui ca fiind rezultatul unui proces analitic empiric.²⁵ Prin urmare, termenul nu poate fi definit într-un mod inechivoc, acesta putând fi expus prin diferite exemple și înțeles în mod implicit, dar, în cele din urmă, el se va defini printr-o caracterizare de „gândire juridică”.²⁶

În final, autorul recunoaște și concluzionează că raționamentul legal – deși este greu definit – totuși, este caracterizat de un cumul întreg de caracteristici, cum ar fi principiile juridice, realități sociale, interpretări subiective, opinii juridice, norme codificate, fapte și dovezi prezentate.

În opinia noastră, F. Schauer arată extrema opusă celei a autorului MacCormick. Cel din urmă limitează definiția de raționament jurisdicțional la o formulă simplă în conformitate cu ideea unui adevăr prezent în simplitate. Cel dintâi, pe de altă parte, extinde această limită și relativizează raționamentul jurisdicțional. Deși el abordează un raționament juridic per general, acesta nu diferă cu nimic de raționamentul jurisdicțional, bazându-se pe aceleași instrumente care stau la dispoziția unui jurist în argumentarea în cauză.

O altă lucrare, „*Interpreting Precedents: A Comparative Study*” (în română: „*Interpretarea precedentelor: un studiu comparativ*”) de Sir Donald Neil MacCormick și Robert Summers, analizează raționamentul jurisdicțional din mai multe state și din sisteme legale diferite într-un studiu comparativ.²⁷ Punctul de pornire al studiului este sistemul de drept *Common Law*. Dincolo de acest obiectiv, autorii analizează vast și raționamentul jurisdicțional în statele din Europa și în afara acesteia. Se concretizează că nu există în lumea juridică un raționament legal care ar aparține unui sistem sau altuia.²⁸ Astfel, raționamentul juridic, per

²⁵ Ibidem, pag. 11 ș.u.

²⁶ Autorul folosește termenul de „gândire ca un avocat”. Totuși am optat pentru un termen mai general, fiindcă argumentarea sa relatează aplicabilitatea termenului nu doar asupra avocaților dar și a justițiarilor.

²⁷ MacCormick, N., Summers R. *Interpreting Precedents: A Comparative Study*. Aldershot, Brookfield, 1997, pag. 1 ș.u.

²⁸ Ibidem, pag. 6.

general, și cel jurisdicțional, în particular, este similar în sisteme de drept diferite, inclusiv nelimitându-se la un singur continent. Prin urmare, deosebirile culturale a societăților nu afectează perceperea raționamentului jurisdicțional.

Una dintre observațiile autorilor este modul de argumentare al curților europene. Acestea nu folosesc silogisme *per se* și totuși, argumentează într-un mod silogistic. De-a lungul anilor această metodă a evoluat, deoarece, cu cât mai vechi sunt deciziile, cu atât mai abstractă pare a fi argumentarea.

O deosebire curioasă îl prezintă raționamentul jurisdicțional în Franța. Instanțele respective sunt instruite să nu folosească un caz ipotetic la baza raționamentului.²⁹ În special, studenților din instituțiile superioare de învățământ li se explică argumentarea deciziilor prin numeroase exemple ipotetice pentru o percepție mai ușoară. Deși ideea instanțelor franceze de a menține un lanț logic și practic în argumentarea unei decizii este înțeleasă, totuși, utilizarea periodică a unui caz ipotetic poate evidenția mai ușor o linie de argumentare. În cele din urmă, decizia instanțelor are la bază un raționament jurisdicțional în rezultatul mai multor instrumente argumentative. Deci, în teorie, limbajul trebuie să fie posibil de perceput de orice parte la litigiu, și nu doar de reprezentanții juridici. Cazurile ipotetice, însă, ușurează prezentarea argumentării a deciziilor date.

Asemănarea comună a instanțelor superioare din statele studiate de către autori³⁰ constă în oferirea de raționamente jurisdicționale într-o argumentare bazată mai puțin pe circumstanțele cauzei și mai mult pe argumentarea prin intermediul principiilor juridice relevante, iar unei chiar eliptice.³¹

Manualul „*Judging in Good Faith*” (în română: „*Judecând cu bună credință*”) de Steven Burton analizează raționamentul jurisdicțional din punctul de vedere a eticii prezente în societate.³² Autorul susține că, deși sistemul de drept poate părea un cumul de norme obiective, neutre și determinate, în realitate acesta este situat într-un context social, expus politicii actuale unilaterale a legislativului actual și nedeterminat într-o măsură importantă.³³ Sistemul de drept este departe de aparențele evidente și, din acest motiv, trebuie să se evite perceperea lui față de

²⁹ Ibidem, pag. 136.

³⁰ Statele analizate sunt: Republica Federală Germană, Finlanda, Franța, Italia, Norvegia, Polonia, Spania, Suedia, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii.

³¹ Ibidem, pag. 536.

³² Burton, S. *Judging in Good Faith*. Cambridge, 1992, pag. 6 ș.u.

³³ Ibidem.

societate ca fiind un sistem per general nedeterminat, reflectându-se aparent într-un limbaj de exersare a puterii arbitrare.

Din cauza complexității raționamentului jurisdicțional, acesta pare pe alocuri a fi perceput de societate ca un mecanism de argumentare ce tinde a fi din ce în ce mai arbitrar, în măsura în care un individ sau organ își dezvoltă abilitatea de argumentare mai bine. Deși în mod evident în unele state sau instituții se încearcă folosirea raționamentului jurisdicțional în scopuri abuzive, scenariul dat rămâne totuși, a fi o excepție.

Considerăm că aparența dată se datorează complexității argumentării jurisdicționale, care totuși, pe lângă prezentarea faptelor care stau la baza litigiului, se concentrează pe un cumul de argumentări cu ajutorul metodelor dezvoltate de doctrina juridică. Considerentele eticii analizate de S. Burton nu sunt, în principiu, nimic altceva decât factorul sociologic din lucrările prezentate și menționate anterior. Una dintre deosebirile importante subtile în lucrarea lui S. Burton față de celelalte este diferențierea dintre conceptul determinat sau nedeterminat al raționamentului jurisdicțional. Înțelegem noțiunea de determinat sau nedeterminat prin referirea la totalitatea normelor codificate supuse raționamentului jurisdicțional sau vizate în procesul dat.

Lucrarea „*Legal Reasoning and Political Conflict*” (în română: „*Raționamentul juridic și conflictul politic*”) de Cass R. Sunstein analizează raționamentul legal din punctul de vedere al organului legislativ, care, în esență, presupune o confruntare politică într-un stat democratic.³⁴ Autorul pornește de la prezentarea, în opinia lui, a teorii generale de drept, care presupune obiectivul sistemului de drept de a fi specificarea unei valori simple și deseori unidimensionale și, deci, a unei legi ca fiind abstract-generală. Analiza utilitaristă și economică a dreptului ar fi astfel o metodă întâlnită des în raționamentul legal. Aceasta operează prin specificarea unui singur obiectiv cu ajutorul căruia se va determina rezultatul căutat.

În lucrare sunt analizate nuanțele politice prezente într-un stat democratic. Astfel orice normă codificată este în principiu compromisul obținut într-un dialog politic între actorii legislativi. Într-un stat de drept funcțional societatea poate conta pe normele codificate, indiferent de conflictele politice, deoarece, în mod ideal, legile adoptate ar trebui să îmbunătățească calitatea vieții în societate. Pe prim plan, însă, nu apar conflictele ce sunt imanente unei adoptări legislative, ci siguranța care este oferită cetățeanului datorită textului codificat. Prin urmare, societatea nu trebuie să se preocupe de eventuale acțiuni arbitrare sau

³⁴ Sunstein, C. *Legal Reasoning and Political Conflict*. Oxford, New York, 2018, pag. 13 ș.u., 219 ș.u.

nejustificate. Chiar și atunci când actorii legislativi nu pot ajunge la un compromis, în procesul de argumentare a deciziilor se poate recurge la metoda analogică pentru a suplini lacuna legală.

Paradoxul menționat de C. Sunstein este intrinsec naturii teoriilor și principiilor de drept generale de a nu decide cazuri concrete. Spre deosebire de o lege codificată care prezintă o regulă general-abstractă, aceasta are totuși, un cumul de scenarii limitate. pe de altă parte, teoriile și principiile generale nu sunt limitate în acest sens, iar datorită acestei circumstanțe ele au un avantaj și dezavantaj în același timp.

Ambele mecanisme – legile codificate și teoriile și principiile generale – trebuie folosite în cumul, și nu alternativ. Prin urmare, autorul demonstrează relația strânsă dintre confruntările politice și percepția viziunilor din societate, care se răsfrâng în principiile generale de drept și raționamentul jurisdicțional influențat de acești factori.

Manualul „*The Authority of Law: Essays on Law and Morality*” (în română: „*Autoritatea legii: eseuri despre lege și moralitate*”) de Joseph Raz abordează raționamentul jurisdicțional în contextul autorității juridice. Autorul demarează lucrarea de la analiza naturii autorității juridice.³⁵ Analiza acesteia poate fi pusă pe aceeași treaptă cu cea a moralității sau a raționalității. Cu toate acestea, lucrarea nu analizează natura autorității din punct de vedere filosofic. Scopul ei este de a propune o analiză pragmatică care subminează sau susține autoritatea judecătorească.

Autorul face diferența dintre normele codificate și cele nescrise. În cazul unei legi codificate judecătorul va respecta sursa legală și o va utiliza în argumentarea sa, deducând o soluție. Astfel, el va recurge la aplicarea legii prin metodele juridice care implică un raționament jurisdicțional determinat de instrumentele tipice de interpretare și argumentare.

Prin urmare J. Raz demarează de la ideea „naturii autorității” în sine. Aceasta se va defini prin subminarea subiecților chiar și atunci când aspectul dat este contrar rațiunii *in concreto*. Din aceasta rezultă că subminarea față de o autoritate este irațională. Deci, aparent însăși natura autorității este incompatibilă cu valorile morale și rațiunea unui individ, fapt care denotă că toată autoritatea este imorală, determinând o subminare irațională. Concluzia dată însă induce în eroare, fiindcă, în viziunea autorului, argumentul de bază reprezintă punctul ei slab. Natura autorității reprezintă în esență autoritatea normativă asupra subiecților în cauză. Respectarea normelor, însă, nu este nici irațională, nici imorală. Natura autorității ghidează indivizii în baza

³⁵ Raz, J. *The Authority of Law: Essays on Law and Morality*. Oxford, New York, 1979, pag. 11 ș.u.

acelorași considerente generale ca decizia rațională, conform valorilor morale pe care le-ar avea un individ într-un caz paralel, de altfel ca și o normă legală.³⁶

Autorul continuă dezvoltarea unei concepții a legalității autorității. Însăși existența unui sistem legal este dovada funcționalității sistemului, dar la fel și a eficienței sale sociale. Prin urmare, fiecare lege își are o sursă. Totuși, nu trebuie confundat, că legea *per se* și valorile morale sunt privite separat. Or, pentru existența unei legi este important, ca esența ei să fie determinată pe o cale obiectivă și neutră față de valorile morale prezente în societate.

Mai mult ca atât, analiza legitimării autorității are în esență ca justificare doar *prima facie* puterea de constrângere. În realitate, însă, fiind detașată de valorile morale ale societății, legitimarea autorității constă în scopul ei de a susține societatea în acțiunile sale, ele la rândul său fiind călăuzite de valorile morale ale societății. Deci, obținem un cerc vicios prin care autoritatea juridică își are legitimarea față de un individ doar dacă promovează o acțiune pozitivă în baza valorilor morale și astfel susținând per general o evoluție pozitivă a societății. Astfel, dl Raz concluzionează că legitimarea autorității poate servi doar evoluției pozitive a societății și nu poate fi bazată pe puterea de constrângere a societății.

Privind concluziile autorului în legătură cu raționamentul jurisdicțional, putem reține că dacă legitimarea autorității poate servi doar unei evoluții pozitive a societății, respectiv și raționamentului jurisdicțional trebuie să i se aplice în fond aceleași considerente. Deși în analiza anterioară se ajunge la concluzia că valorile morale ale societății nu joacă un rol în legitimarea autorității, considerăm că deducția dată este eronată. Deși lanțul logic al autorului pare a fi justificat, el omite că valorile morale ale societății își au baza în fiecare acțiune a indivizilor acestei societăți. Însăși analiza autorului pornește de la perceperea sa a legitimării autorității. O astfel de analiză nu ar fi, însă, posibilă fără valorile morale ale societății din care face parte. Omiterea acestor valori ar însemna compararea unidimensională a simplelor evenimente din societate, deoarece o astfel de comparație ar denota existența valorilor morale. Deci, în concluzie, valorile morale ale societății sunt imanente raționamentului jurisdicțional.

În contextul doctrinar național, domnul Profesor dr. hab. Oleg Balan prezintă indirect raționamentul juridic prin cercetarea corelației dintre dreptul european, dreptul intern al statelor membre ale UE și dreptul internațional în „*Drept Internațional public*”.³⁷ Autorul determină ipotezele conflictului dintre dreptul internațional și cel intern, reflectând în esență că „*dreptul*

³⁶ Ibidem, pag. 16 ș.u.

³⁷ Balan, Prof. dr. hab. Oleg, Dorul, conf. univ. dr. Olga. *Drept Internațional public*. Chișinău, 2009, pag. 102 ș.u.

internațional este esențialmente cel al războiului și păcii, al reglementării conflictelor internaționale”.³⁸ Astfel, de asemenea aici se evidențiază realitatea socială din societățile participante impunând valorile prezente în reglementările adoptate.

O asemenea concluzie prezintă și doamna Olga Dorul, conf. univ. dr., în analiza noțiunii de drept internațional, abordând valorile sociale care stau îndeosebi la baza dreptului internațional.³⁹ Deși de-a lungul anilor a avut loc o desprindere a dreptului internațional de morală și teologie într-o anumită măsură, valorile sociale sunt subînțelese intrinsece reglementărilor între indivizi sau entități juridice.

Aceleași mențiuni pot fi întâlnite și în „*Manualul judecătorului pentru cauze civile*” de prof. dr. hab. Mihai Poalelungi, deși făcute în contextul jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului.⁴⁰

Datorită autorilor enumerați și analizelor efectuate, putem concluziona că raționamentul jurisdicțional este supus cercetărilor detaliate de zeci de ani. Astfel, fiecare autor a abordat raționamentul jurisdicțional direct sau indirect dintr-un punct de vedere diferit. Unii au analizat influența valorilor morale ale societății, alții le-au exclus intenționat, în timp ce alții au evaluat influența filozofică, pragmatică, chiar și matematică, prin implementarea deducției raționale.

Prin urmare, putem evidenția trăsătura comună care stă la baza oricărei definiții, chiar dacă aparent are loc o altă abordare decât cea în concluziile autorilor.

Deci, propunem abordarea definiției raționamentului jurisdicțional în esență ca fiind rezultatul analizei subiective a fiecărui magistrat în parte, dar și a viziunii comune, în care se răsfrânge cumulul de factori influențați din societate, atât cei practici (cum ar fi istoria și valorile morale) cât și cele teoretice (cum ar fi chibzuirea filozofică, preluate în analiza dezbaterilor politice în adoptarea legilor). Astfel, raționamentul jurisdicțional nu poate fi prezentat de o descriere unidimensională, fapt care, în mod evident, provoacă inițial o percepere confuză. Raționamentul jurisdicțional trebuie obligatoriu înțeles într-o manieră multidimensională. Tocmai din motivul dat este importantă cercetarea multitudinii de factori și incidența lor atât în actele normative, cât și în cele jurisdicționale.

³⁸ Ibidem, pag. 103.

³⁹ Ibidem, pag. 26 ș.u.

⁴⁰ Poalelungi, Prof. dr. hab. Mihai, Sârcu, conf. univ. dr. Diana. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, în: *Manualul judecătorului pentru cauze civile*. Chișinău, 2013, pag. 69 ș.u.

La fel a se vedea: Balan, Prof. dr. hab. Oleg, Sârcu, conf. univ. dr. Diana. Aplicarea directă a reglementărilor internaționale, în: *Manualul judecătorului pentru cauze civile*. Chișinău, 2013, pag. 57 ș.u.

Datorită Uniunii și multitudinii percepțiilor întâlnite în fiecare stat membru, Curtea de Justiție a Uniunii Europene este respectiv nevoită să recurgă la aplicarea raționamentului jurisdicțional în lumina cumulului de factori care îl influențează. În fiecare stat membru din UE persistă o deosebire în percepția și știința juridică față de vecinii săi. Fiind desemnați de fiecare stat membru, magistrații CJUE formează astfel o pluritate de izvoare juridice prin prezența fiecărui magistrat. Hotărârile CJUE au la baza lor un cumul de viziuni redată în deciziile magistraților.

Având la bază o multitudine de viziuni, este evident că în unele domenii acestea să coincidă, iar în altele să fie opuse sau chiar să aibă, în esență, o altă percepție nu doar datorită limbajului diferit care stă la baza perceperii raționamentului diferit, ci și datorită evoluției diferite într-o altă societate.

Concluzionăm că, pentru o percepere mai efectivă a raționamentului jurisdicțional, trebuie să luăm în considerare îndeosebi influența socială, politică și filosofică care izvorăște din statele membre ale Uniunii Europene, ca ulterior să poată fi perceput mai clar raționamentul jurisdicțional al magistraților din Luxemburg.

1.2. Analiza contextului normativ în domeniul incidenței actelor Uniunii Europene în ordinea juridică națională a statelor membre și cea a Republicii Moldova

Prin însăși natura lor, cuvintele, îndeosebi cele dintr-o lege, trebuie supuse unei interpretări previzibile. Din cauza percepției subiective, și astfel individuale, a fiecărei persoane, hotărârile judecătorești au nevoie de o precauție față de faptul dat. Prin urmare, un judecător nu poate și nici nu va putea fi înlocuit de o inteligență artificială. Cu toate acestea, dreptul, ca fenomen istoric, se dezvoltă cu un dinamism pe care nici un legiuitor nu îl poate depăși sau omite. Din această cauză, sarcina de a adapta *verba legis* la faptele specifice ale cauzei dedusă judecătii nu poate fi îndeplinită decât doar de juriști.

Deși aceasta poate fi o constatare banală, involuntar apare întrebarea cu privire la limitele interpretării unei legi. La această întrebare nu poate exista un răspuns adecvat doar prin tangența la metodele tradiționale de interpretare. Mai mult ca atât, răspunsul depinde de calitatea legii relevante, în funcție de care judecătorul trebuie să decidă speța în cauză. În opinia noastră, necesitatea propriei interpretări este invers proporțională cu acuratețea limbajului utilizat de către legiuitor. Cu alte cuvinte, putem reține următorul principiu: cu cât legea este mai neclară, cu atât judecătorul trebuie să fie mai chibzuit.

Prin urmare, nu este surprinzător faptul că orice instanță din Europa ajunge să fie criticată, pe alocuri, pentru deciziile care riscă de a fi percepute ca stabilind standarde judiciare arbitrare. CJUE, în special, a devenit frecvent ținta unor critici care depășesc simpla evaluare a hotărârilor și se transformă în critici instituționale care subminează autoritatea și legitimitatea magistraților și, împreună cu cea a lor, autoritatea și legitimitatea Uniunii Europene *per se*. Or, orice acțiune a oricărei instituții din Uniunea Europeană este privită uneori ca fiind o acțiune a întregii Uniuni Europene.

De exemplu, în antichitatea romană, standardizarea dreptului prin interacțiune și reciprocitate a contribuit la un sistem juridic și politic stabil pentru o perioadă lungă de timp. O similaritate poate fi observată în Uniunea Europeană. Statele membre ale UE se simt câteodată impuse să implementeze legi și principii juridice în sistemul de drept național. În realitate, însă, este immanentă ipoteza că o conlucrare a sistemelor juridice contribuie la o stabilitate socială și politică europeană.

În același timp, UE continuă să contribuie și ea la o evoluție pozitivă din Europa. Spre exemplu, în privința securității sociale, ea se ocupă de cazuri sensibile prin coordonarea acestora.

Aceasta atrage specialiști care evaluează specificările formale, precum și internaționalitatea și subtilitatea normelor în cauză. De aceasta beneficiază inclusiv destinatarii lor finali, printre care sunt imigranții, navetiștii transfrontalieri sau, bunăoară, studenții din programul „Erasmus”.

Tratatele fundamentale reglementează în art. 291 al. 1 din TFUE, că statele membre sunt obligate să întreprindă toți pașii necesari – în baza dreptului național – pentru a implementa actele obligatorii ale UE. Punerea în aplicare a dreptului Uniunii Europene este condiționată de aplicarea dreptului național, iar acesta din urmă, în baza principiului efectivității și echivalenței, este supus unei obligații selective de adaptare.

Astfel, statele membre se concentrează în mod ideal asupra cerințelor dreptului Uniunii Europene în conformitate cu circumstanțele lor dogmatice și socio-culturale naționale, ceea ce determină ca statele membre – chiar cu similarități dogmatice de bază sau experiențe istorice – să dezvolte adesea implementări divergente. În mod evident, implementarea dreptului Uniunii Europene necesită aplicarea și instrumentalizarea dreptului administrativ național. Statele membre au competența, și chiar sarcina, fundamentală de a organiza ele însele totul necesar pentru punerea în aplicare a dreptului european și, în mod corespunzător, a dreptului procedural indispensabil. Este firesc că, în toți acești pași, statele membre sunt obligate să respecte principiul efectivității și echivalenței. Prin urmare, statele membre nu au posibilitatea de a acționa arbitrar, ci, dimpotrivă, sunt obligate să promoveze și conlucreze la dezvoltarea dreptului Uniunii Europene.

Autoritățile naționale aplică în mod subînțeleles dispozițiile dreptului lor național atunci când pun în aplicare și, respectiv, implementează dreptul Uniunii Europene astfel ca dispozițiile statelor membre să nu fie mai puțin favorabile decât cele care reglementează situații interne similare (principiul echivalenței) și să nu facă practic imposibilă sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite de dreptul Uniunii Europene (principiul efectivității).⁴¹ Aceste cerințe ale dreptului UE care urmează să fie implementate și puse în aplicare modifică sistemele naționale de drept administrativ, însă numai într-o anumită măsură.

Conform CJUE, principiul echivalenței impune, în privința căilor de atac, ca la implementarea și aplicarea tuturor dispozițiilor să nu se facă nici o distincție între încălcarea invocată a dreptului Uniunii Europene și cea a dreptului intern.⁴²

⁴¹ Speta *VALE Építési kft*, în hot. CJUE din 12.07.2012, nr. C-378/10: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:62010CJ0378> (accesat la 09.09.2024).

⁴² Ibidem, p. 48 ș.u.

În esență, din punct de vedere funcțional, aceasta este o extindere adecvată a aplicabilității căilor de atac naționale la cereri echivalente în temeiul dreptului Uniunii Europene, care, în principiu, cel puțin tinde să protejeze sistemul și natura specifică a dreptului administrativ al statelor membre. Pe de altă parte, extinderea condițiilor de efect suspensiv al introducerii unei acțiuni la măsurile provizorii trebuie considerată din punct de vedere sistematic un scenariu aflat la limitele juridice percepute și rămâne încă un teren necunoscut în conlucrarea sistemului de drept european cu cel național.

Cu toate acestea, principiul efectivității (*effet utile*) impune modificări substanțiale reale numai dacă legislația statului membru poate fi considerată ca fiind nu doar suboptimală, ci și ca fiind în mod evident deficitară. Principiul dat trebuie înțeles ca o cerință de optimizare, deci ca cel mai înalt nivel posibil de atingere a obiectivului urmărit de dreptul UE. Totuși, nu poate fi negat că sistemele de drept naționale ale statelor membre se deosebesc între ele și nu sunt identice. În consecință, este evident că dreptul UE tolerează într-o măsură anumită metodele de punere în aplicare diferite ale fiecărui stat membru în parte.

Deși implementările necesare în cadrul punerii în aplicare a dreptului Uniunii Europene au mai degrabă un caracter selectiv, apare problema că lipsa implementării parțiale sau aplicarea modificată a dreptului național este percepută foarte larg, fiindcă deosebirile dreptului național ale statelor membre, care este influențat de dreptul Uniunii Europene, nu sunt la fel de clare ca interpretarea obișnuită și vast cunoscută a normelor procedurale naționale, în timp ce principiile juridice generale ale dreptului UE nu pot aduce claritate decât doar parțial.

Aceste obligații de adaptare selectivă care rezultă din modul de implementare și punere în aplicare, precum și executare, a dreptului UE sunt adesea contrapuse unei presiuni de adaptare *de facto*. Astfel se impune adoptarea valorilor, structurilor și modelelor dreptului european chiar și în acele domenii naționale care pot fi ordonate competenței UE, dar care nu au constituit deocamdată obiectul unei legislații de drept al UE. Această situație duce la un rezultat straniu, potrivit căruia nu poate fi presupusă obligația prevăzută de dreptul UE de a aplica dreptul administrativ național în conformitate cu cerințele dreptului Uniunii Europene, deoarece întâietatea aplicării nu a fost realizată.

Afirmația, conform căreia diferențele de valori dintre dreptul Uniunii Europene și dreptul național al statelor membre nu pot fi cauzate pe termen lung (acestea, respectiv, epuizându-se la un moment dat), se bazează pe ipoteza că ordinea juridică fundamentală este lipsită de

contradicții și este coerentă. Cu toate acestea, prezenta teorie nu poate explica de ce aceste fenomene de convergență sunt limitate la unele domenii și lasă neatinse alte domenii.

Un domeniu în care atât deosebirile și similaritatea sistemelor de drept se evidențiază este dreptul administrativ. Normele privind efectul juridic obligatoriu și definitiv al deciziilor administrative încearcă să armonizeze principiile legalității materiale și ale validității juridice a actelor administrative, distribuind riscul unei decizii oficiale, care uneori poate fi inechitabil între stat și cetățean.

Legea austriacă privind procedura administrativă generală a reprezentat o încercare relativ timpurie, în 1925, de a rezolva această problemă în favoarea efectului juridic material definitiv. Nerepetabilitatea cauzei soluționate conform art. 68 din Allgemeines Verwaltungsverfahrensgesetz (în română: legea generală privind procedura administrativă; AVG) se aplică atât timp cât actul administrativ nu face obiectul unei derogări în baza unei dispoziții legale relevante (art. 68, 69 sau 71 din AVG). Deciziile, în baza cărora nimeni (și mai exact, nici măcar o parte vizată în speța în cauză) nu a dobândit un drept, pot fi anulate sau modificate în orice moment în temeiul art. 68 al. 2 din AVG din oficiu. În conformitate cu obiectivul reglementărilor respective, deciziile favorabile pentru subiecții din speță pot fi, de asemenea, modificate în favoarea părții. Deciziile care sunt în mod evident ilegale pot fi declarate nule în orice moment în conformitate cu art. 68 al. 4 din AVG. Astfel Curtea Administrativă Austriacă supune verificării proporționalitatea exercitării competențelor autorității în cauză.⁴³

În dreptul german, efectul material-juridic obligatoriu și definitiv al deciziilor administrative a fost recunoscut în principiu abia după al doilea război mondial și a fost ulterior rapid abstractizat și codificat. Spre deosebire de codificarea austriacă strict formalizată, legea privind procedura administrativă germană (Verwaltungsverfahrensgesetz; VwVfG) impune o evaluare în fond a interesului public privind anularea, pe de o parte, și a interesului privat privind menținerea actului administrativ, care poate fi revizuită în totalitate de instanțele germane, pe de altă parte.

Dreptul administrativ ceh, de exemplu, se conduce până în prezent în esență de modelul dreptului austriac și – în conformitate cu jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Cehe –

⁴³ B. Raschauer, Allgemeines Verwaltungsrecht. Viena, 2021, pag. 187 ș.u.

permite anularea deciziilor ilegale care au devenit material-juridic obligatorii și definitive numai dacă se ia în considerare proporționalitatea în cauză.⁴⁴

În cele din urmă, Franța este considerată drept sursa inițială a dreptului administrativ. În secolul al XVIII-lea, odată cu Revoluția franceză, s-a format pentru prima dată o autoritate administrativă, aceasta având un anumit grad de autonomie. Astfel, dreptul administrativ a apărut ca un regim juridic specializat. În privința unui act administrativ, dacă acesta este adoptat cu încălcarea normelor procedurale sau juridic-materiale, el este nul și neavenit. Cu toate acestea, nulitatea ca efect juridic nu are loc în mod automat, ci trebuie să fie pronunțată de instanța administrativă în termenul de prescripție în urma unei acțiuni în anulare. În caz contrar, actul administrativ devine obligatoriu și cu efect definitiv. Numai în cazuri excepționale, asupra unui act administrativ se răsfrânge nulitatea absolută, de exemplu în cazul în care organul care acționează nu avea niciun fel de putere suverană. În afară de faptul că autoritatea însăși este competentă în orice moment să revoce un astfel de act ilegal, nulitatea lui poate fi invocată atât în fața instanțelor administrative, cât și, de exemplu, ca un litigiu preliminar în cadrul procedurilor civile în fața instanțelor ordinare. Prin urmare, nu există un monopol în acest sens a instanțelor administrative în declararea unui act administrativ ilegal ca fiind nul.

O altă deosebire unică a sistemului francez este instituția „*Conseil d'Etat*” (în română Consiliul de stat). Aceasta încorporează Curtea Supremă Administrativă din Franța, însă are un rol triplu în sistemul de drept francez. În primul rând este vorba de rolul de instanță supremă în litigii administrative. Până în 1889 ea avea doar competența de a adopta decizii în primă și în ultimă instanță privind litigiile administrative. Curios și cu adevărat un *novum* în acele timpuri a fost hotărârea acestui „*Conseil d'Etat*” prin care el și-a extins singur competența de a adopta o decizie în orice litigiu administrativ, indiferent dacă o lege îi oferă competența în cauză sau nu (cu adevărat în spiritul revoluționar francez).⁴⁵ În al doilea rând, el și-a asumat rolul de consultant al guvernării în diferite domenii, de exemplu *expres* prevăzut în art. 38 din Constituția Franceză. Conform a două „*circulaires*”⁴⁶ din 1993 și 1994, Guvernul este obligat să obțină avizul consultativ a „*Conseil d'Etat*” în cazul aplicării art. 88-4 din Constituția Franceză. În articolul menționat este reglementată participarea activă a guvernului cu privire la proiectele și propunerile actelor legislative europene. Cel de-al treilea rol al „*Conseil d'Etat*” este cel politic.

⁴⁴ Hot. Curții Constituționale a Republicii Cehe din 09.10.2003, nr. IV.ÚS 150/01: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=4-150-01> (accesat la 05.09.2024).

⁴⁵ Speța Cadot, în hot. *Conseil d'Etat* din 13.12.1889, nr. 66145.

⁴⁶ „*Circulaires*” sunt indicații ale Guvernului privind aplicarea directivelor și hotărârilor direcționate conducerii executivului.

Aceasta are competența deosebită de a atrage atenția guvernului francez din proprie inițiativă asupra reformelor necesare în cazul în care aceste reforme sunt în interesul public.

Dreptul european recunoaște per general efectul juridic-material definitiv și obligatoriu al actelor administrative în calitate de element al certitudinii și siguranței juridice. În cazul executării indirecte prin intermediul sistemului național de drept al statelor membre, sistemul lor de drept trebuie să stabilească domeniul de aplicare și limitele juridice a efectelor definitive și obligatorii în cadrul principiului echivalenței și al eficacității în temeiul dreptului european. Prin urmare, echilibrul dintre interesele statului și cele private este adesea modificat, deși nu întotdeauna consecvent urmărind drept scop cerința de a pune în aplicare eficace interesele Uniunii Europene.⁴⁷

Formarea principiului juridic al retragerii actelor administrative favorabile care încalcă dreptul UE a fost influențată în mod semnificativ de recuperarea ajutoarelor de stat acordate cu încălcarea dreptului UE. Conform art. 108 al. 3 din TFUE acordarea ajutoarelor de orice fel fără acordul Comisiei UE este ilegală. Autoritățile statelor membre nu au nici o marjă competențională în această privință. Deci, nici termenele de prescripție, nici irosirea ajutoarelor oferite, nici insolvența sau o hotărâre judecătorească definitivă nu pot stopa sau limita rambursarea ajutoarelor acordate prin încălcarea dreptului UE. Unica excepție constituie doar situația în care beneficiarul ajutorului, potrivit unui om de afaceri prudent și chibzuit, însuși s-a asigurat că procedura de notificare și autorizare a ajutorului în cauză a fost respectată. Aceasta pare a fi o excepție nițel utopică, deoarece apare întrebarea firească cine poate lua locul unui astfel de om de afaceri prudent și chibzuit.

Revocarea actelor administrative defavorabile care contravin dreptului UE are o istorie la fel de lungă ca cea a actelor administrative favorabile, aceasta impunând un cumul de condiții. Inițial jurisprudența CJUE nu era clară, fiindcă nu putea fi determinat, dacă autoritățile în cauză au doar obligația de constatare a condițiilor întrunite sau mai mult de atât obligația de revocare în sine. Ulterior s-a cristalizat dreptul la o revizuire a actului administrativ cu efect juridic definitiv, dacă sunt epuizate toate căile de atac. Cu toate acestea, jurisprudența CJUE privind revocarea actelor defavorabile care încalcă dreptul UE recurge la o abordare mult mai conservativă în comparație cu jurisprudența privind revocarea actelor administrative favorabile, care recunoaște

⁴⁷ Speța *Köbler vs. Republica Austria*, în hot. CJUE din 30.09.2003, nr. C-224/01, p. 38.

în mare măsură efectele juridic-materiale obligatorii și definitive și se bazează mai mult pe principiul echivalenței decât pe principiul efectivității.⁴⁸

Revocarea actelor administrative ilegale și defavorabile a fost recunoscută în Austria în urma jurisprudenței CJUE nu numai în cadrul unui litigiu *in concreto*, ci și în afara acestuia. De la decizia CJUE în speța *Kühne & Heitz vs. Productschap voor Pluimvee en Eieren* și jurisprudența acesteia care a confirmat-o, a avut loc o schimbare clară, pe care instanțele supreme austriece o consideră în general o confirmare a principiului efectului juridic-material definitiv. În același timp, Curtea Supremă Administrativă interpretează jurisprudența CJUE restrictiv, aparent din cauza unei posibile deficiențe de competență a autorităților austriece în cauză.

În Germania, dreptul Uniunii Europene afectează cel mai mult revocarea actelor administrative favorabile. CJUE a infirmat ipotezele anterioare ale literaturii de specialitate germane și nu a recunoscut niciunul dintre elementele din VwVfG (legea privind procedura administrativă) care protejează stabilitatea și securitatea juridică. Instrumentalizarea dreptului procedural administrativ în privința dreptului Uniunii Europene a fost considerată, în mare parte, drept o corecție necesară a protecției stabilității juridice excesive de către sistemul de drept german.

Atât în Cehia, cât și în Ungaria nu au existat litigii care au oferit CJUE posibilitatea de a se pronunța direct asupra sistemului de drept administrativ în cauză privind revocarea actelor administrative. Totuși, această constatare demonstrează deja că statele membre în cauză au adaptat reglementările UE și jurisprudența CJUE.

Concluzionăm că dreptul UE impune mai multe cerințe privind efectele juridic-materiale a actelor administrative. Pe de o parte, se impune un anumit nivel de protecție a efectelor juridic-materiale obligatorii și definitive din motive de stabilitate și securitate juridică. Pe de altă parte, efectul juridic-material este suspendat, dacă împiedică aplicarea dreptului Uniunii Europene. Jurisprudența CJUE este orientată mai mult spre oportunitate și încearcă să susțină interesele Uniunii Europene. Astfel, stabilitatea și securitatea juridică sau efectele juridic-materiale joacă

⁴⁸ Speța *Ciola vs. Landul Vorarlberg*, în hot. CJUE din 29.04.1999, nr. C-224/97: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/PDF/?uri=CELEX:61997CJ0224> (accesat la 09.09.2024);

Speța *Kühne & Heitz vs. Productschap voor Pluimvee en Eieren*, în hot. CJUE din 13.01.2004, nr. C-453/00: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/PDF/?uri=CELEX:62000CJ0453> (accesat la 09.09.2024);

Speța *Byanko vs. Glaven sekretar na Ministerstvo na vatrešnrite raboti*, în hot. CJUE din 04.12.2012, nr. C-249/11: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=128008&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1173396> (accesat la 09.09.2024).

doar un rol secundar. Jurisprudența face aici o diferențiere în funcție de faptul dacă actul administrativ în cauză este unul favorabil, ca în domeniul ajutoarelor de stat, sau unul defavorabil. În primul caz, CJUE este influențată în mod fundamental de cerința de efectivitate și își asumă o obligație aproape absolută de a declara nul actul administrativ, în timp ce în al doilea caz este îndeajuns de a menționa cerințele principiului de echivalență. Sistemele juridice ale statelor membre au reacționat diferit la cerințele dreptului UE.

Conservarea deosebit de evidentă sau chiar exagerată a status quo-ului al actului administrativ în cauză, care caracterizează dreptul german și austriac, era practic incompatibil cu deosebirile dreptului european, fiind caracterizate de actele juridice favorabile. Cu toate acestea, reacțiile acestor două sisteme juridice în raport cu dreptul UE au fost diferite. Deși dreptul german a trebuit să fie reinterpretat în lumina dreptului UE catalizat de spețele ajunse pe masa magistraților din Luxembourg, schimbările respective au rămas selective și nu au provocat nicio critică cuprinzătoare a întregului sistem. Dreptul administrativ austriac s-a adaptat și el relativ ușor la cerințele dreptului european. Posibilitățile legale de revocare au fost deja interpretate pe larg în cadrul reglementărilor de drept pur național, iar acceptanța jurisprudenței CJUE privind revocarea ajutoarelor acordate cu încălcarea dreptului UE nu a dus la o modificare completă în sistemul de drept austriac. Nici în Ungaria sau în Republica Cehă nu există indicii ale unei reorientări dogmatice sau a practicii instanțelor naționale, deși în mod evident există diferențe între cele două state membre post-comuniste.

Putem reține că sistemele juridice ale statelor membre reacționează într-un mod mai variat și mai complex la influența dreptului UE decât s-ar fi așteptat. În unele cazuri statele membre din timp încep să își adapteze sistemele de drept național conform cerințelor impuse de reglementările UE. În alte cazuri statele membre încearcă să-și impună viziunea asupra interpretării, aplicării și implementării atât a principiilor cât și a reglementărilor din legislația UE. În situațiile date apar în mod obligatoriu spețe cu ajutorul cărora CJUE își ghidează evoluția dreptului național a statelor membre și asigură atât conlucrarea cât și convergența sistemelor de drept, pentru ca Uniunea Europeană să devină mai unificată și mai favorabilă pentru toți cetățenii europeni.

Un alt domeniu cu ajutorul căruia se evidențiază atât deosebirile cât și similaritatea sistemelor de drept este cel privind reglementarea piețelor financiare europene.

Legislația privind piețele financiare este un domeniu în care legislația europeană, posibil, reprezintă una dintre cele mai reglementate domenii. Aceasta în principiu este și un rezultat

logic, luând considerare că Uniunea Europeană, precum și predecesoarea sa, Comunitatea Economică Europeană, a pornit de la ideea unei colaborări economice. Evoluția legislației privind abuzul de piață este deosebit de interesantă, fiindcă elementele sale de bază, în special interdicțiile privind utilizările abuzive ale informațiilor confidențiale și reglementările privind publicitatea *ad hoc*, sunt originare legislației europene.

Inițial au fost stabilite principii clare privind publicitatea *ad hoc* și interdicțiile privind tranzacțiile ascunse, inclusiv utilizările abuzive ale informațiilor confidențiale, prin intermediul Directivei privind coordonarea condițiilor de admitere a hârtiilor de valori pentru cota oficială la bursă⁴⁹ și prin intermediul Directivei privind coordonarea normelor în legătură cu tranzacțiile ascunse⁵⁰. Prima directivă privind utilizările abuzive ale informațiilor confidențiale și manipulările pieței (abuzul de piață) din 2003 a păstrat de asemenea un concept ușor de gestionat, cu doar zece pagini de text de reglementare și acte de punere în aplicare limitate.⁵¹

Cu toate acestea, „Regulamentul privind abuzul de piață (regulamentul privind abuzul de piață) și de abrogare a Directivei 2003/6/CE [...]”⁵² și directiva însoțitoare „privind sancțiunile penale pentru abuzul de piață (directiva privind abuzul de piață)”⁵³ au reprezentat o creștere disproporționată a complexității. Regulamentul este mult mai detaliat decât predecesorul său și conține un total de 24 de împuterniciri pentru emiterea de regulamente delegate și acte de punere în aplicare. În baza împuternicirilor date, Comisia Uniunii Europene a emis nenumărate regulamente și acte de punere în aplicare, omițând chiar avizele consultative.

Statele membre au fost astfel impuse să adapteze și să implementeze reglementările în cauză la legislația națională. Prin urmare autoritățile competente au fost și ele nevoite să emită un șir de acte legislative, care iarăși la rândul lor pot devia, deși, sub umbrela legislației europene, ele trebuie interpretate conform principiului echivalenței și efectivității.

Multiplicarea textelor la diferite niveluri de drept poate părea disproporționată în raport cu beneficiul reglementării, dar induce inevitabil la o pierdere de sistematizare, coerență,

⁴⁹ Directiva nr. 79/279/CEE din 05.03.1979.

⁵⁰ Directiva nr. 89/592/CEE din 13.11.1989; termenul analogic a tranzacției ascunse folosit în engleză este „*insider-trading/dealing*”, în franceză este „*opérations d'initiés*” și în germană e „*Insider-Geschäft*”. Institutul european din România – Secția coordonare traduceri – folosește în ”glosarul privind piața internă” termenul de „*delict de inițiat*”. Fiindcă traducerea dată pare puternic inspirată de traducerea franceză, am optat de a folosi în opinia noastră un termen mai exact în contextul dat, analizând traducerile din engleză (limba originară a majoritatea reglementărilor privind piețele financiare), franceză și germană.

⁵¹ Directiva nr. 2003/6/CE din 28.01.2003.

⁵² Regulamentul privind abuzul de piață (regulamentul privind abuzul de piață) și de abrogare a Directivei 2003/6/CE a Parlamentului European și a Consiliului și a Directivelor 2003/124/CE, 2003/125/CE și 2004/72/CE ale Comisiei, nr. 596/2014 din 16.04.2014.

⁵³ Directiva nr. 2014/57/UE din 16.04.2014.

claritate lingvistică și certitudine juridică între statele membre. Noile reglementări sunt chiar caracterizate de o complexitate inutilă, de exemplu în ceea ce privește „simpla” definiție a termenului de instrumente financiare. Spre exemplu, pe lângă diferențierea de aplicare a Directivei nr. 2014/57/UE din art. 1 al. 2 și al. 3, când Directiva se aplică sau nu se aplică, inclusiv coroborarea cu alte regulamente, urmează o delimitare a instrumentelor financiare, de asemenea, în mod evident, cu coroborarea altor regulamente. Expres se reglementează: *„Prezenta directivă se aplică, de asemenea, comportamentelor sau tranzacțiilor, inclusiv oferte, legate de licitarea pe o platformă de licitație autorizată ca o piață reglementată a certificatelor de emisii sau a altor produse licitate pe baza acestora, inclusiv atunci când produsele licitate nu sunt instrumente financiare, în temeiul Regulamentului (UE) nr. 1031/2010 al Comisiei (2). Fără a aduce atingere dispozițiilor specifice referitoare la ofertele depuse în contextul unei licitații, dispozițiile din prezenta directivă referitoare la ordinele de tranzacționare se aplică și acestor oferte”*.

Este, deci, evident că tendința reglementărilor este de a se baza mai mult pe concretizarea lingvistică excesivă decât de a lăsa loc interpretării și concretizării jurisdicționale. Paradoxal este, însă, că parcurgând aceste opțiuni, oricum este nevoie de o interpretare și concretizare jurisdicțională din cauza divergențelor dintre statele membre.

Nu era nevoie de acest nivel ridicat de detaliere și de o revizuire completă a legislației privind abuzul de piață. Mai mult ca atât, ar fi fost suficient dacă s-ar fi depistat și eliminat lacunele cu privire la actele de manipulare sau la noile forme de tranzacționare. Cu toate acestea, având în vedere efortul implicat în revizuirea completă, ar fi fost de dorit să fie abordate deficiențele cunoscute în domeniul publicității *ad hoc*. Cu toate acestea, condiția uniformă a factorului temporal întru determinarea unei tranzacții ascunse și obligația de publicitate *ad hoc* rămâne neschimbată, chiar dacă aceasta corespunde realității de azi.

Dezvoltarea legislației în sectorul financiar este deosebit de instabilă. În 2015, au fost deja numărate peste 30.000 de pagini în reglementarea pieței financiare, astfel având loc o reglementare deosebit de excesivă.⁵⁴ Reglementările cu acești pași sunt doar *prima facie* o modalitate în obținerea unei stabilități legislative. În esență subiecții juridici sunt suprasolicitați în acest sens. Astfel fiecare începe a înțelege nu doar reglementările diferit, ci și coroborarea între ele este înțeleasă eronat.

⁵⁴ P. Buck-Heeb, Prof. Dr. Entwicklung und Perspektiven des Anlegerschutzes, în: Juristenzeitung, 2017, pag. 279 ș.u.

Ținând cont de cele redare mai sus, Republica Moldova se poate pregăti de aceste obstacole. În plus, ea deja a făcut nu doar un prim pas în armonizarea dreptului național cu cel al UE. La 30 august 2014 a fost semnat Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice. Prin urmare, statul și-a asumat deja un șir de obligații în implementarea anumitor directive a UE și, astfel, armonizarea legislației naționale cu cea europeană.

În manualul *„Armonizarea legislației ca element cheie pentru succesul procesului de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană”*, autorii V. Medak și P. Vehar prezintă, în colaborare cu Centrul de armonizare a legislației din cadrul Cancelariei de Stat a Republicii Moldova, un șir de acte adoptate în pregătirea legislației Republicii Moldova privind o viitoare aderare la UE și deja armonizarea ei cu cea a Uniunii Europene.⁵⁵ Legea nr. 100/2017 cu privire la actele normative constituie o introducere fundamentală în dreptul UE, prin intermediul căruia legiuitorul încearcă să pună bazele teoretice deja bine stabilite în UE în legislația națională din Republica Moldova.

Un alt act normativ este Hotărârea Guvernului nr. 1171/2018 pentru aprobarea Regulamentului privind armonizarea legislației Republicii Moldova cu legislația UE. Hotărârea în cauză reglementează modul și procesul de implementare a dreptului UE în sistemul de drept național stabilind principiile, condițiile și etapele, criteriile, metodele și instrumentele de transpunere, precum și coordonarea, monitorizarea și evidențierea procesului de armonizare legislativă. Este evident că hotărârea dată, fiind adoptată de guvern, este direcționată executivului. Prin urmare conlucrarea dintre executiv și legislativul național este necesar pentru o armonizare mai efektivă. Autorii Medak și Vehar evidențiază și analizează atât pașii necesari pentru o eventuală aderare la UE, cât și cei esențiali după semnarea acordului de asociere.

Menționăm, că procesul de armonizare a sistemului de drept național din Republica Moldova cu cel al dreptului UE a început deja înainte de semnarea acordului de asociere prin dorința exprimată de a implementa valorile europene, ceea ce în mod subînțeles se reflectă în actele legislative adoptate. După semnarea acordului de asociere, legislația europeană are o transpunere intenționată și directă în legislația națională. Acest proces poate fi urmărit atât în statele care sunt deja membre ale UE, cât și în cele care abia încep sau deja parcurg drumul spre o aderare la UE.

⁵⁵ V. Medak, P. Vehar. *Armonizarea legislației ca element cheie pentru succesul procesului de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană*. Chișinău, 2022, pag. 109 ș.u.

1.3. Concluzii la Capitolul 1

În Capitolul 1 analizăm factorii decisivi pentru cercetarea raționamentului jurisdicțional. Pentru a putea percepe raționamentul dat al CJUE determinăm care este originea și esența lui. Prezentăm un număr vast de autori care deja au abordat ideea fundamentală a raționamentului atât juridic *per general*, cât și cel jurisdicțional *in concreto*. Putem evidenția simplitatea unor cercetări, precum și complexitatea altora în lanțul logic determinat.

Diferiți autori abordează raționamentul jurisdicțional printr-o prismă diferită de idei. Unii recurg la formule matematice pentru prezentarea pragmatismului dorit în jurisprudență. Alții recurg la idei complexe, combinând viziuni filozofice și cele rezultate din dezbateri politice. Prin urmare, fiecare autor înțelege raționamentul jurisdicțional având la bază anumiți factori ce îl influențează. Factorii dați pot fi abstracți sau concreți izvorând din societate, deși multitudinea factorilor prezenți în cercetările acestora pare a dezbină perceperea unui raționament în sine. Considerăm că factorii determinați prin lanțuri lungi și complexe de argumentare nu se exclud, ci se completează. Astfel prezentăm o definiție mai optimistă, deși aducând un aport complexității deja prezente în nucleul percepției raționamentului jurisdicțional. În esență, putem evidenția că raționamentul jurisdicțional trebuie perceput într-o lumină multidimensională cu un cumul de valori și influențe vaste. Acesta, deci, este modelat atât de valorile societății în cumul, cât și de valorile percepute de magistrați în sine. Cele din urmă pot fi însă înțelese ca transpunerea valorilor societății prin perceperea individuală și subiectivă.

În consecință trecem la analiza contextului normativ în incidența actelor UE în ordinea juridică națională. Ne axăm pe două ramuri mai tare influențate în acest sens, ele fiind dreptul administrativ și reglementarea piețelor financiare.

În domeniul administrativ se evidențiază o influență chibzuită, chiar dacă pe alocuri puțin deranjantă pentru statele membre ale UE. Conflictele apărute sunt însă imanente lor, fiindcă fiecare societate juridică din statele membre consideră că are un sistem de drept chibzuit și adaptat realității sociale. O schimbare a acesteia poate fi făcută cu o opunere mai puternică sau mai slabă, însă ea este inteligibilă.

În domeniul reglementării piețelor financiare incidența normelor UE este înțeleasă puțin diferit, deoarece datorită numărului actelor normative se creează impresia că fiecare funcționar al UE are dreptul la impunerea unui act normativ în parte. Deși este evident că majoritatea influenței juridice în acest domeniu este cauzată de perceperea pieței financiare din Statele Unite

ale Americii, nu considerăm justificată favorizarea reacționării prompte a instituțiilor competente din UE în defavoarea calității actelor normative. Totuși, datorită acestei abordări poate fi reflectată incidența actelor normative europene în sistemele de drept naționale, iar în abordarea dată ne ajută raționamentul juridic și jurisdicțional determinat supra.

2. Curtea de Justiție a Uniunii Europene și actele *ultra vires*

2.1. Componenta Curții de Justiție a Uniunii Europene

Existența și activitatea Curții de Justiție a UE este reglementată în Art. 19 din TUE și Art. 251 – 281 din TFUE. Trebuie de menționat, pentru a exclude o eventuală confuzie, că CJUE are în componența sa un Tribunal prezent (conform art. 256 din TFUE), care are competențe limitate și hotărăște mereu în primă instanță. Acesta mai era numit Tribunalul de Primă Instanță. Când este vorba de Curtea de Justiție a Uniunii Europene, se are în vedere toată Curtea de Justiție a UE în sensul art. 19 din TUE împreună cu Tribunalul. Când se vorbește doar de „*Curte de Justiție*” se are în vedere instanța a doua și la fel ultima în componența CJUE, în sensul art. 256 al. 1 pr. 2 din TFUE. Deciziile pronunțate de Tribunal pot fi atacate cu recurs la Curtea de Justiție, însă limitate la chestiuni de drept.

CJUE a fost înființată în 1952 și este unicul organ al UE, care îndeplinește funcția tipică a unui organ judecătoresc. Inițial a fost fondată în calitate de Curte de Justiție a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului. Potrivit Art. 19 al. 1 pr. 2 TUE, CJUE „*asigură respectarea dreptului în interpretarea și aplicarea tratatelor*.”⁵⁶

Astfel CJUE controlează aplicarea dreptului UE, dar și implementarea lui în cazul directivelor, de către țările membre și îl interpretează în mod imperativ pentru instanțele naționale.

CJUE asigură deci atât interpretarea, cât și aplicarea dreptului Uniunii Europene în toate Statele Membre ale UE. Aceasta are autoritatea de a se pronunța asupra litigiilor juridice dintre Statele Membre individuale, instituțiile Uniunii, precum și societăți și persoane fizice.

Datorită Tratatului de la Lisabona, care a dizolvat într-o mare măsură (dar nu și definitiv) structura de piloni, care a făcut parte din procesul de formare a UE ca o entitate juridică, jurisdicția CJUE se extinde asupra aproape tuturor domeniilor de politică ale Uniunii.

Conform art. 276 din TFUE, Curtea de Justiție a UE continuă să nu aibă nicio competență în domeniul libertății, securității și justiției în ceea ce privește verificarea „*legalității sau proporționalității operațiunilor efectuate de poliție sau de alte servicii de aplicare a legii într-un*

⁵⁶ Poalelungi, Mihai. Originea Uniunii Europene și obiectivele atinse, în Studii Juridice Universitare, 2023, pag. 126 ș.u.

stat membru și nici să hotărască cu privire la exercitarea responsabilităților care le revin statelor membre în vederea menținerii ordinii publice și a apărării securității interne”.

În domeniul politicii externe și de securitate comună (PESC), CJUE are o competență limitată de control în baza art. 275 al. 2 din TFUE în ceea ce privește respectarea procedurilor și a competențelor instituțiilor dispozițiilor art. 40 din TUE și în contextul acțiunilor în anulare introduse de persoane fizice și juridice în temeiul art. 263 al. 4 din TFUE. Conform art. 275 al. 1 din TFUE competența cu privire la dispozițiile referitoare la PESC și actele juridice adoptate în baza acestor dispoziții este exclusă în mod expres.

Conform art. 19 al. 2 din TUE, Curtea de Justiție a UE este formată dintr-un judecător pentru fiecare stat membru, la moment existând 27 de judecători. De fapt, conform art. 252 al. 1 din TFUE, Curtea de Justiție a UE este asistată de opt avocați generali. CJUE poate să insiste printr-o cerere să fie mărit numărului de avocați generali, care țin de competența Consiliului European. La moment Curtea de Justiție este asistată de 11 avocați generali. Conform art. 253 al. 1 din TFUE, judecătorii și avocații generali sunt numiți de comun acord de guvernele statelor membre pentru un mandat de șase ani. O înlocuire parțială are loc la fiecare trei ani. Numirea din nou a judecătorilor și a avocaților generali care se pensionează este permisă conform art. 253 al. 4 din TFUE. Curios este faptul că este stabilit expres că *„judecătorii și avocații generali ai Curții de Justiție [sunt] aleși dintre personalități care oferă toate garanțiile de independență și care întrunesc condițiile cerute pentru exercitarea, în țările lor, a celor mai înalte funcții jurisdicționale, sau care sunt jurisconsulți ale căror competențe sunt recunoscute [...]”*.

Tribunalul, la rândul său, nu a fost inițial o instituție independentă (cum ar fi de exemplu Curtea de Apel Chișinău), deoarece el nu este menționat în art. 13 al. 1 pr. 2 din TUE, care reglementează organele UE. Cu toate acestea, de la Tratatul de la Nisa, Tribunalul a fost totuși, citat ca instituție independentă. Tratatul de la Nisa a prevăzut de asemenea posibilitatea de a atribui „camere jurisdicționale” Tribunalului pentru anumite domenii, pentru a reduce și mai mult volumul de muncă al acestuia.⁵⁷ Pentru o perioadă scurtă într-adevăr s-a recurs la înființarea unui Tribunal specializat în sensul art. 256 al. 2 pr. 1 din TFUE. Acesta se numea Tribunalul Funcției Publice. Sensul era de a-i repartiza acestuia competența privind litigiile între instituțiile UE și cu funcționarii acestora. Mai apoi însă a fost decisă desființarea acestuia cu scopul de a reduce volumul de lucru și de a ajusta numărul judecătorilor la Tribunal.

⁵⁷ Thiele A. Europarecht. Altenberg, 2022, pag. 91.

Numărul de judecători la Tribunal este stabilit în statut în conformitate cu art. 254 din TFUE. Tribunalul are câte doi judecători din fiecare stat, la moment existând 54 de judecători. Acesta își alege un președinte. Tribunalul formează camere de trei sau cinci judecători și o Mare Cameră. Deciziile Tribunalului pot fi pronunțate și în ședință plenară, dacă dificultățile juridice, importanța cauzei sau circumstanțele speciale o justifică. Membrii Tribunalului pot fi desemnați să exercite funcția de avocat general. Cauzele pot fi soluționate de un singur judecător în cazul în care există o delegare a competenței respective.

Competențele Tribunalului reies din art. 256 din TFUE. În principiu, Tribunalul este competent pentru acțiunile în anulare în temeiul art. 263 TFUE și pentru acțiunile în constatarea abținerii de a acționa în temeiul art. 265 din TFUE. Cu toate acestea, în cazul în care aceste două tipuri de acțiuni sunt atribuite unei instanțe specializate în temeiul art. 257 din TFUE (care la moment nu există) și dacă sunt rezervate competenței Curții de Justiție, Tribunalul nu este competent să le examineze.

Conform art. 256 al. 1 din TFUE, în statutul CJUE poate fi prevăzut că Tribunalul este competent pentru alte tipuri de acțiuni.

Conform art. 256 al. 3 din TFUE, Tribunalul are competența de a se pronunța cu titlu preliminar în temeiul art. 267 din TFUE în domenii juridice specifice prevăzute în statutul CJUE, cu excepția cazului în care, în opinia Tribunalului, întrebarea adresată în acțiune necesită sau duce la o decizie fundamentală a CJUE. Conferința interguvernamentală de la Nisa nu a reușit să convină asupra unei modificări de statut în această privință.

Limbile de procedură ale CJUE sunt toate cele douăzeci și patru de limbi oficiale în statele membre ale Uniunii Europene. De fapt, reclamantul are libera alegere în privința limbii de procedură. Cu toate acestea, în cazul în care acțiunea este îndreptată împotriva unui stat membru sau a unei persoane fizice sau juridice dintr-un stat membru, limba oficială a acelui stat membru este limba de procedură. Părțile pot solicita derogări de la această regulă printr-o cerere comună. Limba de procedură se utilizează în special pentru pledoariile atât verbale cât și în scris, inclusiv toate anexele, precum și în procesele verbale și deciziile instanței. Documentele redactate într-o altă limbă sunt traduse în limba stabilită în proces. Declarațiile martorilor și ale experților pot fi făcute într-o altă limbă, însă trebuie traduse în limba determinată în proces.

Președintele CJUE și președinții camerelor pot utiliza o altă limbă oficială în locul limbii stabilite în proces atunci când aceștia conduc ședința. Grefierul asigură traducerea în limba stabilită în proces. Raportorii pot, de asemenea, să își prezinte rapoartele preliminare și

rapoartele de ședință într-o altă limbă oficială. Același lucru este valabil și pentru întrebările adresate de judecători și de avocații generali în timpul ședinței. Grefierul asigură traducerea în limba stabilită în proces.

Principalele puncte ale acțiunii sunt publicate într-un aviz în toate cele 24 de limbi oficiale în Jurnalul Oficial al UE (JOCE). Audierile în fața CJUE și a Tribunalului sunt publice. În mod excepțional, publicul poate fi exclus din oficiu sau la cererea părților din motive importante. Adesea este luată această decizie când este vorba de mărci sau alte ședințe privind proprietatea intelectuală. Hotărârile CJUE sunt la fel pronunțate în ședință publică.

Curtea AELS. Trebuie să fie făcută o distincție dintre CJUE și Curtea de Justiție a Asociației Europene a Liberului Schimb (Curtea AELS). Aceasta la fel se află în Luxembourg și chiar este amplasată în apropiere de CJUE. Totuși, ea are alte competențe, este absolut independentă și nu are nicio legătură directă cu Uniunea Europeană.

Istoric AELS este o organizație interguvernamentală înființată în 1960 prin Convenția AELS. Ideea ei era de a promova liberul schimb și a încuraja o integrare economică. Deși aparent a avut un scop similar ca și CECO, spiritul adus de AELS nu era atât de profund ca și filozofia lui Jean Monnet. Comunitățile fondate anterior Uniunii Europene ce deveniseră pilonii de azi au ideea profundă de pace, prosperitate și integrare socială spre o conviețuire cât mai pașnică și reușită. Pe de altă parte, AELS era de la bunul început o asociație orientată pur economic pentru a promova comerțul membrilor săi între ei sau cu alte organizații respectiv și state.

De mai bine de 60 de ani, AELS rămâne a fi o organizație interguvernamentală cu acorduri încheiate cu circa 60 de țări și teritorii, inclusiv cu UE..

La moment din Convenția AELS fac parte Islanda, Liechtenstein, Norvegia și Elveția. Anterior au făcut parte țări ca Austria, Danemarca, Norvegia, Portugalia, Suedia, Regatul Unit și Finlanda. După aderarea celor din urmă la Uniunea Europeană ele au părăsit AELS. Trebuie de menționat faptul că statele membre a AELS, cu excepția Elveției, au un acord de aplicare asupra lor a acordului privind spațiul economic european. Astfel unele părți din piața internă a UE se extind asupra lor.

Deci, Curtea AELS a fost fondată pentru eventualitatea litigiilor dintre statele din Convenția AELS. Competența și autoritatea ei este de a soluționa litigii interne și externe cu

privire la implementarea, punerea în aplicare sau interpretarea acordului privind SEE pentru statele membre ale AELS, evident cu excepția Elveției.

Curtea AELS este deci, pe de o parte, o instituție independentă, îndeosebi față de CJUE, cum sunt independente două instanțe din două state diferite. Pe de altă parte, hotărârile sale pun accent pe obiectivele stabilite în acordul AELS, cum ar fi comerțul liber și piețele deschise. Or, și CJUE are obiectivele date. Cu toate acestea, în baza Tratatelor fundamentale ale UE, CJUE are mai multe principii și valori care trebuie respectate și, respectiv, se răsfrâng în hotărârile sale.

Conform normelor de omogenitate din SEE reglementate în art. 1 al. 1 și art. 6 din Acordul privind SEE, se evidențiază clar că CJUE este cea care determină linia jurisdicțională. Astfel Curtea AELS este chiar obligată să-și exercite competențele atribuite în lumina jurisprudenței „fratelui mai mare” din Luxembourg. Această viziune a acordului privind SEE subînțelege situația astfel, că un litigiu sau o întrebare juridică nouă este mai întâi examinată de CJUE, și nu de Curtea AELS. După cum am menționat, este decisiv însă că ambele curți sunt detașate una de alta și, prin urmare, strict individuale.

În practică au fost întâmpinate situații, când Curtea AELS a fost cea care trebuia prima să-și expună poziția asupra unei întrebări juridice privind interpretarea dreptului aplicabil al Uniunii Europene și asupra statelor membre ale AELS. O serie de exemple ar fi cele privind reclamele televizate transfrontaliere,⁵⁸ acoperirea asigurării în cazul unei călătorii conștiente cu șoferul aflat sub ebrietate alcoolică,⁵⁹ evoluarea principiului precauției în legislația referitoare la produsele alimentare,⁶⁰ impozitarea dividendelor unui rezident dintr-un stat contractant al SEE, dar diferit de statul contractant în care sunt achitate dividendele,⁶¹ natura juridică a unui site din internet, îndeosebi privind definiția de „*mediu durabil*”⁶².

La fel sunt întâlnite hotărâri în care Curtea AELS nu urmează jurisprudența CJUE. Unul dintre exemple ar fi hotărârea menționată privind evoluarea principiului precauției în legislația privind produsele alimentare. În acest caz unele opinii din literatura de specialitate consideră că Curtea AELS nu încalcă principiul omogenității. Mai degrabă, acest principiu este înțeles ca un

⁵⁸ Hot. Curții AELS din 16.06.1995, nr. E-84 și E-9/94: <https://eftacourt.int/download/8-94-9-94-judgment/?wpdmdl=1743> (accesat la 10.10.2024).

⁵⁹ Hot. Curții AELS din 17.11.1999, nr. E-1/99: <https://eftacourt.int/download/1-99-advisory-opinion/?wpdmdl=1130> (accesat la 10.10.2024).

⁶⁰ Hot. Curții AELS din 05.04.2001, nr. E-3/00: <https://eftacourt.int/download/3-00-judgment/?wpdmdl=1481> (accesat la 10.10.2024).

⁶¹ Hot. Curții AELS din 23.11.2004, nr. E-1/04: <https://eftacourt.int/download/1-04-judgment/?wpdmdl=1081> (accesat la 10.10.2024).

⁶² Hot. Curții AELS din 27.01.2010, nr. E-4/09: <https://eftacourt.int/download/4-09-judgment-2/?wpdmdl=1590> (accesat la 10.10.2024).

concept orientat spre procesul în sine și își asumă responsabilitatea pentru dezvoltarea ulterioară a jurisprudenței privind SEE.

Situația dată nu duce însă la un conflict, ci pare să fondeze un parteneriat între Curtea AELS și CJUE. Trebuie menționat exemplul principiului precauției în legislația privind produsele alimentare Curtea AELS a ales o linie jurisdicțională contrară cea a CJUE. Când a ajuns la situația de a se expune asupra aceleiași probleme, cea din urmă a renunțat la jurisprudența avută de până atunci și a preluat linia jurisdicțională a Curții AELS.⁶³ În practică, eventuale divergențe sunt atenuate de dialoguri juridice între magistrați, ceea ce neoficial face parte din conlucrarea magistraților. Aceasta se datorează nu în ultimul rând vecinătății curților care se află amplasate geografic la 500 de metri una de alta.

Cu toate acestea, este evidentă tendința mai multor zeci de ani, în care Curtea AELS se orientează la jurisprudența CJUE, ea fiind cea care indică în mare parte tonul și direcția jurisdicțională.

⁶³ Speța *Comisia Europeană vs. Danemarca*, în hot. CJUE din 23.09.2003, nr. C-192/01: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=48614&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8994783> (accesat la 10.10.2024).

2.2. Sursele juridice și legiferarea în Uniunea Europeană sub aspectul principiilor fundamentale ale Uniunii Europene prin prisma formării entității *sui generis*

Pentru a înțelege rolul CJUE în interpretarea dreptului Uniunii Europene, trebuie să fie înțelese izvoarele și multitudinea dreptului din UE prin prisma formării UE, care prezintă un proces unic fiind immanent raționamentului din TUE și TFUE, care la rândul lor sunt interpretate de CJUE.

Procesul de formare a Uniunii Europene. La 5 iunie 1947 se cristalizează „Planul Marshall”. Generalul Marshall, secretar de Stat al Statelor Unite ale Americii, a ținut un discurs la Universitatea Harvard, prilej cu care a anunțat că Statele Unite ale Americii vor acorda un ajutor financiar substanțial⁶⁴ cu condiția ca aceste țări (inițiativa cărora trebuia să le aparțină) vor elabora un program coordonat clar de redresare economică pentru o eficacitate sporită.⁶⁵ Trebuie de menționat că Planul Marshall includea și statele din Europa de est, însă acestea s-au exclus singure, creând în anul 1949 Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (în continuare, CAER).

Astfel, la 16 aprilie 1948 a fost creată *Organizația pentru Cooperare Economică Europeană* (în continuare, OEEC), rolul ei fiind coordonarea Planului Marshall. Scopul dorit fusese atins la sfârșitul anilor cincizeci, când economiile țărilor europene se redresaseră, iar valutele naționale din Europa de Vest puteau fi din nou schimbate în orice altă monedă.

Succesoarea ei, *Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică* (în continuare, OCDE), a fost instituită la 30 septembrie 1961 având ca scop creșterea economică durabilă și dezvoltarea comerțului mondial. Deși OEEC și succesoarea sa au contribuit la conlucrarea economică dintre statele europene, ele nu au putut, dar nici avut ca scop *per se*, să obțină unificarea economică a Europei. Cu toate acestea, OEEC și OCDE au pregătit (chiar dacă involuntar) statele europene pentru următoarea etapă spre o unificare economică.

La 18 aprilie 1951 a fost semnat Tratatul de la Paris de statele Benelux⁶⁶ (Belgia, Olanda și Luxemburg), Republica Federală Germania, Franța și Italia, astfel intrând în vigoare la 23 iulie 1952; Marea Britanie s-a abținut inițial de la participare. El a fost semnat pe un termen de 50 de

⁶⁴ Între 1948 și 1951 Statele Unite ale Americii au oferit Statelor participante la programul de reconstrucție ajutoare în sumă de 12,4 miliarde de dolari (echivalentul a 133,89 miliarde de dolari în 2020), adică aprox. 4 % din PIB-ul american a acelei perioade; Prof. Dr. Manfred Görtemaker. Der Große Ploetz: Die Enzyklopädie der Weltgeschichte. Freiburg, 2019. pag. 1798.

⁶⁵ George Catlett Marshall, întregul discurs: <https://www.oecd.org/fr/general/themarshallplanspeechatharvarduniversity5june1947.htm>.

⁶⁶ Statele Beneluxului încă nu existau în forma aceasta, ci doar ca o uniune vamală.

ani, expirând astfel la 22 iulie 2002. În sensul Protocolului anexat la Tratatul de instituire a Comunității Europene (Tratatul de la Roma), privind consecințele financiare ale expirării Tratatului CECO și Fondul de cercetare pentru cărbune și oțel, Comisia Europeană a preluat activele CECO în lichidare și după încheierea lichidării au fost numite activele Fondului de cercetare pentru cărbune și oțel.⁶⁷ În urma fondării CECO s-a declanșat un val de euforie de a crea și alte comunități europene ca de exemplu Comunitatea Europeană a Apărării (în continuare, CEA), propusă la 24 octombrie 1950 de prim-ministrul Franței Rene Pleven.⁶⁸ CEA implica, în principiu, controlul internațional a unei potențiale înarmări a Germaniei. Aceasta însă eșuează în final chiar din cauza Franței, a cărei Parlament refuză să ratifice Tratatul semnat, ce ar însemna preluarea de către ea a unui comandament militar european.⁶⁹ O altă încercare a fost Comunitatea Politică Europeană, tratatul căreia însă la fel eșuează să fie ratificat în parlamentul francez.⁷⁰

La 14 februarie 1984 Parlamentul European adoptă un proiect de Tratat a Uniunii Europene prin care își dorește puterea de codecizie și oferă celor trei Comunități (CECO, CEE și Euratom) o nouă entitate unică. Raportor al proiectului a fost Altiero Spinelli, un politician italian.⁷¹ El poate fi considerat unul din creatorii Uniunii Europene, chiar și dacă ideile sale presupuneau formarea unei Uniuni Europene federalizate. Or, el a fost și unul dintre fondatorii federalismului european.⁷² Pe de altă parte, Jean Monnet (considerat adevăratul tată al Uniunii Europene, fiind inspirația primară a Planului Schuman, cât și călăuzitorul instituirii comunităților urmate după CECO) considera că scopul final implicit într-o Uniune Europeană este o integrare politică absolută, care poate fi atinsă printr-o integrare pas cu pas.

La 17 și 28 februarie 1986, în Luxemburg, se semnează *Actul Unic European*, care încă nu prezintă nașterea Uniunii Europene, ci ultima etapă în formarea sa.⁷³ Acesta revizuieste dispozițiile Tratatelor CECO, CEE și Euratom, și instituie o cooperare politică în materie de politică externă.

⁶⁷ Tratatul de la Nisa: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/PDF/?uri=CELEX:12001C/TXT&from=DA>, pag. 67.

⁶⁸ Hakenberg W. *Europarecht*. München, 2012. pag. 4.

⁶⁹ Schmitt P. *Eine europäische Armee? Das Scheitern der EVG*. Norderstedt, 2015. pag. 10.

⁷⁰ Weber P., Vögele A. *Die Europäische Politische Gemeinschaft - Der Versuch einer politischen Integration der sechs EGKS-Staaten-*. Norderstedt, 2008. pag. 10.

⁷¹ Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 84/C 77/18. pag. 18, 24 etc. La fel în: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=OJ:C:1984:077:TOC>.

⁷² Spinelli A. *Manifeste pour une Europe libre et unie (sau Manifeste de Ventotene; Spinelli scriind manifestul în timp ce a fost pus sub arest pe insula din Italia, Ventotene)*, 1941. Manifestul poate fi găsit pe: https://www.cvce.eu/obj/the_manifesto_of_ventotene_1941-en-316aa96c-e7ff-4b9e-b43a-958e96afbecc.html.

⁷³ Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 87/L 169/20, pag. 20 etc. La fel: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=OJ:L:1987:169:TOC>.

Astfel, la 7 februarie 1992, în Maastricht, se semnează Tratatul Uniunii Europene. TUE formează o *Uniune Europeană* care se bazează pe *trei piloni*. Primul pilon constituie cele trei comunități deja existente (CECO, CEE și Euratom – comunități supranaționale; titlurile II, III și IV din TUE) cu unele înnoiri (Uniunea Monetară, cetățenia Uniunii, conceptul subsidiarității⁷⁴). Al doilea pilon îl constituie materia nou instituită de politică externă și de securitate comună (titlul V din TUE) și al treilea pilon setează cooperarea în domeniile justiției și ale afacerilor interne (titlul VI din TUE), *id est* cooperări interguvernamentale.

Din cauza constructului fragmentat al UE – căci doar primul pilon reprezintă comunități supranaționale, în timp ce ceilalți doi piloni sunt cooperări interguvernamentale – ei nu i s-a recunoscut o personalitate juridică. Recunoașterea personalității juridice ar presupune incorporarea și înlocuirea celor trei comunități din primul pilonul, ceea ce însă nu a fost realizat. UE era, deci, la acel moment încă un organism juridic în formare, fiind considerat „instituit” și nicidecum deja „finalizat”.

În continuare, au urmat Tratatul din 2 octombrie 1997 din Amsterdam și din 26 februarie 2001 din Nisa. Ele nu au modificat structura în piloni, deși diferențierea lor a devenit mai ștersă. De exemplu, din al treilea pilon au fost transferate în primul pilon cooperarea juridică în litigiile civile cu tangență transfrontalieră.⁷⁵ Un alt exemplu este incorporarea Acordului de la Schengen în primul pilon (Schengen este o mică localitate din Luxemburg la răscruce între Germania, Franța și Luxemburg. Acordul a fost semnat pe o corabie care se afla pe râul Mosel, fără a mai putea fi determinat pe teritoriul căreia dintre cele trei țări ea se afla)⁷⁶.

După rafinarea pilonilor care stau la baza UE a urmat și un pas înapoi prin eșecul adoptării unei Constituții Europene. Ideea ambițioasă a acestora a fost conceptul unei Europe unite în calitate de o forță economică globală și operațională pentru al treilea mileniu. Trebuie de menționat că ulterior și Curtea Constituțională a Republicii Federale Germania și-a expus scepticismul față de „Constituția Europeană” inițial intenționată, declarând că versiunii originale i s-ar fi opus Constituția Republicii Federale Germania.⁷⁷

⁷⁴ Principiul subsidiarității prevăzut în Art. 5 alineatul (3) TUE (în forma actuală) definește condițiile în care UE are prioritate de acțiune în raport cu statele membre în cadrul competențelor neexclusive ale UE. Acest principiu asigură și protejează capacitatea de decizie și acțiune a statelor membre, dar permite intervenția UE în cazul în care obiectivele nu pot fi realizate în mod suficient de statele membre, ci pot fi realizate mai bine la nivelul UE, de exemplu din cauza efectelor acțiunilor preconizate.

⁷⁵ Hakenberg W. *Europarecht*. München, 2012. pag. 15.

⁷⁶ Baumann M. *Der deutsche Fingerabdruck: die Rolle der deutschen Bundesregierung bei der Europäisierung der Grenzpolitik*. Baden-Baden, 2006. pag. 57.

⁷⁷ Kerssenbrock R. G. *Die Vereinigten Staaten von Europa*. Berlin, 2012. pag. 3.

Prin urmare, a fost regândită inițiativa unei Constituții Europene și ideea inițială a fost reformată încât s-a renunțat la ideea unui „stat supranațional”, inclusiv la tot ce ar implica ideea lui (cum ar fi drapelul, imnul etc.). În așa mod a fost posibilă semnarea Tratatului de la Lisabona din 13 decembrie 2007, în care în mod ironic s-a preluat practic 95% din conceptul Constituției Europene.⁷⁸ Modelul de piloni ca o etapă de formare a UE a fost finalizat încât și cooperările interguvernamentale de până acum au devenit politici depline ale UE. Ea a primit o personalitate juridică care a permis existența în același rang a (i) *Tratatului Uniunii Europene*, modificat, (ii) a *Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene* (în continuare „TFUE”) și (iii) a *Cartei Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene*.

În asemenea circumstanțe, UE a devenit mai mult decât o organizație internațională, însă mai puțin decât un stat federal, cum ar fi Statele Unite ale Americii. UE este o entitate *sui generis* (din lat. „unic în felul său”) dinamică și cu personalitate juridică, care poate legisla în anumite domenii principii de drept supranațional. În Art. 3 al. 1 TUE este reglementat că obiectivele Uniunii Europene sunt promovarea (i) păcii, (ii) valorilor și (iii) bunăstarea popoarelor ei.

Ideea lui Jean Monnet, denumit de asemenea efectul „*spill-over*” („*efect de extindere*”; deși mai bine ar descrie acest cuvânt și intenția sa de imagine a unei spirale), era de a ajunge la interdependența actorilor prin interacțiunea lor în domenii mai ușor accesibile, așa numitor „*low politics*” („*politicile simple*” sau mot-à-mot „*politicile de jos*”). Astfel, va urma un proces de integrare între actori, fapt care va duce, ulterior, la o interdependență mai mare. Deci, a fost intenționat ca prin interacțiunea și interdependența economică să crească interdependența politică avansată, precum și, la rândul său, să urmeze o integrare continuă din ce în ce mai strânsă.

O altă parte importantă a efectului „*spill-over*” este dezvoltarea economică a țărilor vecine. Paul Collier (fostul conducător al Departamentului de cercetare a Băncii Mondiale) a demonstrat că economia unei țări crește adițional cu 0,4%, dacă economia țării vecine crește cu 1%.⁷⁹

De-a lungul anilor ideea efectului *spill-over* a persistat în concepția UE, însă obiectivele ei au evoluat. După cum este menționat și în nr. 9 din preambulul TUE, scopul a fost crearea unei piețe unice eficace, la fel ca și progresarea economică și socială, dar nu și în ultimul rând

⁷⁸ Hakenberg W. Europarecht. München, 2012. pag. 18.

⁷⁹ Collier P. Die unterste Milliarde – Warum die ärmsten Länder scheitern und was man dagegen tun kann. München, 2017. pag 59.

consolidarea protecției mediului înconjurător pentru este conservare a ecosistemului prezent de dragul generațiilor tinere.⁸⁰

Comisia Europeană publică în intervale regulate rapoarte privind progresul de coeziune, care le prezintă Parlamentului European. În baza unor instrumente cum ar fi *Procedura de dezechilibru excesiv* (PDZE), ea determină și încearcă să indice domeniile necesare unei atenții sporite.⁸¹ De exemplu în raportul publicat în 2020 se arată că șomajul în rândul tinerilor a scăzut fiind în noiembrie 2020 la un nivel de 17,7% în comparație cu cel din 2013 de 24,9%.⁸² Iar în raportul din 2019 se prezintă o scădere a emisiilor de gaze cu seră între anii 1990 și 2018 cu 23%, în timp ce economia a crescut în anii aceștia cu 61%.⁸³

Sursele juridice și legiferarea. Dreptul Uniunii Europene poate fi împărțit în **dreptul primar** și **dreptul secundar/derivat**. Din ce în ce mai mult, termenul de "*drept terțiar*" este de asemenea utilizat în legătură cu legislația Uniunii. Acesta se referă la actele juridice care sunt adoptate de instituțiile Uniunii în baza legislației secundare⁸⁴, fie atunci când Comisia UE acționează în baza competențelor legislative delegate ei în temeiul art. 290 din TFUE, sau atunci când Comisia sau Consiliul European adoptă dispoziții de punere în aplicare în baza art. 291 din TFUE.

Dreptul primar se referă la tratatele fundamentale a UE (TUE și TFUE), la protocoalele și anexele respective, precum și la Carta drepturilor fundamentale ale UE. Principiile juridice nescrise ale dreptului Uniunii fac de asemenea parte din dreptul primar; reglat în art. 6 al. 3 din TUE. Dreptul Uniunii este organizat ierarhic, astfel încât dreptul primar este superior. Acesta are un statut analogic ierarhiei în statele membre a dreptului constituțional. Prin urmare, acesta limitează libertatea de reglementare a legiuitorului Uniunii Europene și servește drept standard de control, de altfel ca și constituția în statele membre, în cazul în care este pusă sub semnul întrebării conformitatea dreptului secundar cu cel primar al Uniunii.

În conformitate cu art. 1 al. 3 pr. 1 din TUE, tratatele (TUE și TFUE) reprezintă "*fundamentul Uniunii*", iar conform art. 1 al. 3 pr. 2 din TUE ambele sunt juridic de un rang egal. Aceasta se datorează faptului că TUE și TFUE sunt rezultatul unui proces de zeci de ani de negocieri. TUE pune bazele organizatorice ale UE și este semnificativ mai scurt, în timp ce

⁸⁰ Nowak C. Frankfurter Kommentar zu EUV, GRC und AEUV. Tübingen, 2017. pag. 15.

⁸¹ Becker P., Lippert B. Handbuch Europäische Union. Wiesbaden, 2020. pag. 244.

⁸² Raportul integral pe: <https://op.europa.eu/webpub/com/general-report-2020/ro/>.

⁸³ Raportul integral pe: <https://op.europa.eu/ro/publication-detail/-/publication/66c4ad7e-6281-11ea-b735-01aa75ed71a1/language-ro/format-PDF/source-222893912>.

⁸⁴ Nettesheim M. Das Recht der Europäischen Union. München, 2023, Art. 288, punctul 31.

TFUE descrie în mod cuprinzător sarcinile și competențele Uniunii (cu excepția PESC, care a fost atribuită TUE). Conform art. 48 din TUE Tratatul poate fi modificat. Art. 48 al. 2 - 5 din TUE reglementează procedura de modificare ordinară, în timp ce art. 48 al. 6 și 7 din TUE reglementează procedura de modificare simplificată. Ratificarea de către toate statele membre este absolut necesară pentru modificarea Tratatelor în cadrul procedurii ordinare. Necesitatea dată este subînțeleasă, fiindcă toate statele membre au renunțat parțial la suveranitatea lor în anumite limite. Limitele date însă nu pot fi schimbate fără participarea și acordul lor.

Pe lângă principiile juridice scrise expres în Tratat, protocoale și Carta drepturilor fundamentale, dreptul Uniunii Europene include la fel dreptul primar nescris, deci principiile juridice fundamentale. Acestea sunt denumite **principii generale ale dreptului Uniunii**.⁸⁵ Punctul de reper normativ este art. 340 al. 2 din TFUE, potrivit căruia răspunderea dincolo de cea contractuală a UE este reglementată de principiile generale comune legislațiilor statelor membre.

Principiul proporționalității, care este la fel menționat în Carta drepturilor fundamentale în art. 52 al. 1 pr. 2, joacă un rol important. Acesta este recunoscut de CJUE ca principiu juridic general privind acțiunile luate de instituțiile și organele Uniunii, precum și de autoritățile naționale ale statelor membre. În cele din urmă, conform art. 5 al. 4 din TUE, acesta este stabilit în limita art. 5 din TUE ca principiu pentru acțiunile în cauză între Uniunea Europeană și statele membre, și nu între administrația publică europeană și cetățeni.

În examinarea drepturilor fundamentale principiul proporționalității trebuie aplicat. De asemenea trebuie aplicat în contextul justificării când statele membre ale UE restrâng (de exemplu implementând o directivă) libertățile pieței, astfel reprezentând o limită a legiuitorului european.

Din punct de vedere istoric, protecția drepturilor fundamentale la nivelul dreptului Uniunii Europene își are originea în principiile generale ale dreptului. Ca reacție la o decizie a Curții Constituționale a RFG,⁸⁶ CJUE a elaborat o jurisprudență cuprinzătoare cu privire la drepturile fundamentale, recurgând la constituțiile statelor membre. Aceste drepturi fundamentale dispersate în constituțiile statelor membre au fost în mare parte codificate în Carta drepturilor fundamentale (aceasta obținând caracter obligatoriu abia prin Tratatul de la Lisabona în 2009). În art. 6 al. 3 din TUE este precizat în mod clar, că această Cartă nu înlocuiește

⁸⁵ Herdegen M. Europarecht. München, 2019, § 8 punctul 15.

⁸⁶ Decizia Curții Constituționale a RFG din 29.05.1974, nr. BvL 52/71 (cunoscută și sub speța *Solange I*).

drepturile fundamentale derivate din principiile generale, ci le completează. Dacă la acest moment se creează impresia lipsei unei linii clare și a limitării drepturilor fundamentale prin determinarea lor finală, atunci impresia dată este reală și justificată. Pe de altă parte, doar timpul va arăta dacă intenția statelor membre de lăsa numărul drepturilor fundamentale în continuă evoluție va duce la o societate mai echitabilă decât oricând sau la riscul unei anarhii, în care fiecare se va baza pe un drept fundamental, rezultând într-un abuz colectiv a drepturilor fundamentale.

Principiile generale de drept nu pot fi confundate însă cu principiile structurale ale Uniunii Europene.⁸⁷ Acestea din urmă sunt norme extraordinare, care se referă la o materie întreagă, adică norme care sunt cunoscute ca principii structurale și în dreptul constituțional național. Astea sunt, conform art. 2 sau 3 din TUE, principiile libertății și democrației sau chiar principiul cooperării loiale.

Dreptul secundar reprezintă normele adoptate de instituțiile UE în baza competențelor atribuite de Tratat. TFUE specifică uneori și forma de acțiune (de exemplu, directiva în art. 115 TFUE), însă de obicei se aplică art. 296 din TFUE, care prevede că Organele UE decid asupra formei de acțiune de la caz la caz pentru toate celelalte situații *„în conformitate cu procedurile aplicabile și cu principiul proporționalității”*.

Normele juridice sunt împărțite în principiu în două categorii: acte legislative și norme fără caracter legislativ. Caracteristica distinctivă, dar și decisivă, este conform art. 289 al. 3 din TFUE, dacă un act juridic a fost adoptat în cadrul uneia dintre procedurile legislative descrise mai jos. Procedurile legislative, pot fi împărțite la rândul lor în **procedura legislativă ordinară**, pe de o parte, reglementată în art. 294 din TFUE, și în **procedurile legislative speciale**, pe de altă parte, reglementate și dispersate în diferite norme din Tratat, dar deja menționate în art. 289 al. 2 din TFUE.

Naturii Uniunii Europene, în calitate de entitate supranațională, îi sunt caracteristici două deosebiri în procesul legislativ. Prima deosebire este rolul special al Consiliului European.⁸⁸ Acesta este implicat, în primul rând, în mod semnificativ în procedura legislativă. Conform art. 294 al. 3 din TFUE, el trebuie să aprobe fiecare act legislativ adoptat. În al doilea rând, pentru o

⁸⁷ Bogdandy A. *Europäisches Verfassungsrecht*. Berlin, 2009, pag. 749.

⁸⁸ Consiliul Europei din Strasbourg (denumit eronat, de asemenea, Consiliul European din Strasbourg), fondat pe 5 Mai 1949, nu trebuie confundat cu Consiliul European din Bruxelles fondat pe 10 decembrie 1974. Doar cel din Bruxelles este un organ a UE, cel din Strasbourg fiind o organizație internațională interstatală.

Când se va menționa Consiliul European în prezenta lucrare, se va avea în vedere doar cel din Bruxelles care este un organ al Uniunii Europene, dacă nu va fi concretizat altfel.

aprobare a Consiliului European este suficient, ca să se atingă o majoritate calificată, în timp ce în majoritatea organizațiilor internaționale este necesară o unanimitate. A doua deosebire este monopolul de inițiativă a Comisiei Europene, conform art. 17 al. 2 pr. 1 din TUE, privind adoptarea actelor legislative. Comisia acționează ca un Organ independent care, conform art. 17 al. 1 pr. 1 din TUE, se angajează doar în favoarea intereselor UE și prezintă propuneri Consiliului European și Parlamentului European.

Procedura legislativă ordinară este descrisă detaliat în art. 294 din TFUE. Procedura legislativă ordinară este împărțită în până la opt etape, care însă nu trebuie îndeplinite în totalitate. În funcție de desfășurarea procedurii, Parlamentului European îi revine un drept de veto, de exemplu în cadrul celei de-a doua lecturi, conform art. 294 al. 6 lit. b) din TFUE. Ca urmare a expunerii unei inițiative a Comisiei Europene (TFUE se referă la „*propunere*”), procedura este caracterizată în principiu de interacțiunea dintre Parlamentul European și Consiliul European.

Procedura legislativă specială este determinată și reglementată de normele de competență în cauză, cum ar fi de exemplu art. 289 al. 2 din TFUE. Caracteristic acestei proceduri este că Parlamentul European sau Consiliul European preia rolul principal în aceste proceduri, iar celălalt organ trebuie să fie implicat în desfășurarea procedurii. La rândul lor, procedurile date pot fi împărțite în proceduri de aprobare sau proceduri de consultare, în funcție de faptul dacă este necesară aprobarea sau doar consultarea Parlamentului European ori, respectiv, a Consiliului European. Lipsa consultării Organului European în cauză constituie o încălcare procedurală substanțială în sensul art. 263 al. 2 din TFUE și duce la nulitatea actului legislativ. Conform art. 289 al. 2 din TFUE, actul legislativ este adoptat fie de către Parlamentul European cu participarea Consiliului European, fie de către Consiliul European cu participarea Parlamentului European.

Din cauza participării acestor trei Organe esențiale la procedura legislativă (Comisia, Consiliul și Parlamentul European), s-a impus termenul de „*trialoguri*”, care denotă și existența „*sedințelor trialogice*”.⁸⁹ Acestea sunt negocieri interinstituționale între Comisie, Consiliu și Parlament. Într-o anumită măsură, *trialogurile* reprezintă o procedură de conciliere anticipată și neformalizată. Motivul pentru această deviere de la textul standard al procedurii legislative este accelerarea procesului de legiferare. Disponibilitatea sporită a participanților de a ajunge la un

⁸⁹ Termenul de „*trilogie*” e folosit însăși de Parlamentul European, în: Briefing-ul Parlamentului European: fapte și cifre, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/614733/EPRS_BRI\(2018\)614733_DE.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/614733/EPRS_BRI(2018)614733_DE.pdf) (accesat la 03.05.2024).

compromis în cadrul unor reuniuni restrânse, cu ușile închise, la fel ca și complexitatea procesului decizional care a determinat ca să se recurgă tot mai des la *ședințe trialogice*. Între timp trialogurile au fost, cel puțin parțial, formalizate prin „*Declarația comună privind aspectele practice în cadrul procedurii de codecizie*”.⁹⁰ Mai exact, în punctul șapte se stipulează următoarele:

„Cooperarea între instituții în contextul codeciziei ia adesea forma unor reuniuni tripartite („trialoguri”). Acest sistem al trialogului și-a demonstrat vitalitatea și flexibilitatea, creând un număr semnificativ mai mare de posibilități de a ajunge la un acord în prima sau în a doua lectură și contribuind, de asemenea, la pregătirea lucrărilor Comitetului de conciliere.”

Deși avantajele practice ale trialogurilor sunt de necontestat, în special din perspectiva birocrăției detestate, acestea, în opinia noastră, sunt criticate în mod justificat, în special pentru lipsa lor de transparență. O astfel de întrunire restrânsă și cu ușile închise aruncă o umbră grea asupra democrației atât de greu obținută după mulți ani de evoluție în statele membre. Riscul unui abuz este mult prea mare pentru a fi justificată simplitatea luarea deciziilor în procesul de legiferare.

Pe lângă actele legislative standarde, în dreptul Uniunii Europene există și norme fără caracter legislativ ale Comisiei Europene. Această categorie include actele juridice delegate (art. 290 din TFUE), și actele juridice de punere în aplicare (art. 291 din TFUE). Aceasta înseamnă că pot exista regulamente, decizii și directive cu sau fără caracter legislativ (de exemplu, art. 297 al. 2 din TFUE). Singurul factor decisiv pentru clasificare este procedura prin care ele sunt adoptate. În conformitate cu procedurile descrise mai sus este adoptat dreptul secundar al UE. Norma centrală pentru legislația secundară este art. 288 din TFUE, care enumeră diferitele acte juridice ale Uniunii Europene.

Regulamentul. Conform art. 288 al. 2 din TFUE, regulamentele sunt „norme generale”, *id est* au un caracter abstract-general și este adresat direct instituțiilor Uniunii Europene supuse, statelor membre și cetățenilor Uniunii Europene. Regulamentele se aplică direct, fără un act de transpunere și, respectiv, de implementare. Acestea au prioritate de aplicare. Astfel, o lege a unui stat membru nu se aplică dacă intră în conflict cu un regulament. De asemenea, un aspect foarte important pentru acțiunile în fața CJUE este că cetățenii Uniunii Europene pot invoca ingerințe direct în legătură cu un regulament, în măsura în care acesta acordă drepturi subiective.

⁹⁰ Declarația comună privind aspectele practice în cadrul procedurii de codecizie, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32007C0630\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32007C0630(01)) (accesat la 03.05.2024).

Deoarece instituțiile administrative (în special naționale) de asemenea sunt obligate să aplice direct regulamentul, situația în care aplicarea unui regulament influențează o decizie administrativă este foarte des întâlnită și, astfel, apare des întrebarea competenței de neaplicare a unei legi naționale într-un stat membru de către o instituție administrativă, dacă se consideră că legea contravine regulamentului european. În principiu, doar o Curte Constituțională a unui stat membru are competența să declare o lege națională ca fiind nulă, fapt care rezultă în neaplicarea ei. Cu toate acestea, în favoarea instituțiilor administrative se argumentează cu principiul supremației, deci de aplicare supremă a dreptului Uniunii Europene, și cu principiul „*effet utile*” (din franceză, efectul util). În defavoarea competenței instituțiilor administrative de a nu aplica o lege națională se invocă, că instituțiile administrative sunt cele care aplică legea, fiind doar organe de aplicare și implementare a legii și, respectiv, având doar obligații, și nu drepturi subiective cum le poate avea un cetățean. Mai mult de atât, instituțiile administrative nu au posibilitatea de a sesiza CJUE în scopul unei clarificări preliminare. Majoritatea autorilor optează pentru soluția de a permite instituțiilor administrative de a nu aplica o lege națională, doar dacă ea încalcă în mod evident dreptul Uniunii Europene. Prin urmare, în cazul în care dreptul național reglementează în mod evident anumite situații într-un mod care încalcă un regulament, instituția administrativă trebuie să ofere prioritate de aplicare regulamentului.

Directivile sunt adresate în mod exclusiv statelor membre ale UE. Acestea sunt în general obligate să transpună conținutul de reglementare al directivei în legislația națională în termenul indicat. Directivele sunt adoptate mai întâi de legiuitorul european și apoi implementate în legislația națională de către statele membre. La implementare, statele membre dispun de o marjă largă de decizie. Marja dată se referă, în principiu, la forma și mijloacele de implementare a conținutului directivei în legislația națională. Astfel, este creată posibilitatea de a reacționa individual la deosebirile legislative în fiecare stat membru. În comparație cu regulamentele, în dreptul Uniunii Europene, directivele sunt un instrument mai precaut față de suveranitatea fiecărui stat membru. Cu toate acestea, în ceea ce privește conținutul directivei, această marjă de implementare este foarte limitată. Chiar dacă statele membre sunt lăsate să decidă asupra formei și mijlocului de punere în aplicare, acestea trebuie să întrunească cerințele de punere în aplicare efectivă.⁹¹ În special, implementarea prin simple dispoziții administrative nu este suficientă.⁹² De asemenea, statul membru nu poate pretinde nici că alte state membre nu au reușit să transpună

⁹¹ Ruffert M., în: EUV • AEUV. Das Verfassungsrecht der Europäischen Union mit Europäischer Grundrechtcharta. München, 2022, AEUV Art. 288, punctul 28 ș.u.

⁹² Speța *Comisia UE vs. Republica Federală Germană*, în hot. CJUE din 30.05.1991, nr. C-361/88: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:cf58e29f-58cd-4c8e-b85c-3b8d35594d73.0003.03/DOC_2&format=PDF (accesat la 03.05.2024).

directiva sau că termenul de implementare a fost prea scurt.⁹³ Or, acesta este principiul general, de altfel susținut și de Curtea Supremă Administrativă din Germania, că „*nu există egalitate în nedreptate*”. Statele membre nu pot adopta acte legislative care intră în conflict cu directiva, ce urmează a fi implementată, chiar și înainte de expirarea termenului de transpunere indicat (așa numitul „*efect anticipat*”). Adicional, legislația națională trebuie interpretată în conformitate cu directiva în măsura maxim posibilă. Acest principiu se aplică asupra legislației naționale unui stat membru atât înainte, cât și după adoptarea directivei.

În cazul în care o persoană fizică sau juridică dorește să invoce o ingerință în temeiul drepturilor din directivă, aceasta poate să se bazeze doar pe legislația națională. Numai norma națională este adresată persoanei fizice sau juridice. Spre deosebire de regulamentul Uniunii Europene, directiva însăși nu are aplicabilitate directă. Cu toate acestea, au fost determinate excepții când persoanele fizice și juridice se pot baza pe directivă în mod direct. Pentru a putea invoca o ingerință direct din directivă, (i) aceasta trebuie să nu fi fost implementată în dreptul național deloc sau doar în mod insuficient, (ii) termenul de transpunere indicat trebuie să fie expirat și (iii) conținutul reglementării în cauză a directivei trebuie să fie obligatoriu și suficient de precis.

Conținutul obligațional presupune o normă necondiționat aplicabilă și cu caracter obligatoriu. Nu sunt permise măsuri suplimentare din partea organelor statelor membre sau ale Uniunii Europene. Conținutul reglementării este suficient de precis dacă stabilește fără ambiguitate o obligație (deși utilizarea unor termeni juridici nedefiniți nu exclude certitudinea obligației). Pe lângă aceste trei cerințe juridice tehnice, potrivit jurisprudenței, de asemenea există o cerință normativă. Invocarea unei ingerințe direct în baza directivei poate fi în detrimentul statului membru în cauză, doar dacă nu a reușit să o transpună corect. O acțiune împotriva unei persoane terțe este exclusă. Motivul pentru o astfel de interpretare este destinatarul directivei. Ele sunt adresate statelor membre și nu persoanelor fizice. În afară de asta, interpretarea dată corespunde principiului, conform căruia Uniunea Europeană poate impune obligații persoanelor fizice doar prin intermediul reglementării regulamentelor.⁹⁴

Astfel, dacă într-o situație este vorba de o directivă neimplementată, trebuie să se ia în totdeauna în considerare posibilitatea aplicării directe a acestei norme la speța respectivă.

⁹³ Ruffert M., în: EUV • AEUV. Das Verfassungsrecht der Europäischen Union mit Europäischer Grundrechtcharta. München, 2022, AEUV Art. 288, punctul 28.

⁹⁴ Speța *Paola Faccini Dori vs. Recreb Srl*, în hot. CJUE din 14.07.1994, nr. C-91/92, punctul 24: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=98358&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=fir&st=&part=1&cid=2073727> (accesat la 03.05.2024).

Directivele trebuie, la fel, considerate și urmate de statele membre (respectiv, instituțiile administrative în cauză) din oficiu ca normă direct aplicabilă. Ca și în cazul aplicării regulamentelor de către instituțiile administrative naționale se pune întrebarea competenței de neaplicarea a normelor naționale în cazul aplicării directe a directivelor. De asemenea, relevant este efectul directivelor cu aplicabilitate directă asupra termenului de contestare a unui act administrativ. Statele membre nu pot împiedica cetățeanul, care aleghează o ingerință în temeiul unei directive direct aplicabile, prin invocarea expirării unui termen de sesizare a instituției respective. Astfel anumite termene de prescripție nu pot fi valabile în cazul unei directive aplicabile în mod direct. Protecția juridică împotriva directivelor poate fi obținută prin intermediul unei acțiuni în anulare în temeiul art. 263 din TFUE, iar statul membru poate fi la fel tras la răspundere pentru daunele cauzate în baza dreptului de angajare a răspunderii statului respectiv pentru încălcarea dreptului Uniunii Europene.

Decizia, în sensul art. 288 al. 1 din TFUE, este o reglementare cu caracter obligatoriu în cazuri individuale.⁹⁵ Aceasta poate fi adresată atât statelor membre, cât și persoanelor fizice. Deciziile adresate destinatarilor pot fi comparate cu actele administrative într-un stat membru, acestea având efect direct. Ca și directivele, în anumite situații, deciziile pot fi aplicabile cu efect direct asupra persoanelor fizice. Împotriva unei astfel de decizii se poate introduce o acțiune în anulare în sensul art. 263 al. 4 din TFUE. Spre deosebire de deciziile adresate anumitor destinatari, mai sunt și decizii „fără destinatar” care sunt obligatorii doar pentru Uniune și instituțiile sale, care deosebesc aceste decizii de regulamente.

Recomandările și avizele sunt acte juridice fără caracter obligatoriu. Cu toate acestea, „*principiul de atribuire a competențelor*”⁹⁶ se aplică și în cazul acestora, astfel încât Uniunea are nevoie de o competență atribuită ei pentru a le adopta. De exemplu, recomandările Comisiei Europene servesc adesea la îndeplinirea funcției sale de control și de îndrumare în ceea ce privește respectarea dreptului Uniunii Europene.

La aplicarea și interpretarea legislației Uniunii Europene descrise mai sus trebuie respectate următoarele principii structurale:

Principiul supremației dreptului Uniunii Europene. Dreptul Uniunii Europene prevalează asupra dreptului statelor membre. Acest lucru înseamnă că dreptul unui stat membru

⁹⁵ Balan O., Burian A. Drept internațional public: manual. Ed. a III-a (revizuită și adăugită). Chișinău, 2009. pag. 54.

⁹⁶ Mai e denumit „principiul de atribuire a puterilor”, „principiul de repartizare a competențelor”. Van Raepenbusch S. Drept Instituțional al Uniunii Europene. București, 2014, pag. 134.

care intră în conflict cu dreptul Uniunii Europene devine inaplicabil, dar nu își pierde valabilitatea. Această abordare nu este subînțeleasă, fiindcă Tratatul fundamental (TUE și TFUE) nu reglementează activ supremația dreptului Uniunii Europene. Astfel persistă riscul răspândirii unei concepții internaționaliste ca în cazul CEDO. Dacă statele membre ar fi urmat aceeași cale ca în cazul interpretării CEDO prin intermediul constituției sau jurisprudenței naționale (discutat mai sus în capitolul 1.3.), Tratatul fundamental și-ar fi pierdut enorm din valoarea actuală, echivalând practic, în anumite domenii, cu o Constituție suprastatală. Diferența dintre Tratatul fundamental și CEDO este însă, că TUE și TFUE sunt direct aplicabile și statele membre au renunțat la o parte din suveranitate în favoarea Uniunii Europene. CJUE și-a expus opinia prin următoarele declarații:

*„[...] prin instituirea unei Comunități cu o durată nelimitată, dotată cu instituții proprii, cu personalitate, cu capacitate juridică, cu capacitate de reprezentare internațională și, în special, cu puteri reale derivate din **limitarea competenței** sau din **transferul atribuțiilor** statelor **către Comunitate**, acestea din urmă au limitat, chiar dacă în domenii restrânse, drepturile lor suverane și au creat astfel un corp de drept aplicabil resortisanților lor și lor însele;*

*având în vedere că această integrare a dispozițiilor care provin din **izvoare comunitare** în dreptul fiecărei țări membre, precum și, într-un sens mai general, litera și spiritul tratatului au drept corolar **imposibilitatea statelor de a face să prevaleze**, împotriva unei ordini juridice acceptate de către acestea pe bază de reciprocitate, **o măsură unilaterală ulterioară** care nu poate astfel să îi fie opozabilă;*

*că **forța executivă a dreptului comunitar nu poate, într-adevăr, varia de la un stat la altul în funcție de legile interne ulterioare fără a pune în pericol realizarea scopurilor tratatului [...]**”.*⁹⁷ (accentuările fiind făcute de autor)

Astfel supremația dreptului Uniunii Europene este un principiu fundamental în instituirea și funcționarea Uniunii Europene.

Principiul „*effet utile*”. Principiul efectului util vizează eficacitatea practică a unei norme respective. Acesta este interpretat în art. 4 al. 3 din TUE și este adesea utilizat de CJUE pentru a interpreta dreptul Uniunii Europene.⁹⁸ Conform acestui principiu, o normă trebuie

⁹⁷ Speța *Costa vs. Enel*, în hot. CJUE din 15.07.1964, nr. 6/64: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:61964CJ0006> (accesat la 03.05.2024).

⁹⁸ Potacs von M. *Effet utile als Auslegungsgrundsatz*, în: *Europarecht (EuR)*. Baden-Baden, 2009, pag. 465 ș.u.

interpretată astfel încât scopul de reglementare să fie „realizat în cel mai bun mod posibil” și să fie aplicată cât mai eficient posibil. CJUE traduce principiul din limba germană ca fiind „*eficacitate deplină*” sau „*eficacitate practică*”.⁹⁹

În litigiul referit mai sus privind aplicarea directă a directivelor CJUE și-a justificat poziția în favoarea aplicării directe prin principiul efectului util. De asemenea CJUE a dezvoltat procedura de constatare a neîndeplinirii obligațiilor unui stat, răspunderea acestuia bazându-se pe acest principiu.¹⁰⁰ Principiul servește de asemenea drept suport argumentativ în justificarea interpretării favorabile dreptului european a dispozițiilor naționale privind rambursarea subvențiilor care încalcă dreptul european.

Principiul cooperării loiale este prevăzut expres în art. 4 al. 3 din TUE și obligă astfel statele membre să adopte „*orice măsură generală sau specială pentru asigurarea îndeplinirii obligațiilor care decurg din tratate sau care rezultă din actele instituțiilor Uniunii*”. Principiul dat poate fi descris ca fiind un principiu structural constituțional al Uniunii Europene. El este obligatoriu din punct de vedere juridic și, prin urmare, poate fi supus controlului judiciar de către CJUE sau Tribunal. Principiul dat este exprimat atât prin *principiul cooperării*, cât și prin *principiul colegialității*¹⁰¹ între statele membre.

Rezultatul principiului dat este, că – dacă prin aplicarea unei norme a Uniunii Europene este necesară aplicarea unei norme naționale de procedură (atât administrativă cât și judiciară) – modalitățile și acțiunea procedurală nu pot fi mai puțin favorabile decât în cazul unei proceduri naționale fără aplicarea normei Uniunii Europene (principiul echivalenței), în timp ce punerea în aplicare a dreptului Uniunii nu trebuie să devină practic imposibilă sau excesiv de dificilă. Principiul cooperării loiale are însă, mai mult ca atât, un efect tridimensional, acesta fiind aplicabil atât între statele membre și UE (și viceversa), cât și între însele statele membre .

În final, art. 2 din TUE enumeră **valorile** Uniunii Europene. Pornind de la comunitatea economică, UE s-a transformat treptat într-o comunitate de valori. Aceste valori sunt „principii constituționale” care acționează ca orientări structurale pentru Uniune. Dimensiunea juridică a valorilor este evidentă în special în referirea la acestea în cadrul procedurii de sancționare conform art. 7 al. 1 din TUE. Respectarea valorilor ei este conform art. 49 al. 1 pr. 1 din TUE una dintre condițiile prealabile pentru aderare la Uniune Europeană.

⁹⁹ Speța *Francovich vs. Rep. Italiană și Bonifaci vs. Rep. Italiană*, în hot. CJUE din 19.11.1991, nr. C-6/90 și C-9/90, punctul 39: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:61990CJ0006> (accesat la 03.05.2024).

¹⁰⁰ Ibidem, punctul 11 ș.u..

¹⁰¹ Denumit, de asemenea, *principiul respectării reciproce*.

Sursele legale ale Uniunii Europene nu sunt *per se* infiltrate de o complexitate vastă. Totul începe de la Tratatul fundamental și sfârșește cu principiile și valorile UE. Cu toate acestea, complexitatea lor crește pe măsură ce privim tot mai profund jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene. Multe principii care stau la baza UE sunt dezvoltate de CJUE într-o jurisprudență vastă de mai bine de jumate de secol, nefiind imposibilă perceperea numărului lor. Importantă este înțelegerea evoluției Uniunii Europene, care a început de la o comunitate pur economică și s-a dezvoltat într-o entitate juridică cu valori proprii, deși moștenite de la statele membre. Construcția legislativă a acestei entități este și mai impresionantă, când încercăm să vizualizăm lanțul de legitimare de la cetățeanul simplu al unui stat membru până la regulamentele adoptate de Comisia Europeană.

Corelația CtEDO cu Curțile Constituționale din Europa. Relația Curților Constituționale și, respectiv, a dreptului național cu cea a Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO) variază de la una la alta. Relația dată este dictată din start de statutul Convenției Europene a Drepturilor Omului (CEDO) în fiecare sistem de drept al statelor din Europa în parte.

În **Republica Moldova** art. 4 din Constituție prevede că „(1) *Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte.* (2) *Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale.*”. Astfel tratatele internaționale au o superioritate față de legile interne ale țării. Curtea Constituțională a ținut însă să concretizeze că tratatele internaționale nu au prioritate asupra normelor constituționale.¹⁰² În jurisprudența ulterioară Curtea a constatat și mai apoi a reiterat, că „*practica jurisdicțională internațională [...] este obligatorie pentru Republica Moldova, ca stat care a aderat la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale*”.¹⁰³

Astfel CC a Republicii Moldova a stabilit clar superioritatea Constituției chiar față de tratatele internaționale, în special CEDO. În practică însă a fost concretizat, că, deși Constituția își păstrează *de jure* superioritatea, *de facto* ea va fi interpretată (cu privire la drepturile

¹⁰² CC, Hot. nr. 55 din 14 octombrie 1999, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=9845&lang=ro (accesat la 31.03.2024).

¹⁰³ CC, Hot. nr. 10 din 16.04.2010, <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=hotariri&docid=55> (accesat la 31.03.2024);

CC, Hot. nr. 14 din 16.05.2016, <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=578&l=ro?tip=hotariri&docid=578&l=ro> (accesat la 31.03.2024).

fundamentale ale omului, *in concreto* CEDO) astfel încât să corespundă jurisprudenței internaționale a CtEDO.

O soluție similară a concordanței statutului CEDO cu sistemul de drept național o are și Constituția din Lituania. Conform art. 138 din Constituția Republicii Lituania, tratatele internaționale trebuie ratificate, astfel că „*reprezintă o parte integrantă din sistemul juridic al Republicii Lituania*”.¹⁰⁴ Curtea Constituțională din **Republica Lituania** a ținut să menționeze în mod repetat că Constituția națională își păstrează ierarhia și superioritatea sa față de CEDO.¹⁰⁵ Curtea Constituțională este de opinie că doar astfel va putea asigura respectarea drepturilor și libertăților recunoscute de CEDO. Aceasta ar putea fi percepută ca o interpretare ironică, atunci când acesta este, de fapt, scopul înființării CtEDO. Art. 19 din CEDO stipulează că „*pentru a asigura respectarea angajamentelor ce decurg pentru Înaltele Părți Contractante din prezenta Convenție și din Protocoalele sale, se înființează o Curte europeană a Drepturilor Omului [...]*”. Cu toate acestea, prin interpretarea dată se evidențiază interdependența Curții Constituționale de cea a CEDO, ambele asumându-și țelul de asigurarea respectării drepturilor omului.

Republica Federală Germania, la rândul său, are o abordare asemănătoare. Conform art. 59 al. 2 din Constituția Republicii Federale Germania tratatele internaționale sunt supuse unui rang similar legilor federale. Astfel, Constituția este, în principiu, superioară CEDO.

Totuși, Curtea Constituțională din Republica Federală Germania (*CC a RFG*) s-a referit repetat asupra subiectului dat cu niște declarații foarte curioase. Inițial Curtea a calificat CEDO ca având calitatea unei legi federale simple în subordinea Constituției. Astfel CtEDO se află la rândul său funcțional într-un rang inferior instanțelor naționale.¹⁰⁶ Din acest motiv instanțele naționale sunt independente față de CtEDO atât la interpretarea Convenția Europeană a Drepturilor Omului, cât și la interpretarea drepturilor fundamentale din Constituție. Curtea Constituțională a Republicii Federale Germania a ținut însă să reitereze jurisprudența CtEDO, încât Convenția lasă la dispoziția Statelor semnatare de a decide modul în care asigură respectarea CEDO.¹⁰⁷ Indiferent de rangul CEDO în sistemul național de drept, garanția respectării Convenției influențează interpretarea drepturilor fundamentale și a principiilor

¹⁰⁴ Constituția Republicii Lituania, <https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/01/lituania.pdf> (accesat la 31.03.2024).

¹⁰⁵ CC a RL, Hot. nr. 225 din 20 noiembrie 2009, https://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/10/2009-11-20_s_decision.pdf (accesat la 31.03.2024).

¹⁰⁶ CC a RFG, Hot. nr. 1481/03. Încheierea la al doilea Senat din 14 octombrie 2004, https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2004/10/rs20041014_2bvr148104.html (accesat la 01.04.2024).

¹⁰⁷ Speța *James și alții v. Marea Britanie*, hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 21.02.1986, p. 84, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57507> (accesat la 01.04.2024).

constituționale. Textul Convenției și jurisprudența CtEDO servesc drept ajutoare la interpretarea conținutului și limitei drepturilor fundamentale și principiilor din Constituție atât timp cât ele nu limitează subiectul interpretat în cauză. Art. 53 din CEDO stipulează expres intenția dată față de părțile contractante.

CC a RFG, conform art. 25 al. 2 din Constituție, a oferit principiilor internaționale de drept prioritate față de dreptul federal, fiind exclus doar cel constituțional. Art. 24 al. 2 din Constituție oferă șansa de a incorpora sistemele reciproce de protecție colectivă, în timp ce art. 24 al. 3 din Constituție prevede soluționarea pașnică a conflictelor dintre state prin arbitraj. Art. 26 din Constituție declară neconstituționale, în mod expres, tulburarea păcii și acte războinice de agresiune. Astfel, Curtea reiterează că Constituția are ca scop să integreze Republica Federală Germania ca fiind un membru pașnic și egal al unei ordini juridice internaționale.

În situația **Republicii Slovenia** persistă din nou similarități cu statele contractante anterior în ceea ce ține de încadrarea CEDO în legislația națională. Art. 8 din Constituția Republicii Slovenia reglementează relația dintre ordinea legii naționale și celei internaționale. Astfel conform articolului menționat trebuie legile și principiile naționale trebuie să se conformeze celor internaționale și tratatelor, care sunt obligatorii pentru Slovenia.¹⁰⁸ Astfel Republica Slovenia face parte din puținele țări, constituțiile cărora permit o aplicare directă a tratatelor internaționale precum CEDO. CEDO are în cazul dat un rang mai înalt decât legea ordinară, spre deosebire de statele contractante menționate mai sus.

Conform art. 153 din Constituția Republicii Slovenia, toate principiile și legile internaționale aplicate, evident sunt subînțelese și cele naționale, trebuie să se afle în conformitate cu Constituția. Curtea Constituțională a Republicii Slovenia este, deci, împuternicită expres de a examina conformitatea tratatelor internaționale. Conformitatea sau lipsa ei trebuie determinată înainte de ratificarea tratatului internațional în cauză. Problema cauzată de ratificarea unui tratat internațional neconstituțional ar fi că Republica Slovenă și-ar încălca obligația de a se corespunde unui alt tratat internațional, *in concreto* convenție, la care a aderat deja, Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor (CVpDT). Conform art. 27 din CVpDT, o parte contractantă „nu poate invoca dispozițiile dreptului său intern pentru a justifica neexecutarea unui tratat”.¹⁰⁹ Astfel, pasul de determinarea constituționalității unui act

¹⁰⁸ <https://www.us-rs.si/media/constitution.pdf> (accesat la 01.04.2024).

¹⁰⁹ Deși trebuie de menționat că conform art. 46 din CVpDT un stat contractant poate invoca violarea dispozițiilor naționale privind competența încheierii tratatului doar dacă e de o importanță fundamentală. Termenul de ”importanță fundamentală” lasă mult spațiu pentru interpretare, astfel încât un tratat odată semnat nu obligă automat la modificarea constituției pentru o conformitate reciprocă.

internațional trebuie să aibă loc *a priori*, înaintea ratificării lui. După ratificare, Curtea Constituțională poate în principiu declara ratificarea neconstituțională. Curtea Constituțională a Republicii Slovenia a menționat, însă, că declararea unei ratificări ca fiind neconstituțională, și astfel abrogând-o, conduce doar atunci la încălcarea unui tratat internațional, dacă în urma unei ratificări abrogate nu există posibilitatea de a se retrage din participarea la tratatul în cauză (ce în practică pare a fi imposibil, fiindcă un tratat ține mereu de dorința statului contractant de a participa la el).¹¹⁰

În situația **Republicii Polonia** mai mulți factori au dus la o dezvoltare mai confuză. Polonia a aderat la Consiliul Europei în 1991. CEDO, însă, a intrat în vigoare pentru Polonia abia în 1993, în condițiile în care protocoalele adiționale ale CEDO au fost ratificate treptat în anii 1994, 2000, 2003, iar protocolul nr. 13 fiind ratificat la 23 mai 2014. Cu toate acestea, procesul de ratificare încă nu a ajuns la un final, fiindcă Protocolul nr. 12 nu a fost ratificat deocamdată și nici chiar semnat până în ziua de azi.

Polonia are una dintre cele mai recente Constituții. Noua Constituție a Poloniei a fost adoptată în 1997. Până la această etapă Curtea Constituțională a Poloniei trebuia să coordoneze procesul de integrare atât pe arena europeană, cât și în armonizarea normelor constituționale, fiindcă în legislația constituțională erau prezente părți substanțiale din vechea Constituție din 1952 rămase în vigoare, dar și legi constituționale adoptate după 1989 datorită, *inter alia*, procesului de destrămare a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (URSS). La cât de complicată era sarcina de coordonare a Curții Constituționale din Polonia, atât de benefică a fost perioada de tranziție pentru pregătirea unei constituții bine adaptate la integrarea europeană.

Constituția Poloniei are particularitatea de a fi ea însăși adaptată și integrată într-o armonizare a Convenției Europene a Drepturilor Omului. Spre deosebire de celelalte state membre, care au semnat Convenția și astfel erau ulterior supuse scopului de integrare a ei în legislația națională, Polonia a avut oportunitatea de a crea un sistem perfect echilibrat cu cel al convenției. Prin urmare, dispozițiile constituționale privind drepturile individuale au fost practic împrumutate de limbajul utilizat în Convenție, astfel creând o coeziune lingvistică între constituția națională și CEDO. Cu toate acestea, Polonia a optat pentru a păstra sistemul tradițional de abordare dualistă a dreptului internațional. Astfel dreptul internațional formează un sistem de drept separat. Pentru a fi aplicabil în sistemul de drept național, obligațiile juridice internaționale trebuie implementate în sistemul național, care are loc de obicei prin ratificare.

¹¹⁰ CC a Republicii Slovenia, Hot. nr. U-I-180/10-13 din 7 octombrie 2010, <https://www.us-rs.si/documents/63/06/u-i-180-10.pdf> (accesat la 01.04.2024).

După procesul dat, respectivele obligații devin parte din sistemul de drept național. Constituția din Republica Polonia oferă, în baza art. 133, puterea de ratificare președintelui Republicii, însă pentru ratificarea tratatelor importante impune, conform art. 89, participarea prealabilă a Parlamentului.

Astfel, observăm frica statelor europene de a-și pierde și cea mai mică suveranitate, chiar dacă aceasta s-ar putea produce în favoarea cetățenilor săi. Fiind vorba de drepturi fundamentale, s-ar presupune că orice stat european dorește să lărgască limita interpretării pentru a-și favoriza cetățenii. În scenariul dat, statele membre ar trebui să se întrecă în oportunitatea de a oferi cetățenilor săi drepturi fundamentale înțelese mai pe larg. Totuși, statele europene își doresc să păstreze un mecanism de a se opune Convenției Europene a Drepturilor Omului în caz de necesitate, chiar dacă asta s-ar atinge doar prin intermediul constituției, fapt care ar diminua riscul deteriorării fundamentului democratic într-un stat.

Corelația CJUE cu CEDO. În conformitate cu art. 6 al. 1 din TUE, Carta drepturilor fundamentale are același rang ca Tratatul. Carta conține un catalog de drepturi fundamentale inspirat din Convenția Europeană a Drepturilor Omului și din constituțiile statelor membre. Astfel, pe lângă drepturile fundamentale naționale și cele ale CEDO, protecția drepturilor fundamentale este, de asemenea, situată la nivelul Uniunii în temeiul dreptului internațional.

Totuși, Uniunea Europeană a pornit de la ideea unei uniuni economice care s-a dezvoltat treptat la o Uniune mai profundă, care ajunge până la protecția drepturilor fundamentale prin Carta drepturilor fundamentale. Pe de altă parte, CtEDO are competența și obligația de a interpreta CEDO. Dacă CJUE asigură o interpretare și aplicare congruentă a Tratatelor fundamentale, CtEDO impune o interpretare și aplicare similară a Convenției Europene a Drepturilor Omului. Prin urmare, ambele instanțe supranaționale hotărăsc în privința interpretării drepturilor fundamentale în mare parte similare.

De-a lungul jurisprudenței acestor Curți s-a cristalizat o conlucrare între ele. Îndeosebi se evidențiază acceptarea CJUE a jurisprudenței CtEDO ca având un rol principal în interpretarea drepturilor fundamentale. Există astfel un șir de hotărâri în care poate fi demonstrat că CJUE acceptă și aplică jurisprudența dezvoltată de CtEDO, exemple fiind cauzele *Familiapress vs.*

*Bauer Verlag*¹¹¹, *Baustahlgewebe GmbH vs. Comisia Europeană*¹¹², *Krombach vs. Bamberski*¹¹³. CJUE a făcut chiar trimitere expresă la jurisprudența CtEDO în spețele menționate.

Chiar dacă uneori poate fi observată o deviere între jurisprudența celor două Curți, este evident că, în hotărârile sale, CJUE se va orienta la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului când va examina chestiuni legate de drepturile fundamentale.¹¹⁴ Deși nu sunt foarte dese cazurile în care CJUE trebuie să se refere la un drept fundamental, este evidentă relația de cooperare dintre CJUE și CtEDO.

¹¹¹ Speța *Familiapress vs. Bauer Verlag*, în hot. CJUE din 26.06.1997, nr. C-368/95, p. 26: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=EA36B53BAAE1D36F8D6BCE5EFFF6F663?text=&docid=43677&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=10517512> (accesat la 10.03.2025).

¹¹² Speța *Baustahlgewebe GmbH vs. Comisia Europeană*, în hot. CJUE din 17.12.1998, nr. C-185/95 P, p. 29: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=43779&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=10523722> (accesat la 10.03.2025).

¹¹³ Speța *Krombach vs. Bamberski*, în hot. CJUE din 28.03.2000, nr. C-7/98, p. 39: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=45196&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=10522407> (accesat la 10.03.2025).

¹¹⁴ Speța *Freres SA vs. Directeur general de la concurrence etc.*, în hot. CJUE din 22.10.2002, nr. C-94/00, p. 29: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=47800&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=10526586> (accesat la 10.03.2025).

2.3. Aspecte teoretico-practice privind modalitatea depunerii cererii la Curtea de Justiție a UE

Conform Tratatului, competența CJUE cuprinde controlul tuturor acțiunilor Uniunii Europene cu excepția controlului limitat a politicii externe și de securitate comună (PESC) privind respectarea procedurilor și competențelor organelor conform art. 40 din TUE.¹¹⁵

Art. 24 al. 1 din TUE exclude astfel explicit PESC prin formularea dată: „*Politica externă și de securitate comună face obiectul aplicării unor norme și proceduri speciale*”.

Competențele CJUE sunt reglementate în art. 251 – 281 din Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene. În consecință, pot fi diferențiate următoarele categorii principale de acțiuni și proceduri:

1) Procedura întrebărilor preliminare; 2) Acțiunea în constatarea neîndeplinirii obligațiilor; 3) Acțiunea în anulare; 4) Acțiunea în constatarea abținerii de a acționa; și 5) Recursul.

Procedura întrebărilor preliminare tinde să prevină diferențele de interpretare și de aplicare a dreptului Uniunii Europene în fiecare stat membru. Doar astfel poate fi asigurată uniformitatea și eficacitatea dreptului Uniunii. Conform art. 267 din TFUE, orice instanță dintr-un stat membru poate cere Curții de la Luxemburg să se pronunțe cu titlu preliminar cu privire la „(a) interpretarea tratatelor; [și] (b) validitatea și interpretarea actelor adoptate de instituțiile, organele, oficiile sau agențiile Uniunii”. Trebuie subliniat faptul că prin „orice instanță” se înțelege fiecare nivel din sistemul judiciar a unui stat membru, chiar dacă în practică judecătorii instanțelor de fond sunt mai rezervați în acest sens. Or, fiecare judecător al unui stat membru este un „*juge commun de droit communautaire*”¹¹⁶, iar dreptul de sesizare fără restricții este un corelativ al acestei sarcini.

Procedura dată este de o importanță vastă, ea reprezentând în 2022 aproximativ 67,74% din toate cauzele depuse în fața CJUE.¹¹⁷ Curios este faptul că Germania a fost al patrulea an consecutiv statul membru cu cel mai mare număr de cereri depuse în 2022 cu 98 de proceduri

¹¹⁵ Poalelungi, Mihai. Aspecte teoretico-practice privind modalitatea depunerii cererii la Curtea de Justiție a UE, în: Studii Juridice Universitare, 2022, pag. 151 ș.u.

¹¹⁶ von Danwitz T. „Ordentlicher Richter des Unionsrechts“, în: Zeitschrift für europäisches Sozial- und Arbeitsrecht. Köln, 2008, pag. 58.

¹¹⁷ Raportul anual al Curții de Justiție a Uniunii Europene, 2022, pag. 2. A se vedea la: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-03/stats_cour_2022_de.pdf (accesat la 03.05.2024).

preliminare inițiate, urmată de Italia cu 63 și Bulgaria cu 43. Oare ar putea fi datorat acest fapt filozofiei de drept a lui Kant și moștenirii limbajului juridic german?

CJUE are competență materială exclusivă. Deși conform art. 256 al. 3 din TFUE Tribunalului i-a fost rezervată competența în cazuri excepționale, la ea încă nu s-a recurs până în prezent.

Introducerea procedurii trebuie inițiată de o instanță a unui stat membru. Termenul „instanță” a fost interpretat de Curte ca fiind un corp judecătoresc permanent, a cărei competență este obligatorie, baza lui este una legală și suverană și este înființat pentru soluționarea litigiilor juridice cu efect obligatoriu și cu independență judiciară în baza unei proceduri adoptate de statul de drept.¹¹⁸

Obiectul litigiului îl constituie întrebarea instanței, care trebuie să fie formulată abstract. Pe de o parte, conform art. 267 al. 1 lit. a) din TFUE, CJUE se pronunță cu privire la interpretarea Tratatelor și, prin urmare, cu privire la întregul drept primar al Uniunii. Pe de altă parte, conform art. 267 al. 1 lit. b) din TFUE, CJUE decide cu privire la validitatea și interpretarea actelor instituțiilor Uniunii menționate în art. 13 al. 1 din TUE, deci în privința întregului drept secundar al Uniunii, de exemplu cu privire la avize și recomandări.

Necesitatea sau importanța „deciziei” menționată în art. 267 al. 2 din TFUE nu este examinată de CJUE în baza litigiului național care a cauzat indirect procedura întrebării preliminare. Într-un astfel de caz, aceasta ar însemna evaluarea necesității în conformitate cu legislația națională, ceea ce CJUE nu este în drept să o facă. Ea nu are competența aplicării și interpretării legislației naționale. Prin urmare, necesitatea deciziei este evaluată exclusiv în funcție de opinia instanței naționale care inițiază procedura dată. În susținerea opiniei date (care prevalează atât în literatura de specialitate, cât și în jurisprudența europeană) se apelează la formularea din art. 267 al. 2 din TFUE: „[...] *această instanță poate, în cazul în care apreciază că o decizie în această privință îi este necesară pentru a pronunța o hotărâre* [...]” (accentuarea fiind făcută de autor).

Conform art. 267 al. 3 din TFUE, poate exista chiar obligatia de a sesiza CJUE. Această situație persistă când o întrebare justificată poate forma obiectul unei proceduri a întrebării

¹¹⁸ Speța *G. Vassen-Gšbbels vs. Management of the Beambtenfonds voor het Mijnbedrijf*, în hot. CJUE din 30.06.1966, nr. 61/65: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:61965CJ0061> (accesat la 03.05.2024).

preliminare, iar acțiunea se află în fața unei instanțe naționale, a cărei decizie nu mai poate fi supusă unei căi ordinare de atac.

Caracterul „ordinar” al căii de atac poate fi înțeles mai bine prin prisma dreptului constituțional, de exemplu, german. În dreptul constituțional german – conform art. 93 al. 1 Nr. 4a din Constituție coroborat cu art. 13 Nr. 8a, art. 23, art. 90 ș.u. din Legea privind Curtea Constituțională Federală – există posibilitatea oricărei persoane (indiferent de naționalitate, chiar și cele juridice în privința anumitor drepturi fundamentale, vezi art. 19 al. 3 din Constituția RFG) de a se adresa la Curtea Constituțională cu o plângere constituțională, dacă invocă în mod plauzibil că i-a fost lezat unul din drepturile fundamentale. Mai exact, deși mulți văd această acțiune ca o ultimă cale de atac, ea reprezintă o acțiune separată de cele ordinare, Curtea Constituțională nefiind o a „patra” instanță. Deci, ea nu reprezintă în niciun mod o „*Curte de Revizuire [Supra-] Supremă*” care s-ar afla „deasupra” unei Curți Supreme de Justiție naționale. Mai mult ca atât, Curtea Constituțională decide în această acțiune asupra unei ingerințe fundamentale care poate avea loc în orice instanță. În mod evident, o hotărâre ilegală a primei instanțe poate deschide ambele căi: atacarea ei în următoarea instanță sau adresarea la Curtea Constituțională. Deși în situația dată – în cazul adresării la Curtea Constituțională – cererea va fi inadmisibilă, deoarece conform art. 90 al. 2 din Legea privind Curtea Constituțională Federală reclamantul trebuie să epuizeze mai întâi toate căile de atac și abia ulterior să se adreseze la Curtea Constituțională. Totuși, legea dată nu modifică sau influențează afirmația că „ea nu reprezintă în nici într-un mod o „*Curte de Revizuire [Supra-] Supremă*” care s-ar afla „deasupra” unei Curți Supreme de Justiție naționale”. În baza celor menționate, situația când o instanță ar fi obligată să inițieze procedura în fața CJUE va surveni, cel mai probabil, când acțiunea se va afla în ultima instanță sau în anumite circumstanțe în a doua instanță, nefiind exclus ca acțiunea să se afle abia în fond.

În pofida formulării „*cu titlu preliminar*”, în art. 267 a TFUE se face diferența dintre acțiunea principală și alte acțiuni cu privire la caracterul obligatoriu al procedurii întrebărilor în cazul interpretării. Instanța care inițiază procedura dată, acțiunea acesteia fiind principală, și toate celelalte implicate în soluționarea speței date sunt obligate să respecte hotărârea care are efect obligatoriu¹¹⁹. Efectul dat trebuie să împiedice o nouă sesizare în aceeași cauză cu excepția a) apariției noilor neclarități sau b) dacă pare posibilă o modificare a jurisprudenței anterioare a

¹¹⁹ Speța *Deutsche Milchkontor vs. Biroul vamal principal din Saarbrücken*, în hot. CJUE din 24.06.1969, nr. 29/68: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=87648&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2133995> (accesat la 03.05.2024).

CJUE. Cu referire la celelalte acțiuni, în care instanțele nu sunt vizate, nu există o linie univocă. Luând în considerare motive de economie procedurală, instanțelor de fond li se recomandă insistent să se orienteze de jurisprudența CJUE, astfel eliminând riscul de anulare a hotărârii de către instanțele superioare. Din același motiv se vorbește de un efect obligatoriu *de facto*.¹²⁰

Adițional, criteriile din decizia CILFIT¹²¹ privind examinarea obligației de sesizare a Curții condiționează ca CJUE să ofere interpretări obligatorii ale dreptului UE și, prin urmare, acțiunile în aceeași cauză să devină nenecesare. Cu toate acestea, în practică, o interpretare a hotărârii în sine poate deveni necesară din perspectiva judecătorului național, fiindcă pot exista îndoieli privind natura abstractă a unei declarații a CJUE (de exemplu „într-un caz ca acesta”) sau, din perspectiva judecătorului național CJUE, s-ar putea fi pronunțat în baza circumstanțelor inadecvate sau diferite.

Cât privește instanțele superioare, pe de altă parte, CJUE a hotărât că pentru ele decizia „*cu titlu preliminar*” are efect obligatoriu, motivând că instanța superioară ar trebui să inițieze o nouă procedură de adresare în cauză, dacă aceasta ar fi dorit să devieze de la jurisprudența Curții.¹²² Acesta este unica posibilitate de garantare a aplicării dreptului Uniunii Europene.

În ceea ce privește decizia privind validitatea normelor în cauză, CJUE examinează conformitatea actelor Uniunii cu legislația de rang superior. O decizie privind validitatea actelor date are efect obligatoriu *erga omnes*.

În cazul hotărârilor interpretative, CJUE clarifică modul în care trebuie și trebuia înțeleasă o normă de drept a Uniunii Europene de la începutul intrării sale în vigoare. Afirmările-cheie din decizia CJUE devin un precedent pentru alte proceduri. În principiu, hotărârile CJUE au un efect retroactiv (*ex-tunc*). Cu excepția cazului în care se aplică norme speciale la o speță în care CJUE s-a pronunțat (de exemplu, normele privind autoritatea de subiectul judecat sau termene de prescripție), autoritățile și instanțele naționale trebuie să aplice norma în modul interpretat în cauză asupra raporturilor juridice care au luat naștere înainte de pronunțarea hotărârii respective a CJUE și până la data intrării în vigoare a dispoziției care a stat la baza litigiului.

¹²⁰ Schwarze J., Wunderlich N. în: EU-Kommentar. Baden-Baden, 2019, art. 267 AEUV, punctul 72.

¹²¹ Ibidem.

¹²² Speța *C.I.L.F.I.T. vs. Ministerul sănătății din Italia ș.a.*, în hot. CJUE din 06.10.1982, nr. 283/81: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=91672&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=fir&st=&part=1&cid=2134563> (accesat la 03.05.2024).

Doar în cazuri excepționale, efectul temporal al unei hotărâri este limitat de către CJUE, aceasta însemnând că o referință la interpretarea constatată în decizia CJUE nu va mai fi posibilă pentru trecut.

Potrivit jurisprudenței CJUE, limitarea efectului *ex-tunc* a unei decizii presupune în mod cumulativ (i) existența unei incertitudini obiective și semnificative cu privire la domeniul de aplicare a dispozițiilor dreptului Uniunii și (ii) efectele economice de mare amploare ale deciziei.¹²³ O restricție poate fi impusă numai în decizia în care Curtea se expune pentru prima dată asupra interpretării solicitate a dreptului Uniunii, fiindcă efectul temporal privind interpretarea unei dispoziții din dreptul Uniunii Europene trebuie să fie determinat în funcție de un punct cert în timp. Prin urmare, apare necesitatea ca toate statele membre să evalueze dispozițiile altor state membre în ceea ce privește comparabilitatea acestora cu situația juridică în litigiu, să anticipeze incompatibilitatea propriilor reglementări cu dreptul Uniunii Europene și să solicite în cadrul procedurilor care se află pe rol limitarea efectelor temporale ale unei decizii. În consecință, data de la care limitarea trebuie să intre în vigoare este stabilită de CJUE în hotărârea însăși. De obicei, aceasta este data în care hotărârea Curții este pronunțată.

Acțiunea în constatarea neîndeplinirii obligațiilor permite Comisiei Europene, conform art. 258 din TFUE, să inițieze o acțiune în fața Curții de Justiție a Uniunii Europene, dacă ea consideră că un stat membru nu și-a îndeplinit o obligație care îi revine în temeiul Tratatului privind Uniunea Europeană și Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene.

De regulă, o încălcare a contractului înseamnă că o normă a dreptului Uniunii nu a fost aplicată sau a fost aplicată în mod greșit. Trebuie de menționat că prin „normă” se înțelege atât dreptul primar, cât și cel secundar al Uniunii Europene. Această acțiune are astfel natura unei acțiuni declarative. Ea are rolul de a suplini sarcina Comisiei de a asigura aplicarea Tratatelor și a dreptului secundar, ținând cont că, de fapt, Comisia Europeană are rolul de „Gardian al Tratatelor”.

Dacă va fi stabilită o încălcare, CJUE va emite în consecință o hotărâre declarativă. Prin urmare, statul membru vizat este obligat conform art. 260 din TFUE să remedieze încălcarea, luând în considerare măsurile impuse de hotărârea Curții. Dacă statul membru eșuează să ia măsurile necesare pentru a înlătura încălcarea, art. 260 al. 2 din TFUE prevede modalități de executare a hotărârii.

¹²³ Speța *Meilicke ș.a. vs. Autoritatea fiscală din Bonn*, în hot. CJUE din 06.03.2007, nr. C-292/04: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=61781&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=fir&part=1&cid=2393981> (accesat la 03.05.2024).

Competența Curții privind acțiunea în constatarea neîndeplinirii obligațiilor este stabilită în art. 19 al. 3 din TUE coroborat cu art. 258 al. 2 din TFUE. CJUE are conform art. 256 al. 1 din TFUE competența exclusivă. Competența dată nu poate fi delegată Tribunalului sau unui tribunal specializat al CJUE.

Capacitatea activă de a acționa în fața Curții o are Comisia Europeană. Capacitatea pasivă o are, respectiv, statul membru acuzat, care este acționat în instanță. Curios este art. 259 al. 1 din TFUE, conform căruia oricare dintre statele membre poate introduce acțiunea în constatarea neîndeplinirii obligațiilor, dacă suspectează o încălcare a dreptului Uniunii de către un stat membru. Din art. 344 din TFUE rezultă că aceasta este unica posibilitate a unui stat membru de a iniția o acțiune împotriva altui stat membru. Este subînțeles, că importanța practică a acestei posibilități este una limitată, iar statele membre au încercat să evite de a se acționa în judecată, lăsând-o pe Comisia Europeană să preia rolul de „Gardian“. Cu atât mai puțin ar avea sens acționarea unui stat din perspectiva diplomației intereuropene, dacă Comisia deja s-a preocupat de o neîndeplinire invocată a obligațiilor și a preferat să nu acționeze statul respectiv în judecată.¹²⁴ Totuși, art. 259 al. 1 din TFUE nu este căzut în desuetudine, având o oarecare istorie jurisdicțională.¹²⁵ Și mai semnificativă ar putea deveni posibilitatea dată în lumina ultimelor evenimente ca, de exemplu, evoluția sistemului judecătoresc din Polonia, sau regimul din Ungaria al Președintelui Orban devenind unul din ce în ce mai dubios, analizând conformitatea lui cu statul de drept și valorile europene fundamentale. Astfel, nu doar Comisia, ci și statele membre ar putea prelua funcția de Gardian. Este oarecum suspectă observația că statele membre se acționau până în prezent doar când în propriul avantaj nu le convenea o acțiune în adresa proprie a statului acuzat. Aceasta însă se poate schimba, când un regim critic similar celui al lui Viktor Orban pune în pericol prin exemplul său valorile fundamentale ale întregii Uniuni Europene. În situația dată, statele membre își pot consolida efortul și pot prelua inițiativa de a se educa acționându-se în fața CJUE.

¹²⁴ Bernhard S. *The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights: A Commentary*. Oxford, 2019, pag. 1785.

¹²⁵ Menționând doar:

Speța *Franța vs. Marea Britanie*, în hot. CJUE din 04.10.1979, nr. C-141/78: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=90056&pageIndex=0&doclang=de&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=2136959> (accesat la 03.05.2024).

Speța *Belgia ș.a. vs. Spania ș.a.*, în hot. CJUE din 16.05.2000, nr. C-388/95: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=45271&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2137357> (accesat la 03.05.2024); curios este faptul, că în speța dată a avut loc o luptă de teorii a statelor membre, Belgia fiind susținută în litigiu oficial de Danemarca, Olanda, Finlanda, și Marea Britanie, pe când Spania a fost la rândul ei susținută de Italia, Portugalia și Comisia Europeană.

Speța *Ungaria vs. Slovacia ș.a.*, în hot. CJUE din 16.10.2012, nr. C-364/10: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=128561&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2138085> (accesat la 03.05.2024).

Înainte de a ajunge la acțiunea de către Comisia Europeană în fața CJUE, statului membru acuzat trebuie să i se ofere posibilitatea de a prezenta în prealabil observații cu privire la acuzații, în cadrul unei așa-numite proceduri preliminare. Procedura preliminară este indispensabilă pentru inițierea unei acțiuni în constatarea neîndeplinirii obligațiilor. Raționamentul procedurii preliminare este soluționarea pe cale amiabilă a litigiului înainte ca acesta să fie adus în fața CJUE.

Singurele excepții, când Comisia se adresează direct în instanță sunt art. 108 al. 2 par. 2, art. 114 al. 9 și art. 348 al. 2 din TFUE. Procedura preliminară poate fi structurată în trei etape: (i) scrisoarea de avertizare, (ii) avizul Comisiei și (iii) expirarea termenului, fără succes. Ea se aplică atât în cazul în care Comisia invocă o încălcare, cât și dacă un stat membru o face. Unica diferență este sesizarea Comisiei conform art. 259 al. 2 din TFUE de către statul membru care invocă încălcarea.

Procedura preliminară începe odată cu oferirea de către Comisie statului membru a posibilității ca acesta să-și prezinte observațiile pentru fiecare încălcare. De obicei aceasta se efectuează printr-o primă scrisoare de avertizare din partea Comisiei. Scrisoarea trebuie să conțină precizarea încălcării prin menționarea normei aparent încălcate, anunțul de inițiere a unei proceduri privind încălcarea dreptului Uniunii și solicitarea de a prezenta observații cu privire la acuzațiile invocate într-o anumită perioadă limitată. De regulă, termenul stabilit este de două luni. Statul membru, însă, nu este obligat să se conformeze solicitării.

După expirarea termenului pentru expunerea observațiilor, Comisia emite un aviz motivat, dacă ea este în continuare convinsă de încălcarea unei obligații din Tratat. Scopul avizului motivat este de a oferi statului membru o ultimă posibilitate de a înlătura încălcarea. Avizul motivat va conține o evaluare juridică și prezentare a faptelor și a motivelor încălcării cu citarea dovezilor. Comisia nu este în drept, însă, să extindă încălcarea invocată în avizul motivat, fiindcă astfel ar extinde obiectul litigiului și statului membru nu i se va fi oferit posibilitatea de a fi audiat. O extindere nu doar în aviz, ci și în sesizarea ulterioară a Curții, ar duce la inadmisibilitatea cererii. Statului membru i se mai stabilește, în cele din urmă, un termen-limită de a se conforma obligațiilor din Tratat. Ca și în scrisoarea de avertizare, termenul se stabilește de obicei pentru două luni. Dacă după toate cele menționate statul membru în continuare nu înlătură încălcarea invocată, Comisia sesizează CJUE.

Comisia are deci un drept privilegiat de a iniția proceduri de constatare a încălcării dreptului Uniunii Europene. Competența ei reiese din art. 17 al. 1 pr. 1 și 3 din TUE. Atât opinia

majoritară în literatura de specialitate, cât și CJUE interpretează art. 258 din TFUE astfel încât sesizarea Curții să stea la dispoziția Comisiei. O opinie minoritară susține obligația Comisiei de a sesiza într-un final Curtea. În practică însă este imposibil de imaginat, că Comisia Europeană ar alege la finalul procedurii preliminare să nu acționeze statul în fața CJUE. Chiar și dacă ar apărea vreodată situația dată, art. 259 din TFUE poate fi văzut ca un remediu la asigurarea conformității cu Tratatul European. În scenariul apocaliptic, când pe nimeni nu va mai interesa conformitatea acțiunilor cu Tratatul European, nu vom mai putea vorbi de existența unei Uniuni Europene.

În orice caz, pentru a acționa statul membru în fața Curții, Comisia trebuie să fie convinsă de încălcarea obligațiilor statului acuzat, iar statul să nu înlăture încălcarea sa după expirarea termenului stabilit în procedura preliminară sau după inițierea acțiunii. Dacă statul înlătură încălcarea obligațiilor sale după inițierea acțiunii, cererea poate rămâne admisibilă luând forma unei „acțiuni prelungite de constatare” în anumite condiții, de exemplu dacă există un risc de repetare a încălcării, dacă întrebările juridice sunt de o importanță considerabilă sau dacă condamnarea statului membru poate fi o condiție prealabilă pentru inițierea unei acțiuni în răspundere a statului.

Deciziile CJUE în procedurile privind încălcarea dreptului primar al Uniunii Europene au de asemenea în mod subînțeles un efect obligatoriu. În cazul în care Curtea constată că un stat membru a încălcat oricare dintre obligațiile care îi revin, conform art. 260 al. 1 din TFUE, acesta este obligat să ia măsurile pe care le impune executarea hotărârii CJUE, care, în mod corespunzător, trebuie să fie respectate de instanțele naționale și executate în mod independent. Marja și limitele de aplicare a efectului obligatoriu este determinat de dispozitivul hotărârii. Astfel rezultă că forța juridică a hotărârii CJUE se extinde în cadrul unei proceduri privind încălcarea dreptului Uniunii Europene numai asupra acelor expuneri de fapt și de drept care au stat în mod necesar la baza obiectului litigiului hotărârii în cauză și nu se răsfrânge dincolo de obiecțiile invocate în acțiunea care a determinat obiectul procedurii.

Acțiunea în anulare, conform art. 263 din TFUE, permite revizuirea legalității actelor atât ale instituțiilor Uniunii, cât și ale altor organe ale UE, cele din urmă fiind oficiile sau agențiile Uniunii „*destinate să producă efecte juridice față de terți*”. Instituțiile Uniunii sunt în mod subînțeles cele instituite prin Tratatul de bază și ulterior modificate, de exemplu, prin Tratatul de la Lisabona.

Scopul acțiunii este – evident, dacă acțiunea este întemeiată și dreptul primar va fi încălcat – de a declara dreptul secundar al Uniunii nul și neavenit de către CJUE, sau de către

Tribunal, conform art. 256 din TFUE în primă instanță. Deci, consecința unei acțiuni în anulare întemeiate va fi mereu, conform art. 264 al. 1 din TFUE, declararea nulității actului atacat. Efectul hotărârii este unul *erga omnes* și *ex tunc*, opozabil tuturor și cu efect retroactiv (din latină „*de atunci*”). Cu toate acestea, art. 264 al. 2 din TFUE îi oferă Curții posibilitatea de a menține anumite sau toate efectele actului anulat, dacă ea consideră că este necesar. În cazul dat, decizia privind nulitatea actului va avea doar efecte *ex nunc* (din latină „*de acum*”). Rezultatul unei astfel de decizii obligă instituțiile Uniunii, conform art. 266 al. 1 din TFUE, de a remedia consecințele nulității operate.

De regulă, Tribunalul este competent în primă instanță, cu excepția cazului în care Curții de Justiție i se rezervă competența excepțională în temeiul art. 51 din Protocolul privind Statutul CJUE din 26 februarie 2001. Ca urmare a Protocolului dat, Tribunalul este competent numai în cazul acțiunilor în anulare introduse de persoanele fizice sau juridice privind un act al organelor Uniunii, adică oficiilor și agențiilor ei.

Potrivit art. 263 al. 2 din TFUE, capacitatea de a ataca un act în acțiunea în anulare le revine statelor membre, Parlamentului European, Consiliului European și Comisiei Europene, inclusiv, conform al. 3, Curții de Conturi, Băncii Centrale Europene și Comitetului Regiunilor, iar conform al. 4 tuturor persoanele fizice și juridice.

Obiectul litigiului poate fi doar actul sau acțiunea care are efect juridic. Deci, pe lângă ordonanțe, directive și decizii, sunt incluse și activitățile instituțiilor și organelor Uniunii, care sunt menite să producă efecte juridice. Denumirea formală a actului sau respectiv a acțiunii este irelevantă. Totuși, recomandările și avizele nu pot constitui obiectul litigiului din cauza lipsei unor efecte juridice. Aceasta rezultă din art. 288 al. 5 din TFUE, care stabilește în mod expres că „*recomandările și avizele nu sunt obligatorii*”. Trebuie de menționat, pentru eliminarea oricărei confuzii, că dispozițiile de drept primar nu pot face obiectul unei acțiuni în anulare.

Calitatea procesuală activă este determinată în funcție de persoana reclamantului. Astfel, pot fi distinse trei grupuri: (i) calitatea procesuală activă privilegiată, (ii) calitatea procesuală activă parțial privilegiată și (iii) calitatea procesuală activă neprivilegiată.

Statele membre, Parlamentul European, Consiliul European și Comisia Europeană pot introduce acțiunea conform art. 263 al. 2 din TFUE fără a invoca plauzibil încălcarea propriilor drepturi, ele fiind astfel privilegiate.

Curtea de Conturi, Comitetul Regiunilor și Banca Centrală Europeană sunt parțial privilegiate, fiindcă ele pot introduce acțiunea doar dacă conform art. 263 al. 3 din TFUE urmăresc „salvgardarea prerogativelor” sale. De când însă în urma Tratatului de la Lisabona Parlamentul European poate acționa ca fiind privilegiată, al. 3 este de o relevanță mică. Mai exact, din 2009 încă nu au fost înregistrate acțiuni ale acestor reclamânți parțial privilegiați.¹²⁶

Conform art. 263 al. 4 din TFUE restul reclamantilor, adică persoanele fizice și juridice, nu au o calitate privilegiată. Pentru ei este vorba de o procedură subiectivă, adică trebuie să invoce plauzibil un interes specific de protecție juridic. Cerințele interesului specific este prevăzut în al. 4. În conformitate cu acesta se iau în considerare trei alternative: (i) persoana fizică sau juridică trebuie să fie destinatarul actului sau acțiunii în cauză sau (ii) să fie afectat direct și individual de act sau acțiune sau (iii) actul sau acțiunea este una cu caracter normativ care afectează reclamantul direct și nu necesită măsuri de executare.

Cea mai problematică și controversată situație din cele enumerate este situația în care reclamantul nu este destinatarul actului, însă este afectat în mod direct și individual.¹²⁷ O persoană este întotdeauna direct afectată dacă acțiunea invocată (indiferent de denumirea formală a actului) se răsfrânge direct asupra intereselor individuale sau a situației legale față de persoana în cauză astfel, încât nu mai sunt necesare alte acte de executare sau încât organului executant nu îi mai rămâne nici o marjă de decizie *in concreto*.¹²⁸ Nu contează dacă formal mai este nevoie de un alt act. Un exemplu în acest sens ar fi o decizie a Comisiei de rambursare a subvențiilor adresată către un stat membru. Astfel, este irelevant faptul, că statul membru trebuie să emită la rândul său o decizie privind rambursarea subvențiilor către cetățean, fiindcă statul membru nu are nici o marjă de decizie în această privință. Persoana care trebuie să ramburseze subvenția alocată este deci afectată direct. Numai această decizie (a Comisiei, chiar dacă adresată statului membru, și nu reclamantului) are efect direct în acest caz.

Cu referire la definiția unei individualizări a actului în cauză, CJUE a elaborat formula „Plaumann”.¹²⁹ Conform acestea, o persoană este afectată individual, dacă actul în cauză o

¹²⁶ Herrmann C., Rosenfeldt H. *Europäisches Prozessrecht*. Heidelberg, 2019, pag. 73, punctul 254.

¹²⁷ Thiele A. *Europarecht*. Altenberge, 2022, pag. 176 ș.u.

¹²⁸ Speța *Société Louis Dreyfus & Cie vs. Commission of the European Communities*, în hot. CJUE din 05.05.1988, nr. C-386/96 P, punctul 43: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=43819&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=fir&st&part=1&cid=2147327> (accesat la 03.05.2024).

¹²⁹ Speța *Unión de Pequeños Agricultores vs. Council*, în hot. CJUE din 25.07.2002, nr. C-50/00 P, punctul 36: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=47107&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=fir&st&part=1&cid=2148643> (accesat la 03.05.2024).

afectează datorită anumitor caracteristici personale sau circumstanțe speciale, care o disting de toate celelalte persoane și, prin urmare, o individualizează în mod similar ca și pe destinatar. Afectarea individuală înseamnă, așadar, o afectare *de facto*. Un exemplu ar fi o decizie a Comisiei care afectează toate persoanele care au solicitat printr-o cerere o subvenție până la un anumit termen. Spre deosebire de persoanele care ar putea depune o cerere în acest sens, dar nu au făcut-o, solicitanții sunt afectați individual. Motive posibile privind nulitatea unui act sunt enumerate în art. 263 al. 2 din TFUE și sunt „*motive de necompetență, de încălcare a unor norme fundamentale de procedură, de încălcare a tratatelor sau a oricărei norme de drept privind aplicarea acestuia ori de abuz de putere.*”

Cu privire la admisibilitatea acțiunii, motivele trebuie invocate în mod plauzibil. Existența lor face parte din examinarea în fond a cauzei. Termenul de prescripție pentru inițierea acțiunii este de două luni de la data notificării sau luarea cunoștinței de actul atacat. Curtea examinează ulterior nu doar motivele invocate, ci toate motivele posibile conform art. 263 al. 2 din TFUE. În cazul în care acțiunea este întemeiată, Curtea declară actul în cauză nul și neavenit.

Acțiunea în constatarea abținerii de a acționa conform art. 265 din TFUE reprezintă partea opusă în raport cu acțiunea în anulare discutată anterior. Acțiunea dată are ca scop să afirme ilegalitatea abținerii unei decizii în temeiul dreptului Uniunii. Astfel, ea reprezintă o acțiune în constatare.

Consecința unei acțiuni fondate în constatare negativă este, prin urmare, întotdeauna o hotărâre declarativă. În conformitate cu art. 265 al. 1 din TFUE, CJUE va constata încălcarea prevederilor Tratatelor prin abținerea unei decizii. Conform art. 266 al. 1 din TFUE, instituția, organul, oficiul sau agenția în cauză vor fi obligate să ia măsurile impuse de executarea hotărârii.

De regulă, Tribunalul are competența materială în conformitate cu art. 256 al. 1 din TFUE. Cu toate acestea, ca și în acțiunea în anulare, conform art. 51 din Statutul CJUE, Curtea va avea competența excepțională, dacă un stat membru sau instituțiile Uniunii vor introduce acțiunea. Precum rezultă din competența excepțională menționată, atât statele membre și instituțiile Uniunii, în modul definit în art. 13 al. 1 din TUE, cât și persoanele fizice și juridice au capacitatea activă de a introduce o acțiune în constatarea abținerii de a acționa. Capacitatea pasivă de a fi acționat în fața CJUE o au Parlamentul European, Consiliul European, Consiliul Uniunii Europene, Comisia, Banca Centrală Europeană, cât și organele, oficiile și agențiile Uniunii.

În ceea ce privește acțiunea în cauză, la fel, este nevoie de o procedură preliminară. Sensul ei este șansa oferită instituției de a-și remedia încălcarea, scopul fiind o soluționare amiabilă a litigiului. Solicitarea direcționată instituției în cauză va conține numirea acțiunii omise, descrierea obligației încălcate și referința privind introducerea acțiunii în cazul abținerii în continuare. Dacă după două luni instituția nu va furniza un aviz, reclamantul poate introduce acțiunea. Obiectul acțiunii constă în abținerea de la o decizie în sensul abținerii complete. Termenul de decizie trebuie însă interpretat în sens larg. Spre deosebire de acțiunea în anulare, în acțiunea dată obiectul litigiului poate consta și în abținerea emiterii unei recomandări sau aviz, chiar dacă ele nu au caracter obligațional aceasta constituind însă unica deosebire privind obiectul litigiului față de acțiunea în anulare.¹³⁰ Așadar, deoarece acțiunea în constatarea abținerii de a acționa este partea opusă a acțiunii în anulare, actele care nu sunt obligatorii (cu excepția avizului și recomandării) sunt excluse. O extindere la introducerea acțiunii față de procedura preliminară însă la fel rezultă în inadmisibilitatea acțiunii.

Privind calitatea procesuală activă, ca și în acțiunea în anulare, se va face o diferență în funcție de persoana reclamantului. Statele membre și instituțiile Uniunii sunt privilegiate. Pentru ele acțiunea reprezintă o procedură obiectivă. Pe de altă parte, acțiunile individuale sunt proceduri subiective și, deci, reclamantul trebuie să aibă calitatea de destinatar a deciziei abținute. Tribunalul a lărgit cercul reclamantilor aplicând jurisprudența curții privind reclamantii care nu sunt destinatari, dar sunt afectați în mod direct și individual.¹³¹ Această extindere a reclamantilor posibili este deosebit de importantă, de exemplu, în dreptul subvențiilor privind concurenței, dacă Comisia se abține să emită o decizie în conformitate cu art. 108 al. 2 din TFUE.

În cazul acțiunii întemeiate, CJUE va constata încălcarea și va obliga instituția să ia măsurile necesare pentru a remedia încălcarea. Trebuie de menționat că abținerea *per se* este suficientă pentru a constata încălcarea. Așadar, nu se vor lua în calcul circumstanțe subiective, cum ar fi efortul necesar al instituției.

Recursul. Curtea de Justiție a Uniunii Europene este structurată în două (din 2 noiembrie 2004 până la 1 septembrie 2016 în trei) instanțe. Astfel există (i) Curtea de Justiție și (ii) Tribunalul care decid în primă instanță, fiind posibil recursul la Curtea de Justiție. Din 2014 până în 2016 a existat Tribunalul Funcției Publice, acesta, la rândul său, reprezentând prima instanță,

¹³⁰ Jochum G. *Europarecht: unter Berücksichtigung des Vertrags von Lissabon*. Stuttgart, 2018, pag 143.

¹³¹ Speța *Gestevisión Telecinco SA vs. Commission of the European Communities*, în hot. Tribunalului din 15.09.1998, nr. T-95/96, punctul 58: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=44090&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=fir&st=&part=1&cid=2152060> (accesat la 03.05.2024).

Tribunalul fiind a doua și Curtea de Justiție a treia. Tribunalul Funcției Publice a fost desființat, fiindcă s-a optat pentru varianta de a majora progresiv numărul judecătorilor la Tribunal. Actualmente există doar două instanțe și, respectiv, posibilitatea de recurs la Curtea de Justiție. Doar erorile de drept ale Tribunalului pot fi invocate în recurs, obiectul căruia poate constitui doar erori de interpretare a normelor relevante. Dacă recursul este întemeiat, Curtea de Justiție poate soluționa cauza. Dacă soluționarea nu este posibilă, Curtea de Justiție va trimite cauza la rejudecare Tribunalului.

2.4. Concluzii la Capitolul 2

În Capitolul 2 este analizată componența Curții de Justiție a Uniunii Europene. Înțelegem formarea acesteia, dar și organul juridic incorporat în CJUE. Deși Tribunalul existent este unul deja cunoscut analogic în sistemele de drept naționale, compoziția lui și, în general, a CJUE este nouă. Îndeosebi Tribunalul specializat este unul care pare să fi fost un experiment, statele membre optând pentru lichidarea lui în favoarea lărgirii numărului magistraților în celelalte instanțe ale CJUE. Competențele de renaștere a Tribunalelor specializate a fost păstrată, însă decizia dată poate fi privită ca o acțiune de siguranță pentru situațiile imprevizibile la moment.

Astfel, se evidențiază importanța ideii fundamentale a Uniunii Europene. Apropierea economică pentru integrarea socială și politică tot mai strânsă este una dintre ele, fiind imanente raționamentului jurisdicțional al CJUE.

Înțelegând natura Tratatelor fundamentale și profunzimea reglementărilor din ele, inclusiv a raționamentului intentat de marii fondatori ai UE, concretizăm sursele juridice în UE, acestea având doar aparent un caracter simplificat. În urma unei analize profunde, se evidențiază că Tratatelor fundamentale sunt împânzite de principii juridice care sunt codificate, pe de o parte, și dezvoltate de CJUE de-a lungul anilor, pe de altă parte. Ele se regăsesc în fiecare hotărâre, indiferent cât de amplă sau succintă ea este. Principiile dreptului Uniunii Europene mai sunt regăsite în viața cotidiană prin determinarea lor și călăuzirea directivelor și ordonanțelor Uniunii Europene. De asemenea, vedem procesul de creație normativă. Or, doar prin vizualizarea actelor juridice ale UE putem interpreta și hotărârile CJUE. Doar astfel înțelegem localizarea evoluției principiilor în cauză în interpretările Curții din Luxembourg.

Diferențierea dintre dreptul primar și cel secundar se adevărește de a fi una esențială, fiindcă principiile dezvoltate de CJUE izvorăsc din raționamentul Tratatelor fundamentale. Doar prin prisma Tratatelor fundamentale putem înțelege în esență dreptul primar și secundar interpretat de CJUE. Curtea își exercită majoritatea competențelor oferite prin inițierea procedurii întrebărilor preliminare de către instanțele naționale. CJUE este – deși aparent – un organ analogic cu cel al instanțelor dintr-un stat membru, ea prezintă anumite divergențe față de percepțiile juriștilor naționali. Ea nu doar interpretează Tratatelor fundamentale având analogic rolul unei curți constituționale care interpretează constituția, dar și oferă interpretări preliminare. Definiția de preliminară are o cu totul altă rațiune decât caracterul obligațional care în perceperea

eronată a unora i-ar lipsi. Astfel hotărârile ei au caracter obligatoriu fără a fi necesar un alt pas juridic de transpunere a hotărârilor ei.

Prin urmare am analizat compoziția și competențele CJUE prin prisma originii Uniunii Europene, fără de care ideea Tratatelor fundamentale nu poate fi înțeleasă, îndeosebi de interpretare a dreptului primar. La fel am analizat izvoarele dreptului Uniunii Europene și modalitatea prin care se aplică sau se armonizează legislația statelor membre cu dreptul Uniunii Europene. În lumina acestor analize, raționamentul jurisdicțional al CJUE poate fi determinat fără omiterea unui factor decisiv.

3. Incidența raționamentului jurisdicțional al CJUE în politică, economia socială și legiferare în lumina actelor *ultra vires*

3.1. Piața unică, incidența raționamentului jurisdicțional al CJUE dincolo de statele membre ale UE și efectele hotărârilor în baza exemplului privind libera circulație a mărfurilor

Uniunea Europeană a stagnat într-o etapă curioasă. Pe de o parte, ea avut o ascensiune rapidă aproape ajungând să devină un echivalent Statelor Unite ale Americii, în sine o republică federală. Pe de altă parte, Uniunea Europeană nu a reușit să aducă statele membre ale UE atât de aproape încât ele să își dorească o astfel de unificare a popoarelor. Frica de a pierde suveranitatea a fiecărui stat membru în parte a oprit procesul de unificare puțin înainte de a fi finalizat. Astfel, avem la moment o Uniune care este doar aproape la nivelul unui stat federal. Din acest punct de vedere, Uniunea Europeană formează în ziua de azi o entitate *sui generis*. UE este un stat federal nefinalizat și, totuși, mai mult decât denumirea ei ar relatea o simplă uniune.

Jurisprudența aplicabilității directe.¹³² Reamintim că Uniunea Europeană a pornit de la ideea unei comunități de a crea mai întâi o conlucrare economică din ce în ce mai strânsă, pentru a atinge o integrare politică tot mai reușită. La fel, deja am prezentat în hotărârea *Costa vs. Enel*, că CJUE a determinat următoarele principii care sunt decisive pentru evoluția dreptului Uniunii Europene: aplicabilitatea sa directă, supremația sa și interpretarea sa autonomă, astfel dreptul Uniunii Europene formând un sistem de drept *sui generis*.

Prin prezentarea indivizilor în hotărârea *van Gend și Loos vs. Autoritatea fiscală din Olanda*¹³³ în calitate de subiecte juridice ale ordinii juridice create de Tratatul CEE, CJUE a determinat clar că drepturile Uniunii Europene au un efect direct și nu trebuie implementate de statele membre prin măsuri de punere în aplicare. *In concreto*, speța *van Gend și Loos vs. Autoritatea fiscală din Olanda* viza obligația statelor membre de a păstra *status quo* în cadrul uniunii vamale în temeiul art. 12 din Tratatul CEE, pe care Olanda a încălcat-o prin creșterea unei taxe vamale. Firma *van Gend și Loos* importa substanțe chimice din Germania și plătea (în

¹³² Poalelungi, Mihai. The European Single Market and the Impact of the Jurisdictional Reasoning of the Court of Justice of the European Union (Piața unică europeană și incidența raționamentului jurisdicțional a Curții de Justiție a Uniunii Europene), în: Studii Juridice Universitare, 2024, pag. 181 ș.u.

¹³³ Speța *van Gend și Loos vs. Autoritatea fiscală din Olanda*, în hot. CJUE din 05.02.1963, nr. 26/62: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=87120&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=fir&part=1&cid=2758712> (accesat la 10.10.2024).

anii 60 ai secolului trecut) o taxă vamală de 3%. Olanda ridicase taxa vamală la 8%. Firma *van Gend și Loos* invoca lezarea dreptului Uniunii Europene de actul administrativ care îi impunea o taxă ridicată. Instanța națională a suspendat litigiul în cauză și a sesizat CJUE cu privire la întrebarea, dacă un individ poate obține drepturi direct din art. 12 din Tratatul CEE, care trebuie să fie respectat de judecătorul național.

Art. 12 din Tratatul CEE prevedea că, „*în relațiile lor comerciale reciproce, statele membre se abțin să introducă noi drepturi de import și de export sau noi taxe cu efect echivalent și să le majoreze pe cele aplicate.*” CJUE a menționat că, „*prin însăși natura sa, interdicția din art. 12 este capabilă să producă efecte directe în raporturile juridice dintre statele membre și persoanele care intră sub incidența legislației lor.*”¹³⁴

Curtea conectează acordarea de drepturi subiective de posibilitatea de a introduce o acțiune în fața instanțelor naționale, ceea ce oferă acestor drepturi un efect mai mare decât ar fi posibil prin intermediul procedurii de încălcare a dreptului Uniunii Europene: „*Vigilența indivizilor cointeresați de protecția drepturilor lor constituie un control eficient, complementar celui exercitat de Comisie și de statele membre [...]*”.

Procedura de sesizare este astfel conectată aici de procedura inițiată în fața instanțelor naționale, încât interesul părților de a acționa în justiție poate conduce în cele din urmă la protecția juridică de către CJUE. Efectul direct și procedura de sesizare au fost (chiar dacă involuntar) conectate astfel, încât ele au promovat o amploare mai mare a efectelor de integrare a procedurii de sesizare.

În anii 70 din secolul trecut, Curtea și-a extins jurisprudența privind efectul direct la alte dispoziții din Tratatul CEE. În ceea ce privește dreptul concurenței, aceasta nu a avut loc spre uimirea cuiva, fiindcă amenințarea cu nulitatea contractelor ce încalcă concurența loială era sugerată de art. 85 din Tratatul CEE (în prezent art. 101 din TFUE).¹³⁵ Cu toate acestea, având în vedere reglementarea densă a multor servicii în statele membre, aplicarea directă a dreptului liberei circulații a mărfurilor a fost un pas foarte delicat. CJUE a făcut pasul dat după încheierea perioadei de tranziție de doisprezece ani, timp în care libertățile ar fi trebuit să fie implementate conform art. 8 din Tratatul CEE prin intermediul legislației secundare, dar acest lucru nu se

¹³⁴ Ibidem pag. 13 ș.u.

¹³⁵ Speta *Beguelin ș.a. vs. G.L. ș.a.*, în hot. CJUE din 25.11.1971, nr. 22/71: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=88240&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=fir&part=1&cid=2768796> (accesat la 10.10.2024).

întâmplase. Declararea efectului direct al libertății de stabilire¹³⁶, dreptului la libera prestare a serviciilor¹³⁷, dreptului la libera circulație a lucrătorilor¹³⁸ a declanșat apoi eforturi intense de armonizare a unor sectoare de servicii, o etapă importantă pentru a atinge libera circulație a persoanelor, care a fost accelerată în mod semnificativ de desființarea ulterioară a controalelor la frontiere.

În dreptul secundar, efectul direct a fost întotdeauna o caracteristică a regulamentelor care se aplică direct în statele membre conform art. 288 al. 2 din TFUE. Cu toate acestea, reglementările din Tratatul CEE au fost posibile doar în câteva domenii, cum ar fi dreptul concurenței, ce a fost o cauză logică a reglementării exprese în art. 85 din Tratatul din CEE. Spre deosebire de astăzi, Tratatul a CEE a împuternicit doar adoptarea de directive pentru armonizarea sau chiar apropierea legislațiilor naționale. Pentru aceasta, necesitatea unei puneri în aplicare la nivel național, cum este conform art. 288 al. 3 din TFUE, este decisivă. Problema efectului direct în privința cetățenilor poate apărea, deci, doar în cazul în care o directivă nu este transpusă deloc sau este transpusă incorect.

Supremația dreptului Uniunii Europene. De asemenea, în primii ani a fost postulată supremația dreptului UE asupra dreptului național. CJUE o derivă din natura specifică a dreptului Uniunii Europene ca ordine juridică comună independentă pe care statele membre au încorporat-o în dreptul lor național. De aici rezultă *„că dreptul creat prin Tratat, care provine astfel dintr-un izvor de drept autonom, nu poate, din cauza autonomiei sale, să-i prevaleze orice tip de reglementare internă dintr-o legislație națională, dacă nu se dorește negarea caracterului său de drept comunitar și dacă nu se dorește punerea în discuție a bazei juridice a Comunității însăși”*.¹³⁹

De-a lungul anilor, instanțele din statele membre au recunoscut acest principiu și această (pentru ele) nouă ordine a reglementărilor. Atunci când în 1974 Curtea Constituțională a RFG a pus supremația dreptului Uniunii Europene sub semnul întrebării, deoarece în esență nu exista o

¹³⁶ Speța *Reyners vs. Belgia*, în hot. CJUE din 21.06.1974, nr. 2/74: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=88739&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=fir&st&part=1&cid=2781585> (accesat la 10.10.2024).

¹³⁷ Speța *Binsbergen vs. Bedrijfsvereniging voor de Metaalnijverheid*, în hot. CJUE din 03.12.1974, nr. 33/74: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=88726&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=fir&st&part=1&cid=2780829> (accesat la 10.10.2024).

¹³⁸ Speța *van Duyn vs. Ministeriul de Interne britanic*, în hot. CJUE din 04.12.1974, nr. 41/74: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=88751&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=fir&st&part=1&cid=2781959> (accesat la 10.10.2024).

¹³⁹ Speța *Costa vs. Enel*, în hot. CJUE din 15.07.1964, nr. 6/64: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:61964CJ0006> (accesat la 10.10.2024).

protecție a drepturilor fundamentale în dreptul Uniunii,¹⁴⁰ CJUE a răspuns dând o mai mare expresie propriilor sale drepturi fundamentale ale dreptului Uniunii Europene sub forma unor principii juridice generale. Cu acest truc al dreptului de integrare, CJUE a pregătit terenul pentru ca ulterior Curtea Constituțională a RFG să recunoască în cele din urmă supremația dreptului Uniunii Europene.¹⁴¹ Cu toate acestea, în ultimii ani au apărut din nou probleme în cazul în care instanțele naționale au constatat existența unui conflict între dreptul Uniunii și dreptul constituțional național, așa cum s-a întâmplat în Danemarca¹⁴², Germania (la hotărârea căreia vom reveni)¹⁴³ și Polonia¹⁴⁴. Aceste conflicte sunt de o gravitate variabilă și cel puțin indică o tendință îngrijorătoare cu privire la integrarea europeană. Cu toate acestea, supremația dreptului Uniunii Europene nu a fost pusă sub semnul întrebării în întregime de hotărârile germane și daneze, spre deosebire de hotărârea Tribunalului Constituțional Polonez.

Interpretarea autonomă. Pentru integrarea juridică a Europei este la fel de important modul în care este interpretat dreptul european. Juriștii din instituțiile europene aduc cu ei metodologia din țara lor de origine ca un bagaj intelectual. Astfel, componența CJUE permite un schimb a metodologiei juridice, de altfel ca și la Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Cu toate acestea, în metodologie se accentuează nu doar similarități, ci și diferențe, astfel împiedicând pe alocuri dezvoltarea unei viziuni comune. Dacă dreptul Uniunii Europene este o ordine juridică unică *sui generis*, aceasta nu poate fi înțeles în conformitate cu concepțiile naționale privind drepturile statelor membre. Astfel, în cele din urmă, interpretarea autonomă este o consecință greu de realizat și, totuși, una necesară.

Prin urmare, CJUE a interpretat la începutul existenței sale dreptul Uniunii Europene în mare măsură fără a recurge la metodologia juridică națională, chiar dacă în unele versiuni lingvistice ale hotărârilor CJUE pare contrariul. Tot mai mult se cristaliza întrebarea, cum să unești în cadrul unui și aceluiasi sistem definiții ale principiilor, care au sensuri diferite în state membre diferite. Necesitatea unui răspuns a devenit tot mai urgentă, când Curtea a trebuit să se pronunțe asupra interpretării Convenției de la Bruxelles din 1968 privind competența judiciară și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială (CCJEH). Textul Convenției date nu

¹⁴⁰ Decizia Curții Constituționale a RFG din 29.05.1974, nr. BvL 52/71.

¹⁴¹ Decizia Curții Constituționale a RFG din 22.10.1986, nr. 2 BvL 197/83.

¹⁴² Hot. Curții Supreme din Danemarca din 06.12.2016, nr. 15/2014: <https://domstol.dk/media/2udgvvvb/judgment-15-2014.pdf> (accesat la 10.10.2024).

¹⁴³ Hot. Curții Constituționale a RFG din 05.05.2020, nr. 2 BvR 859, 1651 și 2006/15, 980/16.

¹⁴⁴ Hot. Tribunalului Constituțional Polonez din 14.07.2021, nr. P7/20: <https://trybunal.gov.pl/en/hearings/judgments/art/11589-obowiazek-panstwa-czlonkowskiego-ue-polegajacy-na-wykonywaniu-srodkow-tymczasowych-odnoszacych-sie-do-kszaltu-ustroju-i-funkcjonowania-konstytucyjnych-organow-wladzy-sadowniczej-tego-panstwa> (accesat la 10.10.2024).

urmărea să creeze un cadru juridic material uniform, care ar fi putut intra în conflict cu dispozițiile naționale ale unor state membre, ci să coordoneze sisteme de drept ale statelor membre astfel, încât dreptul material să nu fie afectat. Deci, scopul era o integrare ușoară și precaută. Cu toate acestea, dacă scopul era de găsirea unui mijloc de aur, atunci în mod evident apare întrebarea, dacă în final nu se ajungea la integrarea interpretării naționale.

Inițial, jurisprudența CJUE denota o reflecție metodologică cu rezultate contradictorii. În prima hotărâre a CJUE a fost definit conceptul de „*materie contractuală, în fața instanței locului în care obligația a fost sau trebuie executată*”, conform art. 5 nr. 1 din CCJEH prin referire la legea națională aplicabilă contractului.¹⁴⁵ Cu toate acestea, doar câteva zile mai târziu, Curtea decide în speța de referință *LTU vs. Eurocontrol* în privința definiției de materie civilă și comercială conform art. 1 din CCJEH, că aceasta definește domeniul de aplicare a Convenției, care trebuie să fie același în toate statele membre și care trebuie să ofere părților drepturi egale.¹⁴⁶ Reiterăm, că CJUE a menționat anterior, că conceptul de „*materie contractuală, în fața instanței locului în care obligația a fost sau trebuie executată*” în funcție de legea națională aplicabilă, doar ca ulterior să sublinieze aplicabilitatea conceptelor în toate statele membre egal.

Mai exact, Curtea a opinat că „[...] termenii utilizați [...] nu pot fi utilizați înțelegi ca o simplă trimitere la dreptul intern al unuia sau altuia dintre statele în cauză. [...] „*materia civilă și comercială*” trebuie, prin urmare, să fie privită ca un concept autonom, a cărui interpretare trebuie să țină seama de obiectivele și de sistemul Convenției, precum și de principiile generale de drept care izvorăsc din sistemele juridice interne în ansamblul lor.”¹⁴⁷

Inițial, aceasta era doar o orientare metodologică și, din aceste raționamente, dificil de implementat. În multe decizii ulterioare CJUE a fost nevoită să precizeze unde se situează limita juridică europeană dintre dreptul privat și cel public, care era problema în cauză, criteriul decisiv însă devenind exercitarea autorității de stat. Curios este faptul că Curtea a extins treptat interpretarea autonomă dincolo de conceptul de materie civilă și comercială până la un principiu general menționând următoarele: „*Din cerințele aplicării uniforme a dreptului comunitar și din principiul egalității de tratament rezultă că termenii unei dispoziții de drept comunitar care nu fac nici o trimitere expresă la dreptul statelor membre pentru a stabili sensul și domeniul de*

¹⁴⁵ Speța *Tessili vs. Dunlop*, în hot. CJUE din 06.10.1976, nr. 12/76: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=89382&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=fir&st=&part=1&cid=2834738> (accesat la 10.10.2024).

¹⁴⁶ Speța *LTU vs. Eurocontrol*, în hot. CJUE din 14.10.1976, nr. 29/76: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=89285&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=fir&st=&part=1&cid=2837193> (accesat la 10.10.2024).

¹⁴⁷ Ibidem, punctul 3.

*aplicare ale acesteia trebuie în mod normal să primească în toată Comunitatea Europeană o interpretare autonomă și uniformă, care trebuie stabilită ținând cont de contextul acestei prevederi și de obiectivul urmărit de reglementarea respectivă”.*¹⁴⁸

Caracterul de promovare a integrării acestui principiu nu este foarte spectaculos, dar este foarte robust. Prin repetarea acestui principiu în toate ramurile posibile ale dreptului, ca, de exemplu, în cadrul sistemului judiciar al autorităților administrative și al profesiilor juridice din statele membre, CJUE consolidează conștientizarea integrării dreptului național în cel al dreptului Uniunii Europene și a necesității de a corela interpretarea dreptului național (cu tot cumulum în creștere) al dreptului Uniunii.

Integrarea politică. Hotărârile CJUE au promovat prin intermediul legislației europene adesea – de altfel, ca și inițiativa fondării comunității europene – integrarea politică. După cum a fost prezentat anterior, jurisprudența privind caracterul obligațional direct a libertăților de circulație ș.a. a declanșat un val amplu de armonizare în domeniul prestării de servicii de la sfârșitul anilor 1970 ai secolului trecut. Anterior, când propunerile Comisiei Europene de armonizare erau discutate în Consiliul European, statele membre încercau adesea să blocheze deschiderea piețelor naționale privind prestarea serviciilor. După ce CJUE a declarat libertățile din TUE ca fiind direct aplicabile și a acordat părților implicate în litigiile respective dreptul de a avea acces la piețele statelor membre străine, acestea din urmă au trebuit să justifice restricțiile privind libertățile în cauză, ceea ce deseori a eșuat. În acest sens, a crescut propriul interes al statelor membre privind norme armonizate reglementând prestarea de servicii pe piața UE, care devenea tot mai convergentă.

Ulterior au fost adoptate acte juridice¹⁴⁹ privind recunoașterea reciprocă a diplomelor¹⁵⁰, furnizarea transfrontalieră de programe de televiziune, acordarea de asigurări transfrontalieră, consilierea juridică a clienților din mai multe țări etc. Aceste acte juridice au fost consolidate și revizuite în anii următori, însă nucleul rațiunii lor se află în jurisprudența din anii 1970

¹⁴⁸ Speța *Nordania și BG Factoring vs. Autoritatea fiscală din Danemarca*, în hot. CJUE din 06.03.2008, nr. C-98/07, punctul 17: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=69594&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2882050> (accesat la 10.10.2024).

¹⁴⁹ De exemplu Directiva 98/5/CE a parlamentului European și a Consiliului de facilitare a exercitării cu caracter permanent a profesiei de avocat într-un stat membru, altul decât cel în care s-a obținut calificarea din 16 februarie 1998.

¹⁵⁰ Într-un final, s-a ajuns și la conlucrarea statelor membre cu cele în proxima vecinătate a UE. De menționat este și acordul dintre Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova cu privire la recunoașterea reciprocă a diplomelor, certificatelor și titlurilor științifice, semnat la 20 iunie 1998, ratificat prin Acordul din 23 noiembrie 2021, care face trimitere expresă la Acordul din Lisabona din 11 aprilie 1997 semnat și de statele membre ale UE.

menționată anterior. A fost util din punct de vedere politic faptul că, datorită Actului Unic European (AUE)¹⁵¹ din 1987, măsurile de armonizare juridică au putut fi adoptate cu majoritatea calificată în Consiliul European. Însă chiar și această schimbare poate fi atribuită și faptului că CJUE a impus prestarea transfrontalieră de servicii la rangul unui principiu în jurisprudența dreptului Uniunii Europene și a obligat intervențiile naționale să rămână o excepție care necesită o justificare.

Interdependența dintre jurisprudența europeană și integrarea politică devine tot mai clară în cadrul politicii în domeniul transporturilor. TFUE consacră în art. 90 din TFUE ș.u. un titlu separat acestui domeniu, care prevede dezvoltarea unei politici comune, dar lasă multe întrebări fără răspuns, îndeosebi dacă capacitățile de pe piețele de transport ar trebui liberalizate, ce prețuri ar trebuie să se aplice, cum ar trebui reglementată o ofertă și cum ar trebui să arate concurența între transportatorii pieței interne a Uniunii Europene. Situația inițială era excesiv reglementată în aproape toate sectoarele de transport din multe state membre. Timp de două decenii Comisia Europeană venea cu diferite propuneri, care însă sau erau respinse de Consiliul European, sau lăsate deoparte fără vreun indiciu cu privire la intenția de a adopta vreo decizie.

Lipsa flexibilității politicii în domeniul transporturilor a fost întreruptă printr-o hotărâre a CJUE. În speța respectivă, Parlamentul European a acționat Consiliul European în judecată invocând abținerea lui în cadrul politicii în domeniul transporturilor prin intermediul acțiunii în constatarea abținerii de a acționa conform art. 265 din TFUE. CJUE a constatat că, deși libertatea de prestare a serviciilor nu este direct aplicabilă în cadrul politicii în domeniul transporturilor conform art. 58 al. 1 din TFUE, obligația Consiliului European de acționa în cadrul politicii date trebuia să ducă la o realizare a libertății de prestare a serviciilor, cum a fost concretizat în jurisprudența Curții. Prin urmare, Consiliul nu și-a îndeplinit această obligație. În cele din urmă, chiar dacă Curtea a descris cu exactitate obiectivul care trebuia atins, totuși ea a acordat Consiliului o perioadă rezonabilă de timp pentru a adopta măsurile necesare.¹⁵² Aceste măsuri au fost ulterior adoptate pentru toate tipurile de transport.

Despăgubiri. De asemenea, CJUE a pregătit terenul pentru legislația privind compensarea daunelor în urma încălcărilor dreptului concurenței. Reglementările din Tratat privind dreptul concurenței vizează, în primul rând, ordinea economică în prezent și viitor. Dacă

¹⁵¹ Actul Unic European a intenționat să revizuiască tratatele de la Roma de formare a CEE și CEEA: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11986U/TXT> (accesat la 10.10.2024).

¹⁵² Speța *Parlamentul European ș.a. vs. Consiliul European*, în hot. CJUE din 22.05.1985, nr. 13/83: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=92356&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=26098> (accesat la 10.10.2024).

și în ce măsură membrii cartelurilor trebuie să despăgubească victimele ingerințelor anterioare a fost mult timp lăsat la dispoziția legislațiilor naționale, adesea divergente. În speța decisivă *Courage vs. Crehan* Curtea a concretizat că „eficacitatea deplină a art. 85 din Tratatul CE¹⁵³ și îndeosebi eficacitatea practică a interdicției prevăzute în art. 85 al. 1 din Tratatul CE ar fi afectată, dacă nu s-ar putea solicita despăgubiri pentru prejudiciul cauzat în urma unui contract sau comportament similar care poate denatura sau limita concurența.”¹⁵⁴

Sancțiunea de compensare este privită aici în primul rând ca un motiv pentru a fi evitate astfel de ingerințe și se reflectă asupra stabilizării efective a ordinii concurențiale pentru viitor. Cu toate acestea, CJUE subliniază, în mod justificat, că în lipsa unor norme a Uniunii Europene este de competența dreptului național în fiecare stat membru să întrunească cerințele unor norme privind desemnarea instanțelor și determinarea acțiunilor privind obținerea unei recompense, dreptul căruia izvorăște direct din dreptul Uniunii Europene, ținând cont de principiile de echivalență și eficiență.¹⁵⁵

Competența UE dincolo de Uniune. În principiu, Comunitatea Economică Europeană a fost fondată în 1957 cu o perspectivă orientată spre piața internă, deși de la început ea a avut competența și capacitatea juridică de a încheia tratate cu țări terțe în domeniul politicii comerciale, conform art. 113 din Tratatul CEE, și al asocierii, conform art. 238 din Tratatul CEE. Cu toate acestea, reglementarea privind procedura de încheiere conform art. 228 din Tratatul CEE se aplica doar „în măsura în care prezentul Tratat prevede încheierea [...]”, clarificând astfel că competența de a încheia tratate internaționale în alte domenii ar trebui să rămână rezervată fără excepții statelor membre. Din 1971 CJUE s-a opus acestei opinii juridice și, prin urmare, a recunoscut, pe lângă competențele Uniunii Europene explicite, așa-numitele „competențe implicite” (doctrina *implied powers*). Competența Comunității de a încheia tratate internaționale „poate decurge și din alte dispoziții ale Tratatului și din acte ale instituțiilor comunitare adoptate în cadrul acestora. Îndeosebi în domeniile în care Comunitatea, pentru a pune în aplicare o politică comună prevăzută de Tratat, a adoptat dispoziții care, sub o formă

¹⁵³ Când a fost constituită Uniunea Europeană, s-a schimbat și denumirea „Comunitatea Economică Europeană” în „Comunitatea Europeană”, urmând ca „Tratatul CEE” să devină „Tratatul CE”. Schimbările date de denumiri însă nu a dus la nici o schimbare calitativă a celor trei comunități subsidiare: CECO, Euratom și CE.

¹⁵⁴ Speța *Courage vs. Crehan*, în hot. CJUE din 20.09.2001, nr. C-453/99, punctul 26: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=46604&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=fir&st=&part=1&cid=27490> (accesat la 10.10.2024).

¹⁵⁵ Ibidem, punctul 29.

*sau alta, stabilesc norme juridice comune, statele membre nu pot, indiferent dacă acționând individual sau colectiv, încheia cu state terțe obligații care afectează aceste norme”.*¹⁵⁶

Între timp, această jurisprudență a fost codificată în art. 216 al. 1 din TFUE. CJUE a influențat procesul de creație normativă a Uniunii Europene încât Uniunea a obținut chiar o competență exclusivă în sensul dat. Aceasta stabilește necesitatea ca statele membre să își mențină, în anumite domenii, relațiile cu statele terțe numai împreună, în cadrul instituțiilor Uniunii. În mod evident, statele membre au dat prioritate relațiilor externe în mod diferit, punând accent pe un stat vecin sau o anumită regiune. De exemplu, statele iberice au dat întâietate relațiilor lor cu America Latină, Franța – cu statele din Africa, Germania – cu Europa centrală și de est. În acest sens, prin impunerea unei competențe finale exclusive a Uniunii, jurisprudența Curții ghidează o adaptare treptată a politicilor externe ale statelor membre. Procesul dat este, la fel, un element de integrare impus în interiorul Uniunii cu efecte externe dincolo de UE.

Deciziile și avizele ulterioare ale CJUE au menținut pasul unei evoluții continue. Din ce în ce mai multe probleme au apărut în cazul unor acorduri interstatuale mixte, care se refereau atât la domenii care țin de competența Uniunii, cât și la domenii în care pe de o parte sunt vizate funcțional competențe ale UE, dar în privința cărora Uniunea încă nu a acționat printr-un act juridic în mod izolat. Un exemplu ar fi acordurile de liber schimb care în același timp reglementează dreptul material privind protecția investițiilor, pe de altă parte fiind același subiect reglementat prin dispoziții privind procedura medierii și arbitrajului. Într-un caz similar, mai exact acordul de liber schimb al UE cu Republica Singapore, CJUE a hotărât că, deși medierea litigiilor privind investițiile este în competența accesorie¹⁵⁷ a UE, competența juridică a arbitrajului însă nu este. Astfel acordul trebuie ratificat de fiecare stat membru în parte.¹⁵⁸ Dacă nu toate statele membre sunt de acord cu acordul dat, persistă astfel o problemă majoră. Între timp, Uniunea Europeană se justifică față de statele terțe contractante cu ajutorul declarațiilor complexe privind divizarea competențelor în UE.

¹⁵⁶ Speța *Comisia Europeană vs. Consiliul European*, din 31.03.1971, nr. 22/70, punctul 15/19: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=88062&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=35168> (accesat la 10.10.2024).

¹⁵⁷ Forma din latină „annexus” e mai vast răspândită în limbile statelor europene. Traducerea oficială în Jurnalul Oficial al UE e de „competență accesorie”, deși poate fi folosit și „competență anexă”. Un exemplu din Jurnalul oficial al UE în punctul 43 este: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2009:319:FULL&from=SV> (accesat la 10.10.2024).

¹⁵⁸ Speța *Avizul privind Acordul „noua generație”*, în avizul CJUE din 16.05.2017, nr. Aviz 2/15: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=193964&pageIndex=0&doclang=DE&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=434787> (accesat la 10.10.2024).

Această evoluție creează zone incerte cu privire la competența interpretării a CJUE. Prin expunerea în legătură cu aceste acorduri, Curtea interpretează partea juridică a dreptului național al acestor acorduri, pentru care nu are competența, fiindcă CJUE are competența de interpretare doar a dreptului Uniunii Europene, respectiv a Tratatelor fundamentale. Totuși, astfel de acorduri sunt indirect strâns legate din punct de vedere funcțional și sistematic de dreptul Uniunii Europene. Multe state terțe au dificultatea de a percepe divizarea competențelor în Uniunea Europeană, aceasta fiind o entitate juridică *sui generis*. Prin faptul că CJUE nu trage o linie clară privind competențele accesorii ale UE în favoarea ei, are de suferit efectul procesului de integrare „*implied powers*”, prin urmare chiar punând sub semnul întrebării autoritatea Uniunii față de statele terțe. Îndeosebi într-o astfel de perioadă în care marile puteri își dau bătălii economice (și unele chiar teritoriale), este de o mare importanță ca UE să se prezinte sub forma cuvântului pe care o poartă – ca o Uniune. O slăbiciune într-o perioadă de criză poate diminua ideea Uniunii Europene de a menține o pace și conviețuire armonioasă în limitele sale teritoriale.

Impactul socio-economic. Hotărârile fundamentale menționate mai sus privind drepturile la libera circulație (atât a mărfurilor cât și a cetățenilor), dar și actele juridice emise datorită lor, au dus la interdependența economică și socială între statele membre ale UE. Multe concerne sunt prezente în toate statele membre prin intermediul companiilor-fiice, chiar dacă unele fabrici caută mijloace să se stabilească în state cu o legislație fiscală mai prietenoasă (subiectul dat urmând să fie prezentat ulterior). În același timp, cetățenii păturii sociale medii fac uz pe deplin de libertatea de stabilire. Cu toate acestea, nu doar lanțurile de producere a concernelor europene sunt integrate în toate statele membre din UE, ci și mărci (ale companiilor mici și mijlocii) orientate spre varietatea vastă de consumatori pot fi întâlnite în orice stat membru.

Mobilitatea forței de muncă din UE este actualmente înregistrată de Comisia Europeană, diferențiată în funcție de lucrătorii care fac naveta, de lucrători detașați sau angajați pe termen lung etc. Conform ultimului raport al Comisiei Europene din 2022, în 2021 migrarea forței de muncă din unul dintre statele UE care nu locuiau în statul lor de origine era de 3,9% din totalul populației celor 27 de state membre.¹⁵⁹ Astfel numărul acestora a crescut în comparație cu 2013, nivelul fiind de 3,1%. În 1972, puțin sub 2,3 milioane de cetățeni străini lucrau în Germania,

¹⁵⁹ Comisia Europeană, în: raportul anual a mobilității forței de muncă din 2022; file:///C:/Users/poale/Downloads/Annual%20Report%20Intra_EU_Mobility_At_a_Glance.pdf (accesat la 10.10.2024).

dintre care maximum un milion proveneau din țări care acum fac parte din UE.¹⁶⁰ Pe lângă forța de muncă¹⁶¹ imigrează și alți membri ai familiei neantrenați în câmpul muncii. În 2018, a fost constatat un număr total de 10,9 milioane de străini care locuiau în Germania, dintre care 4,8 milioane erau străini din UE.¹⁶² Deși prezența unui număr mare de cetățeni străini într-un stat membru nu garantează o integrare socială, în unele cazuri vedem o discrepanță dintre dorința integrării și realitatea socială, cum ar fi de exemplu unele cartiere din Paris populată de cetățeni străini din Portugalia sau din statele din Magreb¹⁶³ și Africa subsahariană, *id est* din state care au fost, cel puțin parțial, colonizate de Franța. Un alt exemplu este orașul Berlinul, cetățenii străini fiind veniți din – descrescător, după numărul cetățenilor străini – Turcia, Polonia, Ucraina, Siria, Italia, Bulgaria, Rusia, România, Vietnam, India, Franța, SUA, Afganistan etc. Totuși, migrarea cetățenilor străini, în special a celor din UE, duce la o reunire rezultând în final la promovarea schimbului cultural și apropierea societăților din statele membre ale UE, dar și cele dincolo de UE. Conservarea culturii unui stat membru la un anumit an, de exemplu înaintea formării UE, este practic imposibilă dacă luăm în considerare globalizarea mondială, care nu poate fi oprită sub nici o formă, ci cel mult încetinită. Fără efectul direct al dreptului la libera circulație acest proces ar fi fost cu mult mai lent, dar totuși, ar continua. Îndeosebi impactul CJUE este unul binevenit, fiindcă ea poate acționa *in concreto* în spețe ce au o relevanță vastă pentru întreaga comunitate europeană.

Începând cu anii 1980, legislația Uniunii s-a extins asupra domeniilor noi, cum ar fi drepturile de autor, protecția consumatorilor, dreptul muncii și protecția datelor.¹⁶⁴ Spre

¹⁶⁰ Anuarul Statistic pentru Republica Federală Germană din 1972: https://www.statistischebibliothek.de/mir/servlets/MCRFileNodeServlet/DEHeft_derivate_00064411/1972kpl-2.pdf (accesat la 10.10.2024).

¹⁶¹ Forța de muncă e înțeleasă de obicei ca fiind persoane cu vârsta între 20 și 64 de ani care sunt în stare să muncească.

¹⁶² Anuarul Statistic pentru Republica Federală Germană din 2019, pag. 47.

¹⁶³ Prin Magreb sunt desemnate statele nord-africane Tunisia, Algeria, Maroc, dar și Egiptul, parțial Libia și Mauritania.

¹⁶⁴ Îndeosebi în privința protecției datelor CJUE a emis hotărâri răsunătoare în Speța *Schrems vs. Data Protection Commissioner*, în hot. CJUE din 06.10.2015, nr. C-362/14 (alias *Schrems I*; <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=169195&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=465634> [accesat la 10.10.2024]) și Speța *Data Protection Commissioner vs. Facebook Ireland Ltd., Schrems ș.a.*, în hot. CJUE din 16.07.2020, nr. C-311/18 (alias *Schrems II*; <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=228677&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=465665> [accesat la 10.10.2024]) declarând inițial Acordul Safe Harbor dintre UE și SUA privind transferul de date personale ca fiind nul și ulterior succesorul său, Acordul Privacy Shield la fel între UE și SUA privind transferul de date personale, la fel ca fiind nul; Curtea folosește în cazul dat termenul de "nevalid". Ambele litigii au fost inițiate de dl Schrems, de aia și denumirea Schrems I și II. UE și SUA conlucrează momentan la un nou acord, care să facă față cerințelor înalte din UE. Dl Schrems a declarat însă, că e gata prin orice modalitate funcțională să supună și noul acord verificării de către CJUE. Astfel că se poate aștepta și o decizie eventuală Schrems III.

deosebire de dreptul privind libera circulație, restul spețelor nu se referă doar la aspecte transfrontaliere, cuprinzând orice aspect posibil din UE. Prin urmare, acestea au un impact potențial asupra calității și modului de viață a fiecărui european. Acest lucru este valabil și pentru hotărârile de interpretare ale CJUE, care fac o parte din ce în ce mai mare a jurisprudenței sale. Chiar dacă aceste decizii nu par să fie atât de semnificative în comparație cu hotărârile fundamentale privind dreptul primar, iar motivele fiind în mod inevitabil foarte tehnice și intrând în multe detalii confuze, ele continuă, totuși, să producă o armonizare în actele juridice respective. În unele cazuri, acestea intervin, de asemenea, în discuții politice și probleme sociale actuale.

Deciziile privind aspectele juridice privind internetul sunt un exemplu important. Hotărârea în speța *Peterson vs. YouTube ș.a.* privind răspunderea unei platforme online de răspândire a videoclipurilor pentru video-uri de scurt metraj muzicale cu conținut protejat prin drepturi de autor încărcate de un utilizator prin încălcarea drepturilor de autor a făcut o zarvă în comunitatea online, deși hotărârea se referea la o situație juridică care era deja depășită în momentul în care a fost pronunțată.¹⁶⁵ Hotărârea viza comportamentul cotidian de comunicare a tinerei generații, în special în întreaga Europă. CJUE a subliniat importanța internetului pentru timpurile noastre și, la fel, a evidențiat caracterul european necesar al răspunsurilor solicitate.

De asemenea, Curtea a ținut să menționeze în *Schrems I* și *Schrems II* nivelul înalt de protecție a datelor în UE și să clarifice anumite competențe în domeniul dat. În urma crizei financiare din 2007, CJUE a încercat să ofere proprietarilor posibilitatea de a fi eliberați din capcana contractuală privind creditele ipotecare. Sesizările în acest sens au venit din Spania și alte state din sudul și estul Europei, unde proprietatea privind locuințele este mai răspândită decât, de exemplu, în Germania și unde clauzele contractuale în cauză pun mai ușor în pericol social un număr mare de debitori. În primul rând, pentru declarațiile sale CJUE a trebuit să se îndepărteze de propria jurisprudență din 2004, în care își limitase puterea de control privind prescrierea unor criterii generale vizând un caracter abuziv, pe care instanțele naționale le vor urma și, respectiv, aplica.¹⁶⁶

La fel Poalelungi, Mihai, în: Scientific Collection Interconf - Recent Advances in Scientific World, nr. 2, EU – U.S. Privacy Data Relationship and the ongoing Impact of "Schrems II", pag. 59 ș.u.

¹⁶⁵ Speța *Peterson vs. YouTube ș.a.*, în hot. CJUE din 22.06.2021, nr. C-682/18 și C-683/18: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=243241&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=472451> (accesat la 10.10.2024).

¹⁶⁶ Speța *Freiburger Kommunalbauten vs. L. Hofstetter și U. Hofstetter*, în hot. CJUE din 01.04.2004, nr. C-237/02:

Deși Curtea lasă în continuare determinarea finală a clauzelor în competența instanțelor naționale, ea și-a rezervat prin obligația de transparență conform art. 4 al. 2 din directivă dreptul de a controla ratele variabile ale dobânzii sau ale clauzelor privind valutele străine din contractele de finanțare.¹⁶⁷ Practicile contractuale în cauză au fost adesea aplicate de către băncile implicate la nivel național și timp de ani de zile încât CJUE a avut un impact considerabil prin opunerea acestora. Și în acest caz a devenit clar pentru debitori că ajutorul de a-și păstra existența socială a venit din partea Europei în fața unor instituții de finanțare care erau percepute ca fiind atotputernice.

Există și alte domenii din viața de zi cu zi în jurisprudența CJUE cu un impact fundamental, ele fiind dreptul muncii, dreptul privind anti-discriminarea, dreptul transportului de pasageri și alte domenii care vizează îndeosebi consumatorii. Percepția hotărârilor privind astfel de subiecte nu se limitează la instituții guvernamentale din statele membre și la sistemul judiciar al acestora, nici la persoane fizice și juridice, nici la cercurile restrânse de interes vizat. Multe decizii ale CJUE vizează publicul larg, care „experimentează” în mod propriu integrarea europeană a propriilor condiții de viață într-un mod mai curajos decât în cazul hotărârilor privind cartelurile, dreptul la libera circulație sau statul de drept.

De-a lungul deceniilor, jurisprudența CJUE a promovat în mod continuu integrarea în sensul ideii de comunitate a europenilor. Acest lucru a fost realizat inițial prin intermediul hotărârilor fundamentale privind dreptul la libera circulație și dreptul concurenței, ulterior, prin intermediul impulsurilor directe sau indirecte, dar totuși, evidente către legiuitorul UE de a acționa. Curtea a evoluat din ce în ce mai mult de la o instanță similar „constituțională și administrativă”, interpretând în principiu doar Tratatul fundamental, la o instanță similar „civilă” interpretând sau referindu-se tot mai mult la termenii și reglementările cu caracter civil. Cu toate acestea, cetățenii au un acces limitat la justiția Curții.

Făcând un pas în urmă, se cristalizează intenția CJUE când aceasta se pronunță asupra problemelor politice și sociale din UE. Curtea încearcă să asigure ordinea de concurență, dreptul la libera circulație, impunerea valorilor dreptului Uniunii Europene atât în interiorul UE, cât și în

<https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=49062&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=475281> (accesat la 10.10.2024).

¹⁶⁷ Speța *Gomez del Moral Guasch vs. Bankia SA*, în hot. CJUE din 03.03.2020, nr. C-125/18: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=223983&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=476658> (accesat la 10.10.2024).

Speța *Andriciuc ș.a. vs. Banca Românească SA*, în hot. CJUE din 20.09.2017, nr. C-186/16: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=194645&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=477178> (accesat la 10.10.2024).

afara ei. Integrarea europeană încă nu a avut succes în toate domeniile, în special ce vizează competențele UE privind semnarea acordurilor cu state terțe. Cu toate acestea, integrarea a parcurs un drum lung, demn de o uniune pentru care a fost creată și, nu în ultimul rând, datorită jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene.

3.2. Incidența raționamentului jurisdicțional asupra statelor membre ale Uniunii Europene înainte și după aderarea la Uniunea Europeană

Înainte de a deveni state membre ale Uniunii Europene, legislațiile naționale ale statelor în cauză erau în mare măsură independente, deși legislația UE le influența deja în mod indirect prin tratate bilaterale sau acorduri politice comune. Odată cu demararea procesului de aderare la UE, aceste state au trebuit să își armonizeze în mod cuprinzător legile și reglementările pentru a respecta standardele europene. Procesul de armonizare a presupus o revizuire și o adaptare amănunțită a legilor naționale existente pentru a crea o bază juridică coerentă în întreaga UE. Prin adoptarea directivelor și regulamentelor UE, a fost promovată o strânsă cooperare între statele membre, ceea ce a contribuit în mod semnificativ la armonizarea sistemului de drept din Uniunea Europeană.¹⁶⁸

Pentru a asigura respectarea acestui nou cadru juridic, statele membre ale UE au introdus mecanisme cuprinzătoare de monitorizare și de punere în aplicare. Punerea în aplicare eficientă a legislației UE a necesitat, mai mult de atât, o cooperare intensă între guverne, instanțe și experți juridici din cadrul UE. Au fost înființate grupuri specializate de lucru pentru a monitoriza aplicarea legislației UE și pentru a se asigura că legislația națională respectă cerințele europene. Procesul de armonizare îndelungat și complicat a condus în cele din urmă la o mai mare certitudine juridică și la o eficiență sporită în cadrul comunității europene juridice.¹⁶⁹ Discuțiile privind efectele aderării la UE asupra suveranității și sistemelor juridice naționale au însoțit acest proces și au condus la o integrare juridică și o cooperare mai aprofundată între statele membre.

Din acest punct de vedere, Republica Moldova poate fi avantajată de procesul de integrare a statelor vecine, dacă se va orienta juridic în procesul de creație normativă într-un mod chibzuit. Fiind în proxima vecinătate a Uniunii Europene și a statului ucrainean, care tinde la aceeași integrare europeană (scenariul unei alianțe a UE cu statul federal rus fiind utopic), sunt create condițiile geopolitice ideale de a pregăti arena juridică din Republica Moldova pentru o eventuală integrare, chiar și dacă îndepărtată.

În această ordine de idei, rezultă că apartenența la Uniunea Europeană obligă statele membre din punct de vedere juridic să se adapteze la legislația UE. Această armonizare presupune adoptarea legislației UE prin intermediul legilor naționale și punerea în aplicare

¹⁶⁸ M. Dobbins, D. Drüner și G. Schneider, în: *Kopenhagener Konsequenzen: Gesetzgebung in der EU vor und nach der Erweiterung*, Zeitschrift Für Parlamentsfragen, 2004, pag. 51 ș.u..

¹⁶⁹ Ibidem.

corespunzătoare a acesteia, legislația UE având supremația față de cea națională. Acest fapt se datorează raționamentului atribuirii competențelor, fiindcă statele membre au renunțat în anumite domenii la suveranitatea lor. Apartenența la UE oferă statelor membre, la fel, un cadru juridic comun care le permite să beneficieze de eforturile de armonizare în cadrul Uniunii. Cu toate acestea, ca parte a acestor ajustări, statele membre ale UE și-au modificat legislația națională pentru a se asigura că legislația este atât armonizată, cât și eficientă. Acest proces este extrem de detaliat la diferite nivele și include armonizarea legislației, implementarea directivelor UE și executarea hotărârilor CJUE.¹⁷⁰ Crearea legislației UE este un proces complex și fascinant, caracterizat de o strânsă cooperare între instituțiile UE.

Comisia Europeană joacă un rol central, prezentând propuneri legislative, care sunt apoi discutate și adoptate de Parlamentul European și de Consiliul Uniunii Europene. Acest proces legislativ asigură legitimitatea democratică prin implicarea atât a Parlamentului European ales, cât și a guvernelor statelor membre prin intermediul Consiliului Uniunii Europene. În plus, există diverse proceduri și instrumente juridice în elaborarea legislației UE, inclusiv consultări publice, evaluări de impact (*Impact Assessments*) și grupuri de experți. Această abordare, în mod ideal transparentă, și co-decizională asigură ca interesele cetățenilor, ale întreprinderilor și ale altor părți vizate să fie luate în considerare în mod adecvat.¹⁷¹ Procesul de creație normativă în UE este un proces iterativ bazat pe compromis și pe un dialog constant între instituțiile UE. Astfel, este garantat ca legislația UE să fie eficientă, legitimată în mod democratic și să corespundă nevoilor cetățenilor europeni.

Directivele Uniunii Europene joacă un rol central în acest sens, stabilind obiective specifice pe care statele membre trebuie să le pună în aplicare în sistemul lor de drept național.¹⁷² Cu toate acestea, armonizarea nu se limitează la punerea în aplicare a directivelor. Ea include, de asemenea, adaptarea legislației naționale la principiile juridice europene, care sunt definite prin dreptul primar al Uniunii Europene. Aceste adaptări pot necesita o reorganizare cuprinzătoare a legilor existente pentru a asigura conformitatea cu cerințele europene.¹⁷³ Adicional, armonizarea este un proces dinamic care reacționează în mod constant la noile evoluții din cadrul UE, cum ar fi introducerea noilor directive sau jurisprudența CJUE. Acest lucru necesită monitorizarea și

¹⁷⁰ Bast J. Europäische Gesetzgebung - Fünf Stationen in der Verfassungsentwicklung der EU, în: Strukturfragen der Europäischen Union. Baden-Baden, 2011, pag. 171 ș.u.

¹⁷¹ Ibidem, pag. 173 ș.u.

¹⁷² Leibrock G. Der Rechtsrahmen für die europäische Normung, în: ZEuS – Zeitschrift für Europarechtliche Studien. Baden-Baden, 2021, pag. 148.

¹⁷³ Schorkopf F. Das Dublin-Recht in EU-Gesetzgebung und Anwendungspraxis–Strukturprobleme und Perspektiven, în: Die EU zwischen Niedergang und Neugründung. Baden-Baden, 2020, pag. 59.

adaptarea continuă a legislației naționale pentru a se asigura că aceasta respectă întotdeauna cerințele juridice actuale ale UE. Pentru implementarea directivelor europene este necesară o analiză detaliată a ceea ce prevede directiva în cauză și a obiectivelor stabilite, pentru a adapta legislația națională în consecință și, respectiv, pentru a atinge obiectivele impuse. Acest lucru poate lua diverse forme, de la adoptarea noilor legi la modificări ale legislației în vigoare. De asemenea, pot fi necesare ajustări ale structurilor administrative sau crearea noilor instituții pentru a asigura punerea în aplicare eficientă a directivei în cauză.¹⁷⁴

Stabilirea unor termene-limită de implementare face parte integrantă din procesul de adaptare la directivele UE. De regulă, statele membre au la dispoziție un anumit termen pentru a implementa modificările necesare. Prin urmare, este extrem de important ca statele membre să finalizeze procesul de implementare în totalitate în timpul acordat și, dacă va fi necesar, să suporte consecințele juridice cauzate întârzierii date.¹⁷⁵

Uneori obligația de implementare a directivelor poate cauza necesitatea unor reforme, care pot fi chiar de natură constituțională. Astfel de necesități pot declanșa discuții aprige politice și juridice, deciziile cărora, de obicei, trebuie să fie chibzuite foarte pedant.¹⁷⁶ În concluzie, adaptarea la directivele UE prezintă un element esențial al procesului de armonizare legislativă în cadrul Uniunii Europene. Implementarea directivelor la nivel național nu numai promovează asigurarea unui nivel armonizat de legislație de către statele membre, dar și contribuie la procesul de integrare la nivel european.

Jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene are un loc immanent în legislația națională a statelor membre ale UE, întrucât are un impact direct. Hotărârile CJUE permit atât persoanelor juridice, cât și persoanelor fizice să își revendice drepturile la nivel național și, adesea, motivează adaptări ample ale legislației naționale pentru a obține o armonie cu legislația UE. Acest lucru poate duce ocazional la tensiuni care trebuie rezolvate cu precauție pentru a asigura aplicarea uniformă a legii în statele membre.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Fisch J.H., Herzog V. Umsetzung von EU-Richtlinien in den Beitrittsländern als Herausforderung des Europäischen Managements, în: Internationales Management und die Grundlagen des globalisierten Kapitalismus. Wiesbaden, 2016, pag. 266.

¹⁷⁵ Ibidem.

¹⁷⁶ Schnorbus Y. Autonome Harmonisierung in den Mitgliedstaaten durch die Inkorporation von Gemeinschaftsrecht: Eine Untersuchung zur einheitlichen Anwendung und Auslegung europäischen und autonomen nationalen Rechts und zur entsprechenden Zuständigkeit des EuGH im Vorabentscheidungsverfahren, în: Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht/The Rabel Journal of Comparative and International Private Law. Tübingen, 2001, pag. 699.

¹⁷⁷ Payandeh M. Judikative Rechtserzeugung: Theorie, Dogmatik und Methodik der Wirkungen von Präjudizien. Tübingen, 2017, pag. 23.

Statele membre sunt încurajate să își revizuiască periodic legislația și să promoveze un dialog între instanțe, care să îmbunătățească eficiența și eficacitatea sistemului de drept al Uniunii Europene. De asemenea, este esențială percepția cetățenilor privind drepturile și obligațiile care le revin în temeiul legislației UE și ca hotărârile CJUE să fie comunicate într-un mod clar și ușor de înțeles, pentru a consolida egalitatea de șanse și încrederea în sistemul jurisdicțional.¹⁷⁸

Instanțele naționale joacă și ele un rol important în dezvoltarea dreptului Uniunii Europene și, indirect, armonizarea lui. Astfel ele se pronunță asupra litigiilor în cauză în statul membru contribuind astfel indirect la formarea jurisprudenței europene, inclusiv armonizarea sistemului de drept național cu cel al UE.¹⁷⁹

Influențarea legislației privind mediul ambiant. Prin intermediul unor hotărâri decisive și revoluționare în domenii-cheie precum calitatea aerului, conservarea naturii și gestionarea deșeurilor, CJUE a influențat în mod semnificativ interpretarea și aplicarea acestor legi. În baza exemplelor ce urmează examinăm în detaliu contextul, hotărârile și modificările cauzate de jurisprudența CJUE.

O speță remarcabilă este cauza *Janecek vs. Statul liber Bavaria*.¹⁸⁰ Înainte de pronunțarea hotărârii, aplicarea standardelor UE privind calitatea aerului la nivel național era adesea inadecvată, fiindcă nu existau mecanisme care să le permită cetățenilor să ceară în mod eficient punerea în aplicare a standardelor europene. Prin hotărârea sa, CJUE a consolidat în mod semnificativ drepturile cetățenilor.¹⁸¹ Astfel Curtea a constatat că cetățenilor li se acordă dreptul de a solicita autorităților locale să ia măsuri pentru a asigura respectarea directivelor privind calitatea aerului, cele din urmă având caracter obligatoriu. Acest lucru a avut un impact direct de exemplu în Germania, unde autoritățile locale, în special în Bavaria, de care și a fost cauzat litigiul în speța menționată, fiindcă Landul a fost obligat să elaboreze sau să revizuiască planurile administrative și legislative locale pentru un aer curat. Această inovație juridică a dus la o îmbunătățire semnificativă a calității aerului în mai multe orașe și a creat un precedent important

¹⁷⁸ Von Danwitz T. Rechtswirkungen von Richtlinien in der neueren Rechtsprechung des EuGH, în: Juristenzeitung, 2007, pag. 697.

¹⁷⁹ Schuster U. Das Kohärenzprinzip in der Europäischen Union. Baden-Baden, 2017, pag. 164.

¹⁸⁰ Speța *Janecek vs. Statul liber Bavaria*, în hot. CJUE din 25.07.2008, nr. C-237/07: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=68148&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8454653> (accesat la 10.10.2024).

¹⁸¹ Gassner U. M.. Umwelt und Gesundheit. Gesundheitsschutz durch Umweltrecht am Beispiel der Luftreinhalteplanung. Baden-Baden, 2020, pag. 221.

pentru participarea cetățenilor la problemele privind mediul ambiant în întreaga Uniune Europeană.¹⁸²

O altă speță este cauza *van de Waddenzee ș.a. vs. Staatssecretaris van Landbouw*.¹⁸³ Speța dată a servit drept punct de referință pentru protecția regiunilor „Natura 2000” (aceasta reprezintă o inițiativă de păstrare a speciilor sălbatice sau spațiilor verzi în pericol). Înaintea acestei decizii, exista o anumită flexibilitate în autorizarea diferitor proiecte în habitatele protejate sau în apropierea acestora, ceea ce ducea adesea la evaluări inadecvate ale impactului asupra mediului înconjurător. Prin hotărârea sa, CJUE a stabilit standarde mai stricte, cerând ca autoritățile publice să efectueze evaluări amănunțite ale impactului asupra mediului ambiant înainte ca astfel de proiecte să poată fi aprobate. Această hotărâre a obligat statele membre să își regândească procedurile de aprobare și să pună în aplicare măsuri mai stricte de protecție a mediului înconjurător, ceea ce a consolidat conservarea biodiversității în UE pe termen lung.

Speța *Comisia Europeană vs. Regatul Spaniei* evidențiază repetat rolul de gardian al Tratatelor fundamentale.¹⁸⁴ În cadrul acestei proceduri, Spania a fost mustrată pentru implementarea inadecvată a Directivei UE privind protecția păsărilor. Înainte de decizia CJUE, multe state membre ale UE, inclusiv Spania, nu reușiseră să desemneze sau să protejeze corect numeroase zone protejate pentru speciile de păsări pe cale de dispariție. Decizia a dus la o revizuire cuprinzătoare și la îmbunătățirea protecției speciilor de păsări pe cale de dispariție în Spania. Această implementare sporită a Directivei în cauză nu numai că a îmbunătățit condițiile ecologice din zonele afectate, ci și a transmis, de asemenea, un semnal puternic cu privire la necesitatea unei aplicări consecvente a standardelor europene de protecție a mediului înconjurător.

Speța *KVZ retex GmbH vs. Republica Austria* a avut la bază un litigiu privind gestionarea deșeurilor.¹⁸⁵ Obiectul acestui litigiu a constat în interpretarea Directivei privind deșeurile, în special definiția a ceea ce trebuie considerat deșeu. Anterior, Austria nu clasificase anumite

¹⁸² Lind F., Priebe A. S. Zur Zwangshaft gegen (deutsche) Amtsträger, insbesondere zu der Entscheidung des EuGH C-752/18, Deutsche Umwelthilfe e. V. gegen Freistaat Bayern, în: ZEuS Zeitschrift für Europarechtliche Studien. Baden-Baden, 2020, pag. 447.

¹⁸³ Speța *van de Waddenzee ș.a. vs. Staatssecretaris van Landbouw*, în hot. CJUE din 07.09.2004, nr. C-127/02: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=49452&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8455890> (accesat la 10.10.2024).

¹⁸⁴ Speța *Comisia Europeană vs. Regatul Spaniei*, în hot. CJUE din 24.11.2011, nr. C-404/09: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=115208&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8456950> (accesat la 10.10.2024).

¹⁸⁵ Speța *KVZ retex GmbH vs. Republica Austria*, în hot. CJUE din 01.03.2007, nr. C-175/05: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=61262&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8458034> (accesat la 10.10.2024).

produse de producție drept deșeuri, ceea ce a dus la o abordare mai neglijentă a gestionării deșeurilor. CJUE a hotărât că astfel de materiale trebuie tratate ca deșeuri dacă nu există planuri concrete pentru reutilizarea lor ulterioară. Această decizie a obligat Austria și alte state membre ale UE să își adapteze legislațiile naționale, fapt care a determinat o reglementare mai strictă a reziduurilor de producție și, prin urmare, o mai bună gestionare a deșeurilor. Ca urmare, ratele de reciclare s-au îmbunătățit, iar impactul asupra mediului înconjurător privind eliminarea necontrolată a deșeurilor a fost redusă.

Obiectul speței în cauza *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland eV vs. RFG* a fost deteriorarea stării apei.¹⁸⁶ CJUE a abordat astfel problema calității apei și a punerii în aplicare a Directivei privind starea apei. Cazul viza implementarea inadecvată a măsurilor de îmbunătățire a calității apei în zonele urbane și agricole. CJUE a hotărât că Germania nu a luat măsuri suficiente pentru a întruni cerințele directivei, ceea ce a dus la o înăsprire a legislației naționale. Ca urmare, autoritățile germane au trebuit să își intensifice eforturile pentru a îmbunătăți calitatea apei în diferite regiuni și pentru a îndeplini cerințele impuse de UE. Aceasta a inclus controale sporite asupra apelor reziduale agricole și a evacuărilor urbane, precum și promovarea tehnologiilor de purificare a apei.

Fiecare dintre aceste hotărâri a provocat nu numai modificări legislative și administrative, ci și o mai mare conformitate cu standardele UE privind mediul ambiant. Hotărârile date evidențiază rolul crucial al CJUE în aplicarea și interpretarea dreptului Uniunii Europene privind mediul ambiant, care are ca scop asigurarea unei dezvoltări durabile și conștiente în întreaga Uniune Europeană.

Influențarea legislației privind dreptul muncii. Într-o perioadă în care munca transfrontalieră este în creștere, CJUE s-a impus ca un organism-cheie în crearea unui temei juridic uniform privind condițiile de muncă prietenoase muncitorilor și echitabile în UE.

Speța *Del Cerro Alonso vs. Vasco de Salud* a provocat o modificare semnificativă a legislației din Spania, care a eliminat tratamentul inegal privind indemnizația în urma concedierii între angajații cu contract de muncă pe o durată nedeterminată și cei cu contract de muncă pe o

¹⁸⁶ Speța *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland eV vs. RFG*, în hot, CJUE din 01.07.2015, nr. C-461/13: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=165446&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8459110> (accesat la 10.10.2024).

durată determinată.¹⁸⁷ Hotărârea CJUE, care a calificat o astfel de practică drept discriminare, a avut consecințe profunde pentru egalitatea relațiilor de muncă în Spania și a demonstrat necesitatea de a integra în mod consecvent standardele UE privind dreptul muncii în legislația națională.

Speța *Pereda vs. Madrid Movilidad SA* a consolidat drepturile lucrătorilor prin faptul că angajații care se îmbolnăvesc în timpul concediului anual planificat au dreptul să recupereze concediul anual la o dată ulterioară, dacă în timpul concediului cei din urmă sunt obligați să își ia concediu medical.¹⁸⁸ Această hotărâre a determinat Spania și alte țări ale UE să își revizuiască legislațiile naționale pentru a oferi lucrătorilor mai multă flexibilitate cu privire la dreptul la concediu anual. Acest lucru a sprijinit și libera circulație a forței de muncă în UE și a consolidat drepturile lucrătorilor la odihnă și sănătate.

Speța *AGET Iraklis vs. Ergasias* a clarificat faptul că Directiva UE privind timpul de lucru prevede că angajaților care lucrează în zilele de sărbători legale trebuie să li se acorde zile de odihnă în locul acestora.¹⁸⁹ Această hotărâre a obligat Spania și alte state membre cu reglementări similare să își adapteze legislațiile privind timpul de lucru, fapt care a îmbunătățit condițiile de muncă ale multor angajați europeni și a dus la un tratament mai echitabil a celor care lucrează în zilele de sărbători legale.

Speța *Vakbeweging vs. Van den Bosch Transporten BV ș.a.* a consolidat drepturile angajaților în domeniul transportului transfrontalier. CJUE a decis că acordurile colective de muncă se aplică tuturor angajaților, inclusiv angajaților transfrontalieri, care lucrează pe teritoriul olandez, dar sunt rezidenți într-un alt stat.¹⁹⁰ Această decizie a armonizat aplicarea standardelor de muncă dincolo de frontierele naționale și arată modul în care CJUE contribuie la asigurarea unor condiții de muncă echitabile în toate statele membre.

În ceea ce privește definiția de lucrător în cadrul dreptului Uniunii Europene speța *Fenoll vs. La Jouvène* este una exemplară. Hotărârea dată reiterează jurisprudența de până acum a

¹⁸⁷ Speța *Del Cerro Alonso vs. Vasco de Salud*, în hot. CJUE din 13.09.2007, nr. C-307/05: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=62800&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8460929> (accesat la 10.10.2024).

¹⁸⁸ Speța *Pereda vs. Madrid Movilidad SA*, în hot. CJUE din 10.09.2009, nr. C-277/08: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=78175&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8462305> (accesat la 10.10.2024).

¹⁸⁹ Speța *AGET Iraklis vs. Ergasias*, în hot. CJUE din 21.12.2016, nr. C-201/15: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=186481&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8462142> (accesat la 10.10.2024).

¹⁹⁰ Speța *Vakbeweging vs. Van den Bosch Transporten BV ș.a.*, în hot. CJUE din 01.12.2020, nr. C-815/18: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=234741&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8463246> (accesat la 10.10.2024).

CJUE, care definește lucrătorul „potrivit unor criterii obiective ce caracterizează raportul de muncă, luându-se în considerare drepturile și obligațiile persoanelor implicate. Astfel, trebuie considerată „lucrător” orice persoană care exercită activități reale și efective, cu excepția activităților care sunt atât de reduse încât apar ca fiind pur marginale și accesorii. Caracteristica raportului de muncă o constituie împrejurarea că o persoană îndeplinește, într-o anumită perioadă, pentru o altă persoană și sub îndrumarea acesteia, prestații în schimbul cărora primește o remunerație”.¹⁹¹

Hotărârile CJUE servesc drept catalizator pentru schimbări jurisdicționale și legislative. Ele la fel evidențiază necesitatea ca statele membre să își revizuiască și să își actualizeze periodic legislațiile naționale. Este clar că protecția drepturilor lucrătorilor este o parte immanentă Europei sociale și că CJUE joacă un rol decisiv în modelarea acesteia prin jurisprudența sa. Interpretarea sa și evoluarea dreptului Uniunii Europene nu numai că protejează interesele angajaților, ci și consolidează competitivitatea și justiția socială pe piața internă a UE.

Influențarea legislației privind protecția consumatorilor per general. Una dintre cele mai semnificative spețe care ilustrează dinamica evoluției protecției consumatorului este speța *Hamilton vs. Volksbank Filder eG*. În această hotărâre, CJUE a stabilit standarde clare cu privire la cerințele de informare în contractele de creditare.¹⁹² Decizia a impus ca toate termenele și condițiile financiare să fie prezentate într-un mod ușor de înțeles pentru consumatorul de rând. Această hotărâre a avut un impact la nivelul întregii UE prin sporirea transparenței clauzelor și condițiilor contractuale, îmbunătățind astfel protecția consumatorilor. Ca urmare, instituțiile financiare din întreaga Europă au fost nevoite să își revizuiască documentația contractuală pentru a respecta noile cerințe.

În speța *Lesoochránárske zoskupenie VLK vs. Ministerul Mediului al Republicii Slovacia* CJUE a abordat problema participării publicului la luarea deciziei și accesul la justiție în probleme de mediu. Prin intermediul hotărârii, Curtea a consolidat accesul la informațiile de mediu și participarea publicului la procesele decizionale în materia dreptului de mediu. Prin urmare, Curtea din Luxembourg a obligat statele membre să creeze mecanisme care să permită cetățenilor de a participa efectiv la procedurile de aprobare legate de protecția mediului. Această

¹⁹¹ Speța *Fenoll vs. La Jouvène*, în hot. CJUE din 26.03.2015, nr. C-316/13, punctul 27: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=163249&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8464436> (accesat la 10.10.2024).

¹⁹² Speța *Hamilton vs. Volksbank Filder eG*, în hot. CJUE din 10.04.2008, nr. C-412/06: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=71052&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8536193> (accesat la 10.10.2024).

schimbare a dus la o organizare mai transparentă și mai incluzivă a măsurilor de protecție a mediului în întreaga UE.

Una dintre spețele cu cel mai mare impact – pe lângă *Schrems I* și *Schrems II*, menționate în capitolul anterior – este speța *Schrems vs. Facebook Ireland Limited*. Dl Schrems a acționat vestitul concern mondial în fața instanțelor austriece cu scopul de a obține încetarea utilizării datelor sale personale în scopuri proprii a concernului sau în favoarea terților, darămite cu scopul informării privind utilizarea datelor sale. Cererea i-a fost respinsă, fiindcă el folosea platforma socială a concernului în același timp și în scopuri profesionale, astfel el nu ar putea invoca forul consumatorului. În apel hotărârea primei instanțe a fost menținută doar parțial. Ajungând la Curtea Supremă din Austria se punea întrebarea decisivă de definiție a unui consumator. Definiția de consumator a fost definită mai larg, astfel „*că un utilizator al unui cont de Facebook privat nu își pierde calitatea de „consumator” în sensul acestui articol dacă publică cărți, ține conferințe, exploatează site-uri internet, colectează donații și acceptă cesiuni de drepturi de la numeroși consumatori în vederea valorificării lor în justiție.*”¹⁹³

Mai mult ca atât, CJUE a consolidat viața privată și protecția datelor cu caracter personal ca drepturi fundamentale ale consumatorilor. Curtea a clarificat faptul că transferul de date cu caracter personal în afara UE trebuie să facă obiectul unor cerințe stricte de protecție pentru a asigura securitatea și confidențialitatea datelor cetățenilor Uniunii Europene. Acest lucru a dus la înăsprirea reglementărilor atât contractuale cât și legislative privind protecția datelor și a avut un impact semnificativ asupra practicilor comerciale ale companiilor care prelucrează date din UE în situații transfrontaliere.¹⁹⁴ Aceste hotărâri ale CJUE nu numai că au dus la schimbări în domenii relevante ale dreptului Uniunii Europene, dar au contribuit, de asemenea, la dezvoltarea unui sistem coerent și eficient de protecție a consumatorilor în Uniunea Europeană în cumul.

Influențarea legislației privind dreptul digital al consumatorilor. În ultimele decenii, revoluția digitală a schimbat în mod fundamental modul în care consumatorii interacționează, comercializează și per general activează. În acest mediu dinamic, CJUE a jucat un rol decisiv în dezvoltarea și modelarea legislației digitale în materia de protecție a consumatorilor, asigurând respectarea drepturilor consumatorilor în mediul online. Hotărârile CJUE în acest domeniu au

¹⁹³ Speța *Schrems vs. Facebook Ireland Limited*, în hot. CJUE din 25.01.2018, nr. C-498/16, punctul 25: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=198764&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8537511> (accesat la 10.10.2024).

¹⁹⁴ Sury U. Die Auswirkungen des EuGH-Urteils C-311/18 „Schrems-II“ auf den Datenaustausch mit den USA, în: Informatik Spektrum. Berlin/Heidelberg, 2020, pag. 354 ș.u.

contribuit în mod semnificativ la crearea unei piețe unice digitale demne de încredere și au consolidat drepturile consumatorilor în cadrul UE.

Una dintre spețele de referință care subliniază rolul CJUE în dezvoltarea dreptului digital al consumatorilor este speța *Content Services Ltd vs. Bundesarbeitskammer*. Această hotărâre a constatat obligațiile de informare ale furnizorilor online față de consumatori în ceea ce privește dreptul de retractare.¹⁹⁵ CJUE a hotărât că consumatorii trebuie să fie informați în mod clar și neechivoc cu privire la dreptul lor de anulare înainte de încheierea unui contract de vânzare cumpărare online. Această decizie a dus la o consolidare a obligațiilor privind transparența pentru agenții comerciali online și a asigurat o mai bună informare a consumatorilor din UE cu privire la drepturile lor și posibilitatea de a le exercita în mod eficient.

Adițional, speța *Ryanair Ltd vs. PR Aviation BV* a abordat problema modului în care trebuie protejate datele și informațiile personale în spațiul digital pentru a garanta condiții echitabile pentru consumatori. CJUE a clarificat faptul că accesul la datele necesare pentru furnizarea de servicii și utilizarea acestora trebuie să facă obiectul unor practici comerciale loiale.¹⁹⁶ Această jurisprudență a consolidat protecția datelor în comerțul online și reprezintă un punct-cheie în dezbaterea actuală privind drepturile consumatorilor în era digitală.

O altă hotărâre importantă a fost adoptată în speța *Google Spain SL vs. Gonzalez ș.a.* care a stabilit „dreptul de a fi uitat” în internet. CJUE a hotărât că persoanele fizice au dreptul de a cere motoarelor de căutare, cum ar fi Google, să elimine link-urile care conțin informații personale depășite sau irelevante care ar putea să le încalce viața privată. Această hotărâre a avut consecințe profunde pentru operatorii de motoare de căutare și pentru alte platforme online și a sporit controlul consumatorilor privind datele lor personale în internet.¹⁹⁷

Legislația privind protecția consumatorilor în domeniul digital este un domeniu în continuă evoluție. Prin deciziile sale, Curtea a promovat un echilibru între libertățile economice și drepturile de protecție a consumatorilor. Aceasta a arătat clar că protecția consumatorilor în lumea digitală este de o importanță majoră și că cadrul juridic trebuie să fie adaptat în mod constant pentru a ține pasul cu dezvoltarea rapidă a tehnologiilor.

¹⁹⁵ Speța *Content Services Ltd vs. Bundesarbeitskammer*, în hot. CJUE din 05.07.2012, nr. C-49/11: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=124744&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9479798> (accesat la 10.10.2024).

¹⁹⁶ Speța *Ryanair Ltd. vs. PR Aviation BV*, în hot. CJUE din 15.01.2015, nr. C-30/14: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=161388&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9481059> (accesat la 10.10.2024).

¹⁹⁷ Janssen A. Das Recht auf Vergessenwerden, în: *European Review of Private Law*. Baden-Baden, 2022, pag. 213 ș.u.

Privind aceste cauze în ansamblu, este clar că CJUE joacă un rol indispensabil în asigurarea faptului că mediul digital rămâne o piață sigură și echitabilă pentru toți consumatorii din UE.

Influențarea legislației privind protecția datelor în particular. Obiectul litigiului în cauza *Promusicae vs. Telefonica de Espana SAU* a fost societatea informațională.¹⁹⁸ În acest caz important din 2008, CJUE s-a confruntat cu întrebarea dacă furnizorii de servicii de internet puteau fi obligați să dezvăluie identitatea utilizatorilor lor în cazul încălcării drepturilor de autor. Curtea a hotărât că, deși protecția proprietății intelectuale este importantă, nu trebuie ignorate drepturile de protecție a datelor personale utilizatorilor.¹⁹⁹ Această decizie a avut un impact semnificativ asupra discuției privind echilibrul dintre drepturile de autor și protecția datelor și a dus la revizuri legislative în mai multe țări ale UE pentru a crea o situație juridică echilibrată care să protejeze atât proprietatea intelectuală, cât și consumatorii.²⁰⁰

Speța *Tele2 Sverige AB vs. Post și Secretary of State for the Home Department vs. Watson ș.a.*, comasate împreună, au abordat practica reținerii în masă a datelor, pe care CJUE a considerat-o incompatibilă cu Carta drepturilor fundamentale ale UE.²⁰¹ Curtea a stabilit că ingerința în viața privată a unei persoane este justificată doar dacă este direcționată și necesară pentru a combate infracțiuni grave. Aceste hotărâri au avut consecințe profunde asupra politicii de protecție a datelor în UE, încurajând statele membre să își înăsprească legislația națională privind supravegherea datelor personale și să acorde drepturilor fundamentale ale cetățenilor săi o importanță mai mare.²⁰²

Influențarea legislației fiscale. În speța *Marks & Spencer plc vs. Halsey* CJUE și-a expus opinia asupra posibilității de a transfera pierderile de la companiile-fiice din alte țări ale UE către societatea-mamă din alt stat membru (la acel moment Regatul Unit).²⁰³ CJUE a hotărât

¹⁹⁸ Speța *Promusicae vs. Telefonica de Espana SAU*, în hot. CJUE din 29.01.2008, nr. C-275/06: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=70107&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9483332> (accesat la 10.10.2024).

¹⁹⁹ Nettesheim M. Europäischer Grundrechtsschutz. Baden-Baden, 2014, pag. 392 ș.u.

²⁰⁰ Groussot X. Music production in Spain (*Promusicae*) vs. *Telefónica de España SAU-Rock the KaZaA*: another: clash of fundamental rights, în: *Common Market Law Review*. Alphen aan den Rijn, 2008, pag. 1745 ș.u.

²⁰¹ Speța *Tele2 Sverige AB vs. Post și Secretary of State for the Home Department vs. Watson ș.a.*, în hot. CJUE din 21.12.2016, nr. C-203/15 comasat cu C-698/15: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=186492&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9485451> (accesat la 10.10.2024).

²⁰² Friess C. Der Anwendungsvorrang des Unionsrechts und nationale Souveränität—Anmerkung zur Entscheidung des fran-zösischen Conseil d'État v. 21.4. 2021, N° 393099, în: *Europarecht (EuR)*. Baden-Badaen, 2022, pag. 504 ș.u.

²⁰³ Speța *Marks & Spencer plc vs. Halsey*, în hot. CJUE din 13.12.2005, nr. C-446/03: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=57067&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9487572> (accesat la 10.10.2024).

că astfel de transferuri privind pierderi similare sunt posibile, dar numai în condiții stricte pentru a preveni abuzurile și pentru a exclude dubla utilizare a pierderilor, fapt care este, în principiu, prevăzut de o legislație fiscală.²⁰⁴ Această decizie a avut un impact direct asupra structurii fiscale a concernelor europene și a contribuit la o discuție în curs de desfășurare privind o bază de impozitare armonizată în UE pentru a promova structuri fiscale eficiente și echitabile în cadrul pieței unice.²⁰⁵

În speța *Cadbury Schweppes plc ș.a. vs. Commissioners of Inland Revenue* CJUE a examinat legalitatea organizării de structuri fiscale prin fondarea companiilor-fiice în statele UE cu o impozitare mai mică.²⁰⁶ Curtea a precizat că astfel de modalități pot fi considerate legale numai dacă sunt legate de o activitate economică semnificativă.²⁰⁷ Această hotărâre nu numai că a avut un impact semnificativ asupra planificării fiscale a societăților transfrontaliere, ci și a consolidat, de asemenea, eforturile UE de combatere a strategiilor agresive de evitare a obligațiilor fiscale și de asigurare a unei distribuții echitabile a impozitului fiscal.²⁰⁸

În cele din urmă, în speța *SGIIC SA vs. Directeur des res. ș.a.*, comasată cu speța *GIDK mbH vs. Ministre du Budget*, CJUE s-a pronunțat asupra problemei tratării fiscale egale a dividendelor provenite de la companiile-fiice transfrontaliere și cele naționale. Curtea a constatat că un regim fiscal care impozitează mai puternic dividendele transfrontaliere decât cele naționale constituie o restricție la libera circulație a capitalurilor.²⁰⁹ Această decizie a influențat politica fiscală a mai multor state membre ale UE, conducând la o ajustare a legislației fiscale pentru a asigura un tratament lipsit de un caracter discriminatoriu în cadrul pieței interne.

Hotărârile prezentate demonstrează numărul amplu în care pot fi găsite interpretările CJUE, care au o importanță nu doar juridică și științifică, dar mai au și un efect practic. Cetățenii Uniunii Europene sunt astfel vizați direct de hotărârile CJUE. Influența jurisprudenței Curții se

²⁰⁴ Lang M. Marks & Spencer–Eine erste Analyse des EuGH-Urteils, în: *SWI – Steuer und Wirtschaft International*. Viena, 2006, pag. 3 ș.u.

²⁰⁵ Lang M. Marks & Spencer und die Auswirkungen auf das Steuerrecht der Mitgliedstaaten, în: *SWI – Steuer und Wirtschaft International*. Viena, 2005, pag. 255 ș.u.

²⁰⁶ Speța *Cadbury Schweppes plc ș.a. vs. Commissioners of Inland Revenue*, în hot. CJUE din 12.09.2006, nr. C-196/04: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=63874&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9489431> (accesat la 10.10.2024).

²⁰⁷ Köster M. EU-Recht. Rechtsprechung, în: *FinanzRundschau (FR) Zeitschrift für das gesamte Ertragsteuerrecht*. Köln, 2007, pag. 699 ș.u.

²⁰⁸ Böhmer J., Schewe B. Unionsrechtmäßigkeit der Hinzurechnungsbesteuerung im Drittstaatenfall, în: *FinanzRundschau (FR) Zeitschrift für das gesamte Ertragsteuerrecht*. Köln, 2020, pag. 33 ș.u.

²⁰⁹ Speța *SGIIC SA vs. Directeur des res. ș.a.* și speța *GIDK mbH vs. Ministre du Budget*, în hot. CJUE din 10.05.2012, nr. C-338/11 comasată cu nr. C-347/11: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=122645&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9491968> (accesat la 10.10.2024).

extinde și asupra cetățenilor care nu locuiesc nemijlocit în UE, dar sunt în proxima ei vecinătate. În afară de scenariul subînțeles, când cetățenii statelor din proxima vecinătate intră în contact cu un subiect transfrontalier din UE, de asemenea este clar că jurisprudența CJUE abordează un domeniu larg din ramurile de drept, încât legislativul statelor date pur și simplu nu le poate omite. Evoluția tehnică, socială și politică pornește actualmente, în mare parte, în statele fostelor colonizatoare sau dominante financiar. Astfel, este firesc, ca jurisprudența entităților date să fie prima care se confruntă cu anumite întrebări juridice și științifice, care încă nu a devenit o realitate a celorlalte state. Totuși, asta nu înseamnă că celelalte state sunt în totalitate în dezavantaj, fiindcă lipsește oportunitatea de evoluarea timpurie. Deoarece orice evoluție mai are și momente de eșecuri, statele din proxima vecinătate trebuie să folosească oportunitatea de prelua ceea ce funcționează din jurisprudența CJUE și să omită ceea ce încă nu este definitiv. Astfel, în urma prezentării jurisprudenței anterioare, Republica Moldova ar putea să o preia și implementa în sistemul legislativ moldovenesc, fapt care ar putea cu adevărat catapulta evoluția statului nostru cu mult mai înainte decât cea a vecinilor.

3.3. Actele *ultra vires* și depășirea competențelor Curții de Justiție a Uniunii Europene în lumina spețelor *Junk vs. Kühnel* și *Mangol vs. Helm*

Corespunzător jurisprudenței prezentate mai sus, este evident că integrarea statelor din Europa în comunitatea europeană este un fapt necontestat. Prin urmare, pare logic ca – potrivit principiului subsidiarității, prevăzut în art. 5 al. 3 din TUE – Uniunea Europeană să acționeze în domenii care nu intră în sfera sa de competență exclusivă numai în cazul în care obiectivele scopurilor avute în vedere nu pot fi realizate în mod satisfăcător de către statele membre înseși. Această abordare este cea mai armonioasă, ținând cont de precauția necesară din punctul de vedere al Uniunii Europene, îndeosebi în timpurile similare de azi, când statele membre sau mai exact anumite partide politice de dreapta ținesc să submineze autoritatea UE prin criticarea renunțării parțiale a suveranității din partea statelor membre în favoarea Uniunii Europene. În ultimii ani, se cristalizează domenii ca dreptul muncii, în care statele membre creează, totuși, standarde diferite. Astfel, cu o posibilă depășire a competențelor sale, CJUE a preluat inițiativa de a crea o piață de muncă funcțională. În asemenea mod, ea s-a pronunțat în mai multe hotărâri asupra dreptului la libera circulație a lucrătorilor și libertatea de stabilire.

În această ordine de idei, Curtea Constituțională a RFG a subliniat că Tratatul fundamental european „*institue o alianță de state pentru realizarea unei Uniuni tot mai strânse a popoarelor – organizate statal – ale Europei, nu și un stat unic bazat pe un popor european*”.²¹⁰ Astfel, Curtea Constituțională a RFG a ținut să constate că Uniunii i s-au acordat anumite competențe și acțiunile ei pot depăși limitele oferite acesteia prin legislația (constituțională) națională. În astfel de cazuri, Curtea Constituțională a RFG ar putea supune un act al UE verificării constituționalității naționale, în cazul în care competențele ei sunt depășite, formând un „*act de încălcare*”²¹¹. Prin această expresie se înțelege un act *ultra vires* dincolo de competențele oferite unei instituții care încalcă legislația în domeniul competențelor oferite ei. Diferiți autori susțin că statele membre nu au autorizat Uniunea Europeană sub nici o formă de a adopta astfel de acte *ultra vires* și că separarea puterilor în cadrul unui stat de drept este pusă în pericol de o astfel de jurisprudență excesivă a CJUE.

Actul de încălcare, alias *ultra vires*. Termenul unei acțiuni juridice de *ultra vires* își are originea în sistemul de drept anglo-american *Case Law*. Astfel, de exemplu în Anglia, fiecare act

²¹⁰ Hot. Curții Constituționale a RFG din 12.10.1993, nr. 2 BvR 2134, 2159/92.

²¹¹ Curtea Constituțională a RFG a instituit în limbajul juridic expresia de „*ausbrechender Akt*”, ce ar însemna „*actul exploziv*”. În lucrarea dată am optat pentru expresia de „*actul de încălcare*” în speranța de definire mai clară a unui act *ultra vires*.

al parlamentului reprezintă o expresie a puterii legislative suverane și, în principiu, fundamental nelimitate. Acest lucru înseamnă că fiecare act poate fi abrogat sau modificat doar prin principiul „*lex posterior derogat legi priori*”²¹² și că actele legislative sunt incontestabile de către instanțe, fiindcă ele pot doar aplica legea, și nu să pună problema conformității lor constituționale.²¹³ În cazul în care o instanță consideră că o lege este „inechitabilă” sau discutabilă, ba chiar dubioasă din punct de vedere a politicii juridice, ea poate, în lipsa jurisdicției administrative, să o adapteze prin interpretare în jurisprudență și să exercite astfel un control asupra exercitării autorității publice executive în cadrul controlului jurisdicțional. Rezultatul acestei competențe de control este că instanțele engleze exercită puterea dată de expunere asupra conformității actului de delegare în domeniile în care instituțiilor administrative îi sunt transferate puteri publice printr-un act legislativ. Acest lucru include la fel decizia, dacă o acțiune a unei instituții administrative a depășit limitele competenței legale oferite prin actul parlamentar și prin urmare este *ultra vires*.²¹⁴

Această doctrină a actelor *ultra vires* a fost dezvoltată în mod deosebit de Albert Dicey, care a susținut că niciun stat nu este în drept „să depășească autoritatea sa legislativă recunoscută” și ca rezultat există „cazuri de acțiune legislativă, care pot fi considerate *ultra vires*”.²¹⁵ Astfel de acte de încălcare, în mod evident, nu sunt delimitate la dreptul național al unui stat, ci se extind și asupra dreptului internațional.

Deși acest termen se referă, în principiu, la instituții juridice similare în diferite țări, semnificația sa poate varia de la un stat la altul. În sistemele juridice germane și austriece doctrina de *ultra vires* este înțeleasă ca semnificând delimitarea de competențe a instituțiilor, care este supusă verificării în cadrul legalității formale a unui act juridic. Cu alte cuvinte delimitarea de competențe a instituțiilor reprezintă atribuirea legală de competențe unei autorități respective, care are loc de obicei prin împuternicirea legală de către legiuitor.

Prin această împuternicire legiuitorul definește domeniul de acțiune și competențele autorității administrative în conformitate cu repartizarea constituțională a competențelor și le atribuie astfel competențe instituționale. Această repartizare legală a sarcinilor, în calitate de regulă de delimitare a competențelor, este necesară pentru a asigura funcționalitatea instituțiilor administrative într-un sistem de autorități administrative diferite și delimitabile.

²¹² Din latină: legea ulterioară abrogă legea anterioară.

²¹³ Becker F. Die Bedeutung der *ultra vires*-Lehre als Maßstab richterlicher Kontrolle öffentlicher Gewalt in England, în: Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht. Baden-Baden, 2001, pag. 87 ș.u.

²¹⁴ Ibidem.

²¹⁵ Dicey A. A Digest of the Law of England with Reference to the Conflict of Laws. Londra 1924, pag. 23.

Astfel, delimitarea competențelor instituțiilor nu numai că garantează entităților publice juridice un domeniu clar stabilit pentru îndeplinirea sarcinilor prevăzute, dar și limitează, în același timp, domeniul de acțiune a acestor entități tocmai la limitele oferite, pentru a asigura integritatea competenței altor entități juridice de stat care acționează în proximitate geografică sau legală. De aici rezultă că entitatea juridică delimitată prin competențe care nu țin cont de competența sa legală sau geografică și acționează în afara limitelor oferite ei, acționează *ultra vires*, deci în afara competențelor sale. Prin urmare competența unei persoane juridice din dreptul public nu poate depăși niciodată domeniul de acțiune care îi este atribuit printr-un act legal. Or, acțiunea care depășește o limită stabilită de competențe clare trebuie considerat nul din punct de vedere juridic, neavând o bază legală. De altfel, entitatea juridică publică ar îndeplini sarcini pentru care nu este împuternicită legal și din acest motiv ar încălca legea.

Odată cu fondarea comunității europene și cu renunțarea parțială a statelor membre la suveranitatea lor prin transferul de competențe în favoarea Uniunii Europene, care anterior era responsabilitatea și obligația statelor membre, apare întrebarea în ce măsură depășirea delimitării competențelor stabilite poate rezulta în acte ilegale și, astfel, nule la nivel internațional. În acest sens, termenul de „*act de încălcare*” sau „*act juridic eronat*” presupune toate actele autorităților unei entități internaționale sau supranaționale, care au fost adoptate prin încălcarea unei proceduri materiale sau formale de adoptare a actului în cauză. Astfel, toate actele autorităților care se află juridic în afara competenței autorității sau a competenței uneia dintre organele sale (care la rândul său ar putea avea la bază o eroare procedurală) trebuie calificate drept acte juridice de încălcare sau eronate.

În cazul în care competențele respective sunt atribuite în funcție de domeniile juridice (cum ar fi uniunea vamală, conform art. 3 al. 1 lit. a din TFUE, sau stabilirea normelor privind funcționarea pieței interne europene, potrivit art. 3 al. 1 lit. b din TFUE) sau de orientarea definită (cum ar fi de către Consiliul European, conform art. 15 al. 1 din TUE), se consideră că există un act care încalcă competențele atribuite, dacă nu sunt îndeplinite criteriile care determină domeniul juridic sau orientările impuse, și căroră le sunt imanente competențele atribuite. În acest caz, nu există o bază legală pentru un astfel de act și acesta, la rândul său, reprezintă o depășire a competențelor oferite.²¹⁶ O depășire a competențelor în sens larg al cuvântului este atunci când actul în cauză constituie un act ilegal din motive formale sau materiale. În consecință, nu există o bază legală pentru a întreprinde astfel de acțiuni. Exemple

²¹⁶ Mayer F. C. Die drei Dimensionen der Europäischen Kompetenzdebatte, în: Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht. Baden-Baden, 2001, pag. 593.

concrete ale unor astfel de acte *ultra vires* sunt cele adoptate în lipsa competenței geografice sau funcționale a unei autorități în cauză, însă, de asemenea, și în cazul acționării prin încălcarea unor norme procedurale.

Într-un sistem format din mai multe nivele, cum ar fi cel al Uniunii Europene sau al unui stat federal, se poate face o distincție dacă lipsa de competență rezultă direct din legea adresată autorității în cauză sau dacă actele juridice încalcă indirect competențe stabilite prin intermediul unei legi adresate unei alte autorități publice. Un exemplu de încălcare directă a competențelor la nivel european ar fi adoptarea unui regulament în domeniul dreptului penal, deși UE nu are competențe oferite în acest domeniu. O presupunere a încălcării indirecte ar fi în exemplul dat argumentarea că o astfel de asumare a competenței neexistente încalcă suveranitatea statelor membre și prin urmare persistă o ingerință a normelor constituționale naționale.²¹⁷

Speța *Junk vs. Kühnel*. Reclamanta Irmtraud Junk a fost angajată de *AWO Pflegegesellschaft* în calitate de asistentă de îngrijire²¹⁸. Angajatorul avea un total de 430 de angajați, fapt relevant pentru instituirea unui comitet de întreprindere²¹⁹. La începutul anului 2002, angajatorul a depus o cerere de inițiere a procedurii de insolabilitate din cauza dificultăților de plată, a eliberat toți lucrătorii de obligația de se prezenta la muncă și a încetat la fel să mai plătească salariul din cauza dificultăților financiare. Wolfgang Kühnel a fost numit lichidator. El a informat lucrătorii rămași care încă aveau contracte de muncă valabile (inclusiv cel al reclamantei Junk), că – ținând cont de termenul legal de trei luni – toate contractele de muncă vor fi reziliate în masă. Reclamanta a primit o scrisoare, prin care i se comunica faptul că contractul ei era reziliat începând cu data de 30 septembrie 2002.²²⁰

Reclamanta s-a adresat Tribunalului pentru Litigii de Muncă²²¹ din Berlin și a introdus o acțiune de declarare a nulității comunicării de concediere expediate ei. Ea a argumentat că comitetul de întreprindere nu fusese notificat în mod corespunzător în legătură cu concedierea în masă și că, în conformitate cu opinia juridică predominantă, reglementările privind concedierile în masă nu au ca punct de reper concedierea în sine, ci plecarea *in concreto* a angajaților din

²¹⁷ Ibidem, pag. 594.

²¹⁸ Asistenții de îngrijire sunt privind pregătirea profesională inferiori surorilor medicale. Pentru a deveni un asistent de îngrijire e necesară absolvirea unei simple școli profesionale.

²¹⁹ În Germania nu există sindicate, ci comitete de întreprinderi care reprezintă interesele angajaților în întreprindere și exercită funcția unui sindicat analogic în Republica Moldova.

²²⁰ Speța *Junk vs. Kühnel*, în hot. CJUE din 27.01.2005, nr. C-188/03: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=49882&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=551554> (accesat la 10.10.2024).

²²¹ Astfel traducerea oficială a „Împuternicita/Însărcinată Guvernului Federal pentru Migrațiune, Refugiați și Integrare, Oficiul Egalitatea de Tratatament a Lucrătorilor din UE”: <https://www.eu-gleichbehandlungsstelle.de/eugs-ro/service/infotec%C4%83/primirea-dreptului> (accesat la 10.10.2024).

întreprindere, de obicei odată cu expirarea termenului de prescripție privind concedierea. Cu toate acestea, alineatele relevante din legea germană privind protecția împotriva concedierii și implementarea legislației naționale a Directivei 98/59/CE se referă la „concediere” și nu la „încetare”. Ambii termeni au semnificații diferite în limbajul juridic german. CJUE stabilește că *„prin „reziliere” se înțelege declarația unilaterală de intenție a uneia dintre părțile contractuale de a înceta raportul de muncă, în timp ce prin „concediere” se înțelege încetarea efectivă a raportului de muncă ca urmare a concedierii de către angajator”*.²²²

Prin urmare, CJUE a trebuit inițial să clarifice, interpretând ambii termeni de „concediere” și „încetare”, dacă o „concediere” trebuie înțeleasă ca fiind primul act de încetare a raportului de muncă sau dacă o „concediere” se referă la încetarea raportului de muncă cu expirarea termenului de prescripție privind cererea de reziliere a contractului de muncă și în ce măsură aceste divergențe conceptuale afectează perioadele de consultare a comitetului de întreprindere. În urma sesizării din partea Tribunalului pentru Litigii de Muncă, CJUE a decis că o „concediere” în sensul Directivei 98/59/CE, care a fost implementată în legislația națională, trebuie înțeleasă ca fiind declarația de concediere a angajatorului. Prin urmare, jurisprudența anterioară a instanțelor germane, care se baza pe încetarea nemijlocită a raportului de muncă, a fost considerată incompatibilă cu directiva în cauză.

De asemenea, s-a subliniat faptul că o concediere care se supune domeniului de aplicare a directivei are efect juridic, doar dacă are loc după notificarea autorității competente cu privire la intenția de concediere colectivă și după încheierea procedurii de consultare a comitetului întreprinderii. Obligația de a consulta și notifica ar fi deja declanșată în sensul directivei de o „intenție” de concediere colectivă, adică chiar atunci când nu a fost luată încă nici o decizie efectivă privind posibilele concedieri. Argumentarea dată se bazează pe faptul că scopul procedurii de consultare și îndeosebi evitarea sau limitarea numărului de concedieri prin consultarea comitetului de întreprindere ar fi ruinat, dacă decizia angajatorului ar fi fost deja luată și concedierile deja declarate. Nucleul acestei hotărâri este că CJUE redefinește termenii juridici percepuți în jurisprudența germană privind dreptul concedierii în masă. În timp ce atât jurisprudența, cât și literatura juridică germană au considerat timp de ani de zile că „concedierea”, în sensul legii privind protecția împotriva concedierii, nu înseamnă declararea rezilierii contractului de muncă, ci încetarea efectivă a raportului de muncă, directiva ar inversa sensul termenului. Din cauza acestei jurisprudențe europene, articolul din legea respectivă trebuie acum interpretat în conformitate cu directiva, iar procedura de notificare și consultare a

²²² Ibidem, punctul 22.

comitetului respectiv trebuie efectuată înainte ca rezilierea contractului să fie declarată de către angajator.

Speța *Junk vs. Kühnel* are la baza litigiului aparent doar interpretarea directivei în cauză. Directivele cu caracter juridic negativ nu sunt aplicabile direct în relațiile dintre persoane private, dar obligă doar legiuitorul național să le implementeze în legislația națională. Cu toate acestea, CJUE vede în obligația statelor membre de implementare a directivei la fel și obligația de a interpreta legislația națională în conformitate cu directiva în măsura în care este posibil și legislația națională nu se opune directivei. În măsura în care sunt autorizate, instanțele naționale trebuie să dezvolte dreptul național de la caz la caz. Obligația de a interpreta legea în conformitate cu directiva se aplică fără restricții, începând cu expirarea termenului stabilit de implementare și dacă directiva a fost deja implementată în mod corespunzător.

Dacă reglementările respective din legea privind protecția împotriva concedierii per general pot fi interpretate în conformitate cu directiva respectivă este discutabil. Întrebarea dată servește drept catalizator al multor dezbateri în jurisprudența și literatura juridică. Unii autori consideră că notificarea privind concedierea colectivă trebuie să fie depusă înainte de declararea concedierii. Alegând intenționat conceptul juridic de „încetare”, legiuitorul a optat reieșind din percepția existentă în Germania, ca termenul dat să fie înțeles ca fiind încetarea efectivă a raportului de muncă. De altfel, legiuitorul ar fi utilizat termenul de „concediere”, dacă el ar fi dorit cu adevărat să se refere la obligația de notificare.

Deși statele membre au flexibilitatea și alegerea metodelor de implementare a directivelor europene, CJUE s-a pronunțat în cazul dat, practic, într-un mod arbitrar la definirea unor termeni juridici ce țin exclusiv de dreptul național. Astfel, se poate susține cu certitudine că, practic, CJUE a abrogat jurisprudența Curții Federale pentru Litigii de Muncă²²³ și prin urmare a provocat o incertitudine juridică.

Speța *W. Mangold vs. R. Helm*. În iunie 2003, reclamantul W. Mangold, în vârstă de 56 de ani, a încheiat cu avocatul R. Helm un contract de muncă pe o perioadă limitată, până la sfârșitul lunii februarie 2004. Această durată determinată prevăzută în contract se baza în mod expres pe legea germană cu privire la angajarea pe o durată limitată. În baza acestor norme juridice, contractele de muncă cu angajații cu vârsta de la 52 de ani puteau fi limitate în timp până la data de 31 decembrie 2006 fără a se indica alte motive decât vârsta și fără a limita

²²³ În germană: Bundesarbeitsgericht. Site-ul oficial a Uniunii Europene folosește traducerea de ”Curtea Federală pentru Litigii de Muncă”.

numărul de prelungiri contractuale. Această posibilitate nu exista doar atunci, când persista o legătură strânsă cu angajatorul cu care fusese deja încheiat anterior un contract de muncă pe o perioadă nelimitată.²²⁴ Ulterior, reclamantul a susținut că raportul de muncă pe o durată limitată era incompatibil cu Directiva 2000/78/CE, care fusese deja adoptată, dar încă nu fusese implementată în legislația națională, fiindcă aceasta impune statelor membre obligația de a prevedea măsuri de prevenire a abuzurilor prin intermediul unor relații de muncă pe o durată determinată în mod succesiv, iar legiuitorul să impună solicitarea motivelor obiective pentru reînnoirea perioadei limitate în contractele de muncă sau să stabilească o durată maximă permisă, sau un număr maxim de reînnoiri ale contractelor de muncă pe o durată limitată.

Tribunalul pentru Litigii de Muncă din München a pus la îndoială compatibilitatea legislației naționale cu dreptul Uniunii Europene și a inițiat procedura întrebărilor preliminare, deoarece protecția persoanelor în vârstă nu este garantată în viața profesională prin reducerea vârstei în legislația națională privind contractele de muncă pe o durată limitată fără motive obiective de la 52 la 58 de ani. Adicional nu ar fi fost respectat principiul proporționalității. Deși termenul impus pentru implementarea directivei încă nu expirase la momentul încheierii contractului, un stat membru căruia i se adresează o directivă nu poate adopta dispoziții care sunt în stare să se opună obiectivului prevăzut în directivă, nici chiar în timpul perioadei de implementare. Mai mult de atât, Tribunalul pentru Litigii de Muncă din München a întrebat, dacă într-un litigiu juridic între persoane private, judecătorul național ar trebui sau nu să aplice normele dreptului național care intră în conflict cu dreptul Uniunii Europene.

Deși era clar că litigiul în cauză a fost inițiat în instanța națională pentru toate părțile implicate cu scopul de a clarifica compatibilitatea dreptului național cu cel al Uniunii Europene, CJUE nu s-a pronunțat asupra unei eventuale inadmisibilități, de exemplu, din lipsa unui interes justificat de constatare a încălcării anumitor drepturi personale. O astfel de expunere ar fi pus sub semnul întrebării competența Curții de a se referi la întrebarea adresată.

În urma sesizării Curții din Luxembourg, aceasta a hotărât că dispozițiile naționale relevante sunt incompatibile cu dreptul Uniunii Europene și, îndeosebi, cu art. 6 al. 1 din Directiva 2000/78/CE. În primul rând, dispoziția națională ar constitui un tratament neuniform și respectiv inegal, adică contrar dreptului Uniunii Europene, fiindcă ea încalcă interdicția de discriminare din motive bazate pe vârstă. Cu toate acestea, art. 6 al. 1 din Directiva 2000/78/CE

²²⁴ Speța *W. Mangold vs. R. Helm*, în hot. CJUE din 22.11.2005, nr. C-144/04: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=56134&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=551731> (accesat la 10.10.2024).

permite un tratament diferit din motive bazate pe vârstă, dacă acesta urmărește un scop legitim, iar mijloacele alese pentru atingerea acestui scop sunt adecvate și necesare (de exemplu, pentru a integra mai ușor lucrătorii în vârstă). În pofida acestui fapt, legiuitorul german ar fi depășit cu mult marja de implementare oferită de directivă.²²⁵ Faptul că termenul de implementare a Directivei 2000/78/CE deocamdată nu expirase la acel moment a fost nerelevant, fiindcă în primul rând se aplică principiul efectului anterior (adică nu doar există o interdicție de opunere directivei, dar mai mult de atât persistă o obligație a legiuitorului de a apropia legislația națională de cea a Uniunii Europene) și în al doilea rând interzicerea discriminării din motive bazate pe vârstă reprezintă un principiu general de drept al Uniunii Europene care are efect direct, indiferent de implementarea directivei. Consecința juridică a încălcării dreptului Uniunii Europene și a normelor Directivei 2000/78/CE este inaplicabilitatea normelor germane respective pentru a asigura protecția juridică individuală a dreptului Uniunii Europene și pentru a garanta deplina eficacitate a acestuia conform principiului „*effet utile*”. Astfel orice dispoziție potențial conflictuală cu dreptul Uniunii Europene din dreptul național rămâne neaplicabilă.

In concreto, în cazul domnului Mangold, aceasta a dus la rezultatul că contractul de muncă încheiat pe o perioadă limitată era interpretat pe o perioadă nelimitată din cauza neaplicării normelor naționale respective. Această concluzie aparent nu poate fi criticată, deoarece CJUE era obligată să respecte atât drepturile fundamentale din CEDO, cât și cele orientate în corespundere cu constituțiile statelor membre. Până la intrarea în vigoare a Cartei Drepturilor fundamentale ale UE ca parte a Tratatului de la Lisabona, recunoașterea anumitor principii juridice ca parte a dreptului Uniunii Europene era cea mai bună și eficientă modalitate de a proteja drepturile fundamentale ale cetățenilor europeni. Totuși, din cauza neuniformității și lipsei unei sistematici fundamentale a dreptului Uniunii Europene în această privință, CJUE era obligată să dezvolte individual dreptul Uniunii Europene, deși asta ar însemna în același timp o evoluție arbitrară. Deoarece într-un stat democratic uzurparea puterii de către judecător poate fi oprită (în teorie) de către Curtea Constituțională, print-o anulare a unei hotărâri care încalcă principiile constituționale, sau de către legislativ care impune anumite limite, (în teorie) în concordanță cu principiile constituționale, asemenea decizii neconstituționale sunt eliminate. Uniunea Europeană nu cunoaște mecanismele date, în modul în care acestea sunt implementate într-un stat democratic în baza divizării puterilor în stat, deoarece nu există o altă Curte superioară. Această stare a lucrurilor este corectă, fiindcă CJUE însăși are deja obligația de interpretare a Tratatelor fundamentale. Mai mult ca atât, Parlamentul European împreună cu

²²⁵ Ibidem, punctul 72 și 75.

Consiliul European nu pot adopta legi de nivelul dreptului primar echivalent normelor din Tratatul fundamental.

Pe de o parte, situația dată este datorată faptului că entitatea Uniunii Europene nu și-a sfârșit evoluția sa finală de a deveni un stat individual în calitate de federație unită a statelor membre. Pe de altă parte, acest fapt este cauzat de frica statelor membre de a renunța la mai multă suveranitate decât strict necesară pentru a îndeplini obiectivele stabilite în Tratatul fundamental. Desigur că ar fi posibilă reformarea Tratatelor fundamentale prin conlucrarea tuturor statelor membre, deși pasul dat pare excepțional de complicat și, cel puțin la moment, practic imposibil, dar și discutabil cât este de necesar.

Mulți critici ai entității Uniunii Europene s-au prevalat de hotărârea dată pentru a sublinia dovada unui amestec incipient de puteri. O altă problemă a jurisprudenței din hotărârea dată constă în motivarea CJUE, potrivit căreia o interdicție a discriminării din motive de vârstă reprezintă un principiu fundamental din dreptul Uniunii Europene, deși Curtea ar fi putut face ușor trimitere la punctul 4 din preambulul Directivei 2000/78/CE care constată că la baza Directivei stau: *„dreptul fiecărei persoane la egalitate în fața legii și la protecție împotriva discriminării constituie un drept universal recunoscut prin Declarația Universală a Drepturilor Omului, prin Convenția Organizației Națiunilor Unite privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei, prin pactele Organizației Națiunilor Unite privind drepturile civile și politice și, respectiv drepturile economice, sociale și culturale și prin Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [...]”*.²²⁶

Adevărat este faptul că din textele menționate anterior poate fi dedusă o interdicție generală a discriminării, dar nu și una bazată pe vârstă ca element esențial. Cu toate acestea, principiile constituționale ale statelor membre duc la rezultatul dorit, fiindcă din constituțiile celor 27 de state membre, în trei dintre ele se regăsește o astfel de reglementare. Astfel, interdicția dată se găsește în (i) Cap. 1 art. 2 al. 4 din Constituția Regatului Suedia,²²⁷ (ii) Cap. 2 art. 6 al. 2 din Constituția Finlandei,²²⁸ și (iii) art. 59 al. 1 din Constituția Portugaliei.²²⁹

Cu toate acestea, în lumina principiului democratic, un principiu constituțional comun poate fi doar dedus, dacă cel puțin majoritatea simplă a statelor membre recunosc interdicția

²²⁶ Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă, punctul 4: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000L0078> (accesat la 10.10.2024).

²²⁷ <https://www.verfassungen.eu/sw/> (accesat la 10.10.2024).

²²⁸ <https://www.verfassungen.eu/fin/> (accesat la 10.10.2024).

²²⁹ <https://www.verfassungen.eu/p/> (accesat la 10.10.2024).

discriminării din motive de vârstă ca principiu constituțional. Acest lucru lipsește cel puțin în mod expres. Din cauza dată este discutabil, dacă derivarea acestui drept fundamental din principiile constituționale ale statelor membre este justificată, chiar dacă existența sau necesitatea unei astfel de interdicții este ușor justificată.

Criticii jurisprudenței date susțin metodologia Curții de evoluare a dreptului UE. Prin „inventarea” unor noi drepturi fundamentale ale UE cu ajutorul unor principii juridice generale, CJUE dezvoltă o metodologie, care nu se mai limitează la interpretarea sau eliminarea lacunelor din dreptul UE, ci corectează legiuitorul Uniunii prin interpretarea legilor sale astfel încât să fie înțeleasă într-un mod total opus celui menit a legiuitorului european. Instrumentele interpretării din formularea, sistemul și istoricul legislativ sunt astfel omise în totalitate.

Putem argumenta, că, odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, Carta Drepturilor fundamentale ale UE trebuie respectată în jurisprudența CJUE. Conform principiilor statului de drept, acesta este un catalog codificat de drepturi fundamentale care face ca jurisprudența ulterioară să fie mai previzibilă și, astfel, creează o stabilitate jurisdicțională. De exemplu, interdicția de discriminare în baza vârstei se regăsește în art. 21 al. 1 din Carta Drepturilor fundamentale ale UE și nu mai este necesară o dezvoltare a jurisprudenței pentru a obține protecția dată.

Cu toate acestea, speța *W. Mangold vs. R. Helm* scoate încă o dată în evidență problema sistemului cu mai multe nivele de drept. Mereu apare riscul unui act *ultra vires*. Într-un stat de drept democratic lanțul de legitimare trebuie să izvorască mereu de la popor prin alegere directă (prin alegerea Parlamentului sau Președintelui) și/sau indirectă (de exemplu instituirea instanțelor sau a autorităților administrative în baza legii, care la rândul lor sunt adoptate de parlament, care este la rândul său ales de popor etc.). Astfel de acte de încălcare a instituțiilor europene pot fi în principiu înlăturate cu ajutorul Curții din Luxembourg. Problema apare însă când o Curte cum este cea din Luxembourg în practică începe să-și asume diferite competențe, chiar dacă au doar aparența de a lipsi în Tratatul fundamental, și care, pe de altă parte, sunt greu de justificat. Astfel, apare întrebarea cum poate fi oprită o astfel de avalanșă când Curtea în cauză își asumă tot mai multe competențe din așa numitele zone gri, deși perceput de unele curți constituționale ca o încălcare evidentă a competențelor oferite. La moment, pe lângă rezistența pregătită de curțile constituționale naționale, pare ca statele membre să aibă încredere în mandatul judecătorilor de la CJUE, care este limitat. Încrederea în instituțiile europene este, totuși, fragilă, fiindcă depinde mult de bunăstarea societății. Deci, rămâne să vedem dacă

conflictul dintre CJUE și curțile constituționale ale statelor membre va lua o nouă amploare sau se va ajunge la o armonie, similară cu cea dintre CJUE și Curtea privind Asociația Europeană a Liberului Schimb.

3.4. Delimitarea competențelor juridice la nivel european și constituțional în lumina programului *Public Sector Purchase Programme* (PSPP) a Băncii Centrale Europene

Curtea Constituțională a RFG a declarat în 2020 într-o decizie istorică că programul Băncii Centrale Europene (BCE) este parțial neconstituțional. Problema a izbucnit, deoarece doar cu puțin timp înainte de decizia dată CJUE a fost sesizată să-și expună poziția asupra programului dat, iar magistrații au hotărât că programul dat nu lezează dreptul UE. Curtea Constituțională Germană a avut, însă, o altă opinie față de programul BCE în privința compatibilității cu legea constituțională, care în principiu se află *per se* în concordanță cu dreptul UE. După pronunțarea Curții Constituționale a RFG Comisia Uniunii Europene a inițiat acțiunea în constatarea neîndeplinirii obligațiilor conform art. 258 al. 1 din TFUE împotriva Germaniei. Motivarea ei era faptul opunerii instanței naționale constituționale unei hotărâri a CJUE. După ce statul german și-a prezentat observațiile, Comisia Europeană a încheiat procedura de constatare a neîndeplinirii obligațiilor declarând următoarele:

„În primul rând, Germania și-a asumat angajamente foarte clare în răspunsul său la prezentarea observațiilor. În special, Germania a declarat în mod oficial că reafirmă și recunoaște principiile autonomiei, supremației, efectivității și aplicării uniforme a dreptului Uniunii și a valorilor consacrate în articolul 2 din TUE, în special statul de drept.

În al doilea rând, Germania recunoaște în mod expres autoritatea Curții de Justiție a Uniunii Europene, ale cărei decizii sunt definitive și obligatorii. De asemenea, statul membru consideră că legalitatea actelor instituțiilor UE nu poate fi condiționată de examinarea plângerilor constituționale în fața instanțelor germane, ci poate fi examinată numai de Curtea de Justiție a Uniunii Europene.

*În al treilea rând, cu referire explicită la obligația sa de cooperare loială consacrată în tratate, guvernul german se angajează să utilizeze toate mijloacele de care dispune pentru a evita în mod activ repetarea unei constatări *ultra vires* în viitor.”*

În cele din urmă, statul german a încercat să asigure Uniunea Europeană că o astfel de situație nu se va mai repeta. Totuși, această declarație nu schimbă hotărârea Curții Constituționale a RFG și viziunea judecătorilor față de poziția CJUE. Îndeosebi, iese în evidență afirmarea Comisiei Europene, că Statul German își va asuma răspunderea de a evita o „constatare *ultra vires*” și nu invers, încât CJUE să-și asume răspunderea de a nu confirma acte ale UE, care din perspectiva unui stat membru este unul *ultra vires*. În mod evident, dacă limitele

jurisprudenței vor fi atât de restrânse încât fiecare stat membru poate invoca un act *ultra vires*, iar CJUE ar trebui să facă un pas înapoi, Uniunea Europeană și dreptul primar pot deveni desuete. Totuși, trebuie respectată cu mare atenție suveranitatea acordată statelor membre. Or, exact declarații de genul dat, în care un stat membru are să examineze și să facă tot posibilul de a nu constata un act *ultra vires* trezește scepticismul față de limitele unei entități superioare. În plus, Uniunea Europeană nu a devenit deocamdată un „stat federal” semănător juridic celui ale Statelor Unite ale Americii. Astfel, UE trebuie, în primul rând, să supravegheze limitele oferite ei de Tratatul fundamental.

Speța privind programul Băncii Centrale Europene își are originea în 2014 cu privire la un program anterior. În luna ianuarie a anului menționat Curtea Constituțională a RFG a suspendat o cauză pentru a adresa Curții din Luxembourg întrebări privind interpretarea dreptului UE.²³⁰ Întrebările vizau criterii utilizate pentru a clarifica dacă programul de tranzacții monetare (Outright Monetary Transaction Programme) a BCE se afla în limitele Tratatelor fundamentale și ale statutului BCE. Programul urmărea să protejeze primele de risc ale obligațiunilor emise de stat privind atacurile speculative ale piețelor financiare.

Prin decizia sa în cauza *Gauweiler ș.a. vs. Bundestagul german*, nr. C-62/14, CJUE a răspuns și a formulat o serie de principii care trebuie îndeplinite pentru ca programele de achiziții să fie clasificate în ramurile politicii monetare și astfel să se afle în limitele legislației europene.²³¹ Curtea a subliniat, că, de exemplu, trebuie să existe o perioadă minimă între emisiune și cumpărarea obligațiunilor emise, păstrarea până la expirarea termenului de plată trebuie să rămână o excepție și că obligațiunile emise trebuie să fie returnate pe piață dacă motivele pentru programul de cumpărare nu mai este actual. Curtea a mers mai departe și a clarificat, că BCE a acționat în limitele mandatului său, deoarece programul respectiv, Outright Monetary Transaction Programme, îndeplinea toate criteriile stabilite.

Curtea Constituțională a RFG a fost de acord ulterior cu viziunea Curții din Luxembourg, alăturându-se argumentării sale, și a hotărât că Banca Federală Germană putea să participe la programul în cauză, dacă erau întrunite toate condițiile stipulate de CJUE.²³² Curios însă rămâne

²³⁰ Decizia Curții Constituționale a RFG din 14.01.2014, nr. 2 BvR 2728/13: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/DE/2014/01/rs20140114_2bvr272813.pdf?__blob=publicationFile&v=1 (accesat la 10.10.2024).

²³¹ Speța *Gauweiler ș.a. vs. Bundestagul german*, în hot. CJUE din 16.06.2015, nr. C-62/14: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=165057&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=797031> (accesat la 10.10.2024).

²³² Hot. Curții Constituționale a RFG din 21.06.2016, nr. 2 BvR 2728/13, 2 BvR 2729/13, 2 BvR 2730/13, 2 BvR 2731/13, 2 BvE 13/13:

faptul, că Curtea Constituțională a RFG a menționat de mai multe ori institutul de verificare a actelor *ultra vires* și că ea are obligația de a supune actele Uniunii unui astfel de control ca parte a integrării europene, fiindcă totuși statele membre nu au renunțat integral la suveranitatea lor.

Banca Centrală Europeană a lansat cu puțin timp după programul menționat un alt program ulterior, id est *Public Sector Purchase Programme*. Acest program face parte din programul de *Quantitative Easing*²³³ care și-a set obiectivul de a scădea inflația monedei euro la 2%. Din nou, au fost inițiate acțiuni la Curtea Constituțională a RFG, iar magistrații au hotărât să se adreseze din nou CJUE pentru clarificarea mai multor întrebări.²³⁴ De fapt, magistrații doreau să audă de la Curtea din Luxembourg, dacă criteriile de evaluare stabilite în hotărârea privind speța *Gauweiler ș.a. vs. Bundestagul german*, care viza programul OMT, sunt aplicabile și în acest caz. Răspunsul CJUE a fost primit foarte negativ de instanța constituțională națională, fiindcă ea s-a simțit tratată prost pe motiv că hotărârea Curții din Luxembourg în speța *Weiss ș.a.*, nr. C-493/17, ar fi fost superficială sau chiar impertinentă în argumentare și ar fi avut un ton nepolitic.²³⁵ În special răspunsul la întrebarea nr. cinci a provocat o nemulțumire vastă.

În esență, CC a RFG a dorit să afle dacă stabilirea unei decizii a BCE „care prevede împărțirea, între băncile centrale ale statelor membre, a tuturor pierderilor care pot fi suferite de astfel de bănci centrale ca urmare a eventualei imposibilități de plată a unui stat membru, într-un context în care importanța acestor pierderi ar impune recapitalizarea acestei bănci centrale, este compatibilă cu articolul 4 alineatul (2) TUE și cu articolele 123 și 125 TFUE”.²³⁶ Această întrebare a fost declarată de magistrații din Luxembourg ca fiind inadmisibilă, deoarece ea ar fi fost de o natură ipotetică și nu are nici o legătură cu realitatea.²³⁷ Jurnaliștii prezenți la ședințele CC a RFG din 30 și 31 iulie 2019 în cauza dată au concretizat, că acest punct a nemulțumit îndeosebi magistrații Curții Constituționale.

https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/DE/2016/06/rs20160621_2bvr272813.pdf?__blob=publicationFile&v=5 (accesat la 10.10.2024).

²³³ Așa numita „relaxare cantitativă”. Conform BCE modul dat se referă la „achizițiile de active, cunoscute și sub denumirea „relaxare cantitativă” (*quantitative easing – QE*), reprezintă unul dintre instrumentele pe care le utilizăm la BCE pentru a sprijini creșterea economică în zona euro și revenirea inflației la nivelul țintei noastre de 2%.”: https://www.ecb.europa.eu/ecb-and-you/explainers/show-me/html/app_infographic.ro.html (accesat la 10.10.2024).

²³⁴ Decizia Curții Constituționale a RFG din 18.07.2017, nr. 2 BvR 859/15: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/DE/2017/07/rs20170718_2bvr085915.pdf?__blob=publicationFile&v=4 (accesat la 10.10.2024).

²³⁵ Speța *Weiss ș.a.*, în hot. CJUE din 11.12.2018, nr. C-493/17: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=208741&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=802177> (accesat la 10.10.2024).

²³⁶ Ibidem, punctul 159.

²³⁷ Ibidem, punctul 164, 165.

Ulterior a urmat hotărârea CC a RFG privind programul PSPP al BCE. Hotărârea conținea 110 pagini, dintre care doar cuprinsul avea 5 pagini.²³⁸ Deși hotărârea Curții Constituționale a declarat că BCE nu a depășit limitele politicii monetare și că o finanțare mascată a băncilor centrale ale statelor participante nu a avut loc, totuși magistrații au stabilit că pe lângă impactul preconizat asupra ratei de inflație, programul are efecte secundare asupra politicii economice, care rămâne a fi în responsabilitatea și obligația statelor membre, fiindcă în privința dată suveranitatea le aparține. Decisiv este deci relația dintre efectele primare și efectele secundare. O analiză constituțională a PSPP trebuie să determine, dacă efectele politicii monetare se află într-o relație adecvată față de efectele secundare ale politicii economice. Hotărârea Curții din Luxembourg în speța *Weiss ș.a.*, care nu a considerat necesară o astfel de verificare a proporționalității este în opinia magistraților constituționali din Germania de neînțeles, obiectiv arbitrară și prin urmare un act *ultra vires* care nu poate fi aplicabilă în privința statului german.²³⁹

Prin urmare, CC a RFG a solicitat în esență atât guvernului federal cât și Bundestagului să depună eforturi pentru a obține o analiză a proporționalității corespunzătoare din partea BCE ca parte a responsabilității sale pentru integrare. În așa caz BCE ar putea beneficia de o perioadă de tranziție de 3 luni. Prezentarea rezultatelor analizei trebuie să ia forma unei decizii formale. Dacă BCE refuză să colaboreze în acest sens, Banca Federală Germană nu are dreptul de a participa la programul dat. Or, tuturor organelor constituționale germane, autorităților sau instanțelor naționale le este interzisă o participare la acte *ultra vires*. Curtea Constituțională a subliniat clar că acest lucru se referă și la Banca Federală Germană. Hotărârea Curții Constituționale doar pare de a fi o lovitură în direcția Curții din Luxembourg și a integrării europene. În esență ea doar s-a bazat pe procedurile inițiate anterior în speța *Gauweiler ș.a. vs. Bundestagul german*.

În timpul crizei din cauza datoriilor statelor membre din zona euro, pilonul economic și fiscal al Uniunii Economice și Monetare (UEM) a fost completat de Tratatul privind Stabilitatea, Coordonarea și Guvernanța (Tratatul MES).²⁴⁰ În ceea ce privește fondul de salvare, care conform art. 136 al. 3 din TFUE poate funcționa doar în baza unor condiții stricte, acesta oferă Bundestagului german conform legii de finanțare a MES drepturi de participare prin influența

²³⁸ Hot. CC a RFG din 05.05.2020, nr. 2 BvR 859/15: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/DE/2020/05/rs20200505_2bvr085915.pdf?__blob=publicationFile&v=8 (accesat la 10.10.2024).

²³⁹ Ibidem, punctul 118 ș.u.

²⁴⁰ Tratatul privind Stabilitatea, Coordonarea și Guvernanța a fost semnat în cadrul reformei mecanismului european de stabilitate (MES), care e și folosită ca prescurtare pentru definirea Tratatului. Tratatul poate fi vizualizat pe: <https://www.consilium.europa.eu/media/20391/st00tscg26-ro-12.pdf> (accesat la 10.10.2024).

parlamentară, care este la rândul său realizată prin intermediul reprezentantului guvernului german în Consiliul guvernatorilor MES. Doar prin legitimarea dată poate Bundestagul german să-și îndeplinească obligația de monitorizare democratică a integrării și responsabilității bugetare. În contextul dat se evidențiază natura relevantă a programului OMT a BCE, care este conform art. 130 din TFUE responsabilă de politica monetară, în baza căreia ea a și anunțat, că va cumpăra pe piețele financiare cantități nelimitate ale obligațiunilor emise de guvernele statelor membre.

CC a RFG s-a temut de o eludare a construcției fragile a legitimării mecanismului european de stabilitate implementat prin intermediul Bundestagului și ca rezultat de omiterea responsabilității bugetare a Bundestagului în acest sens. În aceeași direcție este argumentarea Curții Constituționale și în privința programului PSPP. Curtea a obligat guvernul federal și Bundestag-ul, în baza obligațiunilor lor privind integrarea europeană, să clarifice deficiențele identificate de CC a RFG privind analiza unei proporționalități, pe care BCE a omis-o, sau să se asigure printr-un alt mod că starea legitimă a Tratatelor fundamentale este restabilită. Adicional, organele date constituționale sunt obligate să monitorizeze deciziile sistemului european privind achizițiile de obligațiuni guvernamentale emise în cadrul programului PSPP și să utilizeze toate instrumentele de care dispun pentru a asigura respectarea mandatului încredințat Sistemului European al Băncilor Centrale (SEBC).

Conform hotărârii Curții Constituționale, BCE ar fi trebuit să specifice în cadrul unei analize de proporționalitate obiectivul politicii monetare și efectele secundare ale programului PSPP asupra politicii economice. CJUE nu s-a referit la aceste detalii în speța *Weiss ș.a.*. În asemenea situații, Curtea Constituțională nu poate ignora efectele date. De altfel BCE ar putea în orice program să invoce realizarea politicii monetare și astfel să împingă limitele suveranității stabilite de către statele membre fără participarea lor. Deși surprinzător, acesta a fost un rezultat logic și plauzibil în sensul ca CC să declare hotărârea Curții din Luxembourg ca fiind un act *ultra vires* fără de a avea vreun efect obligatoriu pentru Germania. În afară de punctul dat, Curtea Constituțională a menționat mai multe indicii, care pot fi înțelese sub formă de avertisment, în special privind respectarea interdicției de finanțare monetară a statelor membre conform art. 123 din TFUE, care poate mai degrabă fi supus controlului judiciar decât mandatul complex în sine a Băncii Centrale Europene.

Condițiile de control impuse de CC a RFG pot deveni relevante și pentru alte programe ale BCE, cum ar fi cel din ultimii ani din cauza virusului Covid-19: Pandemic Emergency

Purchase Programme (PEPP). Cu toate acestea, apare un număr mare de întrebări juridice cu privire la măsurile de solidaritate ale Uniunii Europene. Ele sunt necesare din punct de vedere politic, însă ele nu sunt structurate în mod coerent din punct de vedere juridic. Revendicările de control exprimate ar putea deveni relevante în ceea ce privește actualul program PEPP al BCE, care posibil că nu reflectă pe deplin condițiile juridice concretizate anterior de CC a RFG și CJUE. Cu toate acestea, apar de asemenea o serie de întrebări privind măsurile de solidaritate ale UE, care sunt nu în ultimul rând necesare din punct de vedere juridic. Mai exact este vorba de Planul de redresare pentru Europa, iar în cadrul ei programul „*Next Generation EU*” bazat pe art. 122 al. 2 din TFUE.

Un element central al comunității europene este concentrarea obiectivului principal al BCE care, conform art. 127 al. 1 din TFUE, constă în obținerea stabilității prețurilor. Acest angajament ar putea justifica în principiu faptul, că BCE urmărește acest obiectiv „în afara procesului democratic”. Având în vedere independența sa stabilită de Tratatul fundamental, BCE nu poate fi controlată în mod democratic, cum ar fi o autoritate administrativă. Cu toate acestea, ea poate fi supusă controlului judiciar în cazuri excepționale, dacă își depășește competențele sale oferite de lege. Conform sistemului dreptului UE și a ideii Tratatelor fundamentale, competențele BCE pot fi concretizate prin interpretarea Tratatelor fundamentale doar de CJUE, și nu de o instanță națională. La fel, legalitatea acțiunilor BCE, în calitate de instituție europeană, pot fi controlate doar de către Curtea din Luxembourg. În mod evident, statele membre ar putea introduce o acțiune în anulare conform art. 263 al. 1 din TFUE, dacă ar fi avut motive de îngrijorare privind încălcarea competențelor sau în general a dreptului UE. Dacă însă guvernul german decide să nu introducă o acțiune respectivă în fața CJUE, decizia de a nu se prevala de acest drept care nu se manifestă printr-un act juridic, nu poate fi controlată de Curtea Constituțională, fiindcă, în principiu, aceasta reprezintă o decizie politică. În fața Curții Constituționale a RFG nu există o acțiune care ar putea verifica legitimitatea unei decizii de a nu adopta o decizie care s-ar manifesta într-un act juridic. Unica soluție ar fi ca problema dată să fie abordată în mod democratic de partidele din opoziție sau ulterior în contextul alegerilor noi parlamentare.

Astfel CC a RFG trebuie să accepte critica în adresa ei, că ea își depășește competența prin impunerea Bundestagului responsabilității politice de obligare a BCE, care îi aparține ca o expresie a autodeterminării democratice. Bundestagul și guvernul german sunt astfel impuse să joace rolul unui ocrotitor al legii, pe care nu și-l pot asuma față de BCE decât doar prin depășirea unor dificultăți din punct de vedere atât funcțional, cât și instituțional. În acest context apare

întrebarea, în ce măsură responsabilitatea unui legislativ privind integrarea europeană poate fi impusă într-un context al dreptului UE.

În hotărârea sa privind programul OMT, CC a RFG a constatat că atât guvernul, cât și Bundestagul ar fi trebuit să abordeze în mod activ problema modului în care au putut fi restabilite limitele competențelor și să fie luată o decizie pozitivă cu privire la modul în care s-ar fi putut acționa împotriva deciziei BCE privind programul OMT. În mod concret, instanța constituțională a numit serie de măsuri care ar fi putut abordate ca, de exemplu, o acțiune în fața CJUE, comportamentul de vot în cadrul organelor decizionale ale UE și instrucțiuni către instituțiile naționale subordonate de a nu aplica decizia Băncii. Privind acțiunile Bundestagului, în special, acesta ar fi trebuit să ia în considerare dreptul la ridicarea întrebărilor în cauză, la dezbateri și la adoptarea rezoluțiilor, precum și în funcție de subiect, o acțiune în fața CJUE, sau chiar și o moțiune de cenzură. Sensul tuturor acțiunilor date ar fi trebuit să fie acționarea clară de a impune respectarea limitelor competențelor și respectarea dreptului UE de instituțiile europene.

Dacă facem un pas înapoi și analizăm imaginea globală a situației create, se evidențiază că, prin concretizarea obligațiilor Bundestag-ului menționate anterior, Curtea Constituțională a RFG ar împinge-o pe aceasta într-o acționare politică. Respectiv, în final, Bundestag-ul ar ajunge la demiterea guvernului în baza unei singure decizii politice, deși guvernul este ales în baza unui program amplu prezentat. Sensul moțiunii de cenzură nu este pedepsirea unei greșeli politice. Menționăm că o curte constituțională interpretează constituția și are puterea de anulare a actelor juridice care o încalcă. Ea însă nu poate deveni un actor pe scena politică, încercând să impună acțiuni politice. Tocmai din acest motiv nu există o acțiune de impunere a unei acțiuni juridice a instituțiilor fundamentale în stat. În cazul în care Curtea Constituțională ar avea puterea implementării active a unor decizii politice, atunci ea nu ar mai face parte din puterea judecătorească în stat, ci ar deveni o a patra putere. Ea ar putea impune în mod independent anumite acțiuni politice în corespundere cu viziunea ei. Astfel, ar lipsi legitimarea democratică directă din partea poporului, cum este în cazul unui parlament. Astfel, decizia CC a RFG în privința argumentului principiului democratic este unul puțin excentric, fiindcă obligațiile constatate de ea au un efect politic mai profund decât poate s-ar fi dorit.

Un alt punct critic al hotărârii CC a RFG privind programele OMT și PSPP ale BCE sunt afirmațiile ei în legătură cu responsabilitatea pentru integrare și rezultatul constatat, încât nu limitează dintr-o normă constituțională un drept fundamental la democrație, de exemplu de a-l restrânge la modificări ale Tratatelor fundamentale (în vederea posibilei proceduri în fața CJUE,

conform art. 263 al. 1 din TFUE). Mai mult ca atât, Curtea a extins interpretarea dreptului constituțional (*in concreto* din art. 38 al. 1 a Constituției a RFG) similar unei acțiuni populare în măsura în care ea nu poate doar revizui modificările aduse Tratatelor fundamentale și, prin urmare, legitimitatea lor constituțională, în special din perspectiva suveranității, ci poate supune revizuirii toate acțiunile instituțiilor Uniunii Europene în baza dreptului primar al UE. Astfel, aparent poate exista un conflict, căci CC a RFG își asumă responsabilități de revizuire care sunt în competența exclusivă a CJUE. Dacă competența dată i s-ar lua Curții din Luxembourg, atunci ar persista riscul unei interpretări și aplicări neuniforme a dreptului UE. Totuși, dacă privim mai atent, acest risc nu a fost realizat. În primul rând, CC a RFG a pus întrebarea respectării competențelor, astfel încercând să delimiteze clar lipsa suveranității în perspectiva dată. În al doilea rând, Curtea a suspendat procedura și s-a adresat CJUE, nu în ultimul rând încercând să mențină o conlucrare constructivă pe arena jurisprudenței Uniunii Europene.

În cazul programului PSPP, CC a RFG a formulat a cincea întrebare pentru Curtea din Luxembourg cu următorul text:

„Posibila prevedere a repartizării nelimitate a riscurilor între băncile centrale naționale ale Eurosistemului, în caz de neplată a obligațiunilor administrațiilor centrale și ale altor emitenți care le sunt asimilați, prevăzută în cadrul deciziei menționate [la prima întrebare], încalcă articolele 123 și 125 TFUE, precum și articolul 4 alineatul (2) TUE, dacă astfel poate deveni necesară o recapitalizare a băncilor centrale naționale din fonduri bugetare?”²⁴¹

CJUE a respins întrebarea dată ca fiind inadmisibilă, fiindcă ar fi doar de natură ipotetică, în timp ce Curtea – chiar dacă interpretează Tratatul fundamentale – nu poate oferi, totuși, opinii consultative la întrebări ipotetice fără să-și depășească anumite competențe.

Menționând punctul 162 din hotărârea CJUE, conform căruia *„dreptul primar nu cuprinde norme referitoare la împărțirea, între băncile centrale ale statelor membre, a pierderilor suferite de una dintre aceste bănci centrale cu ocazia desfășurării operațiunilor de piață monetară”²⁴²*, Curtea Constituțională a concluzionat că, dacă BCE, din orice motiv, ar fi fost autorizată să adopte un astfel de regulament în baza tratatelor, cea de-a cincea întrebare nu ar mai fi fost una ipotetică. Dacă nu există o partajare a riscurilor, atunci rezultă că Statul German

²⁴¹ Speța *Weiss ș.a.*, în hot. CJUE din 11.12.2018, nr. C-493/17: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=208741&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=802177> (accesat la 10.10.2024).

²⁴² Ibidem, punctul 162.

nu deține controlul menționat și, respectiv, nu poate exista o responsabilitate a ei sau a altui stat membru.

Prin urmare, apare întrebarea, dacă în situația dată cererile în fața Curții Constituționale a RFG pot fi în general admisibile sau cel puțin justificate. În cazul dat iarăși revenim la întrebarea suveranității și la delimitările ei între Uniune Europeană și statele membre. Doar în baza interpretării Tratatelor fundamentale, care reprezintă obiectivul CJUE, poate fi stabilit clar, care dintre entitățile juridice poate acționa și în ce măsură. Mai mult ca atât, statele membre încearcă să anticipeze o interpretare a Tratatelor fundamentale, astfel anticipând legislativ jurisprudența CJUE.

Pentru a înțelege mai bine conflictele din programul PSPP trebuie subliniat și obiectivul critic al curților naționale constituționale, care este puternic caracterizat de dualismul dintre dreptul constituțional și dreptul internațional. De exemplu, CC a RFG a constatat într-o hotărâre fundamentală că Uniunea Europeană reprezintă o „*federație de state*” (deși nu pe deplin în tot sensul juridic), dar menționează în mod repetat suveranitatea Germaniei.²⁴³ Cu toate acestea, luând în considerare puterea suverană care i-a fost transferată de către statele membre sub formă de competențe, aplicării prioritare a dreptului UE și impactul acestuia asupra cetățenilor UE din statele membre, „*federația de state*” este mai mult decât o organizație internațională clasică de drept internațional public. Astfel este respectat și principiul lanțului democratic, UE fiind legitimată din punct de vedere democratic mai mult decât orice altă organizație interguvernamentală de drept internațional, mai ales prin intermediul Parlamentului European, care este ales direct de către cetățenii UE (a se vedea art. 9 ș.u. din TUE).

Adițional, trebuie luată în considerare perspectiva așa-numitei uniuni constituționale, deoarece fără o „uniune constituțională” o Uniune Europeană în modul descris de CC a RFG (ca fiind o „*federație de state*”, care, deși pare a fi o entitate descrisă corect, în realitate reprezintă o entitate juridic nesemnificativă) rămâne a fi ca un înveliș gol. Tipică pentru dezvoltarea Uniunii Europene, având ca fundament principiile constituționale naționale ale statelor membre, este interconectarea *de facto* a constituțiilor naționale cu Tratatul fundamental. Cele din urmă pot fi însă *de facto* descrise ca o constituție (în sens material) în ceea ce privește competențele, principiile și valorile stabilite în acestea.²⁴⁴

²⁴³ Hot. CC a RFG din 12.10.1993, nr. 2 BvR 2134, 2159/92, punctul 60 ș.u.

²⁴⁴ Kahl W., în: EUV/AEUV. Das Verfassungsrecht der Europäischen Union mit Europäischer Grundrechtcharta. München, 2022, art. 4 din TUE, pag. 60 ș.u.

La baza unei asocieri a statelor și a constituțiilor astfel conturate stă, conform art. 4 din al. 3 TUE, cooperarea loială între instituțiile europene și cele ale statelor membre pentru a crea o Uniune funcțională. Acest principiu fundamental pentru UE, *id est* cel al cooperării se exprimă la fel în considerația reciprocă în implementarea și aplicarea dreptului UE, care la fel este unul suprem în aplicare. Totuși, obligația UE de a respecta identitatea constituțională a statelor membre, conform art. 4 al. 2 din TUE, formulează o limită absolută privind acțiunile instituțiilor UE și, îndeosebi, ale CJUE. Opinia eronată cu privire la existența unei relații de ierarhie dintre statele membre și Uniunea Europeană nu poate fi justificată. Din perspectiva principiului cooperării loiale, spre deosebire de un stat federal, nu există într-o uniune a statelor și a constituțiilor lor o ierarhie a dreptului național și unional, sau a CJUE și a curților constituționale naționale. Instanțele naționale și europene colaborează în comun. În acest sens, procedura de sesizare prevăzută în art. 267 din TFUE este una îndrumătoare.

Prin hotărârea CC a RFG privind programul PSPP, aceasta nu doar că ridică întrebarea autorității Curții din Luxembourg, ci și supremația dreptului UE, care este fundamentală pentru Uniunea Europeană, precum și statele membre, pentru a realiza obiectivele menționate în Tratatul fundamental, în special, în art. 3 din TUE. CJUE asigură unitatea juridică și, prin urmare, este o condiție prealabilă fundamentală privind eficacitatea acțiunilor UE și funcționarea acesteia ca o comunitate în cadrul unui stat de drept.

În ceea ce privește aplicarea priorității a dreptului UE, CC a RFG (dar și alte curți constituționale ale statelor membre) a ținut să-și rezerve puterea de control în anumite condiții restrânse, care nu au fost atenuate în hotărârea privind programul PSPP per general, dar în privința unei interpretări *in concreto*. Curtea ține să menționeze, că aplicarea priorității a dreptului UE se bazează întotdeauna pe o împuternicire constituțională (în unele state în concordanță cu o lege parlamentară care aprobă o astfel de decizie), astfel că exercitarea suveranității de către Uniunea Europeană într-un stat membru se poate răsfărânga doar în măsura în care statul membru în cauză a renunțat la suveranitatea dată în Tratatul fundamental și, în temeiul constituției naționale, a fost autorizat să o facă într-o anumită măsură. Reieșind din constatarea dată, CC a RFG a rezumat trei puncte în baza cărora ar putea fi supuse verificării acțiunile suverane ale UE:

- 1) în cazul când este vizată protecția drepturilor fundamentale europene;²⁴⁵
- 2) în cazul când este vizată exercitarea competențelor europene;²⁴⁶

²⁴⁵ Hot. CC a RFG din 29.05.1974, nr. BvL 52/71, punctul 44 ș.u.

3) în cazul când este vizată identitatea constituțională a legii constituționale germane.²⁴⁷

Deocamdată nu este clarificată relația dintre sistemele de drept în privința punctului doi. În speța programului OMT al BCE se pune la întrebare concretă, dacă Banca Centrală Europeană modifică prin programul său de achiziții în mod structural esența competențelor oferite ei și, prin urmare, schimbă implicit baza sa de activitate, reprezentându-se originar prin stabilizarea comunității. În acest sens, decizia prin care s-a hotărât să se adreseze la CJUE cu întrebări preliminare a pregătit calea de a se reveni la rezerve de control al competențelor. CC a RFG a constatat, că, din moment ce încălcările în privința competențelor suficient de calificate întotdeauna lezează și identitatea constituțională, controlul *ultra vires* reprezintă o aplicare specială a protecției generale a identității constituționale, fără a-și pierde însă caracterul unei proceduri de control independent.²⁴⁸ Ulterior însă, Curtea a urmat o linie puțin inconsecventă, menționând, că organele constituționale au de asemenea obligația de a se opune măsurilor luate de instituțiile europene, chiar dacă acestea nu privesc domeniul care are la bază integrarea europeană.²⁴⁹ Deși Curtea din Karlsruhe subînțelege doar actele *ultra vires*, în esență nu se schimbă inconsecvența constatării. Pe de o parte, se subînțelege că Curtea dorește să mențină obligația instituțiilor constituționale de fi mereu în alertă indiferent de acțiunea luată din partea instituțiilor internaționale. Pe de altă parte, nu se vede o limită privind obligația constatăată. Urmând lanțul logic al Curții Constituționale, ar însemna că instituțiile constituționale ar trebui să supună unui control detaliat orice acțiune a instituțiilor internaționale care direct sau indirect vizează statul german. Astfel, ar avea loc o proliferare nelimitată și ar cauza o criză cel puțin organic administrativă.

Prin hotărârea privind programul PSPP Curtea Constituțională a urmat o altă cale. Astfel, ea inițiază un control asupra actelor *ultra vires* fără a o corela cu identitatea constituțională germană. Prin abordarea dată, CC a RFG pune în principiu la îndoială aplicarea priorității a dreptului UE, fără ca să fie *in concreto* vizat un caz de identitate constituțională codificat în art. 4 al. 2 din TUE.

²⁴⁶ Hot. CC a RFG din 12.10.1993, nr. 2 BvR 2134, 2159/92, punctul 109 ș.u.

²⁴⁷ Hot. CC a RFG din 30.06.2009, nr. 2 BvE 2, 5/08, 2 BvR 1010, 1022, 1259/08, 182/09, punctul 218 ș.u.: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/DE/2009/06/es20090630_2bve000208.pdf?__blob=publicationFile&v=1 (accesat la 10.10.2024).

²⁴⁸ Hot. Curții Constituționale a RFG din 21.06.2016, nr. 2 BvR 2728/13, 2 BvR 2729/13, 2 BvR 2730/13, 2 BvR 2731/13, 2 BvE 13/13, punctul 153 ș.u.: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/DE/2016/06/rs20160621_2bvr272813.pdf?__blob=publicationFile&v=5 (accesat la 10.10.2024).

²⁴⁹ Ibidem, punctul 163 ș.u.

Reiterăm că, spre deosebire de CJUE, Curtea Constituțională consideră că mandatul privind politica monetară a BCE a fost depășit, dacă supunem acțiunile ei unui control de proporționalitate. Procedând astfel, CC a RFG a respectat formal, deși *de facto* a reușit să evite, criteriile pe care le-a dezvoltat în hotărârile anterioare privind existența unei hotărâri *ultra vires* a CJUE. Prin declararea faptului că controlul proporționalității din partea CJUE este greșit „*structural*” și „*metodologic nejustificabil*” astfel încât „*interpretarea Tratatelor fundamentale nu mai este inteligibilă și, respectiv, înțeleasă, și prin urmare obiectiv arbitrară*”, rezultă o depășire de competențe suficient de calificată și, respectiv, „evidentă”.²⁵⁰

Argumentarea Curții Constituționale a RFG este una aparent slabă. Din punct de vedere a fondului, raționamentul Curții nu poate demonstra în mod convingător un act *ultra vires*. Declarațiile ei sunt mai mult descriptive și nu expun condițiile stabilite de ea însăși în jurisprudența ei anterioară. În special, se observă faptul că a existat în mod evident o neînțelegere între CC a RFG și CJUE în ceea ce privește analiza proporționalității, care a fost decisivă în programul PSPP. Dacă ar fi să punem ambele hotărâri – atât cea a CC a RFG, cât și cea a CJUE – una lângă alta, observăm că Curtea din Luxembourg examinează respectarea principiului proporționalității conform art. 5 al. 4 din TUE pentru evaluarea exercitării competențelor Băncii Centrale Europene în sine.

Spre deosebire de CJUE, CC a RFG utilizează principiul proporționalității din art. 5 al. 4 din TUE pentru a delimita competențele Băncii, când examinează dacă BCE și-a depășit competențele prin programul PSPP, trecând de la politica monetară (care este originară obligația ei) la politica economică, care evident nu se mai încadrează în spectrul de competențe oferite ei. La fel ca și principiul subsidiarității care răspunde la întrebarea „dacă”, principiul proporționalității, care răspunde la întrebarea „cum”, se referă la exercitarea competențelor în sine, pe când principiul atribuirii din art. 5 al. 2 din TUE, care răspunde la întrebarea „când/a putea”, este decisiv pentru delimitarea competențelor între Uniunea Europeană și statele membre. Deci trebuie diferențiat între (i) principiul subsidiarității, (ii) principiul proporționalității și (iii) principiul atribuirii (de asemenea înțeles ca principiul atribuirii competențelor individuale limitate). Principiul subsidiarității ridică deci întrebarea, dacă o competență este atribuită și respectiv o acțiune poate fi luată. Principiul proporționalității reiese din atribuirea unei competențe, fiind ca subînțeleasă, încât se pune întrebarea cum poate fi acționat în limita competențelor atribuite. Principiul atribuirii conform art. 5 al. 2 din TUE ridică

²⁵⁰ Hot. CC a RFG din 05.05.2020, nr. 2 BvR 859/15: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/DE/2020/05/rs20200505_2bvr085915.pdf?__blob=publicationFile&v=8 (accesat la 10.10.2024).

întrebarea când o acțiune poate fi luată, încât ea să fie în limitele permise. Desigur că toate trei principii sunt interconectate și, în mod indirect, răspunsul uneia poate fi dedus din analiza alteia. Cu toate acestea, pentru a exclude o neînțelegere este nevoie de claritate, când și din perspectivă a cărei întrebări are loc analiza în cauză.

Cu atât mai curioasă este argumentarea CC a RFG privind analiza proporționalității, cu cât ea nu a menționat sau aplicat principiul necesității, analogic celui conform art. 5 al. 4 din TUE, ce este mereu aplicat în relația dintre federația și landurile germane când este vorba de delimitarea competențelor atribuite de constituție. Deși materia dată este una cunoscută pentru CC a RFG, totuși ea o omite intenționat sau eronat. În cele din urmă Curtea din Luxembourg este criticată, invocându-se că afirmația „*o interpretare generoasă a competențelor atribuite poate fi compensată până la o anumită limită printr-un control valid a proporționalității*” nu este justificată și nici înțeleasă.²⁵¹

Cu toate acestea, CC a RFG înțelege analiza proporționalității efectuată de CJUE astfel, încât bazele ce stau la analiza Curții din Luxembourg privind proporționalitatea ar coincide cu cele ale Curții Constituționale. Reieșind din această neînțelegere Curtea din Karlsruhe ajunge la concluzia că analiza Curții din Luxembourg este ininteligibilă și, prin urmare, arbitrară, concluzionând în continuare că programul PSPP este un act *ultra vires* în măsura în care BCE a eșuat să prezinte o analiză a proporționalității.

Având în vedere această neînțelegere, după primirea răspunsului din Luxembourg, Curtea Constituțională ar fi trebuit să sesizeze din nou CJUE cu privire la subiectul proporționalității, punând întrebarea reformulată din perspectiva Curții Constituționale. Aceasta s-ar întâmpla, fiindcă, dacă în viziunea Curții anumite întrebări nu au fost clarificate sau rămân fără răspuns, ea este chiar obligată în temeiul art. 4 al. 3 din TUE, în special din cauza principiului cooperării loiale, să reia dialogul cu CJUE pentru a clarifica întrebările în cauză. Rezultă, deci, că – în loc ca CC a RFG să omită aplicarea priorității a dreptului UE – reluarea dialogului privind programul în cauză ar fi fost soluția cea mai prietenoasă și efectivă. Se subînțelege impulsivitatea magistraților din Karlsruhe atunci, când Curtea din Luxembourg îi tratează ca pe niște studenți imprudenți, deși primii au o experiență și profesionalitate atât de înaltă. Cu toate acestea, Curtea Constituțională din Italia a demonstrat, în speța *Taricco I și II*, că soluția de reluare a dialogului este una corectă.

²⁵¹ Ibidem, punctul 128.

Dialogul repetat în speța Taricco I și II. Inițial Tribunalul din Cuneo a adresat CJUE mai multe întrebări cu privire la faptul dacă obligația prevăzută de dreptul UE de a colecta efectiv TVA-ul poate avea prioritate față de termenele naționale de prescripție, în condițiile în care, potrivit interpretării italiene, termenul de prescripție este un subiect al dreptului penal material. În speța aflată în fața Tribunalului din Cuneo era vorba de un grup organizat criminal, care au săvârșit mai multe infracțiuni în sume de milioane de euro prin formarea unei scheme privind TVA. Ținând cont de termenul de prescripție din legislația italiană, deja la etapa ședințelor în fața Tribunalului din Cuneo era evident că inculpații va trebui să fie declarați nevinovați, fiindcă expirau anumite termene de prescripție. Prin urmare, s-ar putea crea situația că anumite persoane juridice sau fizice italiene, stabilite în Italia, ar putea fi avantajate față de omologi ai lor din alte țări. Aceasta însă ar fi putut încălca mai multe articole din TFUE, cum ar fi art. 101, 107, 119 din TFUE și art. 158 din Directiva 2006/112/CE a Consiliului din 28.11.2006 privind sistemul comun al taxei pe valoarea adăugată. Astfel, apăruseră anumite dubii în privința aplicării sau legalității termenului de prescripție din legislația italiană.

În speța *Taricco I* CJUE a răspuns hotărând că dispozițiile italiene privind termenul de prescripție pentru infracțiunile vizând TVA ar putea încălca art. 325 din TFUE, dacă împiedică impunerea unor sancțiuni eficiente și disuasive într-un număr semnificativ de spețe privind fraudă împotriva intereselor financiare ale UE sau dacă prevăd termene de prescripție mai lungi pentru spețele privind fraudele împotriva intereselor financiare naționale decât pentru cele împotriva intereselor financiare ale UE.²⁵² Potrivit Curții din Luxembourg, instanțele naționale trebuie să ofere efect deplin art. 325 din TFUE prin neaplicarea normelor privind termenele de prescripție atunci când este necesar.

Curtea de Apel din Milano²⁵³, precum și Curtea Supremă de Casație²⁵⁴ italiană, trebuie să decidă prin urmare în cadrul normelor penale privind suspiciunile de fraudă în proporții mari având ca subiect materia TVA. Inculpații ar fi trebuit să fie achitați, dacă s-ar fi aplicat legislația italiană. Pe de altă parte, dacă ar urma hotărârea pronunțată de Curtea din Luxembourg în speța *Taricco I*, inculpații trebuiau să fie fost pedepsiți. Magistrații ambelor instanțe au avut însă multe rezerve în a aplica hotărârea CJUE, fiindcă principiile stabilite în speța *Taricco I* ar putea încălca

²⁵² Speța *Taricco I*, în hot. CJUE din 08.09.2015, nr. C-105/14: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=167061&pageIndex=0&doclang=RO&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=8197258> (accesat la 10.10.2024).

²⁵³ Corte d'appello di Milano.

²⁵⁴ Corte Suprema di Cassazione.

principiul legalității consacrat de Constituția Italiei cu privire la infracțiunile și pedepsele penale. Prin urmare ei s-au adresat Curții Constituționale din Italia²⁵⁵.

Curtea Constituțională italiană a avut multe dubii cu privire la compatibilitatea principiilor stabilite de CJUE în speța *Taricco I* cu principiile supreme ale Constituției Italiene și cu privire la respectarea obligatorie a drepturilor fundamentale ale unei persoane. Îndeosebi hotărârea CJUE poate încălca principiul legalității privind infracțiunile și pedepsele penale, care includ la fel obligația de certitudine și interzicerea retroactivității în materie penală. Reieșind din raționamentul dat, CC a Italiei a solicitat CJUE să clarifice modul în care ar trebui interpretat art. 325 din TFUE în lumina hotărârii privind speța *Taricco I*.

In concreto Curtea a întrebat, dacă hotărârea în speța *Taricco I* „trebuie interpretată în sensul că impune instanței penale să nu aplice o reglementare națională privind prescripția care împiedică într-un număr considerabil de cazuri sancționarea unor fraude grave împotriva intereselor financiare ale Uniunii Europene sau care prevede termene de prescripție mai scurte pentru fraudele care aduc atingere intereselor financiare ale Uniunii Europene decât cele prevăzute pentru fraudele care aduc atingere intereselor financiare ale statului, inclusiv atunci când o astfel de neaplicare este incompatibilă cu principiile supreme ale ordinii constituționale a statului membru sau cu drepturile inalienabile ale persoanei recunoscute de Constituția statului membru.”²⁵⁶

Curtea Constituțională a amenințat, într-un mod relativ explicit, că va aplica așa-numitul institut „*contro limiti*” (analogic institutului juridic de *ultra vires* dezvoltat de CC a RFG), și ca rezultat pur și simplu nu va aplica dreptul UE, bazându-se pe limitarea transferului de suveranitate în favoarea Uniunii Europene. În baza principiilor stabilite în speța *Taricco I*, CJUE constată obligația statelor membre de a aplica pe deplin art. 325 din TFUE, dar cu respectarea deplină a drepturilor fundamentale ale inculpaților, aceasta însă fiind lăsat la dispoziția instanțelor naționale.²⁵⁷ Cu toate acestea, Curtea a menționat că respectarea drepturilor naționale trebuie realizată cu condiția ca aceasta să nu compromită aplicarea supremă, unificată și eficace a dreptului UE. Potrivit CJUE, art. 325 din TFUE impune anumite obligații statelor membre, ce nu pot fi supuse nici unei condiții privind punerea lor în aplicare. Prin urmare, instanțele naționale trebuie să ofere efect deplin obligațiilor care decurg din art. 325 din TFUE, în special prin

²⁵⁵ Corte Costituzionale.

²⁵⁶ Speța *Taricco II*, în hot. CJUE din 05.12.2017, nr. C-42/17: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=167061&pageIndex=0&doclang=RO&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=8197258> (accesat la 10.10.2024).

²⁵⁷ Ibidem, punctul 46 ș.u.

aplicarea principiilor stabilite în hotărârea *Taricco I*. La fel, Curtea ține să menționeze că este în primul rând sarcina legiuitorului național să reglementeze termenul de prescripție astfel încât acesta să îndeplinească cerințele impuse de art. 325 din TFUE.

Totuși, CJUE stabilește că obligația prevăzută în art. 325 din TFUE de a garanta colectarea efectivă a fondurilor UE nu trebuie să contravină principiului legalității în ceea ce privește infracțiunile și pedepsele penale. Curios este faptul, că CJUE afirmă ulterior că în cele din urmă principiul legalității infracțiunilor și pedepselor, ce impun ca legea penală aplicabilă să fie previzibilă, precisă și neretroactivă, reiese din art. 49 din Carta Drepturilor Fundamentale ca expresie a tradiției constituționale comune a statelor membre.²⁵⁸ În final Curtea (spre surprinderea tuturor) constată că instanțelor naționale li se acordă dreptul de a ignora aplicarea supremă a dreptului UE, dacă nerespectarea drepturilor fundamentale naționale creează o „incertitudine” pentru inculpat, ceea ce în urma unei estimări prudente, în speța dată pare a fi cazul.

Deoarece în fond CJUE argumentează dintr-o extremă în alta, reiterez constatările ei:

„Rezultă, pe de o parte, că revine instanței naționale obligația de a verifica dacă constatarea impusă de punctul 58 din Hotărârea Taricco, potrivit căreia dispozițiile în cauză ale Codului penal împiedică aplicarea unor sancțiuni penale efective și disuasive într-un număr considerabil de cazuri de fraudă gravă aducând atingere intereselor financiare ale Uniunii, conduce, în ordinea juridică italiană, la o situație de incertitudine în ceea ce privește stabilirea regimului de prescripție aplicabil, care ar încălca principiul privind precizia legii aplicabile. Dacă această situație se regăsește în mod efectiv în speță, instanța națională nu are obligația de a lăsa neaplicate dispozițiile în cauză ale Codului penal.

Pe de altă parte, cerințele menționate la punctul 58 din prezenta hotărâre se opun ca, în proceduri cu privire la inculpați care au săvârșit infracțiuni în materie de TVA înainte de pronunțarea Hotărârii Taricco, instanța națională să lase neaplicate dispozițiile în cauză ale Codului penal. În acest sens, Curtea a subliniat deja, la punctul 53 din hotărârea menționată, că acestor persoane li s-ar putea aplica, din cauza neaplicării acestor dispoziții, sancțiuni pe care, după toate probabilitățile, le-ar fi evitat dacă respectivele dispoziții ar fi fost aplicate. Astfel, persoanele menționate ar putea fi supuse în mod retroactiv unor condiții de incriminare mai severe decât cele în vigoare la momentul săvârșirii infracțiunii.

²⁵⁸ Ibidem, punctul 51 ș.u.

Dacă instanța națională ar fi astfel determinată să considere că obligația de a lăsa neaplicate dispozițiile în cauză ale Codului penal se lovește de principiul legalității infracțiunilor și pedepselor, ea nu ar trebui să se conformeze acestei obligații, iar aceasta chiar dacă respectarea obligației respective ar permite îndreptarea unei situații naționale incompatibile cu dreptul Uniunii (a se vedea prin analogie Hotărârea din 10 iulie 2014, Impresa Pizzarotti, C-213/13, EU:C:2014:2067, punctele 58 și 59). Revine, așadar, legiuitorului național obligația de a lua măsurile necesare, astfel cum s-a constatat la punctele 41 și 42 din prezenta hotărâre.”²⁵⁹

Având în vedere argumentarea CJUE în hotărârea *Taricco II*, se poate spune că Curtea a dorit să adopte o decizie individualizată cu orice preț și a evitat cu mult efort de stabili anumite direcții clare în abordarea relației dintre sisteme de drept.

Totuși, în cazul spețelor *Taricco I* și *II* s-a demonstrat că procedura întrebărilor preliminare conform art. 267 din TFUE instituie un dialog între instanțele naționale și CJUE, iar instanțele naționale nu doar au posibilitatea de a recurge la procedura dată, ci chiar sunt obligate. În conflictul dintre CC a RFG și CJUE privind programul PSPP, Curtea din Karlsruhe pare să se fi opus unei astfel de soluții, deși ea ar fi putut clarifica neînțelegerea dintre hotărâri.

Identitatea constituțională din perspectiva CC a RFG. Chiar dacă să presupunem că hotărârea CJUE în speța *Weiss ș.a.* cu privire la programul PSPP a BCE ar constitui un act *ultra vires*, CC a RFG nu ar fi trebuit să ignore hotărârea Curții din Luxembourg, indignându-se și încercând să ridice o cortină de fier între instanțe. Această soluție ar fi justificată doar în cazul în care ca o *ultima ratio*, conform art. 4 al. 2 din TUE, identitatea constituțională ar fi fost afectată. Identitatea constituțională, ca limită a aplicării supreme a dreptului UE, este codificată în art. 4 al. 2 din TUE și este, în esență, cel puțin recunoscută în jurisprudența CJUE și a multor curți constituționale ale statelor membre.

Privind programul PSPP, CC a RFG a efectuat o serie de constatări. La nivel național în domeniul dreptului bugetar, trebuie să fie stabilită o limită definită inviolabilă, care este protejată exclusiv. Numai dacă ar fi încălcată această limită stabilită, caracterizat de exemplu de conceptul de autonomie bugetară, ar fi admisibilă o acțiune privind lezarea identității. În conformitate cu CC a RFG, s-ar considera că a avut loc un transfer neconstituțional al unor elemente esențiale ale competențelor bugetare ale parlamentului. Asta ar fi de exemplu în cazul dacă stabilirea tipului și

²⁵⁹ Ibidem, punctul 59 ș.u.

cuantumului impozitelor care afectează cetățenii ar fi transferat unei entități supranaționale, încât o competență a parlamentului național în acest sens ar lipsi în totalitate.

CC a RFG vede o condiție necesară ca satisfăcută doar dacă, pentru asigurarea libertății politice în sensul identității fundamentale constituționale, legiuitorul ar putea lua deciziile privind bugetul, în special cu privire la venituri și cheltuieli, fără a fi supus unui control extern al instituțiilor UE și/sau altor state membre, astfel încât să rămână permanent „stăpânul deciziilor sale”.

În conformitate cu hotărârea CC a RFG privind Tratatul de la Lisabona, reținerea unui eventual control al identității constituționale corelează cu art. 4 al. 2 din TUE.²⁶⁰ În viziunea Curții Constituționale, articolul dat din Tratatul fundamental obligă, mai mult ca atât, Uniunea Europeană să respecte identitatea constituțională națională. Prin urmare, la rândul său, chiar și invocarea simplă a posibilei identități constituționale, conform raționamentului de cooperare, trebuie să fie concretizată în dialogul între instanțele naționale și cea din Luxembourg. Deducând această obligație, dreptul UE recunoaște astfel, că o limită a aplicării supreme a dreptului primar și a acțiunilor instituțiilor UE, inclusiv a hotărârilor CJUE, reprezintă o primă etapă a analizei principiului de aplicabilitate supremă a dreptului Uniunii Europene.

În hotărârea CC a RFG privind Tratatul de la Lisabona a devenit clar, că o lezare a identității constituționale nu are loc atât de ușor printr-o acțiune simplă a unei instituții internaționale căreia i s-a transferat o parte din suveranitate de către poporul german. Or, dacă apare întrebarea unei lezări a identității constituționale, trebuie privită perspectiva poporului german în sine. Curtea a constatat astfel:

*„Integrarea presupune dorința de a modela și a accepta în comun un sistem autonom decizional comunitar. Cu toate acestea, integrarea într-o comunitate liberă nu presupune o supunere care să fie scutită de limitare și control constituțional și nici renunțarea la propria identitate. Legea fundamentală nu autorizează instituțiile care reprezintă Republica Federală Germania să renunțe la dreptul la suveranitatea poporului german prin intrarea într-un stat federal (făcând aluzie la o entitate cum ar fi eventual „Statele Unite ale Europei”). Din cauza transferului irevocabil al suveranității către o nouă entitate, acest pas este rezervat exclusiv voinței directe declarate a poporului german.”*²⁶¹

²⁶⁰ Hot. CC a RFG din 30.06.2009, nr. 2 BvE 2, 5/08, 2 BvR 1010, 1022, 1259/08, 182/09, punctul 240 ș.u.: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/DE/2009/06/es20090630_2bve000208.pdf?__blob=publicationFile&v=1 (accesat la 10.10.2024).

²⁶¹ Ibidem, punctul 228.

În hotărârea privind programul PSPP, Curtea Constituțională se referea la un control *ultra vires*, care chiar potrivit magistraților nu a avut un impact asupra identității constituționale.²⁶² Mia ales în lumina caracterului prietenos al legii constituționale față de sistemul de drept european, pe care Curtea în motivarea sa a ținut să reitereze în mod repetat, ar fi fost logic să se limiteze controlul actului *ultra vires* nu față de programul BCE, ci față de hotărârea CJUE în speța *Weiss ș.a.*, luând în calcul nucleul de neschimbat și rigid al constituției față de o integrare europeană. Condiția procedurală logică a acestei căi ar fi fost – datorită caracterului prietenos a constituției germane față de integrarea europeană și din cauza obligației de cooperare loială, conform art. 4 al. 3 din TUE coroborat cu art. 267 al. 3 din TFUE – inițierea prealabilă a unui dialog constructiv între instanțe. Doar dacă acest dialog ar fi eșuat sau nu ar fi adus o claritate și, respectiv, ameliorare și compromis juridic, CC a RFG ar fi putut să treacă peste aplicabilitatea supremă a dreptului UE, invocând apărarea identității constituționale ca o *ultima ratio*.

Ca o formă specială a obligației de respectare a UE conform art. 4 al. 2 din TUE se bazează pe conceptul că identitatea constituțională a statelor membre este de un interes juridic absolut protejat doar în esența nucleului său. În afară de asta, este nevoie de obținerea unui echilibru atent între interesele statelor membre și cele ale Uniunii Europene. Prin urmare, determinarea finală a rezervării identității constituționale în cadrul unei uniuni a statelor sau constituțiilor și aplicarea juridică a acestora în cadrul uniunii necesită un aport comun între nivelele date constituționale pentru obținerea echilibrului între art. 4 al. 2 din TUE și articolul respectiv din constituția națională. Deoarece la formarea Uniunii Europene statele membre au renunțat parțial la suveranitatea lor în favoarea UE, Tratatul fundamental este privit ca fiind la același nivel cu normele și principiile constituționale. Acestea stau una lângă alta în ierarhia normelor. Când însă se determină aplicabilitatea supremă a dreptului UE, se are în vedere rezultatul logic prin care poate exista sau legislația europeană sau legislația națională, nu și ambele în același timp. Pentru a vizualiza mai ușor acest fapt, ne putem imagina că suveranitatea ar consta din toate domeniile juridice constituind 100%. Prin transferul parțial al unor domenii în favoarea Uniunii Europene rezultă că statului membru îi rămân, de exemplu, 60% din suveranitate, în timp ce UE obține 40%. Deci prin urmare, când este discutată o acțiune a UE, ea poate fi luată juridic, bazându-se pe cele 40% transferate ei, făcând parte din competențele atribuite, sau poate face parte din cele 60%, rămase în favoarea statului membru. Ea nu poate fi bazată și pe cele 40%, și pe cele 60%.

²⁶² Hot. CC a RFG din 05.05.2020, nr. 2 BvR 859/15: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/DE/2020/05/rs20200505_2bvr085915.pdf?__blob=publicationFile&v=8 (accesat la 10.10.2024).

Totul devine mai complicat când obiectul disputei este un domeniu care are efecte adiacente, cum ar fi programul PSPP. În special în contextul întrebării a cincea din speța *Weiss ș.a.* în hotărârea CJUE, care a fost declarată ca fiind inadmisibilă de Curtea din Luxembourg, CC a RFG ar fi trebuit să inițieze o nouă procedură a întrebărilor preliminare conform art. 267 al. 3 din TFUE, de data asta sub forma unei întrebări privind măsura *ultra vires* a unei instituții europene, *in concreto* a BCE, punând de exemplu întrebarea, dacă în lumina ultimei hotărâri în acest caz ar fi avut loc o lezare a identității constituționale în temeiul art. 4 al. 2 din TUE. Pe de o parte, poate fi trezit un anumit scepticism, când identitatea constituțională este analizată și, prin urmare, determinată de o entitate străină și nu curtea constituțională națională în cauză. În plus, procedura dată reprezintă un dialog subînțeles în respectarea reciprocă din perspectiva principiului de cooperare loială conform art. 4 al. 3 din TUE. În final chiar și fără inițierea unei proceduri a întrebărilor preliminare este cert, că nici BCE, nici CJUE nu au examinat suficient de mult sau de vizibil criteriile elaborate de însăși Curtea din Luxembourg în speța *Gauweiler ș.a. vs. Bundestagul german*. Aceste criterii fuseseră formulate ca limite pentru achizițiile BCE a obligațiunilor în contextul programului OMT. Deja atunci CC a RFG a acceptat cu greu programul OMT, care ulterior a fost autorizat de CJUE. Din cauza dată obiectul sesizării CJUE în privința programului PSPP era unul și mai sensibil, iar CC a RFG avertizase, ca și Curtea Constituțională Italiană la rândul său în speța *Taricco II*, că limitele trebuie bine stabilite și o analiză profundă este un minimum care ar trebui să fie făcut.

Cu atât mai mult surprinde lipsa analizei date, fiindcă, conform raționamentului din art. 296 din TFUE, există o legătură între marja acțiunilor disponibile a instituțiilor europene și obligația de motivare a acestora. Cu cât mai vast este domeniul competențelor și, respectiv, marja oferită unei instituții europene, cu atât mai înalte sunt cerințele privind motivarea necesară, îndeosebi din perspectiva posibilității unui control judiciar.²⁶³ Proiectând principiul dat asupra programului PSPP, asta ar însemna, că tocmai datorită independenței BCE în domeniul politicii monetare, în combinație cu complexitatea decizională a programului PSPP, rezultă o marjă decizională destul de largă. Prin urmare, aceasta avea obligația unei motivări cât mai detaliate și adecvate pentru a arăta că considerentele sale sunt transparente și inteligibile. În urma raționamentului arătat anterior, CJUE a avut o responsabilitate sporită de a analiza și supune acțiunile BCE unui control mai sporit în această privință. Această constatare obține o importanță

²⁶³ Calliess C., în: EUV • AEUV. Das Verfassungsrecht der Europäischen Union mit Europäischer Grundrechtcharta. München, 2022, AEUV Art. 296, punctul 7 ș.u.

cu atât mai mare, cu cât este realizată importanța CJUE în interpretarea cu caracter obligatoriu a Tratatelor fundamentale.

Luând în considerare independența BCE, prin urmare este deosebit de problematică situația că CC a RFG a supus propriului control decizia consiliului guvernatorilor BCE, astfel prin intermediul unei examinări detaliate asumându-și rolul acestuia. În cazul dat Curtea Constituțională realmente a luat suficient în considerare contextul independenței oferite BCE, complexitatea deciziilor privind politica monetară, dar și marja de competențe largă oferită BCE. Curtea menționează doar scurt „*imaginea deplină*” din perspectiva căreia este necesară analiza proporționalității.²⁶⁴ În consecință, CC a RFG critică eronat examinarea unor erori evidente de către CJUE. Cu toate acestea, este justificată critica față de analiza obligației de motivare a BCE. În acest sens Curtea din Luxembourg ar fi trebuit să ia în considerare relația de reciprocă dintre obligația instituțională de motivare a deciziilor și nivelul controlului judiciar al acestora.

Cu toate acestea, trebuie de concluzionat că, deși spețele privind programele OMT și PSPP a BCE (îndeosebi în privința programului PSPP) au culminat cu o hotărâre din partea CJUE cu slăbiciuni vădite, fapt care a generat un conflict cu CC a RFG, deși neintenționat, din cauza unei neînțelegeri. Slăbiciunile date au cauzat un control *ultima ratio*, în care s-a discutat și parțial stabilit un act *ultra vires*. La rândul său hotărârea dată a fost una impulsivă. În primul rând, întregul conflict putea fi înlăturat printr-o reluare a dialogului, care este impus de raționamentul Tratatelor fundamentale. În al doilea rând, chiar și fără raționamentul dat, nu poate scăpa faptul, că analiza efectuată de Curtea Constituțională la fel omite anumite subiecte care, ca și CJUE, determină adâncirea conflictului.

În final, ne întoarcem la problema lingvistică și la perspectiva diferită de interpretare a instanțelor în cauză, fiecare reieșind din limbajul său utilizat, Curtea din Luxembourg mereu cu un ochi pe Tratatul fundamental și suveranitatea oferită prin atribuirea competențelor, iar Curtea din Karlsruhe cu unul pe Constituție și pe suveranitatea păstrată. Fiecare control judiciar a interpretat competențele stabilite în Tratatul fundamental din perspectiva sa, deși autoritatea exclusivă de interpretare a Tratatelor fundamentale este de partea CJUE. Curțile constituționale naționale își rezervă dreptul la ultimul cuvânt în cazul în care, în opinia lor, a avut loc o acțiune arbitrară în afara oricăror limite stabilite. Exemple concrete sunt instituțiile juridice dezvoltate de

²⁶⁴ Hot. CC a RFG din 05.05.2020, nr. 2 BvR 859/15, punctul 141: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/DE/2020/05/rs20200505_2bvr085915.pdf?__blob=publicationFile&v=8 (accesat la 10.10.2024).

Curtea Constituțională a Republicii Federale Germania fiind controlul *ultra vires*, sau cel dezvoltat de Curtea Constituțională italiană fiind controlul *contro limiti*.

Instituțiile constituționale și, în special, legiuitorul încearcă să prevină astfel de conflicte, fiindcă la moment (încă mai) persistă dorința de menținere și dezvoltare a entității Uniunea Europeană. Problema însă rămâne una actuală – conflictele sunt predestinate, ca în cazul CJUE și al CC a RFG, când două puteri (deși fiind de aceeași parte urmărind același ideal a respectării legii) încearcă să-și spună ultimul cuvânt în determinarea adevărului absolut.

Într-un stat democratic, datorită divizării puterii în stat, aceste probleme nici nu apar, deoarece nu poate exista, ipotetic vorbind, un ocrotitor al codului civil, care ar avea doar o parte din competențele existente și curtea constituțională cealaltă parte a competențelor. Soluția poate fi doar una, deși inițial aparent radicală, de a finaliza formarea unei entități unice a „Statelor Unite ale Europei”, recurgând la divizarea puterilor în stat după cum o cunoaștem din secolul precedent.

3.5. Incidența raționamentului jurisdicțional al CJUE în Republica Moldova

Curtea Supremă de Justiție. În 2016 Curtea Supremă de Justiție din Republica Moldova (CSJ) a elaborat o recomandare, care tinde să înlăture anumite neclarități și nesiguranțe în domeniul cu privire la aplicarea dispozițiilor legale ce vizează contractul de credit sau împrumut, încheiat cu instituțiile de micro-finanțare atât pentru consumatori, cât și pentru organizațiile în cauză. Necesitatea elaborării date pornește de la dorința legiuitorului de a se conforma standardelor internaționale prin preluarea și, respectiv, codificarea directivelor emise de către Uniunea Europeană. *In concreto*, legiuitorul național a implementat Directiva 93/13/CEE din 05.04.1993 în legislația națională prin Legea nr. 256 din 09.12.2011 privind clauzele abuzive din contractele încheiate cu consumatorii. În actul legislativ al parlamentului este indicată expres intenția legiuitorului de a implementa Directiva publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. Ulterior a fost continuată practica dată, iar legiuitorul a preluat și, ulterior, codificat Directiva 2008/48/CE din 23.04.2008, care a fost transpusă prin Legea nr. 202 din 12.07.2013. Din nou, Parlamentul Republicii Moldova a indicat expres că legea organică este adoptată pentru a face posibilă aplicarea directivei europene în legislația națională. Luând la bază situația dată și cadrul juridic aferent pentru clarificarea întrebărilor nesoluționate, CSJ a fost nevoită, pe de o parte, să se informeze în baza jurisprudenței internaționale și, pe de altă parte, în abstract, în lipsa unei spețe concrete, să adapteze aplicabilitatea jurisprudenței europene prin implementarea și răsfrângerea ei în cea națională.

Prima hotărâre menționată este cea în speța *Lizing Zrt. vs. Schneider*,²⁶⁵ în care CJUE a constatat că „*Instanța națională trebuie să dispună din oficiu măsuri de cercetare judecătorească pentru a stabili dacă o clauză prin care se atribuie competență jurisdicțională teritorială exclusivă, ce figurează în contractul care face obiectul unui litigiu cu care este sesizată și care a fost încheiat între un vânzător sau un furnizor și un consumator, intră în domeniul de aplicare al Directivei 93/13 și, în caz afirmativ, trebuie să aprecieze din oficiu eventualul caracter abuziv al unei astfel de clauze*”.²⁶⁶ Această concluzie a fost transpusă de Curtea Supremă de Justiție, menționând și problemele prezente în legislația națională cu care se confruntă jurisprudența națională. Însăși analiza ambelor jurisprudențe fără a o prelua necontestat pe cea europeană

²⁶⁵ Speța *Lizing Zrt. vs. Schneider*, în hot. CJUE din 09.11.2010, nr. C-137/08: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=79164&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9019662> (accesat la 10.10.2024).

²⁶⁶ Ibidem, punctul 57.

reprezintă nu doar conflictele întâlnite în adaptarea unui sistem legislativ, ca cel a unei entități terțe, ci și profesionalitatea cu care magistrații naționali abordează acest subiect.

Trebuie de menționat că concluziile avocatului general Verica Trstenjak a propus alte răspunsuri. El era de opinia că *„directiva 93/13 trebuie interpretată în sensul că aceasta nu impune instanței naționale care constată caracterul eventual abuziv al unei clauze contractuale obligația de a efectua o cercetare judecătorească din oficiu în vederea stabilirii elementelor de fapt și de drept necesare acestei aprecieri în cazul în care dreptul procedural național nu o abilitază în acest sens decât la cererea părților [...]”*.²⁶⁷ În esență, dl Trstenjak a urmat argumentarea reclamantilor și a considerat că în jurisprudența anterioară CJUE susținea opinia lipsei unei obligațiuni a instanței naționale de a constata caracterul abuziv. Or, dacă Curtea ar fi vrut să stabilească prin interpretarea o astfel de obligațiune, atunci ea ar fi constatat clar această obligație, fără a fi nevoie de o interpretare cum este în cazul dat. CJUE a reamintit inițial că nu constatățile expres ale ei sunt decisive, ci raționamentul jurisprudenței constante. *In concreto* aceasta reprezintă ideea că un consumator se găsește într-o situație de inferioritate față de un furnizor.²⁶⁸ Prin urmare consumatorul nu poate avea aceeași putere de negociere, dar și un astfel nivel de informare, ceea ce este și logic, dacă vizualizăm posibilitățile unui furnizor. Însăși activitatea sa îi obligă să se pregătească, prin cercetarea, analiza și modelarea unui proiect pentru a putea face față nu doar concurenței, dar și a acționa în limitele legale. Pe de altă parte, deși ar avea un avantaj acționând proporțional similar, consumatorul ia acțiuni foarte rudimentare, determinate de necesitățile pe care le are în situația concretă. Transpus în practică înseamnă că consumatorul se adresează unui furnizor și acceptă condițiile contractuale impuse, fără a putea negocia. Or, dacă nu acceptă condițiile impuse de un furnizor, are doar opțiunea de a se adresa altui furnizor, care are în esență aceleași condiții. Chiar dacă există anumite avantaje, ele sunt atât de mici, încât timpul investit nu mai este justificat. Pentru a echilibra această situație în care furnizorul practic stă din punct de vedere economic și informațional deasupra unui consumator, CJUE a stabilit că este nevoie de o intervenție pozitivă externă, care nu are tangență cu contractul în cauză. Astfel această obligațiune îi revine instanței naționale.

²⁶⁷ Speța *Lizing Zrt. vs. Schneider*, în concluziile avocatului general Verica Trstenjak din 06.07.2010, nr. 137/08:

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=80493&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9019662> (accesat la 10.10.2024).

²⁶⁸ Speța *Lizing Zrt. vs. Schneider*, în hot. CJUE din 09.11.2010, nr. C-137/08, punctul 46: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=79164&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9019662> (accesat la 10.10.2024).

În lumina problemelor deosebite în Republica Moldova, CSJ a propus să se țină cont de caracterul abuziv într-un contract în special în privința protecției consumatorului, precum și să se recurgă la jurisprudența deja stabilită de CJUE, reținând că „*instanța de judecată trebuie [...] să țină seama, în special de scopul esențial urmărit de „comision, taxe și orice alt tip de costuri, pe care trebuie să le suporte consumatorul”, aceasta constituind în mod vădit o obligație esențială care incumbă consumatorului, în schimbul punerii la dispoziție a împrumutului*”.²⁶⁹

O altă hotărâre decisivă în jurisprudența CJUE este speța *Claro vs. Milenium SL*.²⁷⁰ În esență, un consumator încheiase un contract de telefonie mobilă cu o companie spaniolă de telefonie mobilă. Contractul prevedea că toate litigiile urmau să fie supuse arbitrajului unei Asociații de Arbitraj de Drept și Echitate. Ulterior consumatorul nu respectase o clauză contractuală. Compania Milenium SL a acționat consumatorul în fața instanței de arbitraj, iar acestuia i-a fost oferit un termen de a se apăra, în caz contrar el ar fi atacat în fața instanțelor ordinare. Consumatorul s-a apărat, iar instanța a pronunțat o decizie în favoarea reclamantului. Reclamatul a contestat hotărârea în fața Curții Provinciale din Madrid²⁷¹, argumentând că acordul de arbitraj era nul din cauza caracterului său abuziv. Instanța din Madrid a considerat că clauza de arbitraj conținea într-adevăr o clauză contractuală abuzivă și era nulă. Totuși, reclamatul nu invocase nulitatea dată în procesul anterior. Astfel instanța a suspendat cauza pentru a adresa CJUE întrebarea preliminară, dacă legea spaniolă privind arbitrajul, care conform art. 23 Ley 36/1988 impune părților să ridice obiecțiile privind legalitatea în cadrul procedurii arbitrale, este compatibilă cu protecția consumatorilor impusă în Directiva 93/13/CEE.

CJUE a hotărât că o instanță națională ordinară poate supune o astfel de clauză controlului judiciar și în consecință să o declare nulă, chiar și dacă instanța de arbitraj anterioară nu a trebuit să se pronunțe asupra clauzei, fiindcă una dintre părți nu ridicase întrebarea dată. Anterior, concluziile avocatului general Antonio Tizzano au constatat aceeași obligație a instanțelor naționale.²⁷² Curtea a reiterat că principiile pe care le-a dezvoltat cu privire la statutul dreptului UE față de legislația națională este strict aplicabilă. Deoarece nu există nici un sistem judiciar european pe deplin dezvoltat, astfel pentru a nu mai fi nevoie de constatarea repetată a

²⁶⁹ Recomandarea CSJ din 06.12.2017, nr. 95, pag. 7.

²⁷⁰ Speța *Claro vs. Milenium SL*, în hot. CJUE din 26.10.2006, nr. C-168/05: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=63926&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9028954> (accesat la 10.10.2024).

²⁷¹ Audiencia Provincial de Madrid.

²⁷² Speța *Claro vs. Milenium SL*, în concluziile avocatului general Antonio Tizzano din 27.04.2006, nr. C-168/05: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=72541&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9028954> (accesat la 10.10.2024).

supremației dreptului UE, sau un cod european de procedură civilă, care să reglementeze toate întrebările în cauză stabilite în orice stat membru, aplicarea dreptului Uniunii Europene îi revine competențelor statelor membre și a dreptului procesual civil național. În continuare, CJUE a stabilit că consumatorii trebuie ocrotiți față de descurajarea de a-și exercita drepturile prin impunerea unor costuri sau chiar prin frica de a se apăra din cauza lipsei cunoștințelor privind ilegalitatea respectivă.²⁷³

CSJ reiterează constatările făcute de CJUE și menționează echilibrul dintre importanța interului public, protecția conferită de directivă consumatorului și efectele caracterului abuziv al unei clauze contractuale. Astfel, și magistrații din Chișinău ajung la concluzia că instanța națională trebuie din oficiu să supună clauza contractuală unui control judiciar și prin urmare să constate lipsa caracterului obligatoriu al clauzei concrete.²⁷⁴

O altă speță analizată cu preluarea raționamentului jurisprudenței este *Editorial SA vs. Quintero* și *Editores SA vs. Prades ș.a.*²⁷⁵. În speța dată, la baza litigiului era un contract de vânzare, pre-formulat de un vânzător, încheiat cu un consumator pentru achiziționarea unei enciclopedii. Acesta conținea o clauză la fel formulată unilateral de vânzător. Ea prevedea competența jurisdicțională a instanței din comuna vizei de reședință a vânzătorului. În hotărârea sa, CJUE constată două afirmații-cheie pentru jurisprudența dezvoltată. În primul rând, Curtea constată că o clauză privind competența unei instanțe, fără a fi negociată individual, dar impusă de vânzător unui consumator, trebuie considerată abuzivă în sensul Directivei. Acest lucru este justificat de faptul că obligația de a se prezenta în fața unei instanțe care poate fi geografic îndepărtată de domiciliul consumatorului îi impune dificultăți nejustificate, ceea ce ar descuraja consumatorul în cauză de a-și exercita drepturile sale. Mai mult de atât, vânzătorul este cel care, aflându-se în într-o situație superioară consumatorului, are avantaje organizatorice și financiare, impunând de asemenea competența unei instanțe geografic convenabile lui. CJUE consideră că acest dezechilibru este unul semnificativ și nejustificat față de drepturile și obligațiile contractuale ale părților contractante, care trebuie calificat drept abuziv în sensul Directivei.

În al doilea rând, Curtea precizează că problema unei astfel de clauze, precum și constatarea dacă ea este abuzivă conform raționamentului Directivei, poate fi examinată și de

²⁷³ Ibidem, punctul 29.

²⁷⁴ Recomandarea CSJ din 06.12.2017, nr. 95, pag. 4.

²⁷⁵ Speța *Editorial SA vs. Quintero* și *Editores SA vs. Prades ș.a.*, în hot. CJUE din 27.06.2000, nr. C-240/98 - C-244/98: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=45388&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9041664> (accesat la 10.10.2024).

instanța națională sesizată, această acțiune fiind luată din oficiu atunci când își supune controlului competența sa. Justificarea pasului dat este datorată obiectivului general al Directivei. Prin urmare Curtea concluzionează, că nu este necesar ca caracterul abuziv al clauzei relevante să fie invocat de consumatorul însuși în cadrul procedurii. Dacă un control al legalității date nu ar fi posibil din oficiu, aceasta ar însemna că consumatorul ar trebui în mod independent să recunoască caracterul abuziv al clauzei și să invoce faptul dat în proces, ceea ce iarăși ar implica cheltuieli adiționale pentru avocați. Sensul și scopul Directivei impun ca consumatorului să i se garanteze cea mai eficientă protecție posibilă privind garantarea protecției față de clauze ilegale, ceea ce poate fi atins doar cu un control respectiv din oficiu.

CJUE reiterează în final că instanțele naționale sunt obligate să interpreteze dreptul național, care încă nu a fost adaptat la o directivă adoptată, prin punerea raționamentului Directivei în cauză la baza interpretării. Acest lucru este valabil atât pentru aspectele de fond, cât și cele procedurale, adică pornind din oficiu. Prin urmare, Curtea indică în calitate de rezultat o interpretare obligatorie a clauzelor și principiilor generale ale dreptului UE, care sunt aplicate în direct în sistemul de drept național. Această constatare este valabilă indiferent de etapa la care se află implementarea unei Directive.

Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova face referire la decizia CJUE și indică aceleași obligații.²⁷⁶ În preluarea jurisprudenței Curții din Luxembourg în recomandarea CSJ nr. 95 apare transferarea spețelor în cauză față de legislația și principiile din sistemul de drept al Republicii Moldova. Atât în codul de procedură civilă al Republicii Moldova, cât și în celelalte legi analogice ale altor state persistă principiul disponibilității, iar ca parte a acestuia dreptul părții de a determina limitele cererii de chemare în judecată și limitele apărării.

Constatarea CJUE și obligația instanțelor naționale de a supune o clauză unui control din oficiu relativizează acest drept, ce este imanent principiului disponibilității, codificat în art. 240 al. 3 din codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Totuși, doar prin limitarea dreptului dat poate fi atins scopul Directivei de a proteja consumatorul pe deplin. Or, prin aplicarea Directivei date instanțele naționale se conformează principiului efectivității (*effet utile*) în aplicarea sau chiar impunerea dreptului UE. Prin urmare Curtea din Luxembourg era obligată să ajungă la rezultatul dat. Întrebarea însă persistă față de preluarea jurisprudenței date în sistemul de drept din Republica Moldova, fiindcă, nefăcând parte dintr-o uniune similară celei a UE, nu

²⁷⁶ Recomandarea CSJ din 06.12.2017, nr. 95, pag. 4 ș.u..

există pentru realitatea juridică moldovenească un principiu a efectivității, care ar obliga omiterea unor norme sau principii naționale în favoare celor unionale.

Constatările făcute de CJUE, prin natura lor, pot fi aplicate doar în limitele competenței oferite acesteia de către UE. Asta înseamnă că constatările date sunt obligatorii doar când este vorba de un litigiu, la baza căruia stau norme europene. Dacă o speță se bazează pe un litigiu dintre două persoane juridice și nu participă nici un consumator la relația contractuală în cauză, aceasta înseamnă că nu pot fi aplicate constatările Curții în speța *Editorial SA vs. Quintero și Editores SA vs. Prades ș.a.* Deci, principiul disponibilității nu trebuie numai decît omis în alte situații, fapt ce exclude obligația instanței naționale de efectua un control din oficiu.

Recomandarea CSJ nr. 95 din 6 decembrie 2016 este, desigur, una consultativă, și nu obligatorie. Astfel, nu este determinat deocamdată, dacă în cazul unui litigiu magistrații vor renunța în totalitate la principiul disponibilității într-o situație similară spețelor prezentate anterior. Cert este faptul că, cel puțin în privința consumatorului, CSJ va aplica principiile deja dezvoltate de CJUE. Or, prin implementarea Directivei 93/13/CEE din 05.04.1993 și a Directivei 2008/48/CE din 23.04.2008, legiuitorul național din Republica Moldova a trebuit să înțeleagă că, deși implementează directive ale unei entități externe, ar fi rezonabil de a aplica inclusiv jurisprudența dezvoltată de CJUE în cazul disputelor similare. Este evident că magistrații naționali ar avea flexibilitatea de a decide în ce măsură să preia jurisprudența dezvoltată, încât ea să fie în concordanță cu realitățile juridice și legislative din Republica Moldova. Deși pare puțin probabil ca Recomandarea nr. 95 din 06.12.2016 să fie depășită până la momentul unui litigiu într-o speță similară națională, recomandarea respectivă trebuie tratată cu precauție, fiindcă, pe de o parte, jurisprudența europeană este în continuă evoluție, iar CSJ se orientează cel puțin în privința dată la jurisprudența CJUE. Pe de altă parte, evoluția socială și politică din Republica Moldova poate impune noi circumstanțe, care la rândul lor impun mai multe adaptări. Astfel, se evidențiază în final și caracterul nesigur al unei recomandări prin lipsa caracterului obligațional, pentru a face parte din jurisprudența clară națională.

Legislativul Republicii Moldova. Republica Moldova a optat pentru orientare politică europeană de mai bine de un deceniu. Această dorință se manifestă atât prin semnarea diferitor acorduri cu statele membre europene, cât și cu semnarea acestora direct cu UE. Astfel, nu în ultimul rând legiuitorul Republicii Moldova percepe nu doar formarea entității *sui generis* Uniunea Europeană în spațiul vestic, dar și importanța influențării justițiarilor.

În spațiul Uniunii Europene de mult timp s-a pus întrebarea cu privire la europenizarea dreptului privat. În UE armonizarea dreptului european cu cel al statelor membre are loc în majoritatea instituțiilor europene. Juriștii au discutat astfel aprig despre crearea unui drept civil pentru întreaga Europă. Ideea ei pornește desigur de la așa-numitul principiu care stă la bazele oricărui sistem de drept contemporan *ius commune*.²⁷⁷ Fronturile afirmative invocă certitudinea și claritatea juridică deja prezentă în statele membre ale UE. Prin urmare, cu ajutorul unui cod civil european ar avea loc o facilitare atât a tranzacțiilor juridice și comerciale transfrontaliere, dar și cele naționale, fiindcă jurisprudența europeană, prin numărul ei mare de instanțe luate împreună, ar lucra împreună la o legislație comună, și nu diferită, cum este la moment. În același timp, CJUE ar putea interpreta litigii cu impunerea obligatorie directă sau indirectă pentru toate statele membre odată și nu ar fi nevoie să identifice problema fiecărui stat în parte și să găsească o linie jurisdicțională efectivă pentru toți sub aspectul diferențelor naționale. Opiniile negatorii sunt rezervate și se tem de o rigidizare a dreptului, precum și de împiedicarea concurenței între normele juridice. Ei susțin că exact concurența juridică este unul din factorii decisivi într-o evoluție rapidă și calitativă, fiindcă în final aceasta se impune ca fiind mai cea efectivă și fondată din punct de vedere științific. Mai mult ca atât, persistă frica pierderii unei identități naționale, sociale, religioase și politice. Discuția poate fi polemizată la nesfârșit, argumentând că implementarea practică a unui astfel de cod civil european s-ar confrunta cu dificultăți enorme. De exemplu, în Franța și multe alte state membre ale UE transferul proprietății are loc prin așa-numitul *principiu al consensului*, transferul de proprietate având loc așadar prin acordul ambelor părți. În Germania este valabil *principiul separării* (Trennungsprinzip), persistând astfel partea obligațională, care este stabilită printr-un contract obligațional (din latină *causa*), și partea acționară, care este efectuată printr-un contract acționar.²⁷⁸ Contractul acționar constă în transferarea nemijlocită a unui drept către o altă persoană, de exemplu transferul de proprietate sau cesiunea de creanță. Un eventual cod civil european ar trebui să decidă exemplul cărui sistem, bunăoară cel francez sau cel german, îl urmează. Din cauza diferitor probleme juridice care apar, codurile naționale au diferite reglementări, iar o interpretare a unei reglementări din Franța nu poate fi aplicată cu o rațiune juridică rezonabilă în Germania, fără a fi modificată.

Armonizarea dreptului UE a început, în principiu, cu înființarea CJUE. Legislația națională a statelor membre, în special cea de natură civilă, a fost supusă unei armonizări

²⁷⁷ Decock W. Theologians and Contract Law, The Moral Transformation of the Ius Commune (ca. 1500 - 1650). Leiden, 2013, pag. 22 ș.u.

²⁷⁸ Gräber-Seißinger U. ș.a. Recht A-Z, Fachlexikon für Studium und Beruf, Editura Firmengruppe APPL. Wemding, 2010, pag. 485.

continue în mod indirect, prin intermediul Tratatelor fundamentale. Normele naționale și-au păstrat în esență raționamentul principiilor fundamentale, cum ar fi în exemplul anterior cu Franța și Germania, și totuși au implementat treptat în sistemele de drept național principiile impuse de Tratatul fundamental. Acestea se regăsesc originar în normele dreptului european primar și secundar, precum și în raționamentul acestora. La rândul său, CJUE ține să interpreteze și dezvolte aceste principii.

O hotărâre decisivă a fost speța *Rewe-Zentral-AG vs. Administrația federală a monopolurilor pentru rachiu*²⁷⁹. În esență litigiul avea la bază o acțiune a companiei Rewe-Zentral-AG. Aceasta a acționat în judecată compania Cassis de Dijon, fiindcă conținutul de alcool a celei din urmă nu era în conformitate cu regulamentul german privind băuturile spirtoase și, respectiv, nu ar trebui să fie permise. În instanțele naționale, Rewe-Zentral-AG a avut câștig de cauză. Ulterior a venit rândul CJUE să se pronunțe, dacă diferențele de reglementări în statele în cauză puteau duce la o discriminare în sensul art. 34 din TFUE de către Germania. Curtea a constatat că barierele naționale impuse comerțului intern trebuie acceptate dacă sunt necesare pentru a îndeplini țeluri obligatorii cum ar fi protecția consumatorilor și a sănătății sau corectitudinea comerțului economic. Cu toate acestea, dacă nu există astfel de țeluri și o barieră nu este justificată în acest sens, unui stat membru îi este interzis să aplice astfel de bariere naționale bunurilor importate, dacă acestea au fost fabricate în mod legal într-un alt stat membru. Prin urmare, nu poate fi așteptat de la comercianții transfrontalieri, ca aceștia să ia în considerare standardele de produs și cele comerciale nu doar ale statului de origine, dar și cele a statului de destinație, fiindcă aceasta ar fi prea costisitor.²⁸⁰

Importanța hotărârii date nu constă doar în clarificarea acțiunilor unui stat membru, care pot fi întreprinse doar pentru a-și proteja consumatorii sau cu justificarea altor țeluri importante. Mai mult ca atât, deși într-un mod tangențial, decisivă a fost impunerea recunoașterii legislațiilor altor state membre, prin acceptarea produselor lor. Astfel Curtea a pregătit armonizarea ulterioară a sistemelor de drept naționale prin impunerea recunoașterii reciproce. Nu doar în sistemul jurisdicțional, dar și în eficacitatea practică această hotărâre a dus la o apropiere juridică, socială și politică. Urmare a hotărârii date, statele membre trebuiau să adopte legile astfel, încât acestea

²⁷⁹ Speța *Rewe-Zentral-AG vs. Administrația federală a monopolurilor pentru rachiu*, în hot. CJUE din 20.02.1979, nr. 120/78 (mai cunoscută și sub denumirea speța *Cassis de Dijon*): <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=90055&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8380593> (accesat la 10.10.2024).

²⁸⁰ Ibidem, punctul 8 ș.u.

să fie eventual aplicate pentru orice speță transfrontalieră, respectiv vizând toate bunurile comerciale din întreaga Uniune Europeană.

Cea mai concretizată acțiune în privința unui cod civil european este proiectul cadrului comun de referință – *Draft Common Frame of Reference* (DCFR) – al Uniunii Europene din 2008. Acesta a fost întâlnit cu o anumită critică, fiindcă persista posibilitatea combinării mai multor sisteme atât de diferite ca, de exemplu, a celor francez și german, și care părea, totuși, un obiectiv practic imposibil de atins.²⁸¹

La 27.04.2018, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea privind modernizarea Codului civil și modificarea unor acte legislative. Deși legea în cauză prezenta deja textul în forma sa finală, care în ziua de azi în mare parte este realitatea juridică și practică a cetățenilor din Republică, Ministerul Justiției a prezentat în 2017 o „*notă informativă la proiectul Legii privind modernizarea Codului civil și modificarea și completarea unor acte legislative*”, în baza căreia este posibilă analiza surselor juridice ale proiectului dat. În baza notei informative, scopul proiectului reprezenta modificarea și completarea Codului civil încât să facă față celor mai moderne reglementări utilizate pe plan internațional, utilizând următoarele surse:

a) *Proiectul Cadrului Comun de Referință (Draft Common Frame of Reference) al Uniunii Europene, dezvoltat de mediul academic din Europa, publicat în 2008;*

b) *Codul civil german;*

c) *Codul civil francez, inclusiv modificările operate prin Ordonanța nr. 2016-131 din 10 februarie 2016 de reformare a dreptului contractelor, a regimului general și a probei obligațiilor (Ordonnance n° 2016-131 du 10 février 2016 portant réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations);*

d) *Codul civil al Italiei; al Olandei; legile de drept privat ale Estoniei; noile coduri civile ale Cehiei (2014), Ungariei (2014), al Argentinei (2015);*

e) *noul Cod civil al României în vigoare din 1 octombrie 2011;*

f) *Codul civil al Federației Ruse, cu modificările operate prin reforma pusă în aplicare între anii 2013 și 2015;*

²⁸¹ De exemplu B. Dauner-Lieb și M. Quecke. Das Kaufrecht im Entwurf eines Gemeinsamen Referenzrahmens. Erste Annäherung an einen komplexen Text, în: Der akademische Entwurf für einen Gemeinsamen Referenzrahmen. Tübingen, 2009, pag. 135 ș.u.

g) dreptul european – în special directivele în materie de drept privat și al protecției consumatorilor. De asemenea, s-a luat în cont Proiectul de Regulament al Parlamentului european și al Consiliului privind Legislația europeană comună în materie de vânzare (Common European Sales Law Regulation - CESL), care însă nu a fost adoptat la nivel de UE.

Proiectul a presupus deci preluarea cel puțin a unor reglementări din a) Proiectul Cadrului Comun de Referință al Uniunii Europene și b) dreptul european, îndeosebi directivele privind dreptul privat și al protecției consumatorilor, dar și Proiectul de Regulament al Parlamentului european și al Consiliului privind Legislația europeană comună în materie de vânzare (Common European Sales Law Regulation – CESL; nr. COM(2011) 635 final)²⁸².

Preluarea unor proiecte de lege care încă nu sunt în final adoptate este una curioasă și riscantă. Doar prin adoptarea unui astfel de proiect, poate persista certitudinea cetățenilor externi că tot procesul democratic a fost respectat, ceea ce ar însemna că o majoritate a organului legislativ a acceptat proiectul cu toate scopurile și intențiile sale practice, juridice și sociale. CESL a fost retrasă la data de 29.09.2020 integral de Comisia Europeană.²⁸³ Astfel, legiuitorul Republicii Moldova a adoptat un proiect de lege în baza unor „reglementări” care nu doar că nu au fost în final adoptate, ci, mai mult ca atât, la care s-a renunțat definitiv. Acum instanțele naționale din Republica Moldova au devenit, cel puțin cu referire la reglementările adoptate în baza acestei propuneri, un teren experimental pentru juriștii naționali și internaționali.

Proiectul Cadrului Comun de Referință prezintă la fel o abordare riscantă, fiindcă el unifică mai multe sisteme de drept atât de diferite, încât adoptarea lui la nivel european este foarte puțin probabilă. Per general, inspirația normelor de drept din state terțe este doar atunci justificată, când unele probleme juridice sunt abordate punctual și a fost identificată o soluție individuală sistemului de drept moldovenesc. Aportul general al tuturor sistemelor de drept enumerate mai sus devine unul nociv pentru sistemul de drept național, deoarece implementează diferite abordări juridice diferitor probleme juridice, care nu neapărat pot fi și o realitate practică sau juridică pentru Republica Moldova.

Cu toate acestea, adăugarea directivelor europene este pozitivă și constructivă. Acestea sunt un mecanism de armonizare lentă și atentă în sistemul legislativ din UE. Ele oferă nu doar

²⁸² Propunerea de REGULAMENT AL PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI AL CONSILIULUI privind Legislația europeană comună în materie de vânzare: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0635:FIN:ro:PDF> (accesat la 10.10.2024).

²⁸³ Retragera propunerilor Comisiei din 29.09.2020, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, nr. 2020/C 321/03: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020XC0929\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020XC0929(02)) (accesat la 10.10.2024).

posibilitatea adaptării reglementărilor în cauză asupra individualităților naționale, ci este și rezultatul unui proces complex de adoptare prin analiza mai multor sisteme de drept, dar și a mai multor limbaje. Prin analiza limbajelor statelor membre pot fi identificate complexități lingvistice pentru o abordare mai exactă, asemănătoare unei operații chirurgicale. CJUE are competența și obligația interpretării dreptului primar și secundar european. Prin clarificarea diferitor norme din directivele privind dreptul privat și al protecției consumatorilor, aceasta stabilește criteriile în baza cărora directivele trebuie înțelese. În procesul de creație normativă, Comisia Europeană este obligată să se ghideze de raționamentul și reglementările din Tratatul fundamental. Pe lângă acestea, ea își mai implementează viziunea sa practică în armonizarea legislațiilor naționale.

Când legiuitorul Republicii Moldova preia raționamentul unei directive, el preia nu doar intenția Comisiei Europene față de armonizarea sistemelor naționale de drept din statele membre, ci și încorporează în reglementările implementate în Republica Moldova raționamentul jurisdicțional cel puțin privind Tratatul fundamental ale Uniunii Europene. Dreptul secundar al UE trebuie să respecte normele și obiectivele impuse în Tratatul fundamental. Astfel, legiuitorul național implementează și el, la rândul său, în mod indirect obiectivele codificate în TUE și TFUE. Deoarece Republica Moldova nu face parte dintr-o entitate ca cea a Uniunii Europene, rămâne la dispoziția instanțelor naționale să echilibreze normele preluate cu raționamentul intentat de Tratatul fundamental. În mod evident, poziția politică a Republicii Moldova este cea de integrare europeană și chiar de aderare la Uniunea Europeană. Din punctul acesta de vedere, s-ar pune bazele unei tranziții mai ușoare dacă instanțele naționale ar prelua jurisprudența CJUE, preluând și fiecare obiectiv din dreptul primar al Uniunii Europene. Chiar dacă acest fapt nu va fi realizat, prezența directivelor și a dreptului european secundar deja favorizează un astfel de pas.

În special din realitatea aderării finalizate a României la UE, se cristalizează o speranță în simplificarea tranziției legislației naționale a Republicii Moldova, cu condiția că aderarea statului nostru ar fi una realistă. În acest caz, statul moldovenesc este deja avantajat prin implementarea limbii române în instituțiile europene, când vine vorba de traducerea hotărârilor CJUE în română. De asemenea, vecinătatea geografică cu România duce la similarități juridice în sistemele naționale de drept, deși în ultimul deceniu Republica Moldova și-a luat drept exemplu sistemul de drept german, dar nu și în profunzimea principiilor sale. Deși sistemul de drept românesc seamănă mai mult cel francez decât cu cel german, totuși ambele sisteme de drept și-au păstrat originea lor dezvoltată de marile personalități locale.

Desigur prin parcurgerea drumului spre UE trebuie anticipate și anumite dificultăți ierarhice privind relația dintre CJUE și instanțele naționale. România deja a avut ocazia să se confrunte cu o hotărâre răsunătoare pe arena juridică.²⁸⁴ Într-un proces politic și social complicat, Înalta Curte de Casație și Justiție din România a menținut hotărârile de condamnare a mai multor parlamentari și miniștri privind actele de corupție. Această situație a antamat mai multe decizii ale Curții Constituționale din România, aceasta pronunțându-se asupra mai multor conflicte juridice.²⁸⁵ În esență, ea a anulat mai multe hotărâri, invocând mai multe încălcări cu caracter procedural. La rândul său, Tribunalul Bihor a trebuit să se pronunțe asupra unei spețe privind acte de corupție. *In concreto*, probele strânse cu ajutorul Serviciului Român de Informații nu puteau fi folosite din cauza deciziilor Curții Constituționale a României. Tribunalul Bihor s-a adresat la CJUE pentru clarificarea relației între deciziile constituționale românești cu dreptul UE. Astfel Tribunalul Bihor a adresat următoarea întrebare:

*„Principiul independenței judecătorilor, consacrat de articolul 19 alineatul (1) al doilea paragraf TUE și de articolul 47 din [cartă], astfel cum a fost interpretat prin jurisprudența [Curții] [Hotărârea din 27 februarie 2018, Associação Sindical dos Juizes Portugueses (C-64/16, EU:C:2018:117)], se opune substituirii competențelor lor de decizii Curții Constituționale (Deciziile [nr. 51/2016, nr. 302/2017 și nr. 26/2019]), cu consecința lipirii de previzibilitate a procesului penal (aplicare retroactivă) și a imposibilității interpretării și aplicării legii la cauza concretă? Dreptul Uniunii Europene se opune existenței unei norme interne care reglementează răspunderea disciplinară pentru magistratul care înlătură de la aplicare decizia Curții Constituționale, în contextul întrebării formulate?”*²⁸⁶

Curtea a reiterat supremația dreptului UE și a constatat clar, că deciziile Curții Constituționale a României nu pot avea o valoare juridică, dacă există un risc sistematic ca acte

²⁸⁴ Speța *DNA – Serviciul Teritorial Oradea vs. KI ș.a.*, în hot. CJUE din 21.12.2021, nr. C-357/19 conexate cu C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=251504&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8415538> (accesat la 10.10.2024).

²⁸⁵ Decizia Curții Constituționale a României din 16.02.2016, nr. 51: https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2020/07/Decizie_51_2016.pdf (accesat la 10.10.2024).

Decizia Curții Constituționale a României din 07.11.2018, nr. 685: https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2020/07/Decizie_685_2018.pdf (accesat la 10.10.2024).

Decizia Curții Constituționale a României din 16.01.2019, nr. 26: https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2020/07/Decizie_26_2019.pdf (accesat la 10.10.2024).

Decizia Curții Constituționale a României din 03.07.2019, nr. 417: <https://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2019/07/417-.pdf> (accesat la 10.10.2024).

²⁸⁶ Speța *DNA – Serviciul Teritorial Oradea vs. KI ș.a.*, în hot. CJUE din 21.12.2021, nr. C-357/19 conexate cu C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19, punctul 79: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=251504&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8415538> (accesat la 10.10.2024).

de corupție în detrimentul UE să rămână nepedepsite. Statele membre trebuie să respecte obligațiile care le revin conform legislației europene. În cazul României acest lucru include o luptă eficientă împotriva corupției. Deciziile Curții Constituționale a României riscă să se opună acestei obligații, deși controlul dat trebuie efectuat din oficiu de instanța națională. CJUE ține să evidențieze clar aplicabilitatea supremă a dreptului UE.

Deși CJUE reiterează jurisprudența din dialogurile purtate cu Germania sau Italia, de exemplu, ea pare a fi mult mai directă și dură în hotărârea sa privind Curtea Constituțională a României. Unul dintre motive ar putea fi claritatea de care dau dovadă magistrații din Luxembourg, spre deosebire de instanțele românești, care încă sunt parte a unui stat membru aderat recent la obiectivele și principiile dezvoltate în Uniunea Europeană de-a lungul anilor.

O asemenea dificultate poate fi întâlnită și în Republica Moldova. În perioada actuală de tranziție în speranța aderării la UE conflictele par distante. Totuși, armonizarea unei legislații, care deja este în proces de a prelua indirect majoritatea raționamentului juridic din Tratatul fundamental pare să inspire speranțe. Parlamentul moldovenesc prezintă tendințe pozitive de a folosi atât jurisprudența CJUE, cât și dreptul secundar pentru a adapta și reforma legislația națională. Totuși, procesul de creație normativă este supus unui risc, când reformele legislative au loc prin preluarea promptă a normelor din state terțe. O abordare cu mult mai efectivă pe termen lung și armonioasă din punct de vedere juridic ar fi, în primul rând, înțelegerea raționamentului reglementărilor preluate, analiza detaliată a jurisprudenței privind normele preluate și abia ulterior preluarea normelor în cauză doar dacă ele într-adevăr sunt în stare să formeze o simbioză cu restul normelor naționale. În caz contrar, implementarea unor norme din sisteme de drept străine în sistemul de drept național fără o chibzuire pedantă provoacă o nesiguranță și, ulterior, un haos atât pentru magistrații instanțelor naționale, inclusiv juriștii din Republica Moldova, cât și pentru alți cetățeni ai societății moldovenești.

3.6. Concluzii la Capitolul 3

Analizele detaliate și complexe din Capitolul 3 au scos în evidență esența unei jurisprudențe atât de voluminoasă ca cea a CJUE. Cumulul de domenii de drept discutat în toate subcapitolele anterioare arată clar că percepția jurisprudenței Curții din Luxembourg poate fi înțeleasă doar în ansamblu. Începând cu perceperea raționamentului Tratatelor fundamentale, continuând cu competențele Curții, atât juridice, cât și reflectările geografice, înțelegerea aplicării principiilor dreptului UE, precum și înțelegerea depășirii limitelor atribuite CJUE, trebuie să suscite și întrebări cu privire la eventuale acte *ultra vires*, finalizând cu incidența jurisprudenței în procesul de creație normativă. Fiecare hotărâre a CJUE pornește de la ideea că dreptul Uniunii Europene este suprem față de cel național, însă nu și față de cel constituțional, cum am văzut indirect în exemplul privind statul român cu referire la deciziile Curții Constituționale a României.

Dreptul Uniunii Europene este unul suprem, însă, în pofida percepției multor juriști, el nu stă deasupra dreptului constituțional. Dreptul Uniunii Europene stă lângă dreptul constituțional. Un act *ultra vires* nu ar fi posibil, fiindcă ar fi aplicabilă ierarhia sistemelor de drept. Sau dreptul Uniunii Europene ar fi ierarhic superior, deci doar el ar conta și ar fi aplicabil, sau dreptul constituțional național ar fi aplicabil. Realitatea însă este alta. Am prezentat în analiza efectuată, că statele membre au oferit o parte din suveranitatea sa Uniunii Europene, respectiv renunțând la o parte a suveranității date. Vizual ne putem imagina un teren de fotbal care reprezintă suveranitatea în întregime pe care o poate avea un stat (poate fi vorba de orice teren, decisiv fiind vizualizarea explicației). Prin semnarea Tratatelor fundamentale, statele membre au renunțat la jumătate de teren în favoarea Uniunii Europene (în realitate proporția privind domeniile atribuite UE este alta, însă pentru o percepere mai ușoară rămânem la jumătate). Prin urmare, dacă Uniunea Europeană adoptă o acțiune pe jumătatea ei de teren, nu poate fi invocată lezarea identității constituționale a unui alt stat, fiindcă UE acționează în limitele atribuite ei, *id est* pe terenul ei. Dacă însă Uniunea Europeană pășește pe jumătatea de teren care nu i-a fost atribuită, aceasta acționează *ultra vires*, fiindcă acțiunea are loc în afara limitelor atribuite ei. Deci, supremația dreptului european este, în esență, o descriere corectă. Dacă o reglementare națională contravine unei reglementări europene, cea a Uniunii Europene este superioară și astfel aplicabilă, cea națională rămânând inaplicabilă, în situația dată.

Perceperea supremației dreptului european este decisivă în înțelegerea jurisprudenței CJUE și, respectiv, dezvoltarea principiilor juridice europene. În baza unui șir de hotărâri am constatat că CJUE este cea care indică cum trebuie înțelese directivele Uniunii Europene, deoarece ele, la rândul lor, trebuie privite prin intermediul Tratatelor fundamentale, al principiilor juridice europene reglementate expres în Tratatul fundamental, precum și al principiilor juridice nescrise dezvoltate de CJUE. Principiile juridice europene nescrise nu sunt altceva decât concretizarea raționamentului codificat în Tratatul fundamental.

Raționamentul hotărârilor CJUE influențează procesul de creație normativă nu doar în Uniunea Europeană, ceea ce este și firesc, ci și în statele membre, fapt înțeles, deși nu numai decît așteptat. Același principiu este valabil și pentru statele europene care nu fac parte din Uniunea Europeană, însă fie au aderat la SEE, fie nu au o tangență juridică strânsă cu Uniunea Europeană. Acest rezultat este curios, fiindcă, în esență, jurisprudența unei Curți îndepărtate, care nu are tangență sistematică influențează procesul de creație normativă. Așadar, concluzionăm că orientarea politică a instituțiilor constituționale din Republica Moldova spre o integrare europeană are ca rezultat incidența raționamentului principiilor dreptului Uniunii Europene și jurisprudenței CJUE, care este una complexă, dar și fascinantă, în același timp.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Apartenența la Uniunea Europeană obligă statele membre din punct de vedere juridic să se adapteze la legislația UE. Această armonizare presupune adoptarea legislației UE prin intermediul legilor naționale și, corespunzător, punerea în aplicare a acesteia, legislația UE având supremația față de cea națională. A fost analizat, că definiția de supremație trebuie înțeleasă altfel decât sensul tipic al ei de zi cu zi. Dreptul Uniunii Europene este într-adevăr prioritar în cazul unui conflict cu o reglementare națională. În consecință, legea națională nu va fi considerată nulă, fiindcă doar o curte constituțională poate declara o lege națională nulă. Cu toate acestea, din cauza competențelor atribuite Uniunii Europene, CJUE determină modul în care se aplică și se interpretează Tratatul fundamental. Prin urmare, când legea națională contravine unui act normativ al Uniunii Europene, apare întrebarea, dacă actul normativ al UE se află în limitele atribuite Uniunii. În cazul dat, trebuie decis dacă competențele conferite UE sunt lezate. În final, CJUE determină prin prisma Tratatelor fundamentale modul și extinderea cu care trebuie înțelese competențele atribuite Uniunii Europene prin Tratatul fundamental. La rândul lor, curțile constituționale determină cantitatea de suveranitate rămasă și marja de acțiune a statului membru, determinându-i astfel independența constituțională. Complexitatea interpretărilor în cauză este evidentă când conștientizăm că Uniunii Europene nu îi sunt atribuite domenii de drept, ci domenii de politici. Astfel, o confruntare între acești giganți juridici este predestinată. Cu toate acestea, situația respectivă nu trebuie să fie considerată drept un moment negativ, ci mai degrabă un catalizator permanent în dezvoltarea jurisprudenței și a naturii dreptului european, inclusiv a celui constituțional, la nivelul statelor membre.

Apartenența la UE oferă statelor membre un cadru juridic comun care le permite să beneficieze de eforturile de armonizare în cadrul Uniunii. Cu toate acestea, ca parte a acestor ajustări, statele membre ale UE sunt impuse să își modifice legislația națională pentru a se asigura că legislația lor este atât armonizată, cât și eficientă. Acest proces este extrem de detaliat la diferite nivele și, prin urmare, include armonizarea legislației, implementarea directivelor UE și executarea hotărârilor Curții de Justiție a Uniunii Europene. Crearea legislației UE este un proces complex și fascinant, caracterizat de o strânsă cooperare între instituțiile UE.

Comisia Europeană joacă un rol central, prezentând propuneri legislative, care sunt apoi discutate și adoptate de Parlamentul European și de Consiliul European. Acest proces legislativ mai este cunoscut sub denumirea de procedură de codecizie și asigură legitimitatea democratică

prin implicarea Parlamentului European ales și a guvernelor statelor membre prin intermediul Consiliului European. Deși acest proces nu este subînțeles la nivelul european, evoluția Uniunii Europene de la o conlucrare interguvernamentală la o entitate *sui generis* demonstrează cât de chibzuit a fost procesul dat, deși renunțarea la o parte a suveranității de către statele membre este la prima vedere neînțeleasă. Cercetarea din capitolele lucrării ne arată că acest proces nu s-a desfășurat într-o perioadă scurtă, ci a parcurs un drum istoric îndelungat. Tratatelor fundamentale sunt doar rezultatul unui proces complex, culminând cu formarea unei entități individuale. De la începutul conlucrării interguvernamentale, Parlamentul European avea doar denumirea unei instituții democratice, nefiind însă legitimată în realitate similar instituțiilor constituționale într-un stat democratic. Totuși, dezvoltarea Uniunii Europene a urmat evoluția unui stat în sine, aceasta denotând că UE încă nu a ajuns la finalul evoluției sale. Nu este exclus că, pentru moment, aceasta cale a fost întreruptă din cauza nesiguranței și fricii statelor membre de a-și pierde în totalitate suveranitatea. Cu toate acestea, probabil, este mai mult vorba de o pauză pentru întreaga societate europeană pentru a conștientiza avantajele obținute dintr-o astfel de finalizare firească a evoluției.

Deci, Parlamentul European este în sine dovada evoluției democratice, care este prezentă în spiritul european. În plus, există diverse proceduri și instrumente utilizate în elaborarea legislației UE, inclusiv consultări publice, evaluări de impact și grupuri de experți. Această abordare transparentă și participativă asigură faptul că interesele cetățenilor, ale comercianților și ale altor părți interesate sunt luate în considerare în mod adecvat. În general, crearea legislației UE este un proces iterativ bazat pe compromis și pe un dialog constant între instituțiile UE. Acest proces garantează că legislația UE este eficientă, legitimată în mod democratic și răspunde nevoilor cetățenilor europeni. Trebuie de recunoscut că am stabilit că dialogurile sunt altceva decât un proces democratic. Având loc în spatele ușilor închise, este firesc ca o astfel de abordare să trezească suspiciuni. Cu toate acestea, un asemenea pas poate fi numit mai degrabă un experiment în găsirea unui compromis de a avea o legiferare nu doar echitabilă și corectă, ci și efectivă, fiindcă aspectele pozitive ale procesului de creație normativă vor fi permanent depășite, dacă acesta ar dura de fiecare dată în jurul unui deceniu. Or, CJUE este nevoită să adapteze realitatea juridică la evoluția realității cetățenilor de zi cu zi. În caz contrar, dreptul secundar al Uniunii Europene va deveni desuet, astfel că se va pune întrebarea necesității lui. Din acest motiv este necesar să fie găsit un compromis, fapt ce poate fi rezervat unui alt studiu.

Prezentul studiu a analizat evoluția legislației din statele membre ale UE și a celor din proxima ei vecinătate în lumina jurisprudenței CJUE și a arătat cum Curtea exercită o influență

semnificativă asupra sistemelor juridice naționale prin hotărârile sale. Astfel s-a arătat că jurisprudența CJUE nu doar contribuie la armonizarea legislației în cadrul Uniunii Europene, ci are, de asemenea, un impact semnificativ asupra securității juridice și a procesului normativ de creație, reflectându-se direct și asupra societăților respective. Analiza studiilor de caz arată că CJUE acționează adesea ca un catalizator pentru reformarea și adaptarea legislației naționale, în special în domenii precum protecția mediului, dreptul muncii și protecția consumatorilor în domeniul digital. Hotărârile Curții contribuie la asigurarea respectării legislației UE în statele membre și la promovarea integrării și cooperării în cadrul UE. În același timp, însă, acestea ridică întrebări cu privire la echilibrul dintre jurisdicția UE și suveranitatea națională.

Deși jurisprudența CJUE contribuie la consolidarea dreptului UE și la promovarea aplicării uniforme a legislației UE, există încă multiple provocări semnificative. Printre acestea se numără lipsa parțială a dialogului dintre CJUE și instanțele naționale, precum și preocupările legate de identificarea constituțională în stat în abordarea curților constituționale. Aceste aspecte subliniază necesitatea unei discuții continue și a unei reflecții critice asupra rolului CJUE în cadrul structurii juridice dinamice a UE. În plus, dialogul în curs de desfășurare între CJUE și instanțele naționale rămâne o soluție rațională. Or, o conlucrare a tuturor instanțelor în rând cu CJUE poate doar accelera evoluția jurisdicțională și, astfel, promova principiile fascinante care stau la baza Tratatelor fundamentale.

Jurisprudența CJUE demonstrează că ea este un pilon fundamental al dezvoltării legislative și sociale în Uniunea Europeană, dar și în statele din proxima vecinătate. Capacitatea instanței de a stabili și de a interpreta standardele juridice este decisivă pentru viitorul ordinii juridice europene. În același timp, interacțiunea complexă dintre jurisprudența CJUE și legislația națională necesită o gestionare și o evaluare pedantă pentru a nu confunda competențele atribuite Uniunii Europene cu suveranitatea statelor membre și, respectiv, cu identitatea lor constituțională.

CJUE joacă un rol decisiv în interpretarea și aplicarea legislației UE, ceea ce face din ea o figură centrală în dezvoltarea ulterioară a sistemului de drept și politic al UE. Cu toate acestea, poate fi susținut, că CJUE își depășește competențele atribuite, luând decizii care sunt *ultra vires*, și, prin urmare, este riscată independența constituțională a statelor membre din UE. Această critică se bazează pe argumentul că o astfel de influență fără un dialog între respectivele instanțe ale statelor membre cu CJUE pur și simplu lipsește uneori. Cu toate acestea, Curtea din Luxembourg nu poate fi acuzată că ea nu este deschisă unui dialog. În situația concretă, ține de

instanțele statelor membre să se adreseze Curții pentru a clarifica anumite divergențe juridice. Trebuie de menționat faptul, că adresarea instanțelor naționale la CJUE deja presupune acceptarea competențelor atribuite Curții. Doar răspunsul nesatisfăcător provoacă discuții înflăcărâte privind un eventual act *ultra vires*.

Transparența hotărârilor CJUE și o prezentare deschisă a interpretărilor juridice ar putea contribui la reducerea distanței percepute nu doar între cetățenii UE și Curtea din Luxembourg;²⁸⁷ de asemenea, ea ar putea încuraja instanțele naționale să reia dialogul cu CJUE în cazul unui răspuns nesatisfăcător. Este esențial să existe un dialog continuu și aprofundat cu privire la rolul CJUE în contextul democrației UE. Acest dialog ar trebui să aibă loc nu numai în cercurile academice și juridice, ci chiar și în rândul publicului larg, pentru a permite o participare largă a tuturor opiniilor fondate.

În concluzie, este esențial ca Uniunea Europeană și statele sale membre să caute un echilibru privind spețele critice între jurisdicția eficientă și independența constituțională. Provocarea este de a dezvolta CJUE într-un organism care nu numai că se pronunță din punct de vedere juridic, ci și funcționează posibil într-un context democratic care face ca deciziile sale să fie inteligibile, echitabile și transparente. Acest lucru este esențial pentru a consolida încrederea cetățenilor UE în fundamentul juridic al Uniunii Europene și pentru a păstra natura democratică a UE. Îndeosebi din perspectiva lipsei unei „Curți Constituționale a UE” care ar revizui hotărârile CJUE este necesar de a înțelege că instituțiile constituționale, pe care le cunoaștem și care stau la baza tuturor statelor membre, probabil că nu mai sunt destul de actuale. În lumina globalizării și dispariției frontierelor între statele membre este necesară menținerea lanțului democratic. Nu este exclus că tocmai datorită dispariției frontierelor cetățenii Uniunii Europene ar putea fi avantajați de implementarea alegerilor directe nu doar privind Parlamentul European, ci și a altor structuri guvernante din Uniunea Europeană.

Siguranța juridică și previzibilitatea sunt piloni esențiali ai unui sistem juridic eficient și de o importanță crucială pentru stabilitatea și încrederea în Uniunea Europeană. În contextul jurisprudenței CJUE, asigurarea acestor principii necesită o atenție deosebită, deoarece hotărârile divergente pot duce la incertitudini jurisdicționale care afectează atât cetățenii de rând, cât și întreprinderile comerciale.

²⁸⁷ Benz A. Demokratie in der Europäischen Union, în: Demokratien in Europa. Wiesbaden, 2003, pag. 157 ș.u.

Complexitatea legislației UE și natura dinamică a jurisprudenței CJUE pot genera situații în care interpretările și hotărârile Curții creează incertitudine în statele membre. Aceste incertitudini rezultă adesea din necesitatea de a adapta concepte juridice de mare anvergură la contexte naționale specifice.

Deciziile divergente rezultate din interpretarea dreptului UE pot complica legislația și practicile juridice din țările UE prin crearea unor norme și practici juridice incoerente. Pentru a consolida securitatea jurisdicțională și a îmbunătăți previzibilitatea jurisprudenței, este necesară o aplicare coerentă și consecventă a dreptului UE de către CJUE. Acest exercițiu necesită o interacțiune și un dialog continuu între instanțele naționale, legiuitori și CJUE. O astfel de cooperare strânsă ajută la clarificarea neînțelegerilor juridice și la integrarea eficientă a interpretărilor CJUE în legislația națională. Promovarea unei culturi juridice comune în UE prin activități educaționale, cum ar fi seminarele și conferințele, sunt de asemenea esențiale. Aceste inițiative pot contribui la promovarea unei interpretări și aplicări mai armonizate a legislației UE. Astfel, orice plan implementat din perspectiva generațiilor tinere are cu adevărat o șansă de a se menține pe arena juridică un timp îndelungat. Jean Monnet a avut aceeași idee. El nu a intenționat să soluționeze toate probleme de tip social, politic și juridic în perioada sa și să le soluționeze instant. El a conștientizat, că, deși el nu va mai putea savura rezultate acțiunilor sale, generația ulterioară va putea trăi în pace, prosperitate și siguranță.

Schimbul de expertiză și de bune practici între statele membre și instituțiile UE poate sprijini armonizarea practicii juridice și contribui astfel la dezvoltarea unui sistem juridic mai coerent al UE. Claritatea și inteligibilitatea hotărârilor CJUE sunt esențiale pentru a spori acceptarea și încrederea în sistemul juridic al UE. Prin intensificarea cooperării și a schimbului de informații, CJUE poate promova o jurisprudență care să satisfacă atât cerințele statelor membre, cât și nevoile cetățenilor și ale întreprinderilor. Acest lucru este esențial pentru a susține valorile fundamentale ale UE și pentru a crea un mediu juridic stabil care să sprijine progresul și succesul Uniunii Europene.

Conflictul privind repartizarea competențelor între Uniunea Europeană (UE) și statele membre a provocat în continuare diverse propuneri de reformă din mediul academic, politic și jurisprudențial.

În literatura de specialitate au fost discutate mai multe soluții privind clarificarea delimitării competențelor între statele membre și CJUE. O soluție plauzibilă ar fi o „Mare Cameră mixtă a CJUE” în care să intre cel puțin judecătorul național la CJUE din Luxembourg și

alți magistrați în mod aleatoriu. Deodată însă se evidențiază lipsa caracteristicii individuale a acestei propuneri. În special, nu este clar cum ar fi situația în cauză diferită de cea a realității juridice din ziua de azi. Or, CJUE trebuie să se pronunțe asupra litigiilor în privința cărora a fost sesizată, indiferent dacă unor actori politici sau juridici din respectivul stat membru nu le este pe plac. La rândul său, Curtea interpretează Tratatul fundamental deoarece ea este stăpânul său, nemaiaivând pe cineva care să îi supună deciziile unui control juridic. Deciziile sale au caracter obligatoriu, iar din acest motiv magistrații nu se grăbesc să facă declarații pripite, ci analizează fiecare decizie *in concreto* într-un mod amănunțit. Cu toate acestea, nu este evidentă necesitatea unei Camere mixte la CJUE, fiindcă statele membre sunt reprezentate în mod egal. Mai mult ca atât, magistrații înțeleg independența mandatului unui judecător la CJUE, astfel că nu se lasă influențați politic. Participarea obligatorie a judecătorului național a statului membru care este vizat tocmai că îl pune sub riscul de influenței personale sau a membrilor familiei sale. Deci, participarea incidentală a acestuia este cea mai bună soluție. Or, nu se vede necesitatea creării unui alt corp judecătoresc, deoarece astfel se va forma un cerc vicios cu rezultatul de a recurge în viitor la aceeași soluție, *id est* de a mai crea un corp judecătoresc. Într-un stat membru, nimeni nu propune crearea unui corp judecătoresc de a supune controlului deciziile curții constituționale. Prin urmare, la moment ar fi mai degrabă necesar un efort de încredere în independența și profesionalismul mandatului de judecător oferit experților în materie.

O altă soluție este cea de formare a unui comitet de experți pentru determinarea competențelor oferite în Tratatul fundamental. Din acest comitet ar trebui să facă parte atât reprezentanți din CJUE, cât și din Comisia Europeană și câte un specialist din fiecare stat membru vizat. Aceasta ar duce însă la o procedură populistă fără justificare. Când oricine (și prin asta mă refer la persoane care nu fac parte din corpul magistrației CJUE) poate determina competențele atribuite prin Tratatul fundamental de statele membre contractante, astfel delimitând întinderea lor, constructul Uniunii Europene va deveni o clacă, și nu o entitate aproape finalizată sub forma unui stat federal. Astfel, doar magistrații CJUE pot înțelege și interpreta cu adevărat sensul profund al Tratatelor fundamentale. Nimeni nu ar propune participarea altor experți în delimitarea cu caracter obligatoriu a unei constituții naționale. Considerăm că aceasta o pot face doar magistrații curții constituționale.

Astfel, nemulțumirea sau critica față de unele hotărâri care par *ultra vires* trebuie abordată, desigur, cu precauție, dar reglementată printr-un dialog al instanțelor în cauză. Încă nu s-a întâlnit situația în care Curtea din Luxembourg nu a dorit participarea la dialogul impus de Tratatul fundamental. Deci, pe de o parte, dialogul între instanțele în cauză duce la o soluție

armonioasă, iar, pe de altă parte, numărul magistraților prezent la CJUE din fiecare stat membru deja asigură reprezentanța fiecărui stat membru. Fiecare magistrat investit cu mandatul unui judecător la Curtea din Luxembourg aduce cu sine deosebirile culturale, lingvistice și perceptuale ale unui stat membru la UE. Din aceste raționamente, forma pe care CJUE o are la moment este, aparent, ideală.

Prin urmare, în principiile dezvoltate și interpretarea Tratatelor fundamentale de către CJUE regăsim ideile profunde comasate din toate statele membre. Din acest motiv, statele din proxima vecinătate a UE se orientează la jurisprudența Curții și o preiau. Interpretările Curții demonstrează că au la baza raționamentului lor nu doar idei simple, ci spiritul care revine din nou și din nou din ideea păcii și a prosperității societății europene, bazele fiind spirala intentată de fondatorii Uniunii Europene.

Acest factor este demonstrat prin recomandarea CSJ și inspirarea legislativului Republicii Moldova din hotărârile Curții de Justiție a Uniunii Europene. Raționamentul Curții se regăsește astfel atât în procesul de creație normativă, cât și în viața cotidiană a cetățenilor din Republica Moldova.

Recomandări:

1. Este necesar să utilizăm definiția de raționament jurisdicțional cu sens multidimensional bazat pe un cumul de factori, care izvorăsc atât dintr-o societate, cât și din valorile subiective atribuite în procesul jurisdicțional.

2. Monitorizarea dreptului derivat al Uniunii Europene rămâne a fi actuală, deoarece astfel este adaptată realitatea societății la realitatea juridică prezentă în sistemele de drept ale statelor membre, cât și a celor din proxima vecinătate. Recomandăm adoptarea unui act legislativ, în care pot fi determinate perioade de prezentare guvernului și parlamentului a rezultatelor provizorii în privința necesității adaptării legislației naționale la anumite politici europene. Reiterăm importanța orientării legislativului față de politicile și motivele actelor europene, și nu analiza simplului text.

3. Perceperea delimitării competențelor atribuite Uniunii Europene trebuie promovată în analiza fiecărui act al instituțiilor UE. Astfel, pot fi analizate actele *ultra vires* și tangența independenței constituționale a fiecărui stat. Un ajutor în acest sens poate fi analiza integrării ultimelor state, cum ar fi România sau Bulgaria. Conflictele acestor țări cu instituțiile europene vor lumina obstacolele care pot fi întâlnite. În acest sens, legiuitorul moldovenesc

poate pregăti terenul pentru o integrare mai ușoară, implementând practica jurisdicțională care a funcționat cel mai bine în statele membre ale UE. De exemplu, implementarea actelor stopate în procesul de creație normativă a UE nu trebuie să fie pripită, ci efectuată cu răbdare, fiindcă monitorizarea procedurilor în cauză ar arăta semne evidente, când actele au trecut de cel puțin toate barierele legale. Abia după acest proces este certă aplicabilitatea raționamentului preluat dintr-un text normativ. Rezultatele studiului în cauză și aplicabilitatea actelor administrative *ultra vires* trebuie stabilită de Guvernul Republicii Moldova printr-o hotărâre respectivă, care va servi ca o orientare inițială a executivului până la evoluția profundă a jurisprudenței naționale.

4. Este necesar să fie adaptată legislația națională din Republica Moldova la drepturile fundamentale ale Tratatelor fundamentale ale Uniunii Europene. Pentru aceasta trebuie identificate principiile juridice europene din normele decisive, ca de exemplu în cazul art. 34 din TFUE, care reglementează dreptul la libera circulație a mărfurilor. Ulterior putem evidenția hotărârile de bază ale CJUE. Preluarea raționamentului jurisdicțional din deciziile date va ajuta Republica Moldova în procesul de armonizare a sistemului de drept național prin implementarea nucleului dreptului european și nu va exista o armonizare punctuală, care poate fi nocivă unui sistem de drept național. Procesul de identificare și continuă adaptare la drepturile fundamentale din Tratatul fundamental ale UE poate fi adăugat într-un act legislativ propus în punctul doi.

5. Trebuie să cercetăm și identificăm în istoricul juridic al Republicii Moldova actele juridice *ultra vires* la nivel național, de exemplu ale Parlamentului sau Guvernului Republicii Moldova ori ale consiliilor municipale din Republica Moldova. Astfel, nu doar vom soluționa juridic nesiguranța legislativă în unele domenii într-un mod corect, dar vom forma, de asemenea, o practică juridică care ne va ajuta ulterior în identificarea actelor date într-o eventuală integrare europeană concretă. Rezultatele cercetării trebuie adăugate în hotărârea de guvern din punctul trei.

6. Este necesar să analizăm practica jurisdicțională a altor state din proxima vecinătate a UE, cum ar fi cea a Norvegiei sau a Islandei. Deși ele au optat pentru apartenența la Convenția AELS, ele au reușit să se integreze economic în Uniunea Europeană. Un astfel de studiu de caz ne poate favoriza în analiza mai multor opțiuni pentru viitorul benefic al Republicii Moldova. Rezultatele cercetării trebuie folosite în cizelarea actului legislativ care va fi emis de parlament menționat în punctul doi și patru.

7. Instituțiile constituționale din Republica Moldova au optat la moment pentru armonizarea dreptului Uniunii Europene. Deși acest pas este binevenit, trebuie să se ia în

considerare că Tratatul fundamental și raționamentul acestora s-a impus în sistemele naționale ale statelor membre ale Uniunii Europene într-o perioadă de timp foarte îndelungată. În aceeași perioadă, Republica Moldova a dezvoltat relația sa în mare parte cu statele membre ale fostei URSS. Inclusiv independența Republicii Moldova a fost obținută relativ recent în comparație cu statele membre fondatoare ale UE. Prin urmare, sistemul național al Republicii Moldova încearcă să recupereze timpul pierdut și să se reorienteze la o realitate socială și juridică nouă. Totuși, consider că legiuitorul Republicii Moldova trebuie să fie precaut și să nu întreprindă acțiuni pripite sau radicale. În caz contrar, societatea moldovenească va avea mai mult de suferit din punct de vedere legislativ decât de câștigat. Ar putea să fie provocată o nesiguranță legislativă care va trebui înlăturată și ea, în afară de obstacolele deja întâlnite. Deci, recomand ca politicile de armonizare a legislației UE să se orienteze mai degrabă la interpretarea și aplicarea raționamentului jurisdicțional decât la preluarea expresă a textelor directivelor Uniunii Europene. În modul dat, va putea fi obținut un rezultat corect din punct de vedere atât juridic, cât și social.

8. După cum am văzut în exemplul adoptării Constituției Republicii Polonia, să fii ultimul în adoptarea unor acte pe arena juridică internațională nu este neapărat un dezavantaj. Astfel, este posibilă adaptarea lingvistică la cea dezvoltată în sistemul de drept european sau la preluarea principiilor juridice europene care au demonstrat a fi cele mai efective pentru societate și legislație. În final, recomandăm să fie efectuată analiza și implementarea limbajului și a normelor juridice coerente, precum și definirea principiilor juridice europene fundamentale (și nu doar ordinea juridică în sistemul de drept cu mai multe nivele) cel puțin într-un act legislativ privind integrarea Republicii Moldova în piața unică europeană. Prin urmare, se va facilita atât certitudinea legislativă a integrării economice a Republicii Moldova în UE, încât va fi posibilă o integrare politică și socială.

BIBLIOGRAFIE

1. Actul Unic European. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11986U/TXT>.
2. Anuarul Statistic pentru Republica Federală Germania din 1972. Disponibil: https://www.statistischebibliothek.de/mir/servlets/MCRFileNodeServlet/DEHeft_derivate_00064411/1972kpl-2.pdf.
3. Anuarul Statistic pentru Republica Federală Germania din 2019.
4. Argyris, John, Faus, Gunter, Haase, Maria. Die Erforschung des Chaos. Eine Einführung für Naturwissenschaftler und Ingenieure. Braunschweig/Wiesbaden: Vieweg, 1994. ISBN: 978-3322904423.
5. Baci, Cristian, Patrașcu, Adrian, Nan, Florin. Dreptul tratatelor. Noțiuni de teorie și practică. București: Editura Ministerului Internelor și Reformei Administrative, 2008. ISBN: 978-973-745-063-0.
6. Balan, Prof. dr. hab. Oleg, Dorul, conf. univ. dr. Olga ș.a. Drept internațional public: manual. Ed. a III-a (revizuită și adăugită). Chișinău: Tip. Elena VI, 2009. ISBN: 978-9975-106-43-6.
7. Baumann, Mechthild. Der deutsche Fingerabdruck: die Rolle der deutschen Bundesregierung bei der Europäisierung der Grenzpolitik. Baden-Baden: Nomos, 2006. ISBN: 978-3832921859.
8. Bârsan, Corneliu, în: Convenția europeană a drepturilor omului – comentariu pe articole, vol. I. Drepturi și libertăți, Editura C.H. Beck, București, 2005. ISBN: 973-655-663-8.
9. Bernhard, Raschauer. Allgemeines Verwaltungsrecht. Viena: Verlag Österreich, 2021. ISBN: 978-3-7046-8833-0.
10. Bogdandy, Armin, Bast, Jürgen. Europäisches Verfassungsrecht. Berlin: Springer, 2009. ISBN: 978-3-540-73809-1.
11. Böhmer, Julian, Schewe, Benedikt. Unionsrechtmäßigkeit der Hinzurechnungsbesteuerung im Drittstaatenfall, în: FinanzRundschau (FR) Zeitschrift für das gesamte Ertragsteuerrecht. Köln: Otto Schmidt, 2020.
12. Becker, Florian. Die Bedeutung der *ultra vires*-Lehre als Maßstab richterlicher Kontrolle öffentlicher Gewalt in England, în: Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht. Baden-Baden: Nomos, 2001.
13. Becker, Peter, Lippert, Barbara. Handbuch Europäische Union. Wiesbaden: Springer Fachmedien GmbH, 2020. ISBN: 978-3-658-17408-8.

14. Briefing-ul Parlamentului European: fapte și cifre. Disponibil: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/614733/EPRS_BRI\(2018\)614733_DE.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/614733/EPRS_BRI(2018)614733_DE.pdf).
15. Buck-Heeb, Prof. Dr. Petra. Entwicklung und Perspektiven des Anlegerschutzes, în: Juristenzeitung. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007.
16. Burton, Steven J. Judging in Good Faith. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. ISBN: 978-0521419949.
17. Calliess, Prof. Dr. Christian, Prof. Dr. Ruffert, Matthias. EUV • AEUV. Das Verfassungsrecht der Europäischen Union mit Europäischer Grundrechtcharta. München: C.H. Beck, Ediția a 6-a, 2022. ISBN: 978-3-406-76985-6.
18. Cardozo, Benjamin Nathan. The Nature of The Judicial Process. Yale: Kessinger Publishing, 1921. ISBN: 978-1-1642-5088-3.
19. CC, Hot. nr. 10 din 16.04.2010. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=hotariri&docid=55>.
20. CC, Hot. nr. 55 din 14 octombrie 1999. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=9845&lang=ro.
21. CC, Hot. nr. 14 din 16.05.2016. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=578&l=ro?tip=hotariri&docid=578&l=ro>.
22. CC a RFG, Hot. nr. 1481/03. Încheierea la al doilea Senat din 14 octombrie 2004. Disponibil: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2004/10/rs20041014_2bvr148104.html.
23. CC a RL, Hot. nr. 225 din 20 noiembrie 2009. Disponibil: https://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/10/2009-11-20_s_decision.pdf.
24. CC a Republicii Slovenia, Hot. nr. U-I-180/10-13 din 7 octombrie 2010. Disponibil: <https://www.us-rs.si/documents/63/06/u-i-180-10.pdf>.
25. Collier, Paul. Die unterste Milliarde – Warum die ärmsten Länder scheitern und was man dagegen tun kann. München: Pantheon, 2017. ISBN: 978-3570553466.
26. Constituția Regatului Suediei. Disponibil: <https://www.verfassungen.eu/sw/>.
27. Constituția Republicii Finlanda. Disponibil: <https://www.verfassungen.eu/fin/>.
28. Constituția Republicii Lituania. Disponibil: <https://constitutii.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/01/lituania.pdf>.
29. Constituția Republicii Portugheze. Disponibil: <https://www.verfassungen.eu/pl/>.

30. Constituția Republicii Slovenia. Disponibil: <https://www.us-rs.si/media/constitution.pdf>.
31. Crețu, Vasile. Drept internațional public. București: Editura Fundației „Romania de mâine”, 1999. ISBN: 973-582-118-4.
32. Decizia Curții Constituționale a Republicii Ceha din 09.10.2003, nr. IV.ÚS 150/01: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=4-150-01>.
33. Decizia Curții Constituționale a RFG din 29.05.1974, nr. BvL 52/71.
34. Decizia Curții Constituționale a RFG din 14.05.1985, nr. 1 BvR 233, 341/81.
35. Decizia Curții Constituționale a RFG din 22.10.1986, nr. 2 BvL 197/83.
36. Decizia Curții Constituționale a RFG din 14.01.2014, nr. 2 BvR 2728/13. Disponibil: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/DE/2014/01/rs20140114_2bvr272813.pdf?__blob=publicationFile&v=1.
37. Decizia Curții Constituționale a RFG din 18.07.2017, nr. 2 BvR 859/15. Disponibil: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/DE/2017/07/rs20170718_2bvr085915.pdf?__blob=publicationFile&v=4.
38. Decizia Curții Constituționale a României din 16.02.2016, nr. 51. Disponibil: https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2020/07/Decizie_51_2016.pdf.
39. Decizia Curții Constituționale a României din 07.11.2018, nr. 685. Disponibil: https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2020/07/Decizie_685_2018.pdf.
40. Decizia Curții Constituționale a României din 16.01.2019, nr. 26. Disponibil: https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2020/07/Decizie_26_2019.pdf.
41. Decizia Curții Constituționale a României din 03.07.2019, nr. 417. Disponibil: <https://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2019/07/417-.pdf>.
42. Declarația comună privind aspectele practice în cadrul procedurii de codecizie. Disponibil: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32007C0630\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32007C0630(01)).
43. Declarații anexate la actul final al Conferinței interguvernamentale care a adoptat tratatul de la Lisabona – semnat la 13 decembrie 2007. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9e8d52e1-2c70-11e6-b497-01aa75ed71a1.0020.01/DOC_6&format=PDF.
44. Decock, Wim. Theologians and Contract Law, The Moral Transformation of the Ius Commune (ca. 1500 - 1650). Leiden: M. Nijhoff Publishers, 2013.

45. Dicey, Albert Venn. A Digest of the Law of England with Reference to the Conflict of Laws. Londra: Legare Street Press, Londra 1924.
46. Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000L0078>.
47. Dobbins, Michael, Drüner, Dietrich, Schneider, Gerald. Kopenhagener Konsequenzen: Gesetzgebung in der EU vor und nach der Erweiterung, în: Zeitschrift Für Parlamentsfragen. Baden-Baden: Nomos, 2004.
48. Dorr Oliver. Shmalenbach K. Vienna Convention on the law of treaties. A commentary. Berlin/Heidelberg: Springer, 2012. ISBN: 978-3662572245.
49. Draft Articles on the Law of Treaties with commentaries 1966. Text adopted by the International Law Commission. Disponibil: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_1_1966.pdf.
50. Eckert, Stefan, Trautnitz, Georg. Umsetzung von EU-Richtlinien in den Beitrittsländern als Herausforderung des Europäischen Managements, în: Internationales Management und die Grundlagen des globalisierten Kapitalismus. Wiesbaden: Springer Gabler, 2016. ISBN: 978-3-658-09598-7.
51. Forteau, Mathias, Daillier, Patrick, Pellet, Allain. Droit international public. 8e edition. Paris: L.G.D.J., 2009. ISBN: 978-2275023908.
52. Franzius, PD Dr. Claudio, Mayer, Prof. Dr. Franz C., Neyer, Prof. Dr. Neyer. Strukturfragen der Europäischen Union. Baden-Baden: Nomos, 2011. ISBN: 978-3-8329-6369-9.
53. Friess, Christian. Der Anwendungsvorrang des Unionsrechts und nationale Souveränität–Anmerkung zur Entscheidung des fran-zösischen Conseil d’État v. 21.4. 2021, N° 393099, în: Europarecht (EuR). Baden-Baden: Nomos, 2022. ISSN 0531-2485.
54. Furgalska, Magdalena, de Londras Fiona. Rights, Lawfare and Reproduction. Reflections on the Polish Constitutional Tribunal’s Abortion Decision, în: Israel Law Review. 2022. ISSN 2047-9336.
55. Gassner, Ulrich M. Umwelt und Gesundheit. Gesundheitsschutz durch Umweltrecht am Beispiel der Luftreinhalteplanung. Baden-Baden: Nomos, 2020. ISBN: 978-3-8487-5511-0.
56. George Catlett Marshall. Disponibil: <https://www.oecd.org/fr/general/themarshallplanspeechatharvarduniversity5june1947.htm>.

57. Grabenwarter, Christoph. Europäischer Grundrechtsschutz. Baden-Baden: Nomos, 2014. ISBN: 978-3-8487-5771-8.
58. Gräber-Seißinger, Ute. Recht A-Z, Fachlexikon für Studium und Beruf. Wemding: Firmengruppe APPL, 2010. ISBN: 978-3-8389-0563-1.
59. Groussot, Xavier. Music production in Spain (Promusicae) vs. Telefónica de España SAU-Rock the KaZaA: another: clash of fundamental rights, în: Common Market Law Review. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2008. ISSN 0165-0750.
60. Guide the European Convention on Human Rights Right to a fair trial (criminal limb), updated on 31 August 2018, Directorate of the Jurisconsult, Council of Europe, European Court of Human Rights. Disponibil: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_ENG.pdf.
61. Hakenberg Waltraud. Europarecht. München: Editura Franz Vahlen, 2012. ISBN: 978-3800642830.
62. Herdegen, Matthias. Europarecht. München: C.H. Beck, 2019. ISBN: 978-3-406-74016-9.
63. Herrmann, Christoph, Rosenfeldt, Herbert. Europäisches Prozessrecht. Heidelberg: CF Müller, 2019. ISBN:-13: 978-3-8114-4667-0.
64. Hot. Curții AELS din 05.04.2001, nr. E-3/00. Disponibil: <https://eftacourt.int/download/3-00-judgment/?wpdmdl=1481>.
65. Hot. Curții AELS din 16.06.1995, nr. E-84 și E-9/94. Disponibil: <https://eftacourt.int/download/8-94-9-94-judgment/?wpdmdl=1743>.
66. Hot. Curții AELS din 17.11.1999, nr. E-1/99. Disponibil: <https://eftacourt.int/download/1-99-advisory-opinion/?wpdmdl=1130>.
67. Hot. Curții AELS din 23.11.2004, nr. E-1/04. Disponibil: <https://eftacourt.int/download/1-04-judgment/?wpdmdl=1081>.
68. Hot. Curții AELS din 27.01.2010. nr. E-4/09. Disponibil: <https://eftacourt.int/download/4-09-judgment-2/?wpdmdl=1590>.
69. Hot. Curții Constituționale a Republicii Ceha din 09.10.2003, nr. IV.ÚS 150/01: <https://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=4-150-01>.
70. Hot. Curții Constituționale a RFG din 29.05.1974, nr. BvL 52/71.
71. Hot. Curții Constituționale a RFG din 12.10.1993, nr. 2 BvR 2134, 2159/92.
72. Hot. Curții Constituționale a RFG din 30.06.2009, nr. 2 BvE 2, 5/08, 2 BvR 1010, 1022, 1259/08, 182/09. Disponibil:

https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/DE/2009/06/es20090630_2bve000208.pdf?__blob=publicationFile&v=1.

73. Hot. Curții Constituționale a RFG din 21.06.2016, nr. 2 BvR 2728/13, 2 BvR 2729/13, 2 BvR 2730/13, 2 BvR 2731/13, 2 BvE 13/13. Disponibil: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/DE/2016/06/rs20160621_2bvr272813.pdf?__blob=publicationFile&v=5.

74. Hot. Curții Constituționale a RFG din 05.05.2020, nr. 2 BvR 859/15. Disponibil: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/DE/2020/05/rs20200505_2bvr085915.pdf?__blob=publicationFile&v=8.

75. Hot. Curții Constituționale a RFG din 05.05.2020, nr. 2 BvR 859, 1651 și 2006/15, 980/16.

76. Hot. Curții Supreme din Danemarca din 06.12.2016, nr. 15/2014. Disponibil: <https://domstol.dk/media/2udgvvvb/judgment-15-2014.pdf>.

77. Hot. Consiliului de Stat din Franța (*Conseil d'Etat*) din 13.12.1889, nr. 66145.

78. Hotărârea Parlamentului despre aderarea Republicii Moldova la convențiile internaționale, nr.1135 din la 04.08.1992. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1992, nr.008.

79. Hot. Tribunalului Constituțional Polonez din 14.07.2021, nr. P7/20. Disponibil: <https://trybunal.gov.pl/en/hearings/judgments/art/11589-obowiazek-panstwa-czlonkowskiego-ue-polegajacy-na-wykonywaniu-srodkow-tymczasowych-odnoszacych-sie-do-ksztaltu-ustroju-i-funkcjonowania-konstytucyjnych-organow-wladzy-sadowniczej-tego-panstwa>.

80. Janssen, Andre. Das Recht auf Vergessenwerden, în: European Review of Private Law. Baden-Baden: Nomos, 2022.

81. Jochum, Georg. Europarecht: unter Berücksichtigung des Vertrags von Lissabon. Stuttgart: Kohlhammer, 2018. ISBN: 978-3170328822.

82. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 84/C 77/18. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=OJ:C:1984:077:TOC>.

83. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 87/L 169/20. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=OJ:L:1987:169:TOC>.

84. Katzenhusen, Ines, Lamping, Wolfram. Demokratien in Europa. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2003. ISBN: 978-3-8100-3414-4.

85. Kellerbrauer, Manuel, Klamert, Marcus, Tomkin, Jonathan. The EU Treaties and the Chapter of Fundamental Rights. A Commentary. Oxford: Oxford, 2019. ISBN: 9780198846925.

86. Keressenbrock, Rembert Graf. Die Vereinigten Staaten von Europa. Berlin: epubli, 2012. ISBN: 978-3844252514.
87. Köster, Martina. EU-Recht. Rechtsprechung, în: FinanzRundschau (FR) Zeitschrift für das gesamte Ertragsteuerrecht. Köln: Dr. Otto Schmidt, 2007.
88. Lang, Michael. Marks & Spencer und die Auswirkungen auf das Steuerrecht der Mitgliedstaaten, în: SWI – Steuer und Wirtschaft International, Viena: Linde, 2005.
89. Lang, Michael. Marks & Spencer–Eine erste Analyse des EuGH-Urteils, în: SWI – Steuer und Wirtschaft Internaional. Viena: Linde, 2006.
90. Leibrock, Gero. Rechtsrahmen für die europäische Normung, în: ZEuS – Zeitschrift für Europarechtliche Studien. Baden-Baden: Nomos, 2021.
91. Lind, Franziska, Priebe, Anne Sophie. Zur Zwangshaft gegen (deutsche) Amtsträger, insbesondere zu der Entscheidung des EuGH C-752/18, Deutsche Umwelthilfe e. V. gegen Freistaat Bayern, în: ZEuS Zeitschrift für Europarechtliche Studien. Baden-Baden: Nomos, 2020.
92. Ludwigs, Markus, Schmah, Stefanie. Die EU zwischen Niedergang und Neugründung. Baden-Baden: Nomos, 2020. ISBN: 978-3-8487-5977-4.
93. MacCormick, Sir, Neil. Rhetoric and The Rule of Law: A Theory of Legal Reasoning (Law, State, and Practical Reason). New York: Oxford University Press, 2005. ISBN: 978-0-1982-6878-9.
94. MacCormick, Sir, Neil, Summers, Robert. Interpreting Precedents: A Comparative Study. Aldershot, Brookfield: Dartmouth, 1997. ISBN: 1-85521-686-8.
95. Mayer, Franz C. Die drei Dimensionen der Europäischen Kompetenzdebatte, în: Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht. Baden-Baden: Nomos, 2001.
96. Medak, Vladimir, Vehar, Primoz. Armonizarea legislației ca element cheie pentru succesul procesului de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană. Chișinău: Editura ARC, 2022. ISBN: 978-9975-0-0654-5.
97. Miga-Beșteliu, Raluca. Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public. București: Editura ALL, 1998. ISBN: 978-9739860581.
98. Muraru, Ioan și Tănăsescu, Elena Simina, în: Drept constituțional și instituții politice, vol. I, Editura All Beck, București, 2005. ISBN: 978-973-655-102-4.
99. Muthorst, Olaf. Grundlagen der Rechtswissenschaft. München: C.H.Beck, 2020. ISBN: 978-3-406-69546-9.
100. Năstase, Adrian, Aurescu, Bogdan. Drept internațional public. Sinteze. Ediția a 6-a, revăzută și adăugită. București: C.H. Beck, 2011. ISBN: 978-973-115-525-8.

101. Nettesheim, Prof. Dr. Martin, Prof. em. Hilf, Meinhard. Das Recht der Europäischen Union. München: C.H. Beck, 2023. ISBN: 978-3-406-81258-3.
102. Nowak, Carsten, Prof. Dr. Pechstein, Matthias, Prof. Dr. Häde, Ulrich. Frankfurter Kommentar zu EUV, GRC und AEUV. Tübingen: Mohr Siebeck, 2017. ISBN: 978-3-16-151864-5.
103. Pancraccio, Jean-Paul. Dictionnaire de la diplomatie. Paris: DALLOZ, 2007. ISBN: 978-2247071104.
104. Payandeh, Mehrdad. Judikative Rechtserzeugung: Theorie, Dogmatik und Methodik der Wirkungen von Präjudizien. Tübingen: Mohr Siebeck, 2017. ISBN: 978-3-161-55034-8.
105. Poalelungi, Mihai. Analiza raționamentului jurisdicțional în ordinea juridică în contextul reflecțiilor doctrinare, în: Studii Juridice Universitare. Chișinău: Universitatea Liberă Internațională din Moldova, 2023. ISBN: 1857-4122.
106. Poalelungi, Mihai. Aspecte teoretico-practice privind modalitatea depunerii cererii la Curtea de Justiție a UE, în: Studii Juridice Universitare. Chișinău: Universitatea Liberă Internațională din Moldova, 2022. ISBN: 1857-4122.
107. Poalelungi, Prof. dr. hab. Mihai. Manualul judecătorului pentru cauze civile. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. ISBN: 978-9975-53-197-9.
108. Poalelungi, Mihai. Originea Uniunii Europene și obiectivele atinse, în: Studii Juridice Universitare. Chișinău: Universitatea Liberă Internațională din Moldova, 2023. ISBN: 1857-4122.
109. Poalelungi, Mihai. The European Single Market and the Impact of the Jurisdictional Reasoning of the Court of Justice of the European Union (Piața unică europeană și incidența raționamentului jurisdicțional a Curții de Justiție a Uniunii Europene), în: Studii Juridice Universitare. Chișinău: Universitatea Liberă Internațională din Moldova, 2024. ISBN: 1857-4122.
110. Popescu, Dumitra. Drept internațional public. Curs pentru învățământ la distanță și frecvență redusă. București: Editura Universității Titu Maiorescu, 2005.
111. Potacs, von Michael. Effet utile als Auslegungsgrundsatz, în: Europarecht (EuR). Baden-Baden: Nomos, 2009. ISSN 0531-2485.
112. Preda-Mătășaru, Aurel. Tratat de drept internațional public. București: Lumina Lex, 2002. ISBN: 978-973-758-003-0.
113. Prof. Dr. Manfred Görtemaker, în: Der Große Ploetz: Die Enzyklopädie der Weltgeschichte. Freiburg: Editura Herder GmbH, 2019. ISBN: 978-3-451-80892-0.

114. Propunerea de REGULAMENT AL PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI AL CONSILIULUI privind Legislația europeană comună în materie de vânzare. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0635:FIN:ro:PDF>.
115. Raschauer, Bernhard. Allgemeines Verwaltungsrecht. Viena: Verlag Österreich, 2021. ISBN: 978-3704688330.
116. Raportul anual a Curții de Justiție a Uniunii Europene, 2022. Disponibil: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-03/stats_cour_2022_de.pdf.
117. Raportul anual a mobilității forței de muncă din 2022. Disponibil: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=26779&langId=en>.
118. Raportul privind progresul de coeziune. Disponibil: <https://op.europa.eu/webpub/com/general-report-2020/ro/>.
119. Raz, Joseph. The Authority of Law: Essays on Law and Morality. Oxford, New York: Oxford University Press, 1979. ISBN: 978-0198253457.
120. Recomandarea CSJ din 06.12.2017, nr. 95.
121. Retragerea propunerilor Comisiei din 29.09.2020. Disponibil: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020XC0929\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020XC0929(02)).
122. Schauer, Frederick. Thinking Like a Lawyer. A New Introduction to Legal Reasoning. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2009. ISBN: 0-674-03270-5.
123. Schenker, Claude. Guide de la pratique en matiere des traites internationaux. Berne: 3e edition, 2015.
124. Schmitt Patrick. Eine europäische Armee? Das Scheitern der EVG. Norderstedt: GRIN GmbH, 2015. ASIN B013V21V4W.
125. Schnorbus, York. Autonome Harmonisierung in den Mitgliedstaaten durch die Inkorporation von Gemeinschaftsrecht: Eine Untersuchung zur einheitlichen Anwendung und Auslegung europäischen und autonomen nationalen Rechts und zur entsprechenden Zuständigkeit des EuGH im Vorabentscheidungsverfahren, în: Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht/The Rabel Journal of Comparative and International Private Law. Tübingen: Mohr Siebeck, 2001.
126. Schulze, Reiner, von Bar, Christian, Schulte-Nölke, Hans. Der akademische Entwurf für einen Gemeinsamen Referenzrahmen. Kontroversen und Perspektiven. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. ISBN: 978-3-16-149794-0.
127. Schuster, Dr. Ulrike. Das Kohärenzprinzip in der Europäischen Union. Baden-Baden, Nomos, 2017. ISBN: 978-3-8452-8399-9.

128. Schwacke, Peter. Juristische Methodik. Stuttgart: Deutscher Gemeindeverlag, 2011. ISBN: 978-3-555-01536-1.

129. Schwarze, Jürgen, Becker, Ulrich, Hatjer, Armin, Schoo, Johann. EU-Kommentar. Baden-Baden: Nomos, 2019. ISBN: 978-3-8487-3498-6

130. Serbenco, Eduard. Drept internațional public. Volumul I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2014.

131. Spaak, Torben. Deduction, Legal Reasoning, and the Rule of Law. Book Review Of: Rhetoric and the Rule of Law. A Theory of Legal Reasoning, în: Constitutional Commentary. Minnesota: the University of Minnesota Law School, 2006.

132. Speța *AGET Iraklis vs. Ergasias*, în hot. CJUE din 21.12.2016, nr. C-201/15. Disponibil:

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=186481&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8462142>.

133. Speța *Andriciuc ș.a. vs. Banca Românească SA*, în hot. CJUE din 20.09.2017, nr. C-186/16. Disponibil:

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=194645&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=477178>.

134. Speța *Avizul privind Acordul "noua generație"*, în avizul CJUE din 16.05.2017, nr. Aviz 2/15. Disponibil:

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=193964&pageIndex=0&doclang=DE&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=434787>.

135. Speța *Beguelin ș.a. vs. G.L. ș.a.*, în hot. CJUE din 25.11.1971, nr. 22/71. Disponibil:

<https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=88240&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2768796>.

136. Speța *Belgia ș.a. vs. Spania ș.a.*, în hot. CJUE din 16.05.2000, nr. C-388/95. Disponibil:

<https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=45271&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2137357>.

137. Speța *Binsbergen vs. Bedrijfsvereniging voor de Metaalnijverheid*, în hot. CJUE din 03.12.1974, nr. 33/74. Disponibil:

<https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=88726&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2780829>.

138. Speța *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland eV vs. RFG*, în hot, CJUE din 01.07.2015, nr. C-461/13. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=165446&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8459110>.
139. Speța *Byanko vs. Glaven sekretar na Ministerstvo na vatreshnite raboti*, în hot. CJUE din 04.12.2012, nr. C-249/11. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=128008&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1173396>.
140. Speța *Cadbury Schweppes plc ș.a. vs. Commissioners of Inland Revenue*, în hot. CJUE din 12.09.2006, nr. C-196/04. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=63874&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9489431>.
141. Speța *Ciola vs. Landul Vorarlberg*, în hot. CJUE din 29.04.1999, nr. C-224/97. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/PDF/?uri=CELEX:61997CJ0224>.
142. Speța *Claro vs. Milenium SL*, în concluziile avocatului general Antonio Tizzano din 27.04.2006, nr. C-168/05. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=72541&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9028954>.
143. Speța *Claro vs. Milenium SL*, în hot. CJUE din 26.10.2006, nr. C-168/05. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=63926&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9028954>.
144. Speța *Comisia Europeană vs. Consiliul European*, din 31.03.1971, nr. 22/70. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=88062&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=35168>.
145. Speța *Comisia Europeană vs. Danemarca*, în hot. CJUE din 23.09.2003, nr. C-192/01. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=48614&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8994783>.
146. Speța *Comisia Europeană vs. Regatul Spaniei*, în hot. CJUE din 24.11.2011, nr. C-404/09. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=115208&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8456950>.

147. Speța *Comisia UE vs. Republica Federală Germania*, în hot. CJUE din 30.05.1991, nr. C-361/88. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:cf58e29f-58cd-4c8e-b85c-3b8d35594d73.0003.03/DOC_2&format=PDF.
148. Speța *Content Services Ltd vs. Bundesarbeitskammer*, în hot. CJUE din 05.07.2012, nr. C-49/11. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=124744&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9479798>.
149. Speța *Costa vs. Enel*, în hot. CJUE din 15.07.1964, nr. 6/64. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:61964CJ0006>.
150. Speța *Courage vs. Crehan*, în hot. CJUE din 20.09.2001, nr. C-453/99. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=46604&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=27490>.
151. Speța *C.I.L.F.I.T. vs. Ministerul sănătății din Italia ș.a.*, în hot. CJUE din 06.10.1982, nr. 283/81. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=91672&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2134563>.
152. Speța *Data Protection Commissioner vs. Facebook Ireland Ltd., Schrems ș.a.*, în hot. CJUE din 16.07.2020, nr. C-311/18. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=228677&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=465665>.
153. Speța *Delimitarea maritimă și problemele teritoriale dintre Qatar și Bahrain*, în hot. Curții Internaționale de Justiție din 01.07.1994. Disponibil: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/87/087-19940701-JUD-01-00-FR.pdf>.
154. Speța *Del Cerro Alonso vs. Vasco de Salud*, în hot. CJUE din 13.09.2007, nr. C-307/05. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=62800&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8460929>.
155. Speța *Deutsche Milchkontor vs. Biroul vamal principal din Saarbrücken*, în hot. CJUE din 24.06.1969, nr. 29/68. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=87648&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2133995>.
156. Speța *DNA – Serviciul Teritorial Oradea vs. KI ș.a.*, în hot. CJUE din 21.12.2021, nr. C-357/19 conexate cu C-379/19, C-547/19, C-811/19 și C-840/19. Disponibil:

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=251504&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8415538>.

157. Speța *Editorial SA vs. Quintero și Editores SA vs. Prades ș.a.*, în hot. CJUE din 27.06.2000, nr. C-240/98 - C-244/98. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=45388&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9041664>.

158. Speța *Edwards și Lewis c. Regatului Unit*, în hotărârea Marei Camere a Curții Europene a Drepturilor Omului din 27.10.2004. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67226>.

159. Speța *Fenoll vs. La Jouvène*, în hot. CJUE din 26.03.2015, nr. C-316/13, punctul 27. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=163249&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8464436>.

160. Speța *Francovich vs. Rep. Italiană și Bonifaci vs. Rep. Italiană*, în hot. CJUE din 19.11.1991, nr. C-6/90 și C-9/90. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:61990CJ0006>.

161. Speța *Freiburger Kommunalbauten vs. L. Hofstetter și U. Hofstetter*, în hot. CJUE din 01.04.2004, nr. C-237/02. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=49062&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=475281>.

162. Speța *Franța vs. Marea Britanie*, în hot. CJUE din 04.10.1979, nr. C-141/78. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=90056&pageIndex=0&doclang=de&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=2136959>.

163. Speța *Gauweiler ș.a. vs. Bundestagul german*, în hot. CJUE din 16.06.2015, nr. C-62/14. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=165057&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=797031>.

164. Speța *Gestevisión Telecinco SA vs. Commission of the European Communities*, în hot. Tribunalului din 15.09.1998, nr. T-95/96. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=44090&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2152060>.

165. Speța *Gomez del Moral Guasch vs. Bankia SA*, în hot. CJUE din 03.03.2020, nr. C-125/18. Disponibil:

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=223983&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=476658>.

166. Speța *G. Vassen-Gšbbels vs. Management of the Beambtenfonds voor het Mijnbedrijf*, în hot. CJUE din 30.06.1966, nr. 61/65. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:61965CJ0061>.

167. Speța *Hamilton vs. Volksbank Filder eG*, în hot. CJUE din 10.04.2008, nr. C-412/06. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=71052&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8536193>.

168. Speța *House of Lords vs. Henn ș.a.*, în hot. CJUE din 14.12.1979, nr. 34/79. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=90345&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9146404>.

169. Speța *Janecek vs. Statul liber Bavaria*, în hot. CJUE din 25.07.2008, nr. C-237/07. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=68148&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8454653>.

170. Speța *James și alții c. Marea Britanie*, hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 21.02.1986. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57507%22%5D%7D>.

171. Speța *Junk vs. Kühnel*, în hot. CJUE din 27.01.2005, nr. C-188/03. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=49882&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=551554>.

172. Speța *Köbler vs. Republica Austria*, în hot. CJUE din 30.09.2003, nr. C-224/01.

173. Speța *KVZ retec GmbH vs. Republica Austria*, în hot. CJUE din 01.03.2007, nr. C-175/05. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=61262&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8458034>.

174. Speța *Kühne & Heitz vs. Productschap voor Pluimvee en Eieren*, în hot. CJUE din 13.01.2004, nr. C-453/00. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/PDF/?uri=CELEX:62000CJ0453>.

175. Speța *Les Verts vs. Parlamentul European*, în hot. CJUE din 23.04.1986, nr. 294/83. Disponibil:

<https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=92818&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9391506>.

176. Speța *Lizing Zrt. vs. Schneider*, în concluziile avocatului general Verica Trstenjak din 06.07.2010, nr. 137/08. Disponibil:

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=80493&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9019662>.

177. Speța *Lizing Zrt. vs. Schneider*, în hot. CJUE din 09.11.2010, nr. C-137/08. Disponibil:

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=79164&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9019662>.

178. Speța *LTU vs. Eurocontrol*, în hot. CJUE din 14.10.1976, nr. 29/76. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=89285&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2837193>.

179. Speța *Marks & Spencer plc vs. Halsey*, în hot. CJUE din 13.12.2005, nr. C-446/03. Disponibil:

<https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=57067&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9487572>.

180. Speța *Meilicke ș.a. vs. Autoritatea fiscală din Bonn*, în hot. CJUE din 06.03.2007, nr. C-292/04. Disponibil:

<https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=61781&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2393981>.

181. Speța *Morari c. Republicii Moldova*, hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 08.03.2016. Disponibil: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-161369%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-161369%22]}).

182. Speța *Nordania și BG Factoring vs. Autoritatea fiscală din Danemarca*, în hot. CJUE din 06.03.2008, nr. C-98/07. Disponibil:

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=69594&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2882050>.

183. Speța *Paola Faccini Dori vs. Recreb Srl*, în hot. CJUE din 14.07.1994, nr. C-91/92, punctul 24. Disponibil:

<https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=98358&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2073727>.

184. Speța *Pareniiuc c. Republicii Moldova*, hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 01.07.2014. Disponibil: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-154853%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-154853%22]}).
185. Speța *Parlamentul European ș.a. vs. Consiliul European*, în hot. CJUE din 22.05.1985, nr. 13/83. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=92356&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=26098>.
186. Speța *Pereda vs. Madrid Movilidad SA*, în hot. CJUE din 10.09.2009, nr. C-277/08. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=78175&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8462305>.
187. Speța *Peterson vs. YouTube ș.a.*, în hot. CJUE din 22.06.2021, nr. C-682/18 și C-683/18. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=243241&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=472451>.
188. Speța *Platoul continental in marea Egee*, în hot. Curții Internaționale de Justiție din 19.12.1978. Disponibil: <http://www.icjciij.org/files/case-related/62/062-19781219-JUD-01-00-FR.pdf>.
189. Speța *Promusicae vs. Telefonica de Espana SAU*, în hot. CJUE din 29.01.2008, nr. C-275/06. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=70107&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9483332>.
190. Speța *Ramanauskas c. Lituaniei*, în hotărârea Marii Camere a Curții Europene a Drepturilor Omului din 05.02.2008. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-84935>.
191. Speța *Regina vs. Bouchereau*, în hot. CJUE din 27.10.1977, nr. 30/77. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=89572&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9147522>.
192. Speța *Rewe-Zentral-AG vs. Administrația federală a monopolurilor pentru rachiu*, în hot. CJUE din 20.02.1979, nr. 120/78. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=90055&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8380593>.
193. Speța *Reyners vs. Belgia*, în hot. CJUE din 21.06.1974, nr. 2/74. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=88739&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2781585>.

194. Speța *Ryanair Ltd. vs. PR Aviation BV*, în hot. CJUE din 15.01.2015, nr. C-30/14. Disponibil:
<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=161388&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9481059>.
195. Speța *Sandu c. Republicii Moldova*, în hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 11.02.2014. Disponibil:
<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-147407&filename=CASE%20OF%20SANDU%20v.%20THE%20REPUBLIC%20OF%20MOLDOVA%20-%20%5BRomanian%20Translation%5D%20by%20the%20Ministry%20of%20Justice%20of%20the%20Republic%20of%20Moldova.pdf&logEvent=False>.
196. Speța *Schrems vs. Data Protection Commissioner*, în hot. CJUE din 06.10.2015, nr. C-362/14. Disponibil:
<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=169195&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=465634>.
197. Speța *Schrems vs. Facebook Ireland Limited*, în hot. CJUE din 25.01.2018, nr. C-498/16, punctul 25. Disponibil:
<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=198764&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8537511>.
198. Speța *SGIIC SA vs. Directeur des res. ș.a.* și speța *GIDK mbH vs. Ministre du Budget*, în hot. CJUE din 10.05.2012, nr. C-338/11 comasată cu nr. C-347/11. Disponibil:
<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=122645&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9491968>.
199. Speța *Société Louis Dreyfus & Cie vs. Commission of the European Communities*, în hot. CJUE din 05.05.1988, nr. C-386/96 P. Disponibil:
<https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=43819&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2147327>.
200. Speța *Staatliche Finanzverwaltung vs. S.P.A. Simmenthal*, în hot. CJUE din 09.03.1978, nr. 106/77. Disponibil:
<https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=3393BDA1435B7A6271F60322690DCC97?text=&docid=89693&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9390837>.
201. Speța *Sud-Vestului african. Excepții preliminare*. Disponibil: [http:// www.icj-cij.org/files/case-related/46/9267.pdf](http://www.icj-cij.org/files/case-related/46/9267.pdf).

202. Speța *Taricco I*, în hot. CJUE din 08.09.2015, nr. C-105/14. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=167061&pageIndex=0&doclang=RO&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=8197258>.
203. Speța *Taricco II*, în hot. CJUE din 05.12.2017, nr. C-42/17. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=167061&pageIndex=0&doclang=RO&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=8197258>.
204. Speța *Teixeira de Castro c. Portugaliei*, hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 09.06.1998. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58193%22%5D%7D>.
205. Speța *Tele2 Sverige AB vs. Post și Secretary of State for the Home Department vs. Watson ș.a.*, în hot. CJUE din 21.12.2016, nr. C-203/15 comasat cu C-698/15. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=186492&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9485451>.
206. Speța *Tessili vs. Dunlop*, în hot. CJUE din 06.10.1976, nr. 12/76. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=89382&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2834738>.
207. Speța *Unión de Pequeños Agricultores vs. Council*, în hot. CJUE din 25.07.2002, nr. C-50/00 P. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=47107&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2148643>.
208. Speța *Ungaria vs. Slovacia ș.a.*, în hot. CJUE din 16.10.2012, nr. C-364/10. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=128561&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2138085>.
209. Speța *Vakbeweging vs. Van den Bosch Transporten BV ș.a.*, în hot. CJUE din 01.12.2020, nr. C-815/18. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=234741&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8463246>.
210. Speța *VALE Építési kft*, în hot. CJUE din 12.07.2012, nr. C-378/10. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:62010CJ0378>.
211. Speța *van de Waddenzee ș.a. vs. Staatssecretaris van Landbouw*, în hot. CJUE din 07.09.2004, nr. C-127/02. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=49452&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8455890>.

212. *Speța van Duyn vs. Ministeriul de Interne britanic*, în hot. CJUE din 04.12.1974, nr. 41/74. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=88751&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2781959>.
213. *Speța van Gend și Loos vs. Autoritatea fiscală din Olanda*, în hot. CJUE din 05.02.1963, nr. 26/62. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=87120&pageIndex=0&doclang=de&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2758712>.
214. *Speța Vanyan c. Rusiei*, în hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 15.12.2005. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-71673>.
215. *Speța Weiss ș.a.*, în hot. CJUE din 11.12.2018, nr. C-493/17. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=208741&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=802177>.
216. *Speța W. Mangold vs. R. Helm*, în hot. CJUE din 22.11.2005, nr. C-144/04. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=56134&pageIndex=0&doclang=DE&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=551731>.
217. Spinelli, Altiero. *Manifeste pour une Europe libre et unie*. 1941. Disponibil: https://www.cvce.eu/obj/the_manifesto_of_ventotene_1941-en-316aa96c-e7ff-4b9e-b43a-958e96afbecc.html.
218. Statutul Curții Internaționale de Justiție, 1945. Disponibil: <https://jurisdicție.wordpress.com/2013/12/02/statutul-curtii-internationale-de-justitie-in-limba-romana/>.
219. Sunstein, Cass R. *Legal Reasoning and Political Conflict*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2018. ISBN: 9780190864446.
220. Sury, Ursula. *Die Auswirkungen des EuGH-Urteils C-311/18 „Schrems-II“ auf den Datenaustausch mit den USA*, în: *Informatik Spektrum*. Berlin/Heidelberg: Springer, 2020.
221. Thiele, Alexander. *Europarecht*. Altenberge: Niederle Media, 2022. ISBN: 978-3-86724-078-9.
222. *Tratatul de la Nisa*. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/PDF/?uri=CELEX:12001C/TXT&from=DA>.
223. *Tratatul privind Stabilitatea, Coordonarea și Guvernanța în Cadrul Uniunii Economice și Monetare*. Disponibil: <https://www.consilium.europa.eu/media/20391/st00tscg26-ro-12.pdf>.

224. van Raepenbusch, Sean. Drept Instituțional al Uniunii Europene. București: Rosetti, 2014. ISBN: 978-973-8270-16-9.
225. von Danwitz, Thomas. Rechtswirkungen von Richtlinien in der neueren Rechtsprechung des EuGH, în: Juristenzeitung. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007.
226. von Danwitz, Thomas. „Ordentlicher Richter des Unionsrechts“, în: Zeitschrift für europäisches Sozial- und Arbeitsrecht. Köln: Dr. Otto Schmidt, 2008.
227. Weber, Patrick, Vögele, Adrian. Die Europäische Politische Gemeinschaft - Der Versuch einer politischen Integration der sechs EGKS-Staaten. Norderstedt: GRIN GmbH, 2008. ISBN: 978-3-638-92424-5.
228. Zobec, Jan. In: The impact of the ECHR on democratic change in central and eastern Europe: judicial perspectives. Cambridge: Cambridge University Press, 2016. ISBN: 978-1-107-13502-4.
229. Клименко, Борис Михайлович. Словарь международного права. Москва: Междунар. отношения, 1986.
230. Лукашук, Игорь Иванович. Современное право международных договоров. Том I. Заключение международных договоров. Москва: Волтерс Клувер, 2004. ISBN: 5-466-00036-1.

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Poalelungi Mihai

30.03.2025

CURRICULUM VITAE

Datele personale

Numele: Mihai Poalelungi
Adresă: Alba-Iulia 23, ap. 130
Chișinău
079 46 17 65
poalelungi.mihai@gmail.com
Data, locul nașterii: 13/11/1992 în Chișinău, Republica Moldova.

Studii

din 09/2018 Doctorand la **Universitatea de Stat din Moldova**
Tema tezei de doctor: „Incidența raționamentului jurisdicțional al Curții Europene de Justiție a UE asupra procesului de creație normativă în statele membre și din proxima vecinătate”
10/2019 - 10/2021 **Stagiu de practică juridică la Tribunalul Regional din Karlsruhe**
(Referendariat, cu absolvirea la al II-lea Examen de Stat în drept)
04/2012 - 07/2019 **Universitatea Ruprecht-Karls din Heidelberg**
Studii de drept, specializarea drept european și drept comercial; absolvirea I-ului Examen de Stat în drept (obținerea titlului de „Magister iuris”)

09/2016 - 06/2018	Universitatea Liberă Internațională din Moldova (cu obținerea diplomei de master în drept)
09/2012 - 06/2016	Universitatea de Studii Europene din Moldova (cu obținerea licenței în drept)
09/2003 - 05/2011	Liceul „Onisifor Ghibu” și ulterior Liceul „Columna” din Chișinău, Republica Moldova
08/2008 - 06/2009	Gimnaziul „Martin-Butzer-Gymnasium” Dierdorf (în cadrul unui schimb de experiență academică de 1 an)

Experiență și activitate profesională

Din 04/2024	Școala Superioară a Studiilor duale din Baden-Württemberg (Duale Hochschule Baden-Württemberg; lector asistent)
Din 11/2023	BRP Renaud und Partner mbB (avocat)
03/2022 - 10/2023	Quinn Emanuel Urquhart & Sullivan, LLP (jurist cu calificarea deplină a unui avocat)
10/2019 - 10/2021	Stagiu de practică juridică la Tribunalul Regional din Karlsruhe (în decursul stagiului activități juridice la ”Procuratura din Karlsruhe”, ”Tribunalul Regional din Karlsruhe” Secția a 7-a civilă, ”Judecătoria Administrativă din Karlsruhe”)
07 - 09/2021	Practică juridică în biroul de avocați Bradu, Neagu & Asociații - București

02 - 06/2021	Practică juridică în biroul de avocați Vollrath & Schwab, Heidelberg
06 - 10/2020	Practică juridică în biroul MARX Rechtsanwälte, Karlsruhe
07 - 08/2015	Stagiu de practică de patru săptămâni în cadrul stagiului de studii practice la Curtea Constituțională a Republicii Moldova , Chișinău
02 - 03/2015	Stagiu de practică de patru săptămâni în cadrul perioadei de studii practice la Curtea Europeană a Drepturilor Omului , Strasbourg
07 - 08/2015	Stagiu de practică de patru săptămâni în cadrul perioadei de studii practice la Curtea de Justiție a Uniunii Europene

Cunoștințe lingvistice

Limba română (maternă), Limba germană (Comprehensiune orală C2 Citit C2), Limba engleză (Comprehensiune orală C1 Citit C1), Limba rusă (Comprehensiune orală B2 Citit B2)